

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**ULUSAL GÜVENLİK VE ENERJİ STRATEJİSİ
BAĞLAMINDA RUSYA FEDERASYONU'NUN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK POLİTİKASI**

KANAT YDYRYS

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

OCAK 2017

**ULUSAL GÜVENLİK VE ENERJİ STRATEJİSİ BAĞLAMINDA RUSYA
FEDERASYONU’NUN ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NE YÖNELİK POLİTİKASI**

Kanat YDYRYS

**DOKTORA TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2017

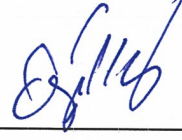
5

Kanat YDYRYS tarafından hazırlanan “Ulusal Güvenlik ve Enerji Stratejisi Bağlamında Rusya Federasyonu’nun Çin Halk Cumhuriyeti’ne Yönelik Politikası” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

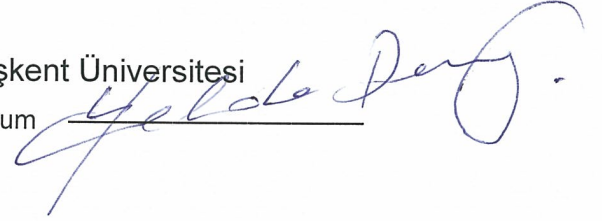
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Yelda DEMİRAĞ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi

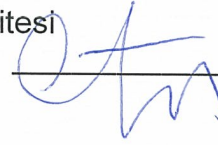
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Bilal KARABULUT

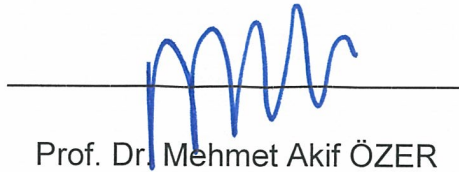
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 03/01/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Kanat YDYRYS

03/01/2017

ULUSAL GÜVENLİK VE ENERJİ STRATEJİSİ BAĞLAMINDA RUSYA
FEDERASYONU’NUN ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NE YÖNELİK POLİTİKASI

(Doktora Tezi)

Kanat YDYRYS

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2017

ÖZET

Bu çalışmada, ulusal güvenlik ve enerji stratejisi bağlamında Rusya Federasyonu’nun Çin Halk Cumhuriyeti’ne yönelik politikası incelenmiştir. Rusya’nın ulusal güvenlik politikası, Soğuk Savaş’ın sonunu izleyen 25 yıl boyunca önemli bir evrim yaşamıştır. Bu bağlamda çalışmada önce Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya’nın ulusal güvenlik ve enerji stratejisinin tarihsel arka planı ve gelişimi incelenmiştir. Bilindiği üzere, Rusya’nın ulusal güvenlik politikası açısından “enerji” büyük bir öneme sahiptir. Rusya’nın, Vladimir Putin’in liderliği altında, bölgesel gücünü, hatta eski süper güç konumunu geri kazanmak için enerjiye öncelik vermesinden ötürü, bu konu her halükarda gelecekte de stratejik önemini koruyacaktır. Ülkenin zengin enerji rezervleri ve dünyadaki talep bir araya geldiğinde, bu durum Rusya’ya küresel siyasette daha etkili bir rol oynama fırsatını sağlamaktadır. Bazı uzmanlar Rusya’nın bir “enerji süper gücü” olduğundan bahsettiklerinde, aslında küresel, çok boyutlu bir güç olarak geri döndüğünü söylemektedirler. Rusya bağlamında enerji kendi başına bir nüfuz aracı olarak değil de, ulusal güvenliğin diğer boyutlarını ve diğer güç biçimlerini destekleyen bir unsur olarak görülür: askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik, kültürel ve yumuşak güç. Daha da önemlisi, enerjiye ihtiyacı gittikçe artan Asya piyasası, özellikle de Çin’in ihtiyaçlarını karşılamak için Rusya’nın enerji kaynakları daha güvenilir bir çözüm olarak görülmektedir. Çin, enerji kaynaklarını çeşitlendirmenin enerji tedariki güvenliğine katkıda bulunacağını düşünmekte ve özellikle Çin Rusya açısından daha da önemli bir hale gelmektedir. 1,5 milyarı bulan nüfusu ve sürekli artan enerji ihtiyacıyla Çin, Rusya’nın enerji stratejisinde hayati bir yere sahiptir. Bu doğrultuda çalışmada ÇHC’nin dış güvenlik ve enerji politikasında RF’nin yeri ve önemi analiz edilmiştir. Ancak Rusya ile Çin arasındaki enerji ilişkisi, bir tüketici - üretici ilişkisinden çok daha karmaşıktır. Ayrıca büyük güçler olarak Rusya ve Çin’in yükselişleri açısından enerji belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, Rusya – Çin enerji işbirliği, enerji faktörünün iki ülke ilişkilerindeki rolü, imzalanan anlaşmalar, faaliyette olan nakil hatları ve faaliyete geçirilmesi planlanan nakil hattı projeleri üzerinde durulmuştur. Son olarak, ulusal güvenlik ve enerji stratejisi çerçevesinde Rusya’nın Çin politikasının muhtemel senaryoları ve öngörüler ele alınmıştır.

Bilim Kodu : 1141

Anahtar Kavramlar: Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Ulusal Güvenlik, Enerji Güvenliği, Enerji Stratejisi

Sayfa Adedi : 273

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

THE RUSSIAN FEDERATION'S POLICY TOWARDS THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY AND ENERGY STRATEGY

(Ph.D. Thesis)

Kanat YDYRYS

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January 2017

ABSTRACT

This study examines the policy of the Russian Federation towards the People's Republic of China in the context of national security and energy strategy. Russia's national security policy has undergone a significant evolution during the 25 years following the end of the Cold War. In this context, the historical background and development of Russia's national security and energy strategy in the post-Cold War period was studied. As is known, "energy" in Russia's national security policy has a great precaution. Russia, under Vladimir Putin's leadership, the regional power, even due to give priority to energy to regain its former superpower status, this will maintain the strategic importance in the future in any case. Rich energy reserves and demand in the world come together, this gives Russia the opportunity to play a more effective role in global politics. Some experts say that when they talk about Russia being an "energy superpower," they actually return as a global, multidimensional force. In the context of Russia, energy is seen as an element that supports other dimensions of national security and other forms of power, not as an instrument of influence in itself: military, political, economic, technological, cultural and soft power. More importantly, Russia's energy resources are seen as a more reliable solution to meet the needs of the growing Asian market, especially China. China considers that diversifying energy sources will contribute to energy security and especially China is becoming more important for Russia. With a population of 1.5 billion and a constantly growing need for energy, China has a vital place in Russia's energy strategy. In this direction, the role and importance of Russia in the external security and energy policy of the China has been analyzed. However, the energy relationship between Russia and China is much more complex than a consumer producer relationship. It also plays a decisive role in the rise of Russia and China as great powers. In this context, Russia - China energy cooperation, the role of the energy factor in the relations between the two countries, signed agreements, transport lines in operation and transportation line projects planned to be carried out are discussed. Finally, the possible scenarios and predictions of Russia's policy towards China are addressed within the framework of national security and energy strategy.

Science code : 1141

Key words : The Russian Federation, the People's Republic of China, National Security, Energy Security, Energy Strategy

Number of pages : 273

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında, değerli zamanını bana ayırarak çalışmamı yönlendiren, öneri ve düzeltmeleriyle yardım ve katkısı olan, kendisinden sınırsız sayıda bilgi ve tecrübe edindiğim, sevgisini ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın her bölümünü okuyarak fikirlerini paylaşan tez izleme jürisi, değerli hocalarım Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN'a, Prof. Dr. Yelda DEMİRAĞ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Kazakistan'dan Türkiye'ye gelerek Doktora yapmamı sağlayan ve Doktora süresi boyunca her türlü desteklerini esirgemeyen Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı başta olmak üzere tüm hocalarıma ve çalışanlara teşekkürlerimi sunarım.

Bana her zaman güç veren ve destekleyen, bu tez çalışmamın hazırlanması sırasında sabır ve anlayışını gösteren sevgili annem, babam, eşim Guldana ve aileme en içten saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Kavramsal Çerçeve	7
2.1.1. “Güvenlik” Kavramı	7
2.1.2. “Ulusal Güvenlik” Kavramı	17
2.1.3. “Enerji Güvenliği” Kavramı.....	19
2.1.3.1. Enerji Güvenliği ve Milli Güç İlişkisi.....	23
2.1.3.2. Enerji Güvenliği ve Ulusal Güvenlik İlişkisi	25
2.2. Kuramsal Çerçeve	26
2.2.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik	26
2.2.1.1. Geleneksel teorilerde güvenlik.....	26
2.2.1.1.1. Realizm açısından güvenlik.....	26
2.2.1.1.2. Neorealizm açısından güvenlik	31
2.2.1.1.3. Liberalizm açısından güvenlik	39
2.2.1.1.3. Neoliberalizm açısından güvenlik	42
2.2.1.2. Yeni teorilerde güvenlik.....	46

Sayfa

2.2.1.2.1. Eleştirel teori açısından güvenlik	46
2.2.1.2.2. İnşacılık/Konstrüktivizm Açısından Güvenlik.....	49
3. RUSYA FEDERASYONU’NUN ULUSAL GÜVENLİK VE ENERJİ POLİTİKASINI ETKİLEYEN TEMEL BELGELER VE FAKTÖRLER.....	71
3.1. Rusya Federasyonu'nun Güvenlik ve Dış Politika Belgelerinde "Enerji Stratejisi/Politikası"	71
3.1.1. Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Doktrinleri.....	71
3.1.2. Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konseptleri	76
3.1.3. Rusya Federasyonu'nun Askeri Doktrinleri	82
3.2. Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik ve Enerji Politikasını Etkileyen Faktörler	86
3.2.1. Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik ve Enerji Politikasını Etkileyen İç Faktörler/Dinamikler.....	86
3.2.2. Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik ve Enerji Politikasını Etkileyen Dış Faktörler/Aktörler.....	95
3.2.2.1. Küresel Aktörler.....	95
3.2.2.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	96
3.2.2.1.2. Avrupa Birliği	101
3.2.2.2. Bölgesel Aktörler	106
3.2.2.2.1. Orta Asya ülkeleri	106
3.2.2.2.2. Türkiye	111
3.2.2.2.3. Hindistan	114
3.2.2.2.4. Japonya	117
4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ULUSAL GÜVENLİK VE ENERJİ STRATEJİSİ ÇERÇEVESİNDE RF’NİN ÇHC’E YÖNELİK POLİTİKASININ TARİHSEL ARKA PLANI, GELİŞİMİ, GELECEK SENARYOLARI VE ÖNGÖRÜLER	123
4.1. Rus Dış Politikasında Çin’in Yeri	124
4.1.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönemde.....	125
4.1.2. Soğuk Savaş Döneminde.....	127

Sayfa

4.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde.....	130
4.2. 1991-2000 yıllarında Ulusal Güvenlik ve Enerji Bazlı Rusya'nın Çin'e Yönelik Politikası.....	139
4.2.1. 1991-2000 Yıllarında Rusya'nın Ulusal Güvenliğinde Enerjinin Rolü	139
4.2.2. 1991-2000 Yıllarında Rusya'nın Çin'e Karşı Enerji Stratejisi ve Aşamaları.....	141
4.3. 2000-2012 yıllarında Ulusal Güvenlik ve Enerji Bazlı Rusya'nın Çin'e Yönelik Politikası.....	152
4.3.1. 2000-2012 Yıllarında Rusya'nın Ulusal Güvenliğinde Enerjinin Rolü	152
4.3.2. 2000-2012 Yıllarında Rusya'nın Çin'e Karşı Enerji Stratejisi ve Aşamaları.....	155
4.4. 2012-2015 yıllarında Ulusal Güvenlik ve Enerji Bazlı Rusya'nın Çin'e Yönelik Politikası.....	170
4.4.1. 2012-2015 Yıllarında Rusya'nın Ulusal Güvenliğinde Enerjinin Rolü	170
4.4.2. 2012-2015 Yıllarında Rusya'nın Çin'e Karşı Enerji Stratejisi ve Aşamaları.....	171
4.5. ÇHC'nin Dış, Güvenlik ve Enerji Politikasında RF'nin Önemi	188
4.5.1. ÇHC'nin Dış Politikasında RF'nin Önemi.....	188
4.5.2. ÇHC'nin Güvenlik Politikasında RF'nin Önemi	196
4.5.3. ÇHC'nin Enerji Politikasında RF'nin Önemi	202
4.6. Ulusal Güvenlik ve Enerji Stratejisi Çerçevesinde RF'nin ÇHC'ye Yönelik Politikasının Gelecek Senaryoları ve Öngörüler	211
4.6.1. Temel Senaryo.....	215
4.6.2. Arz Artışı Senaryosu	231
4.6.3. Gelişen Asya Senaryosu.....	233
5. SONUÇ	237
KAYNAKLAR	247
ÖZGEÇMİŞ	273

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1.Çin'in Toplam Petrol ve Sıvı Enerji Üretimi.....	142
Çizelge 4.2. Çin'in Enerji Sektöründe Petrolün Payı	151
Çizelge 4.3. Çin'in Enerji Sektöründe Doğal Gazın Payı.....	151
Çizelge 4.4. Rusya'nın GSYH Büyüme Hızı 1993-2014	153
Çizelge 4.5. Rusya'nın ES 2020'de 2003-2020 Yıllarına Öngördüğü Petrol Fiyatları ve Dönemin Uluslararası Petrol Fiyatları	156
Çizelge 4.6. Çin'in Ham Petrol İthalatındaki Devletlerin Payı (2014).....	209
Çizelge 4.7. Çin'in Ham Petrol İthalatındaki Devletlerin Payı (2015).....	210
Çizelge 4.8. Rus Enerji Çıkartımı Sektöründeki Çin Enerji Şirketlerinin Katılımı.....	230

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. ABD'nin Petrol İthalatı Ülkelere Göre.....	96
Şekil 3.2. ABD'nin LNG Gazı İthalatı Ülkelere Göre.....	100
Şekil 3.3. Avrupa Birliği Petrol İthalatı Ülkelere Göre	103
Şekil 3.4. Çin Doğal Gaz İthalatı Ülkelere Göre	109
Şekil 3.5. Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Ülkelere Göre, 2015	112
Şekil 3.6. Türkiye'nin Ham Petrol İthalatı.....	113
Şekil 3.7. Hindistan'ın Petrol ve Doğal Gaz İthalatı	115
Şekil 3.8. Japonya'nın LNG Gaz İthalatı Ülkelere Göre	119
Şekil 3.9. Japonya'nın Petrol İthalatı Ülkelere Göre	120
Şekil 4.1. 1990 sonrası Çin Petrol İthalatındaki Artış	144
Şekil 4.2. 1990 sonrası Çin LPG İthalatında Artış.....	144
Şekil 4.3. 1990 sonrası Çin Kömür İthalatında Artış,.....	145
Şekil 4.4. 1990-2000 Yılları Arasında Çin Petrol İthalatındaki Rusya'nın Payı	146
Şekil 4.5. Rusya'nın Petrol İhracatında Ülkelerin Payı (1990-2001)	147
Şekil 4.6. Rusya'nın Doğal Gaz İhraç Ettiği Ülkeler (1990-2001).....	152
Şekil 4.7. ABD ve Diğer En Yüksek 5 Petrol ve Doğal Gaz Üreticileri	154
Şekil 4.8. Dünya Doğal Gaz Fiyatları	162
Şekil 4.9. 2010 ve 2014 Yılları Arasında Başlıca Enerji Kaynaklarına Olan Talep.....	218
Şekil 4.10. Rusya'nın Fosil Yakıt İhracat Geliri 2010 ve 2035	234

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 3.1. AB Ülkelerinde Rus Doğal Gaz Bağımlılığı	102
Harita 3.2. Avrupa’da Ana Petrol ve Gaz Boru Hatları	104
Harita 4.1. Çin’in Doğal Gaz Boru Hatları Haritası	149
Harita 4.2. 2001 Angarsk-Daqing Petrol Boru Hattı Proje Haritası	159
Harita 4.3.Taishet-Nakhodka Petrol Boru Hattı Haritası.....	161
Harita 4.4. Altay Doğal Gaz Boru Hattı	164
Harita 4.5. Tianwan Atom Enerji Santrali	166

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.r.	Adı geçen röportaj
a.g.t.	Adı geçen tez
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BCF	Milyar Fit Küp
BCM	Milyar Metre Küp
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Taşımacılık Anonim Şirketi
BP	British Petroleum (İngiliz Petrolleri)
BRICS	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
CNPC	Çin Ulusal Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation)
CPC	Caspian Pipeline Consortium (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu)
Der.	Derleyen
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EIA	Energy Information Administration (Amerika Enerji Bilgi İdaresi)
ES 2010	Rusya Federasyonu'nun 2010'a Kadarki Enerji Stratejisi
ES 2020	Rusya'nın 2020 Yılına Kadarki Enerji Stratejisi
ES 2030	Rusya'nın 2030'a Kadarki Enerji Stratejisi
ES 2035	Rusya'nın 2035'e Kadarki Enerji Stratejisi
ESPO	East Siberia Pacific Ocean (Doğu Sibirya-Pasifik Okyanus)
G-20	Yirmiler Grubu

Kısaltmalar	Açıklamalar
GSMH	Gayri Safi Millî Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı
IMF	Uluslararası Para Fonu
INOGATE	Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Ulaştırması Interstate Oil and Gas Transport to Europe
IPE	Uluslararası Petrol Değişimi – International Petroleum Exchange
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (Liquified Natural Gas)
MİNENERGO	Rus Enerji Bakanlığı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OPEC	Organisation of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu)
RF	Rusya Federasyonu
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
SOCAR	State Oil Company of Azerbaijan Republic (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi)
SREB	Silk Road Economic Belt (İpek Yolu Ekonomik Kuşağı)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAES	Tianwan Atom Enerji Santrali
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRACECA	Transport Sytem Europe - Caucasus - Asia (Avrupa, Kafkasya, Asya Ulaştırma Koridoru Sistemi)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
Uİ	Uluslararası İlişkiler
USAID	United States Agency for International Development (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı)
WB	Dünya Bankası (World Bank)

1. GİRİŞ

Dünya, günümüzde farklı bir jeopolitik ortama doğru yeniden şekillenmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte çift kutuplu uluslararası sistemin sona ermesi yeni siyasal dengelerin oluşmasına yol açmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından Doğu Bloğu'nun varlık bulduğu coğrafyada jeopolitik boşluk oluşmuştur. Bu boşluktan yararlanmak isteyen aktörler kıyasıya bir ekonomik ve siyasi rekabetin içine girmişlerdir. Bu yeni küresel jeopolitik ortamda dengelerin oluşmasında küresel enerji talebindeki artış nedeniyle, enerji kaynakları ile enerji güzergâhları önem ve öncelik kazanmaktadır. Aynı zamanda, SSCB bloğunun yıkılması, iki kutuplu dünya düzeninin sonunu getirmiş ve bu durum yerini uluslararası politikada tek kutuplu dünya sistemi ile çok kutuplu dünya sistemini arzu eden devletler arasındaki rekabete bırakmıştır.

Buna bağlı olarak yeni konjonktürde uluslararası sistem, enerji kaynakları ve enerji nakil hatlarının kontrolü esasına göre şekillenmektedir. Jeoekonomik paylaşım mücadelesindeki aktörlerin farklı dış politika arayışları, bölgede yönelik iş birliklerine yol açmış ve yeni çatışmaları beraberinde getirmiştir. Sadece enerji kaynaklarının yoğunluk alanlarını değil, aynı zamanda komşu sahaları da içine alarak şekillenen bu paylaşım mücadelesi, Soğuk Savaş sonrasının enerji havzalarını, yeni jeopolitik bölgeler olarak, küresel ve bölgesel güç ilişkilerinin en çekişmeli alanları haline getirmektedir. Bölgede istikrarsızlığa sebep olan sorunlar küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmektedir.

Gelecekteki karışıklıkların ciddi sinyallerini veren bu yeni uluslararası sistemde Rusya'nın tekrar uluslararası bir aktör olarak dünya sahnesine çıkması, yeniden süper güç olma yolundaki politikaları ile Asya Pasifik bölgesinin ekonomik süper gücü Çin Halk Cumhuriyeti'nin önlenemeyen yükselişi dünyanın dikkatlerini bu iki güce çekmiştir. Soğuk Savaş sonrası döneminin belirleyicileri arasında yer alan Moskova-Pekin ilişkilerinin önemi giderek artmaktadır.

Rus-Çin ilişkilerinin tarihi çelişkiler doludur ve keskin, hatta ani krizlerle bölünmüş yakınlaşma dönemlerinden oluşur. Şaşırtıcı bir düzenlilikle, her yakınlaşma dönemi Rus siyasal sahnesindeki önemli değişim dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde Rusya iç siyasal yaşamında derin dönüşümler yaşamış ve dış politika hedeflerini radikal bir

şekilde gözden geçirmiştir. Dolayısıyla ilk yakınlaşma Rusya, bir mutlak monarşi olarak (Rus İmparatorluğu dönemi), 1850'lerin siyasi ve ekonomik krizinden çıktığında gerçekleşmiştir. İkinci yakınlaşma ise 1917 Rus devrimi ve ardından gelen iç savaştan (1918-1920) sonra, yani Rusya siyasi yapısını temelinden değiştirip “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği” (SSCB) olarak bilenen tek bir sosyalist siyasi varlık haline geldiğinde başlamıştır. Üçüncü ve son yakınlaşma da SSCB'nin 1991'de dağılmasından sonra gerçekleşmiş ve bu dönemde Rusya siyasi yapısını bir kez daha değiştirip, “Rusya Federasyonu” adı altında kapitalist bir ülke haline gelmiştir.

Ayrıca Rusya-Çin yakınlaşmasının ABD hegemonyasına karşı bir kutup oluşturma niteliği taşıması önemini daha da artırmaktadır. Hegemon gücünün devamı için enerjiye olan ihtiyacı ABD'nin dış politikasını ağırlıklı olarak genelde Avrasya'ya, özelde Rusya ve Çin'in “yakın çevresi” olan Asya - Pasifik ve Orta Asya bölgelerine yönlendirmesini beraberinde getirmiştir. ABD'nin bu bölgelerde artan nüfuzuna karşı Rusya, Çin ile işbirliği yoluna gitmiştir. İki ülke arasında gelişen ilişkiler ŞİÖ'nün kurulmasıyla somut bir adıma dönüşmüştür. Ancak küresel ve bölgesel aktörler genel Avrasya alanında etkilerini sağlamlaştırarak, rakip tarafı nötralize ederek mücadelede galip gelmek için Avrasya bölgesinin parçalarını oluşturan çeşitli alt-bölgelerde etkilerini ve nüfuzlarını oluşturmaları gerekmektedir. Özellikle bölgesel aktörler yakın çevrede etkinliğini ve nüfuzunu sağlayamadığı takdirde, küresel ölçekte söz sahibi olabilme şansı olmayacaktır. Bununla ilintili olarak, RF ve ÇHC'nin etkilerini güçlendirmek adına, sadece “yakın çevrelerinde” değil, Orta Doğu/Suriye, Doğu Asya, Kafkasya ve Balkanlar dahil çoğu uluslararası konularda istişare ederek hareket ettikleri gözlenmektedir.

Bununla birlikte, en önemli unsur ise RF ve ÇHC'nin enerji alanında gerçekleştirdiği işbirliğidir. Özellikle enerji işbirliği 2001 yılındaki Çin-Rus Dostluk ve Barış anlaşmasıyla güçlendirilmiş ve ŞİÖ çerçevesinde de daha somut alanlarda eyleme geçirilmiştir. Rusya'nın Asya politikasındaki en önemli rakibi Çin olabileceken, daha güçlü bir rakibe karşı birleşen bu iki dev bölgesel gücün işbirliği kendini ABD tarafından kuşatılmış hisseden RF'ye ABD'ye karşı bir mücadele alanı yaratmıştır. RF, Kırım - Ukrayna Krizi sebebiyle ekonomik yaptırımlar ile karşılaşmasının sonucu olarak enerji pazarını çeşitlendirmeye yönelmiştir. RF'de bu stratejisinin en büyük hamlesi olarak ÇHC ile kritik bir işbirliği anlaşmasına imza atarak önemli bir gelir kapısı elde etti. Böylece RF, ÇHC'ye karşı daha fazla yakınlaşmış ve güvenliği gereği enerji ilişkilerini güçlendirmeye

yönelik stratejiyi benimsemiştir. Bu doğrultuda son yıllarda atılan adımlar her iki devletin stratejik düzeyde daha fazla işbirliğine yönelmesine yol açmıştır. Uzmanların yorumuna göre bu işbirliği daha fazla artmaya devam edecektir.

Bu bağlamda 2014 yılının Mayıs ayında RF ile ÇHC arasında imzalanan 400 milyar dolarlık dev doğalgaz anlaşması, iki ülke tarihindeki en büyük enerji anlaşması olarak tarihteki yerini aldı. 30 yıl sürecek anlaşma ile ÇHC önemli orandaki enerji ihtiyacını RF'den tedarik ederken, bu kapsam dahilinde birçok ekonomik anlaşmaya da imza atılmış oldu. Elbette bu dev anlaşmayı basit bir mutabakat olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü iki ülke için de ortak politika üretmek ABD'nin yeni dönemdeki Asya-Pasifik politikasına karşı stratejik hamle niteliğinde olacak. Şimdi ise RF yeni Avrasya politikasına yönelik dev bir adım daha atarak ÇHC ile hem enerji hem de diğer ekonomik alanlarda işbirliği içine girmiştir. RF Devlet Başkanı Vladimir Putin'in de ifade etmiş olduğu gibi "Rus ekonomisinin yelkeninin, Çin rüzgârını arkasına alarak ilerlemesi gerekliliği hem Moskova hem de Pekin yönetimlerinin karşılıklı ekonomik bağımlılığın mahiyetini ortaya koymaktadır."

Uzun asırlara yayılan RF-ÇHC münasebetleri, işbirliği ve rekabetin yer aldığı çok farklı sayfalar içermektedir. Bu sayfalar incelendikçe her iki ülkenin tarihi kaderlerinin benzerliğine şahit olunmaktadır. Jeopolitik açıdan örneği olmayan bu iki devleti yakınlaştıran husus sadece onların iki kıtanın, bölgenin merkezinde yer almaları değildir. Nitekim güncel jeopolitik teorilere göre her iki devlet küreselleşmekte olan dünyada farklı ve anahtar konuma sahiptir. Her şeyden önce RF ile ÇHC uzun asırlar boyunca farklı halk ve toplulukları biraraya getiren büyük imparatorlukların tarihi ve kültürel mirasçılarıdır. Genel anlamıyla her iki devletin tarihi, siyasi, ticari-ekonomik, kültürel ve güvenlik boyutundaki tüm ortak özellikleri, söz konusu iki ülkeyi birbirine lâayık müttefik ve lâayık rakip haline getirmiştir.

RF'nin Çin'le ilişkilerinin iki yönde geliştiğine tanık olunmaktadır. Bunlar RF ile ÇHC arasındaki doğrudan, çeşitli alanları kapsayan ikili ilişkiler ve her iki devletin önderliğinde kurulan çeşitli bölgesel ile küresel örgütler bünyesindeki münasebetlerdir. Örneğin, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ile ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping'in 8 Mayıs 2015 tarihli "Avrasya Ekonomik Birliği'nin ve İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın İnşasına Yönelik İşbirliği" konulu müşterek bildirileri, üç proje (Avrasya

Birliği, Şanghai İşbirliği Örgütü ve İpek Yolu Ekonomik Kuşafđı) arasında etkili bağlantılar tesis etmenin yollarını aramaktan bahsetmektedir. RF, bölge devletleriyle iyi komşuluk, dostluk ve işbirliği anlaşmaları çerçevesinde ikili ve grup birlikleri kurmaktadır, bu birliklerle yakın çevresindeki etkisini ve nüfuzunu güçlendirmek için altyapıyı da sağlamlaştırmaktadır.

RF ile ÇHC arasındaki ortak noktalara ve Soğuk Savaş sonrası gelişen ilişkilere rağmen açık bir rekabetin ve çatışan çıkarların olduğunu da teyit edilebilir. Öncelikle RF, ÇHC'ye karşı, özellikle sınır bölgelerinde, demografik bir tehdit algılaması içerisinde. Zira RF-ÇHC sınırında sınırın Rusya tarafında yaklaşık 7 milyon kişi yaşarken, Çin tarafında nüfus 100 milyonu geçmiş durumdadır. Üstelik Çin'den Rusya'ya çalışmak amacıyla gelen ve sınırın Rusya tarafına yerleşen Çinliler, Ruslar için daimî bir endişe kaynağıdır. Yerleşenlerin sayısı konusunda net bilgiler olmasa da geçici olarak çalışmak üzere Rusya'ya gelen Çinlilerin sayısının 300 binin üzerinde olduğu tahmin ediliyor. Rus medyasında, Çin'in bilinçli bir politikayla Rusya'nın Pasifik kıyılarını geri almak istediği, Ruslarla yapılan evlilikler ve iş ortaklıklarıyla Çinlilerin yerleşiminin teşvik edildiği şeklinde yorumlar yapılmaktadır.

Diğer taraftan bazı uzmanların görüşlerine göre, küresel güç olma isteğinden hâlâ vazgeçmeyen RF, şimdilik ve sadece orta vadeye dayalı olarak ÇHC'le yakın ve dostane ilişkiler kurmayı sürdürmektedir. Bu kapsamda, V. Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesiyle Rusya'nın elindeki bütün kozlarını kullanarak Orta Asya ülkeleriyle işbirliğini arttırmaya çalıştığını belirtilebilir. Askeri üsler ile Rusya'nın Orta Asya ülkelerine sattığı askeri teknolojiler askeri alanda, boru hatları ile nükleer santraller enerji alanında, Rusya ile yakın çevre cumhuriyetlerinin ekonomik-ticari olarak birbirlerini tamamlamaları, bölgedeki Rus nüfusu ile bir asırdan fazla süren birliktelik, kültürel alanda Moskova'nın diğer rakiplerine kıyasla bölgede daha etkin konumda olmasını sağlamaya devam edecektir. Buna karşılık Çin'in, ekonomik ve “yumuşak” güçleri hızla büyümektedir. Böyle bir durum uzun vadede RF-ÇHC ilişkilerini olumsuz etkileyerek, iki ülkenin karşıt önlemler alarak rekabete dayalı dış politika izlemesine yol açacağı varsayılabilir. Bu bağlamda hem Rusya hem de Çin'in çıkarlarıyla uyumlu olmaları hem de Orta Asya devletlerinin ihtiyaçlarıyla uyumlu olabilmeleri için yaklaşımların ve araçların sürekli olarak koordine edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda tezin temel amacı Soğuk Savaş sonrası yapılanmakta olan dünya düzeni bünyesinde RF'nin ÇHC'ye yönelik politikasının, ulusal güvenlik ve enerji stratejisini ön plana alarak analiz edilmesi ve yine enerji örneği bağlamında her iki ülkenin siyasi, ekonomik-ticari ve güvenlik boyutunda olası rekabet ve iş birliği alanlarını tespit ederek, geleceğe dönük öngörülerde bulunmaktır.

Tez beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde teorik ve kavramsal çerçeve ele alınacaktır. Kavramsal çerçevede çalışmanın temel kavramları olarak belirlediğimiz güvenlik, ulusal güvenlik ve enerji güvenliği ele alınacaktır. Ayrıca, enerji güvenliği ve ulusal güvenlik arasındaki ilişki, enerji güvenliği ve milli güç arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. Teorik çerçevede güvenlik kavramına, Realizm, Neorealizm, Liberalizm, Neoliberalizm, İnşacı Kuram ve Eleştirel Kuram perspektifinden açıklama getirilecektir. Bu çalışmanın asıl olarak, belirli bir devletin yani Rusya'nın ulusal güvenliğiyle ilgileniyor olmasından ötürü, biz referans nesnesi olarak devlete başvuran teorileri kullanılacaktır. Bu, yukarıda sıraladığımız alternatiflerin gayrimeşru oldukları anlamına gelmez. Buradaki asıl mesele, güvenliğin “asıl referans nesnesini” tanımlamanın, bu çalışmanın kapsamı dışında olmasıdır. Ancak, Rus dış ve güvenlik politikasında gerçekçilik ve pragmatizmde göz önünde bulundurularak uygun teori ve yaklaşımlardan istifade edilmiştir. Bunlardan biri Neo-klasik realizm teorisidir. Rusya'nın dış ve güvenlik politikaları önemli ölçüde neo-realist karakterli olsa da karar vericinin algısı, Rus devlet kimliği, iç politikanın dış politika üzerindeki etkisi, siyasal rejim gibi konular neo-klasik realist teori ile açıklanabilmektedir. Tezde Neo-klasik realizm yaklaşımlarına ve bu yaklaşımların güvenlik alanında sundukları kavramsal araçlara yer verilecektir. Böylece tezin temel varsayımları ortaya konulmuş olacaktır. Ayrıca, tez çalışmasının bu bölümünde güvenlik gündeminin genişletilmesi, Kopenhag Ekolü ve geleneksel güvenlik düşüncesi, Kopenhag Ekolü ve güvenlik sektörleri konularına da yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde RF'nin güvenlik, askeri ve dış politika doktrinlerinde enerji stratejisi incelenecektir. Ayrıca, bu bölümde Rusya'nın ulusal güvenlik ve enerji politikasını etkileyen iç ve dış faktörler analiz edilecektir. İlk olarak, iç güvenlik ve enerji alanındaki esas dinamikler gözden geçirilecektir. Daha sonra dış faktörler/aktörlerin Rusya'nın ulusal güvenlik ve enerji politikasına etkileri incelenecektir. Dış faktörler/aktörler küresel ve bölgesel olarak iki başlık altında tartışılacaktır. Küresel

faktörler/aktörler olarak sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) ve bölgesel faktörler/aktörler olarak ise sırasıyla Orta Asya devletleri, Türkiye, Hindistan ve Japonya devletleri seçilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise genel hatlarıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal güvenlik ve enerji stratejisi çerçevesinde RF'nin ÇHC'ye yönelik politikasının tarihsel arka planı, gelişimi, gelecek senaryoları ve öngörülere yer verilecektir. Bu kapsamda RF'nin dış politikasında Çin'in yeri dönemsel olarak ele alınacaktır. Bununla birlikte, çalışmada ÇHC'nin dış güvenlik ve enerji politikasında RF'nin önemine değinilecektir. Bu bağlamda, Rusya ve Çin arasında imzalanan anlaşmalar, faaliyette olan nakil hatları ve faaliyete geçirilmesi planlanan nakil hattı projeleri üzerinde durulacaktır. Enerji güvenliğinin iki ülke ilişkilerindeki rolü, geleceği ve muhtemel senaryolar da bu bölümün konusu içerisinde yer bulacaktır.

Çalışmada araştırma konusuyla ilgili Türkçe, Rusça, İngilizce kitaplar, bilimsel makaleler, elektronik veriler, süreli yayınlar ve raporlardan yararlanılmış ve mümkün olduğunca güncel bilgiler sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Çinli uzmanların konu ile ilgili İngilizce ve Rusça yazılan çalışmalarından yararlanılmıştır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. “Güvenlik” Kavramı

Sosyal bilimler dilinde “güvenlik,” üzerinde genel bir mutabakata ulaşılamayan, çekişmeli bir kavramdır. İnsanların sahip oldukları fikirlerine, kültürleri ve gerçek hakkındaki anlayışlarına göre güvenlik kavramı da sürekli değişik anlamlar kazanmaktadır. Bu kavram aktüalitesini, 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında uluslararası kriz durumlarının artması sonucu kazanmıştır. Dünya jeopolitiğinde olan dinamik değişimler, devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarında olan değişimler, uluslararası terörizmin artışı, devletlerin sosyo-ekonomik gelişim düzeyleriyle ilgili kaygıları, insan hakları ve birey hakları konularının gündemdeki ağırlığını koruması devlet organlarını bu sorunlara karşı etkili çözümler üretmeleri için konu ile ilgili araştırmaları yürütmeye itmektedir. Bu krizler insanlığın geleceğini tartışmalı hale getirdiğinden, konuyu araştıran akademisyenlerin sayısı da artmakta.

“Güvenlik” kavramının tanımları son zamanlarda artmasına rağmen kavramın içeriği eskisi gibi sınırlı kalmaktadır. Bu girişimlerin çoğu, güvenlik kavramının kendisinden ziyade, devletlerin gündemlerini meşgul eden meselelerin güvenlik yönünü incelemeye yönelmiştir.¹ Bu incelemeler, genellikle, devlet için geleneksel tehdit kaynağını teşkil eden dış askeri müdahale ile birlikte insan hakları, iktisat, çevre güvenliği, uyuşturucu ticareti, salgın hastalıklar, sosyal adaletsizlik, doğal afetler ve siber saldırılara karşı alınacak tedbirleri içeren önerilerin sıralanması ile yetinmektedirler. Çalışmalarda geliştirilen önerilerin çoğunun içeriğinde, hangi insan gruplarının veya hangi değerlerin güvenlik altına alınması gerektiğini savunan normatif iddialarla beraber, bu değerlerin ve tehditlerin önemi ve ehemmiyetine ilişkin ampirik tartışmalar da bulunmaktadır. Bu öneri ve tartışmaların çokluğuna rağmen güvenlik konusu kavramsal açıdan incelenmemiştir. Bu bölümde, güvenlik kavramı normatif ve deneysel tartışmalardan uzak tutulup, kavramsal yönden daha derin incelenecektir.

¹Ullman, R. (1995). *Redefining Security, Global Dangers – Changing Dimensions of International Security*, Sean M. Lynn – Jones ve Steven E. Miller (Ed.), Cambridge – USA, MIT Press, s. 8

Belli değerleri savunan ampirik tartışmalar kavramsal farklılıkları arttırarak, farklı güvenlik alanlarını temsil edenler arasındaki bilimsel iletişim ve etkileşimin gerçekleşmesini engellemektedir. Ekonomik ve çevresel güvenliğin önemini savunanların güvenlik anlayışı Realistlerin kullandığı güvenlik kavramından tamamen farklı mıdır veya burada sadece aynı kavramın farklı yönleri mi vurgulanmaktadır? Bireyciliğin önemini savunanlar ile onlardan farklı olarak “ulus-devlet” ve “ulusal güvenlik” anlayışlarını üstün tutanlar arasında güvenlik kavramı üzerinde ortaklık bulunur mu? Bu bölümde bu soruların önemi ve uygunluğu da değerlendirilecektir.

Çalışmanın güvenlik kavramına ayrılan bu bölümünün amacı, güvenliğin tek ve doğru tanımlamasını bulmaktan ziyade, literatürde kullanılmakta olan tanımlamalar arasında ortak noktaları bulmaktır. Bu yaklaşım, ileride incelenecek konuların içeriği açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca, konunun az incelenmiş olmasını göz önünde bulundurularak, bunun sebeplerine de değinilecektir.

Hipotezlerin geçerliliğinin, denenmesinin ve kuramların oluşturulmasının kavramsal analiz ile ilişkileri olmasına rağmen aynı değildir. Kavramsal irdeleme, kavramın anlamının açıklanması ile ilgilidir. Burada belirtilmesi gereken, kavramsal analizin “basit bir anlambilim” veya kelime oyunu olmaktan uzak olmasıdır. Açık ve ortak paylaşılan bir kavram olmadan, bilim insanlarının aynı konu üzerinde belli bir tartışma ve çalışma gerçekleştirebilmeleri imkânsızdır. Sosyal bilimlere yeni giren öğrencilerin konuya hâkim olmada karşılaştıkları engellerden en önemlisi, kavramsal karmaşadır. Aynı zorluk alternatif politikaları üretmede siyasetçilerin da önüne çıkmaktadır. Oppenheim’in belirttiği gibi “siyaset biliminin dilinin açıklanması hiçbir şekilde anlambilim değildir, çoğunlukla önemli araştırma problemlerini çözme yoludur.”²

Hempel’e göre kavramsal irdelemenin amacı, eldeki ifadenin mantıksal yapısını kesinleştirmektir: İrdelemede, terimin geleneksel anlamını belirttikten sonra, kavram, genel olarak kullanılan anlamındaki belirsizlik, sınırlama ve tutarsızlıklardan ayrılarak hipotezlerde ve teorilerde kullanılabilecek şekilde kesinleştirilerek yorumlanır.³

²Giri, D. K. (2001). *European Union and India. A Study In North-South Relations*. Germany: Concept Publishing, s.10.

³Hempel, C. (1952). *Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science*. Chicago: The University of Chicago Press, s. 12

Güvenlik kavramı üzerine odaklanan çalışmasında, David Baldwin, kavramın irdelenmesine yönelik Oppenheim'in ortaya koyduğu şartları aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- 1) Kavramlar en geniş anlamda kullanıma açık olmalıdır (aynı anda bunun belirleyici şart olmadığı vurgulanmıştır);
- 2) Başka terimler ile anlamsal bağı bulunan kavramlar tercih edilmelidir;
- 3) Konunun önemli parçasını oluşturup, gözden kaçma ihtimali taşıyan maddelere dikkat çeken kavramlar tercih edilmelidir;
- 4) Kavramlar, açıklanmalarında kelimenin hangi tür ampirik araştırmalarda kullanılacağına yönelik ikazları bulundurmamalıdır;
- 5) Kavramlar makul bir derecede gündelik dile yakın olmalıdır. Burada “gündelik dilden” anlaşılması gereken, çoğunluğun kavramı tanımladığı şekil değil, kavramın belli bir olaya yönelik kullanılışında takip edildiği kurallar çerçevesidir.⁴

Kavramsal analize yönelik Oppenheim'in ortaya koyduğu yaklaşımın sınırları da vardır. Güvenlik kavramının açıklanması, teorileri, ampirik önerileri veya analiz planını üretmeye yetmez. Açık ve anlaşılır kavramlar bu amaçlara ulaşmada faydalı olmasına rağmen onların yerine ikame edilemezler. Aynı çalışmasında Baldwin, Oppenheim'in kullandığı yaklaşımın karşısını teşkil eden Barry Buzan ve Richard Ullman'ın yaklaşımlarına dikkat çekmiştir. Baldwin'e göre Barry Buzan kendi çalışmasını güvenlik kavramının araştırılması olarak tanımlamasına rağmen, Buzan kavramsal analizle ampirik gözlemlemeyi karıştırmıştır. Bunun kanıtını Baldwin, Buzan'ın güvenlik kavramını açıklamada sunduğu bireysel seviyedeki güvenliğin ulusal ve uluslararası seviyedeki güvenlik ile bağlantılı olduğunu savunan argümanlarında bulmuştur. Kavramsal analiz ile ampirik araştırmayı karıştırmının nedenini, Buzan, güvenlik kavramının izahı için güvenliğin şartlarının belirlenmiş olması gerektiği fikri ile desteklemiştir.⁵

Barry Buzan'ın güvenlik kavramına yönelik bu tarz yaklaşımı, kavramsal analiz ile ampirik gözlemlemeyi karıştırmak, temiz bir kavramsal analizin yapılmasını engelleme riskini taşımaktadır. Esasen, güvenlik kavramının irdelenmesi, hangi şartlar altında güvenliğe ulaşılabileceğine dair çalışmalarından farklıdır. Mantıken, güvenliği garanti altına alma veya güvenliğe ulaşma yollarını incelemekten önce, güvenliğin ne olduğunu

⁴Baldwin, (1997). a.g.d., s. 6-7.

⁵Baldwin, (1997). a.g.d. s. 7

belirlemek gerekmektedir. Güvenlik üzerinde çalışmalarında, kavramın açıklanması önceliğini takip etmeyenlerin arasında Ullman da görülmektedir. Ullman'a göre güvenliği daha kapsamlı bir şekilde tanımlamak için "güvenlik namına nelerden vazgeçebiliriz?" sorusu yanıtlanmalıdır.⁶ Zihinde güvenlik kavramının tanımı bulunmadığı sürece, Ullman'ın sorduğu bu soru üzerinde fikir üretmek anlamsız olmaktadır. Güvenliğin ne olduğuna yönelik açık bir fikrin olmadığı sürece güvenlik için nelerden vazgeçileceği bilinmemektedir. Ullman'ın kullandığı fırsat maliyeti yaklaşımı güvenliğin değerini ölçülmesine yardımcı olsa bile güvenliğin kendisinin ne olduğunu belirlemede faydası yoktur.

Akademik literatür gözden geçirdiğinde güvenlik kavramının sürekli ihmal edildiği görülmektedir. K. Knorr, R. Smoke ve Barry Buzan'ın çalışmalarındaki yorumlara bakıldığında güvenlik çalışmalarının sayısı gittikçe artmasına rağmen, kavramın kendisine çok az ilgi verildiği sürekli vurgulanmıştır.⁷

Akademik ortamda güvenlik kavramının sürekli ihmal edildiğine yönelik fikirleri savunanların arasında Barry Buzan bulunmaktadır. Ona göre bunun beş açıklaması vardır:

- 1) Kavramın zorluğu;
- 2) Güvenlik ile güç kavramlarının birbiri ile iç içe olması;
- 3) Realizmi eleştirenler tarafından kavramın çok dikkate alınmaması;
- 4) Teknoloji ve uluslararası alanındaki yeni gelişmelerin akademisyenleri meşgul tutması;
- 5) Siyasetçiler tarafından "ulusal güvenlik" kavramının muğlak tutulması çabası.⁸

Buzan ilk açıklamasında; güvenlik kavramının başka kavramlarla aynı derecede zor olduğunu da belirtmektedir. Böylece, bu açıklama aktüalitesini kaybetmektedir.⁹ İkinci açıklamasının geçersizliğini de güvenlik ve güç kavramların birbirinden farklı ve kolay ayrılacak kavramlar olduğundan ve akademisyenlerin bu konu üzerine çalışma yürütmelerine engel teşkil edemeyeceğinden anlaşılabılır. Buzan'ın üçüncü açıklaması Realizm savunucularının neden güvenlik kavramı üzerinde yoğun bir çalışma

⁶Ullman, R. (1983). Redefining Security. *International Security*, 8, 129-133.

⁷Baldwin, D. (1997). a.g.d. s. 9

⁸Buzan, B. (2007). *People States & Fear (An Agenda For International Relations Studies in the Post-Cold war Era)*. s. 6-11.

⁹Buzan, B. (2007). a.g.e. s. 7-11.

yürütmedikleri sorusunu doğurmaktadır. Dördüncü açıklama akademisyenlerin kavramsal analizlere yeni gelişmelere nazaran daha az önem verdiklerini belirtmesine rağmen, güvenliğe yönelik kavramsal çalışmanın ihmal edildiği sorusuna cevap vermemektedir. Son olarak, Buzan'ın ortaya koyduğu beşinci açıklama akademisyenlerden ziyade siyasetçilerin güvenliğin kavramsal çalışmaları ihmal ettiklerini ileri sürmektedir. Sonuç olarak, Buzan'ın öne sürdüğü iddiaların güvenliğe dair kavramsal çalışmaların neden ihmal edildiği cevabını vermede yetersiz olduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş dönemine bakıldığında güvenlik çalışmaları genellikle askeri strateji ve tatbikatlar üzerine yapılmıştır. Askeri gücü ilgilendiren konular güvenlik alanına alınıp, diğer konular “lowpolitics” olarak değerlendirilmiştir.¹⁰ Çalışmalarda güvenlik kavramı sürekli kullanılıp vasıflandırılmasına rağmen, kavramın kendisi üzerinde çalışma yapılmamıştır. Buzan'ın uluslararası ilişkilerin temelini teşkil eden “güvenlik” üzerine kavramsal çalışmanın yapılmaması konusundaki şaşkınlığına, söz ettiğimiz çalışmaların konusu güvenlik olmasına rağmen akademisyenlerin askeri güç üzerine vurgu yaptığını belirterek cevap verilebilir.

Birçok akademisyen tarafından, sosyal bilimlerde, güvenlik kavramının net bir tanımının olmamasının sebebi, güvenliğin “*ihtilafî esas*” kavram olmasından kaynaklandığını belirtmektedirler.¹¹ İlk başta ihtilafî kavramların ne olduğunu ve ortaya nasıl çıktığını belirtmekte fayda vardır. Andrew Heywood, Siyasetin Temel Kavramları çalışmasında ihtilafî esas kavramları şöyle açıklamıştır:

“Siyasal kavramların genelde entelektüel ve ideolojik ihtilâf konusu olması bir başka problemdir. Yukarıda belirtildiği gibi, siyasal tartışmaların aynı prensibi veya ideali savunduğunu iddia eden insanlar arasında sürmesi, ender rastlanan bir şey değildir. Bu yüzden, kavramsal anlaşmazlıklar, bizatihi siyasetin çatışma alanlarından birisidir. Bu durum, ‘hakikî’ demokrasi, ‘hakikî’ özgürlük, ‘hakikî’ adâlet gibi kavramlarda olduğu gibi, bir kavramın belli bir kavrayışını objektif olarak doğru kılma çabalarında yansımaları bulmaktadır. ‘İktidar’, ‘adâlet’, ‘özgürlük’ gibi kavramlar üzerindeki ihtilâf o kadar derinlere inmektedir ki, nötr veya yerleşmiş tanımların asla geliştirilemeyeceğini öne süren W. B. Gallie (1955-6) bu ikilemden çıkmak için şöyle bir yol önermektedir. Bu kavramlar ‘ihtilâfî esas kavramlar’ (essentially contested concepts) olarak kabul edilmelidir, demektir Gallie. Her bir terim belirli sayıda rakip

¹⁰Baldwin, D. (1997). a.g.d. s. 9

¹¹Gallie, W. (1956). “Essentially Contested Concepts”, in: Proceedings of the Aristotelian Society. s.167-198.

kavramları kapsar ve bunların hiçbirisi ‘hakikî’ meal olarak kabûl edilemez. Bir kavramın ‘ihtilâfî esas’ olarak kabul edilmesi, onun anlaşılmasına dönük gayretlerden vazgeçmek demek değil, sâdece kavramın rakip nüshalarının eşit derecede geçerli olduğunu kabul etmek demektir.”¹²

Güvenlik kavramının kendisini açıklamadan önce kavramı ihtilafî esas kavramlar arasına almamızın doğruluk derecesi öğrenilmelidir. Gallie’ye göre, ihtilafî esas kavramlar değer yüklü oldukları için kavramın tanımına yönelik ortaya atılan delillerin ve argümanların hiçbirisi tek, doğru ve standart versiyon olduğu üzerinde anlaşmaya varılamaz.¹³ Bu görüşün radikal varyantına göre, güvenliği farklı tanımlamaları arasında karşılaştırmanın gereği yoktur, çünkü buna göre her tanımlama doğrudur. Bu yaklaşım, güvenlik kavramı üzerinde çok az çalışma yapıldığı ve güvenliğe ulaşmak için ilk başta onu tanımlamamız gerektiği görüşünü temel tutarak gerçekleştirdiğimiz çalışmamızı nafile kılmaktadır. Bu yüzden, en doğru tanımla belirlemenin imkânsız olduğunun göz önünde bulundurulması ile beraber, tanımlar arasındaki doğruluk derecesine yönelik hiyerarşiye izin veren, ihtilafî esas kavram görüşünün daha zayıf versiyonu olan yaklaşımı tercih edilecektir. İrdelememizin amacı güvenlik tanımının en doğru versiyonunu bulmaktan ziyade, onu netleştirmek olduğundan, bu yaklaşım, güvenliği ihtilafî esas kavramı açısından incelemeyi sürdürmemize izin vermektedir.

İhtilafî esas kavramının zayıf versiyonunu almamıza rağmen, güvenlik kavramının böyle kategorize edilebileceği konusunda da sorular ortaya çıkmaktadır. İlk başta, güvenlik kavramının böyle değerlendirilmesi için “kıymet takdir edici” ya da başka bir deyişle, ulaşılan başarıya işaret edici olmalıdır. Gallie, bunu spor müsabakalarında belirlenen “şampiyonluğa” benzetmiştir. Gallie’ye göre yarışmalarda şampiyon olmak amacı ile her takım iyi oynadığından, devletler da güvenliğe, şampiyonluğa benzer şekilde, ulaşmaya çalışırlar.¹⁴ Gallie’nin güvenliği bu şekilde vasıflandırması neorealist yaklaşımın konumuza yönelik fikirlerini paylaşmaktadır. Müsabakaya katılanlar için şampiyonluk nasıl ki ulaşılması gereken bir amaç ise, neorealistler için de güvenlik aynı şeyi ifade etmektedir. Böylece, neorealist açıdan, güvenliğin ihtilafî esas kavram olduğu sonucunu çıkarılabilir.

Neorealistlerin görüşünden farklı olarak, Wolfers, güvenliğe yönelik başka bir görüş sunar. Ona göre devletlerin değerleri ve güvenliklerine yönelik bakış açıları farklıdır.

¹²Heywood, A. (2012). Siyasetin Temel Kavramları. Hayrettin Özler (Çev). Andres Yayınları. s.21.

¹³Gallie, W. (1956). Essentially Contested Concepts. Proceedings to Aristotelian Society. s.168.

¹⁴Gallie, W. a.g.e. s. 171

Bazı durumlarda statükodan memnun olmayan devletler eski değerlerine göre yeni değerler üretebilirler. Wolfers, uluslararası ilişkilerde devletlerin değerlerinin değişiklik gösterdiklerinden, güvenliğin “kıymet takdir edici” sıfatının olmadığını belirtmektedir. Konumuzun amacına yönelik, buradan güvenlik kavramının irdelenmesi, kavramın basitçe ihtilafı esas kavram olarak nitelendirilip geçilmemesi gerektiği söylenebilir. Güvenliğin ihtilafı esas kavram olmaktan ziyade, yetersiz derecede açıklanmış kavram olarak nitelendirilmesi daha gerçekçi görünmektedir.

Güvenlik kavramı açıkça belirtilmeden kullanıldıkça başarılı bir kavramsal çalışma gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir.¹⁵ Çalışmanın amacına ulaşabilmemiz için, güvenlik kavramının özellikleri maddeler halinde belirtilmelidir. Güvenliği tavsif ederken, Wolfers, “eldeki değerlere olan tehdidin yokluğu” cümlesini kullanmıştır. Bu cümle, güvenliğe ilişkin genel bir görüşü yansıtmaktadır.¹⁶ Baldwin “tehdidin yokluğu” ibaresi muğlaklık taşıdığından onun yerine güvenliğe yönelik “eldeki değerlere zarar gelme orantısının düşüklüğü” tanımını kullanmıştır.¹⁷ İrdelememizde Baldwin’in tanımını tercih etmemizin ana sebebi bu yaklaşımın Wolfers’in güvenlik için koyduğu anlamdan çok farklı olmamakla birlikte, Ullman’ın doğal afetleri tehdit olarak saydığı görüşüne de uymaktadır. Bu yaklaşımın üstünlüğüne dair Baldwin, şöyle demiştir: Askeri saldırı tehditlerine karşı, devletler caydırma politikasını uygulurlar. Bu şekilde saldırı orantısı azaltılmaya çalışılır. Deprem gibi doğal afet tehditlerine karşı ise yapım kuralları uygulanır. Bu uygulama doğa afetlerinin gerçekleşme oranını azaltmamasına rağmen, uğranan zararın boyutunu azaltır.¹⁸ “Tehdidin yokluğu” ifadesi, önü alınamayacak gelişmelerden doğan tehditleri göz önünde bulundurduğumuzda, güvenliği hiçbir şekilde ulaşılmaz bir amaç yaparak tüm güvenlik çalışmalarını nafi kılmaktadır. Onun yerine “zarar gelme orantısının düşüklüğü” ifadesini kullanarak, güvenliği politik amaçlar arasına koyulabilir. Bu şekilde güvenliği en genel şekilde tanımladıktan sonra irdelememizi güvenliğin özüne taşınabilir: Kimin için güvenlik? Ve hangi değerlerin güvenliği?

¹⁵Wolfers, A. (2007). “*National Security*” as an Ambiguous Symbol. Political Science Quarterly, s. 481-487.

¹⁶Wolfers, A. (2007). a.g.e. s.485

¹⁷Baldwin, D. (1997). a.g.d. s. 13

¹⁸Ullman, R. (1983). Redefining Security. International Security, Cilt 8, s. 129-133.

Buzan'ın savunduğu gibi, güvenliğin tanımlanmasında, kavramın kime yönelik kullanıldığının belli olması gerekmektedir.¹⁹Kavramın tanımlamasını gerçekleştirmede Baldwin, “kimin güvenliği?” sorusuna, araştırılan konuya göre birey, devlet veya uluslararası düzen olabileceğini belirtmiştir.²⁰

Hangi değerlerin güvenlik altına alınması gerektiği sorusuna gelince, devlet, birey ve başka sosyal aktörlerin birçok değerleri vardır. Bunlar, ekonomik refah, bağımsızlık, fiziki ve psikolojik sağlık gibi başka değerler da olabilir. Ulusal güvenliği alırsak, geleneksel değerler arasında siyasi egemenlik ve toprak bütünlüğü gibi değerler öne çıkmaktadır. Bazı akademisyenler bunlara “başka ülkeler ile ekonomik ilişkilerin makul şartlar arasında tutulmasını” da eklemektedirler.²¹Noam Chomsky'ye göre ulusal güvenliğin özünü ulusal çıkarların korunması oluşturmaktadır. Bazı akademisyenler ulusal çıkarları bir devletin halkının çıkarları olarak tanımlarken Noam Chomsky bu görüşü paylaşmamaktadır. Ulusal çıkarlar hangileridir ve kimlerin çıkarları korunur sorusuna gelince Chomsky: “Ulusal çıkarlar ulusal güvenlik politikaları aracılığıyla korunur. Ancak, uluslararası ticari anlaşmalara bakıldığında, ulusal güvenlik politikalarıyla ortaya çıkan bu anlaşmalar, halktan ziyade, uluslararası şirketleri devletlere karşı korumaktadır.”²² Kavramsal çalışmalarda bu tür anlaşmazlığın önünü almak için Baldwin ampirik tartışmalardan uzak durulması gerektiğini savunmaktadır.²³ Ona göre kavramsal analizin amacı bir konu üzerinde tartışma yaratmaktan ziyade tartışmalara açıklık getirmek olduğundan hangi tür güvenlik çalışma konusu ise değerler da ona göre belirlenmelidir.

Güvenlik tanımında yer alması gereken bir başka ayrıntı da tehditlerdir. Belli bir güvenlik konusu söz konusu olunca hangi tür tehditlerin olduğu açıktır. Örneğin, binalara monte edilen güvenlik sistemleri olası hırsızlığa ve askeri güvenlik sistemleri genelde dış aktörlerden gelecek tehditlere karşı tasarlanmaktadır. Eldeki değerlere tehdit birçok kaynaktan gelebildiğinden, kavramsal çalışma açısından tehdidin kaynağının belirtilmesi faydalı olacaktır. Ulusal güvenlik açısından değerlendirdiğimizde, Soğuk Savaş sırasında Batı Bloğu tarafından “komünizm tehdidi” sürekli dile getirilmesine rağmen tehdidin

¹⁹Buzan, B. (2008). *People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Second Edition, s. 26.

²⁰Baldwin, D. (1997). a.g.d. s. 13

²¹Baldwin, D. (1997). a.g.d. s. 14

²²Chomsky, N. (2016). *Noam Chomsky: Security for Whom?*. Henry Holt. Web:https://www.youtube.com/watch?v=9xV_Iu4QyLY Ulaşım tarihi: 20 Eylül 2016.

²³Baldwin, D. (1997). a.g.d. s. 4-17

doğası ayrıntılı olarak belirtilmemiştir. Komünizm tehdidinden kast edilen askeri, ekonomik veya ideolojik bir tehdit mi? Yoksa onların karışımı mı? Tehdidin ayrıntılarının belirtilmemesi genelde kapsamlı bir tartışmanın gerçekleşmesini engellemiştir. Burada kullandığımız tehdit kavramı sadece uluslararası ilişkilerde ya da sosyal bilimlerdeki kullanımlarından farklı olarak, Ullman'ın önerdiği geniş, kapsamlı versiyonudur.²⁴ Yukarıda belirttiğimiz gibi, Ullman, doğal afetleri ve ona benzeyen önü alınamaz tehditleri de ulusal güvenlik ilgileri arasına koymuştur. Ullman'ın önerdiği tanım genel kullanıma daha yakın olup, aynı zamanda tehdidin tüm kaynaklarını içine aldığından çalışmamızda tercih edilmektedir.

Güvenlik her zaman içinde maliyetini detaşır. Bu maliyeti, güvenliğe atfedilen kaynaklarla ulaşılabilecek amaçlar şeklinde tanımlanabilir. Güvenliğin bu yönünün ayrıntılı bir şekilde belirtilmesine gereksinim duyulmasının sebebi, bazı yazarların belirttiği gibi, güvenliğin, “maliyetine rağmen korunması gereken çıkarlar” tanımı ile tam olarak uyuşmamasıdır.²⁵ Devlet yönetimi açısından Leffler'in bu iddiasına bakıldığında, devletlerin yürüttükleri politikalarında böyle “çıkarların” olmadığı görülmektedir. Ulusal güvenliği korumada askeri hazırlıklar için atfedilen mali kaynaklar eğitim, kültür, sağlık ve bilim alanlarına yapılacak olası yatırımların azaltılması anlamına gelmektedir. Bununla beraber, Ullman, büyük askeri tesis bulundurarak bir bölgenin güvenliğini koruma ile güvenliği sağlayan başka dış politika araçları arasında çıkar çatışmasının olmadığını belirtmektedir. Ona göre, eğer Amerikan halkı tüm bu dış politika araçlarını onaylarsa onları gerçekleştirmek imkânsız değildir.²⁶ Baldwin, Ullman'ın bu görüşünün, ancak maliyetsiz ve sınırsız kaynaklı dünya modelinin kabulü ile doğruluk kazanabileceğini belirtmektedir.²⁷ Bununla beraber, Ullman, aynı çalışmanın devamında “tüm bu dış politikaların finansmanı halk tarafından yapılacak büyük bir fedakârlıkgerektireceğini” kendisi kabul etmektedir.

Güvenliğin devletler, topluluklar, bireyler ve başka aktörler için belli bir değeri vardır. Ancak, bu aktörlerin başka değerleri debulunduğu için güvenliğe ulaşmaya çalışırken onlardan vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar. Güvenliğin değerini bilmemiz için, onu başka değerler ile kıyaslamamız gerekmektedir. Baldwin, güvenlik kavramı üzerine

²⁴Ullman, R. (1983). a.g.e., s. 129-153.

²⁵Baldwin, D. (2000). Success and Failure in Foreign Policy. s.172.

²⁶Ullman, R. (1983). a.g.e. s. 132.

²⁷Baldwin, D. (1997). a.g.d. s.16

yürüttüğü çalışmasında “marjinal değer yaklaşımını” tercih etmiştir. Onun önerdiği üç yaklaşım arasından, yalnızca “marjinal değer yaklaşımı” kaynakların tahsisi problemini çözüp, rasyonel politika kararlarını almaya yaradığı için çalışmanın içine alınmıştır.

Marjinal değer yaklaşımı, güvenliğin değerini tüm aktörler için, tüm vaziyetlerde göstereceğini belirtmekten ziyade, iktisatta kullanılan azalan marjinal fayda kanununun güvenlik ile beraber başka değerler için de kullanılabileceğini savunmaktadır. Güvenliğin başka değerlerden üstünlüğünü savunmak; su, yemek ve havanın insan hayatı için önemini savunmaya benzemektedir. Belli bir asgari miktarda onun da değeri azalmaya başlar. Baldwin’ın savunduğu gibi, “güvenlik sınırlı olan kaynakları gerektiren ve azalan marjinal fayda kanununa tabi olan birçok politik amaçlardan birisidir. Böylece, her aktör için güvenliğin önemi, eldeki güvenlik düzeyine ve bulunduğu ortama göre değişmektedir. Rasyonel karar alıcılar, kaynakları, ancak marjinal faydası yüksek güvenlik politikalarına harcarlar.”

Yukarıda, güvenliğin, çalışmalarda veya siyasi kararların alınmasında etkili bir şekilde kullanılması için “kimin güvenliği, güvenlik derecesi, hangi değerlerin güvenliği ve maliyeti” gibi ayrıntıların belirtilmesi gerektiği savunulmuştur. Bununla beraber ortaya ayrıntılarla ilgili yeni sorular da çıkmaktadır. Ne kadar ayrıntı gereklidir? Güvenlik çalışmalarına yukarıda saydığımız tüm ayrıntılar açıklandıktan sonra mı başlanmalı? Yoksa ayrıntıların önemine göre bir hiyerarşi mi var? Bu soruların cevabı, güvenlik kavramına yönelik çalışmaların amacında yatmaktadır. Burada belirtilmesi istenen, kavramların çalışmanın amacına yarayacak şekilde tanımlanmalarının gerektiğidir. Kavram üzerinde anlaşmaya varılması amacıyla en azından güvenliğin derecesinin, tehlike altındaki değerlerin ve tehdit altındaki aktörlerin belirtilmesi doğru görünmektedir. Güvenlik politikalarının sistematik karşılaştırma analizi açısından, güvenliğe ulaşma yolları, maliyeti ve zamanı belirtilmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken, kavramın boyutlarının çalışma amacına göre doğru şekilde ayarlanmasıdır. Örneğin, devlet, dış siyasi önceliklerini belirlemeye çalıştığında, güvenliği tanımlarken “devlet değerlerine zarar gelme orantısının düşüklüğü” gibi kavramın boyutunu çok geniş tuttuğu takdirde dış politika önceliklerini belirlemesi imkânsızdır.

2.1.2. “Ulusal Güvenlik” Kavramı

Uluslararası teoriler arasından ulusal güvenliği devletlerin en büyük amacı olarak tanımlayanı neorealizm olmuştur. Yine de neorealist çalışmalara bakıldığında, güvenliğin kavramsal irdelenmesine katkılarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu konuda, K. Waltz, devlet için güvenliğin öncelikli bir yeri olduğunu belirttikten sonra anarşik bir dünya düzeninde, hayatta kalmanın ancak güvenlik vasıtasıyla temin edildiğini savunmuştur.²⁸Waltz’ın bu şekilde ulusal güvenlik kavramını geniş tutması güvenlik gibi muğlak bir kavram üzerinde ileride gerçekleşecek birçok tartışmanın önünü almamaktadır.

Yukarıdaki ifadesiyle Waltz, ulusal güvenliği hayatta kalmaya bağlamıştır. Ulusal güvenliği hayatta kalmaya bağlayan bu görüşte, devletin hayatta kalması mı yoksa, belli değerlere göre yöneltilmekte mi olduğu açıklanmamaktadır. Devletlerin kendi varlıklarını korumak için ulusal güvenlik politikalarını ürettiği fikrine bakılırsa, Waltz, devleti vatandaşlarını dış saldırılardan koruyan, gıda, sağlık, barınma, adalet sağlayan varlığa benzetmektedir.²⁹ Önceki konuda belirtildiği gibi, eğer ulusal güvenliğe Waltz’ın saydığı devletin üstlendiği tüm işleri katarsak onun “milli refah” ve “ulusal çıkarlardan” farkı kalmamaktadır. Bu, sonuç olarak farklı siyasi hedefler arasından ayırt etmeyi imkânsız kılmaktadır.

Ulusal güvenlik derken anlaşılması gereken, devletin varlığından ziyade vatandaşlarının varlığı esastır görüşünün gerçeğe uymadığını Noam Chomsky savunmuştur. Ona göre ulusal güvenlik bayrağı altında kabul edilen ABD’nin dış politikası vatandaşların çıkarlarından ziyade büyük uluslararası şirketleri başka devletlere karşı korumaktır.³⁰

Güvenlik kavramının analizini gerçekleştirirken karşılaşıldığı zorluklar ulusal güvenlik kavramında da ortaya çıkmaktadır. Tanımı geniş tutarak, bu konudaki akademik görüşler arasında ortaklık yaratma ve kavramı siyasi amaçların belirlenmesinde kullanışlı kılma arasındaki ikilem ile karşı karşıya kalınmaktadır. Kavramsal irdelenmenin amacı devletlerin siyasi hedeflerinin belirlenmesinin parçası olan çalışmalara, akademik

²⁸Wagner, H. (2007). *War and the State: Theory of International Politics*. s.16.

²⁹Wagner, H. (2007). a.g.e. s.10-18

³⁰Chomsky, N. (2016).a.g.e.

tartışmalara ve öğrenim hayatına kavramsal açıklık getirmek olduğundan ulusal güvenlik kavramının irdelenmesine ilişkin aşağıdaki sonuçlar belirtilebilir:

- 1) Ulusal güvenlik kavramının devletlerin siyasi hedeflerinin belirlenmesine katkı sağlayabilmesi için “hangi değerlerin güvenliği?” ve “ne kadar güvenlik?” sorularına cevap verilmelidir;
- 2) “Ne kadar güvenlik?” sorusunun cevabı aranırken güvenliğin maliyetine ve azalan marjinal fayda yasasına dikkat edilmelidir.

“Tarihsel süreçte bir ülkenin ulusal gücünün ulusal güvenliğiyle eş anlamlı görüldüğü bir gerçektir. Bu nedenle uluslararası arenada en önemli güvenlik sorunları, ulusal gücünü korumak ya da arttırmak isteyen güçlerin mücadelesinden kaynaklanmıştır. Ulusal güvenlik, ulusal egemenlik kavramıyla iç içe geçmiş bir olgudur. Ulusal egemenlik perspektifinden bakıldığında ulusal güvenlik: “bir devletin hükümeti, insanları ve ülkesi ile bölünmez bir bütün olarak koruması yani kendi topraklarında tek egemen gücün kendisi olmasıdır”. Çeşitli yazarların ulusal güvenlik tanımlamaları şu şekilde ortaya konabilir:

Helga Haftendorn’a göre ulusal güvenlik; Bir ulusa yönelik askeri tehditlerin yokluğu veya bir ulusun dış tehditlere karşı korunaklı olması durumudur.

Frank Tager’a göre ulusal güvenlik; hükümetlerin ulusal çıkarlara yönelik ulusal ve uluslararası saldırılara karşı devleti korumaya dönük politikalarıdır.

Arnold Wolfers’a göre ulusal güvenlik; bir ulusun az ya da çok sahip olduğu ve daha büyük veya az oranda sahip olma gayesinde olduğu bir değerdir.

Beverly Crowford ve Ronnie D. Lipschutz’a göre ulusal güvenlik; bir devletin ülke bütünlüğü ve istikrarına yönelik iç ve dış tehditlerin olmadığı durumudur.

Görüleceği gibi yapılan tanımlamaların hepsi “çıkar”, “güç”, ve/veya “askeri tehdit” kavramları ekseninde şekillenmiştir. Bu bakış açılarının ötesinde en genel anlamda; “devletlerin zararlı tehditlerden uzak kalma özgürlüğü” olarak tanımlanabilecek olan ulusal güvenlik kavramı, bir devletin fiziki güvenliği, toprak bütünlüğü, milli egemenliği ile politik, ekonomik ve sosyal istikrarı gibi öğelere işaret etmektedir. Ulusal güvenlik

kavramı ayrıca milli değerlerin, sosyal ilişki kalıplarının ve yaşam biçimlerinin korunması ve sürdürülmesini öngörür.”³¹

2.1.3.“Enerji Güvenliği” Kavramı

Tarih boyunca stratejik kaynaklar devletin dinamik bir şekilde gelişimini, başka bir deyişle, varlığını ve güvenliğini temin etmiştir. Halkın yaşam standartlarının ve kalitesinin belirlenmesinde, aktif dış ve iç politikaların yürütülmesinde ve genel ulusal güvenliğin temininde enerji güvenliği belirleyici rollerden biridir.

Hükümetler ve akademisyenler tarafından enerji güvenliğinin önemi sürekli vurgulanmasına rağmen, “enerji güvenliği” kavramı üzerinde fikir birliğine varılamamıştır. Sonuç olarak da ortada birkaç enerji güvenliği tanımı bulunmaktadır. Andreas Löschel’in kullandığı tabir ile “enerji arzı güvenliği” veya “enerji güvenliği” kavramları oldukça bulanıktır.³² Bir yazar kavramın “kaypak” olduğunu belirtirken³³ başkaları kavramın tanımına yönelik “fikir birliğinin yokluğunu” vurgulamaktadır.³⁴ Enerji güvenliği üzerine karışıklık, politika hedeflerinin belirlenmesinde de görülmektedir. Geleneksel olarak ABD’nin enerji güvenliği, siyasi haraca maruz kalmadan kurtulmaya odaklanmıştır. Bunun sonucunda devlet tarafından enerji bağımsızlığına ve yenilenebilir enerji kaynaklarına olan dikkat arttırılmıştır.

Birileri, enerji güvenliğinin amacını yoksulları mal ve hizmet fiyatlarının dalgalanmasına karşı koruma olarak görüyor. Başkaları, enerji kaynaklarının kıtlık durumunda, enerji fiyatlarının dalgalanmalarına izin verilerek enerji arzının kesintiye uğramasının önünün alınmasıyla ekonominin korunması gerektiğini vurguluyor. Kimilerine göre enerji güvenliği, ekonomi için yakıt güvenliğini ve nükleer enerji vasıtasıyla da ulusal güvenliği sağlama aracıdır.

Ortak bir tanımın yokluğu enerji güvenliğini birçok farklı siyasi hedefleri içine alan şemsiye terime dönmüştür. Enerji güvenliği kavramının bu yönüne ilişkin, Joskow, şöyle yorumda bulunmuştur: “1970’lerin başından beri değişmeyen bir gerçek vardır. Eğer belli

³¹ Karabulut, B. (2015), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik*. Ankara: Barış Kitabevi, s. 20 -22

³² Löschel, A. Moslener, U. Rübelke, D. (2010). *Indicators of Energy Security in Industrialized Countries*. s.1665.

³³ Krut, B. Vuren, de Vries, ve Groenenberg. (2009). *“Indicators for Energy Security.”*, s. 12.

³⁴ Chechi, A. Behrens, A. Egenhifer, Ch. (2009). s. 11.

bir siyasi teşebbüsün gerekliliğine yönelik rasyonel gerekçe bulunmadığı takdirde, bu siyasi teşebbüsün enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik amaçlandığı savunulmalıdır.”³⁵

Aşağıda, enerji güvenliğinin başka siyasi hedeflerden ayırt edilerek, rasyonel siyasi kararların alınmasında kavramsal açıklık sağlaması için, enerji güvenliği kavramı farklı açılardan incelenecektir. İlk başta, akademik ve siyasi ortamda enerji güvenliğini “arz güvenliğine” bağlayan kavramın klasik tanımı değerlendirilecektir. Sonra, klasik tanıma, yani “arz güvenliğine,” ek olarak bazı değişkenleri de içine alan görüşler ele alınacaktır. Üçüncü olarak, enerji güvenliğini enerji kaynaklarının kesintisizliğinden ziyade, bu kaynaklardan elde edilen hizmet ve ekonomik aktivitelere önem veren yaklaşım tartışılacaktır. Son olarak da önceki saydığımız üç tür tanımı, uluslararası enerji ilişkilerinde enerji ithalatçı, enerji ihracatçı ve transit devletler gibi uluslararası enerji sistemde farklı rolleri üstlenen devletler açısından değerlendirilecektir.

İlk gruptaki yazarlar enerji güvenliğini enerji kaynakları arzının devamlılığında görmektedirler. Sonradan göreceğimiz üzere enerji kaynaklarının arzının devamlılığı veya “arz güvenliği” tüm enerji güvenliği tanımlarının merkezinde yer almaktadır. İlk kategorideki tanıma örnek olarak İngiltere’nin Enerji ve İklim Değişikliği Departmanı’nın önerisi alınabilir: “Enerji güvenliği enerji arzının kesintiye uğraması riskinin düşüklüğüdür.”³⁶ Aynı anlamı içeren tanımları Scheepers ve Ölz, Sims, Kirchner da önermektedir.³⁷³⁸ Aynı tanımlamanın daha teknik bir şeklini Winzer önermiştir. Ona göre teknik çalışmalarda “kesintiye uğramama riskinin düşüklüğü” ifadesi “güvenilirliği” belirtmektedir. Arz güvenliği fikrini taşımasına rağmen, Winzer’in önerisi, vurguyu “sistem yeterliliğine” yapmaktadır. “Güvenilirlik” ile Winzer enerji kaynaklarının kesintisi riskinin düşüklüğünden ziyade, sistemin enerji arzında olan kesintilere dayanma kabiliyetini kastetmektedir.³⁹

İlk grup güvenlik tanımlarının ortak özelliği, nispi bir enerji kıtlığını güvensizlik durumuna bağlamalarıdır. Bir başka ortak noktaları da arz kesintisi sonucu veya başka sebeplerden kaynaklanan fiyat değişkenliğinin ihmal edilmesidir. Arz kesintisinin önünün alınması belli harcamaları gerektireceğinden bu tür tanımlarda enerji güvenliğinin maliyeti

³⁵Winzer, Ch. (2011).Conceptualizing Energy Security.s.2.

³⁶Winzer, Ch. (2011).A.g.e. s.5

³⁷Winzer, Ch. (2011). A.g.e. s.4

³⁸Ölz, S.Sims, R. ve Kirchner. (2007). *Contribution of Renewables to Energy Security*. UEA.

³⁹Winzer, Ch. (2011).a.g.e. s.4

söz konusu olmaktadır. Ancak, bu tür tanımlarda fiyat değişikliği durumu göz önünde bulundurulmadığından, güvenliğin temin edilmesi sonucu ortaya çıkan maliyetin belirlenmesi sorun yaratmaktadır. Bu meselenin çözülmesi hakkında arz güvenliğinin arttırılması maliyetinin hesaplama sistemi önerileri Bagen ve Billinton tarafından oluşturulmuştur.⁴⁰

İkinci grup yazarların önerdiği, klasik tanıma ek olarak bazı değişkenleri de içine alan görüşlere gelince, en yaygınlarından biri Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) tarafından önerilen tanımdır. UEA'ya göre enerji güvenliği bu “talebi karşılayacak enerji kaynaklarının belli bir fiyatta fiziki varlığıdır.”⁴¹ Bu tanıma göre, enerji güvenliğinin olmaması, enerji arzında olan kesintilerle beraber, enerji fiyatlarının belli bir fiyat düzeyini aşmasıdır. Burada dikkat etmemiz gereken nokta, enerji fiyatının tavanının belirtilmesidir. Aynı havadaki tanımlamalardan bir diğeri da Robert Mabro tarafından önerilenidir: “Enerji güvenliğinin olmaması bu enerji arzının kesilmesi veya kesintiye uğraması sonucu mevcut enerji fiyatlarında yaşanan artıştır.” Klasik tanıma getirilen ayrıntıların bir başkası da enerji arzının kesintiye uğramasının kesinlik derecesidir.⁴² Bu tür bir yaklaşımın üstünlüğü, ekstra kriter aracılığıyla, devletin güvenliğine etkisi olmayan kısa vadeli enerji arzı kesintilerinin dikkate alınmamasıdır. Eksikliklerine gelince; en önemlisi, bu yaklaşımın güvenlik kavramını hesaplanması zor ve “gevşek” kılmasındadır. Devletlere göre güvensizliği bildiren fiyat düzeyi ve enerji arzının kesintiye uğraması kesinlik dereceleri farklılık gösterebilmektedir.⁴³

Üçüncü grup yazar, enerji güvenliği ile ilgili vurguyu arz güvenliğinin olmamasının ekonomiye ve genel olarak ulusal güvenliğe getireceği sonuçlara yapmaktadırlar. Bu tür tanımlar, enerji arzı ve fiyatı miktarlarına odaklanmayıp, enerji güvenliği tanımını enerji vasıtasıyla elde edilen hizmetlerin güvenliğine ve genel olarak ekonomiye olan etkilerine konsantre olmaktadır. Enerji güvenliğinin olmamasının ekonomiye olan etkilerini değerlendirirken, Bohi, şöyle demektedir: “Enerji güvenliğinin olmaması, enerji arzında

⁴⁰Winzer, Ch. (2011). a.g.e. s.4

⁴¹Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) (2008). *Towards a Sustainable Energy Future*.

⁴²Joint Energy Security of Supply Group (JESS). (2002). First Report June 2002. S.6.

⁴³Winzer, Ch. (2011). a.g.e. s.5

olan kesintiler sonucu fiyat düzeyinde yaşanan değişimlerden kaynaklanan refah kaybı şeklinde tanımlanabilir.”⁴⁴

Enerji ithalatçı ülkeler doğal olarak enerji arzının güvenliğini siyasi ajandalarının ilk sayfalarında tutarlar. Yukarıda değindiğimiz UEA’nın sunduğu tanım ile, bu uluslararası örgütün üyelerinin çoğunun enerji ithalatçı ülkeler olması sebep sonuç bağlantısını göstermektedir. En büyük enerji ithal eden uluslararası aktörlerden biri olan AB’nin 2001’de sunduğu tanıma göre:

“Avrupa Birliği’nin, enerji arzının güvenliği ile ilgili uzun vadeli stratejisi, vatandaşlarının refah seviyesinin yükselmesini, ekonominin düzgün işleminin sağlanmasını, tüm tüketicilerin elde edebileceği fiyatlarda ve doğanın temizliği göz önünde bulundurularak enerji kaynaklarının fiziki varlığını temin etmeyi amaçlamıştır.”⁴⁵

Akademik çalışmaların çoğunun enerji güvenliğini incelerken enerji ithal eden devletler açısından baktıkları görülmektedir. Birleşik Milletler tarafından önerilen enerji güvenliği de aynı şekilde arz güvenliğini vurgulamaktadır. Ancak, birçok enerji ihraç eden devlet tarafından enerji güvenliği yeni yatırımlarla beraber ekonominin gelişimini tetikleyip makul bir fiyatta gerçekleşen enerji akışı olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶ Enerji güvenliği konusunda enerji talebinin önemini sürekli dile getiren aktörlerden biri de Rusya’dır. 2006’da gerçekleşen G8 toplantısında Putin enerji arzının güvenliğini içeren politikaların istikrarlı enerji talebini de öngörmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁷

Görüldüğü üzere, tüm enerji güvenliği tanımları, enerji arzının güvenliği çerçevesinde oluşturulmuştur. Enerji ithal eden ve ihraç eden devletlere benzer şekilde, transit devletler de arz güvenliğini kavramın çekirdeği şeklinde değerlendirmektedirler. Bunun nedenlerinden biri de enerji transit devletlerin aynı zamanda enerji ithalatçı devlet olmalarıdır. Özetleyecek olursak, tüm enerji güvenliği kavramları enerji arzında olan kesintilerin veya kesinti olasılığının düşüklüğü fikrini içinde barındırmaktadır. Bazı yazarlar tarafından ise enerji güvenliğinin tanımına yeni kriterler eklenerek

⁴⁴Bohi, Douglas, R., Toman, M. ve Walls, M. (1996). *The Economics of Energy Security*. Kluwer Academic Publishers.

⁴⁵Winzer, Ch. (2011). a.g.e. s.4-6

⁴⁶Energy Charter Secretariat. (2015). *International Energy Security*. s.13. Web:http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf Ulaşım tarihi: 02 Ekim 2016.

⁴⁷Walsh, N. (2006). Putin: Don't lecture me about democracy. Web:<https://www.theguardian.com/world/2006/jul/16/g8.patrickwintour>, Ulaşım tarihi: 03 Ekim 2016.

sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu yeni ayrıntılardan en önemlisi enerji kaynaklarında yaşanan kesintiler sonucu değişen enerji fiyat seviyesi gelmektedir. Bir başka çok karşılaşılan ayrıntı da enerji güvenliğinin “güvensizlik” durumunun tasviri ile tanımlanmasıdır. Bu yaklaşım, genellikle enerji arzında yaşanan kesintilerin ekonomik performansta yarattığı olumsuz etkilere önem vermektedir. Tüm bu tehditlerin aynı anda hesaplanması zor olduğundan, yazarlar direkt veya dolaylı şekilde kavrama yeni ayrıntılar eklemektedirler. Bu ayrıntılar çoğunlukla enerji güvenliğine olan tehdit kaynağı, zararın etkileri ve kesinliğinden oluşmaktadır. Enerji güvenliği kavramının ülkeden ülkeye değişmesinin ana sebebi, devletlerin uluslararası enerji pazarında oynadıkları rollerden kaynaklanmaktadır. Enerji ithal eden ülkeler vurgularını arz güvenliğine yaparken, enerji ihraç eden ülkeler enerji talebinin önemini da eklemektedirler.

Enerji güvenliği kavramı birçok politik retorikte kullanıldığından, genellikle başka güvenlik alanlarına ait tehditler veya değerler kavramın içeriğine alınmaktadır. Yukarıda sayılan kriterler ve ayrıntılar enerji güvenliğini ayrı rasyonel politik hedef şeklinde nitelendirmektedir. Yazarlar tarafından kavramın ayrıntılı kriterler vasıtasıyla sınırlandırılması güvenlik tehditlerinin çift sayımını önlemek için gerçekleştirilmiştir.⁴⁸ Enerji güvenliğinin tanımlanması tüm güvenlik konularında olduğu gibi çalışma amacına göre gerçekleşmelidir.

2.1.3.1. Enerji Güvenliği ve Milli Güç İlişkisi

Enerji güvenliği ile milli güç arasındaki ilişkinin bahsedilmesinden önce “güç” ve “milli güç” kavramları tanımlanmalıdır. Güç kavramına ilişkin tanımlamalar literatürde çok olmasına rağmen, güvenlik kavramına benzer şekilde, birçok tanımlama çabaları kavramsal analizden uzaklaşarak ampirik analize dönüşmüştür. Bu yanlışlıktan uzak durmak için ilk başta konuya ilişkin kavramsal muğlaklık ortadan kaldırılmalıdır.

Tellis, Bially ve Layne tarafından gerçekleştirilen post-endüstriyel dünyadaki ulusal gücün ölçüsüne yönelik çalışmada, gücün tanımına yönelik üç madde önerilmiştir. İlk maddede, yazarlar, gücün “kaynakların tahsisini” ima ettiğini savunmuşlardır. Burada kaynakların doğasına ilişkin kalıp belirlenmediğinden, herhangi bir kaynaklar olabileceği anlaşılmaktadır. Güce ilişkin ikinci madde ise önceden söz ettiğimiz kaynakları “kullanma

⁴⁸Buzan, B. Wiver, O. ve Jaap de. Wilde. (1998). *Security: a New Framework for Analysis*.

kabiliyetidir”. Son madde ise kullanılan gücün süjesinden kaynaklanacak karşı koyma gücüne yöneliktir. Burada gücü kullanma kararlılığından söz edilmektedir.⁴⁹Boudon ve Bourricaud’un düşüncelerinden⁵⁰ alınan güç kavramının analizinde kullanılan yaklaşım sosyal bilimlerde yaygın olan tanımlar ile uyushmaktadır.⁵¹

Güç kavramının tanımı açıklandıktan sonra milli güç kavramının açıklanması kolaylaşmaktadır. Milli kelimesinden anlaşıldığı üzere güç kavramı sosyal bir oluşum ile ilişkilidir. Bu konuda sosyal bilimlerde ortak noktaları bulunan tanımlara bakıldığında Padelford ve Lincoln öne çıkmaktadır. Onlara göre ulusal güç bu “ulusal çıkarlar ve amaçlara ulaşmada kullanılan güç ve iktidarın birleşimidir”.⁵²Organski tarafından önerilen bir başka tanımda ulusal güç, “milli çıkarlar doğrultusunda başkalarının davranışlarını etkileyebilme kabiliyeti” şeklinde değerlendirilmektedir.⁵³Kısa bir şekilde özetlenecek olursa, bu tanımların ortak noktası ulusal çıkarları elde etmek için başkalarının davranışlarını belli bir derecede kontrol edebilmede yatmaktadır.

Ulusal gücün boyutlarına gelince en yaygın versiyona göre beş unsur sayılmaktadır: askeri güç, siyasi güç, ekonomik güç, sosyo-kültürel güç, demografik güç.⁵⁴Bu konudaki bazı değerlendirmelerde teknolojik gelişim düzeyi ve coğrafi stratejik güç gibi unsurlar da sayılmaktadır.⁵⁵ Bu unsurları birleştiren nokta, onların herhangisinin üstünlüğü milli gücü arttırmasındadır.

Enerji güvenliği ile milli güç arasındaki bağa gelince ikisi arasında doğru yönlü ilişki bulunmaktadır.⁵⁶ Enerji güvenliği kavramının analizini yürüttüğümüz konumuzda belirtildiği üzere enerji güvenliği askeri ve ekonomik güvenliğin ayrılmaz parçalarıdır. Başka bir sözle, devletin askeri gücünün kullanılması için ve ekonomisinin çalışabilmesi

⁴⁹Tellis, A.,Bially, J., Layne, C., McPherson, M. (2000). Measuring National Power in the Post industrial Age. Rand Corporation. Monograph Reports. s.13-14. Web:https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1110/MR1110.ch2.pdf Ulaşım tarihi: 06 Kasım 2016.

⁵⁰Tellis, A.,Bially, J., Layne, C., McPherson, M. (2000).a.g.e. s.13-14.

⁵¹“National Power: Meaning, Nature, Dimensions and Methods” Web: <http://www.yourarticlelibrary.com/india-2/national-power-meaning-nature-dimensions-and-methods/48477/> Ulaşım tarihi: 06 Kasım 2016.

⁵²Padelford, N., Lincoln, G. (1976). The Dynamics of International Politics. Macmillan Publishing Company. s.197

⁵³“National Power: Meaning, Nature, Dimensions and Methods” Web: <http://www.yourarticlelibrary.com/india-2/national-power-meaning-nature-dimensions-and-methods/48477/> Ulaşım tarihi: 07 Kasım 2016.

⁵⁴Tarih Tümders. Milli Güç ve Unsurları. Web:<http://tarih.tumders.com/milli-guc-ve-unsurlari.html>. Ulaşım tarihi: 07 Kasım 2016

⁵⁵Bayat, M. (1986). Milli Güç ve Devlet. Belge Yayınları. s.55-60.

⁵⁶Karabulut, B. (2016). Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış. 15(1), 32. Web:http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/151/2.pdf. Ulaşım tarihi: 08 Kasım 2016.

için enerji güvenliğinin sağlanması şarttır. Milli gücün elde edilmesinde enerjinin rolü ne kadar önemli ise enerji güvenliğinin sağlanmasında da milli gücün önemi aynıdır. Eğer milli gücün önemi hakkında tartışmalar ilk devletlerin kurulmasına dayanmaktaysa enerji güvenliği kavramı ona nazaran çok gençtir. Ancak iki kavramın oluşumundaki tarih farklılığına rağmen, fiyatı ve işletim masraflarının elverişliliği açısından eşitleri daha bulunmayan hidrokarbon enerji kaynaklarına olan ulaşım için devletlerin çabalarına bakıldığında, milli güç ile enerji güvenliği arasındaki doğru yönlü ilişkinin olduğu açık olmaktadır.

2.1.3.2. Enerji Güvenliği ve Ulusal Güvenlik İlişkisi

Güvenlik kavramının analizini yaparken, bir kavramın tanımında genellikle karşılaşılan muğlaklıktan kurtulmak için, tartışılan konunun anlaşılmasına katkı sağlayacak ayrıntılar içerilmesi gerektiğini vurgulanmıştır. Enerji güvenliği ile ulusal güvenlik arasındaki ilişkiden bahsedilirken kavramsal çatışmadan uzak durulması için bu prensip çerçevesinde hareket edilecektir. Genel biçimde güvenlik bireyin, toplumun ve devletin yaşamsal önem taşıyan çıkarlarının güvenlilik durumu olarak tanımlanmaktadır. Hayati önem taşıyan çıkarlar ise, tatmin edilmesi sonucu güvenlik objesinin hayatta kalmasını ve gelişmesini sağlayan talepler toplamı olarak görülmektedir⁵⁷Buradan, güvenliğin derecesi belli bir değerlerin tehditlerden korunmuşluk düzeyini belirttiği anlaşılmaktadır.

EvgeniyDubrovin ve İgorDubrovin'in önerdikleri gibi enerji güvenliği kavramının tek, tüm taraflar tarafından kabul edilmiş bir tanımı olmaması onun özünü anlamakta zorluklar çıkarmaktadır.⁵⁸Bu tür durumlarda genel başvuru yöntem karşılaştırmalı analiz yöntemidir. Bu yöntem vasıtasıyla enerji güvenliği ile ulusal güvenliği kavramı arasında kıyaslama yapılacaktır.

Kavramsal ve ampirik yaklaşımlar kullanılarak söz konusu iki güvenlik türü incelendiğinde, ikisi arasında strüktürel bağ olduğu anlaşılmaktadır. Enerji güvenliği strüktürel açıdan bakıldığında bir ulusal güvenlik sisteminin alt dalı, elemanı veya yapısal

⁵⁷Gasnikova, A. (2007). Energeticheskaya Bezopasnost v Sisteme Ekonomicheskoy i Natsionalnoy Bezopasnosti. Institut Ekonomicheskikh Nauk KNC RAN. Web: <http://www.energosovet.ru/stat325.html>, Ulaşım tarihi: 09 Kasım 2016.

⁵⁸Dubrovin, E., Dubrovin, İ. (2011). EnergeticheskayaBezopasnost Kak Vazhnaya Sostavlyayushyaya Natsionalnoy Bezopasnosti. Web:<http://www.eprussia.ru/epr/170/12776.htm>, Ulaşım tarihi: 09 Kasım 2016.

birliği olduğu gör÷lmektedir. Enerji güvenliği “enerji çıkarları”, “enerji tehditleri” ve “enerji korunması” şeklinde unsurları açısından incelendiğinde veya iç enerji güvenliği ve dış enerji güvenliği şeklinde tür açısından incelendiği durumunda da ulusal güvenlik yapısına benzerlikler taşımaktadır.⁵⁹ Enerji güvenliği ve ulusal güvenliği politikalarının amaçlarına bakıldığında da aynı strüktürel ilişki olduğu görünmektedir. Geleneksel ulusal güvenlik okumalarında devletin siyasi, askeri, iktisadi, sosyal ve çevresel güvenlik boyutları ulusal güvenliğin bir alt kategorisi şeklinde görünürken yeni ulusal güvenlik yaklaşımlarında enerji güvenliğinin önemi aynı derecede vurgulanmaktadır.⁶⁰

Yukarıda söz ettiğimiz üzere enerji güvenliği ile ulusal güvenlik arasında strüktürel bağ bulunmaktadır. Enerji güvenliği, ulusal güvenliğinin başka boyutlarının sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır. Başka bir sözle, askeri, ekonomik ve hatta çevresel güvenlikle ilişkili siyasi kararların alınmasında enerji kaynaklarının hazırda bulunması veya bulunmaması dış ve iç siyasi vektörlerinin yönünü belirlemede belirleyici faktör olabilmektedir.

2.2. Kuramsal Çerçeve

2.2.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik

2.2.1.1. Geleneksel teorilerde güvenlik

2.2.1.1.1. Realizm açısından güvenlik

Uluslararası ilişkilerin ana aktörünün ulus devlet olduğunu düşünmesinden dolayı, realizm uluslararası güvenliğin tek referans noktasının belirli sınırlara sahip ulus devletler olduğunu iddia eder. Bu kapsamda Kenneth Waltz uluslararası siyasette "devletlerin, devlet dışı aktörlerle birlikte [karşılıklı olarak siyaset yapacakları] sahneyi kendilerinin kurduklarını" iddia eder.⁶¹ Dahası zaman zaman devlet dışı aktörlerin uluslararası siyasetteki rollerini derinleştirebilmeleri gerçeğine rağmen, Waltz devletlerin yine de "ilişkinin kurallarını belirlediklerini" ve ihtiyaçları doğrultusunda kuralları değiştirebildiklerini söylemektedir. Bu da bir eylem biçimi olarak uluslararası ilişkilerin

⁵⁹Dubrovin, E.,Dubrovin, İ. (2011).a.g.e.

⁶⁰Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. Uluslararası İlişkiler. Cilt 5, Sayı 18.s.73.

⁶¹Waltz, K., N. (1979), *The Theory of International Politics*, Random House, New York, s. 94

sadece sınırlara sahip ülkeler arasındaki ilişkileri kapsadığı anlamına gelir. Buna bağlı olarak diğer kavramlarla birlikte güvenlik de uluslararası ilişkilerin ana birimleri, yani devletlerle ilişkili olarak tanımlanır.

Devlet merkezli geleneksel güvenlik düşüncesinde, güvenlik temel olarak askeri güvenlik çerçevesinde düşünülür. Realizmin temel prensiplerine göre devletler uluslararası sistemde sistemin anarşik doğasının gerektirdiği kısıtlar altında etkileşimde bulunurlar. Sistemin doğası da devletlerin sağ kalmak için kendilerinden başkasına güvenmemelerini gerektirir. Devletler, kendilerine büyük zararlar verebilecek şartlar altında kalmamak için mümkün olduğu kadar fazla özgürlük sahibi olmak isterler. Bu kapsamda devletlerin, uluslararası arenada izledikleri en önemli hedef sağ kalma hedefidir. Waltz'ın da ifade ettiği gibi, ancak yaşamlarını teminat altına aldıktan sonradır ki devletler huzur, refah ve güç gibi diğer hedeflerin peşinden koşabilirler.⁶²

Güç, güvenliğin, yani devletin yaşamının teminat altına alınması açısından hayati öneme sahiptir. Gücün realist güvenlik düşüncesinin en önemli kavramı olarak görülmesi gerçeğine rağmen, gücün devletler arası ilişkilerdeki, özellikle de güvenlik düşüncesindeki anlamı üzerinde bir uzlaşma yoktur. Geleneksel olarak savunmacı realistler olarak adlandırılanlara göre, güç bir amaç değil; devletlerin anarşik uluslararası sistemde güvenliklerini teminat altına almalarını sağlayan bir araçtır.⁶³ Bu açıdan Waltz devletlerin öncelikli endişesinin güçlerini maksimize etmek değil, fakat sistem içindeki konumlarını korumak olduğunu savunmaktadır.

Savunmacı realistlerin bakış açısında göre, gücün maksimize edilmesi güvenliğini arttırmak bir yana onu tehlikeye bile sokabilir. Daha açık söylemek gerekirse, bir devletin güç arayışına girmesinin diğerlerinin güvenliklerini tehdit ettiği, bunun sonucunda bu devletlerin ilgili devletin niyetinden kuşku duymaya başladıkları iddia edilmektedir. Böylece Herz'in ifadesiyle bu "güvenlik ikilemi" kapsamında güç arayışı devletlerin güvenlik seviyesini azaltmakta, onlar da daha çok güç peşinde koşmaktadırlar. Tek taraflı

⁶²Waltz, K., N. (1979), a.g.e., s. 126

⁶³ İskender Serdar, (2015). "Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", *The Journal of Europe – Middle East Social Science Studies*, 1(1), 16.

güç arayışı "bir güvenlik ve güç biriktirme kısır döngüsü"yle sonuçlanmakta, bu da devletlerin güvenliğini arttırmak bir yana daha da zayıflatmaktadır.⁶⁴

Diğer yandan, Schweller gibi saldırgan realistler, bütün devletlerin sistemdeki konumlarından memnun olduklarını varsaymanın mantıklı olmadığını söylerler. Schweller'e göre, eğer güvenlik arayan değil de güçlerini maksimize eden bazı devletler olmasaydı, neorealist "güvenlik ikilemi" kavramı mantıksal temelini yitirirdi.⁶⁵ Aralarından bazılarının güç biriktirerek ve yayılarak konumlarını iyileştirmeye çalışmaları nedeniyle, bütün devletler güvenlik yerine gücü tercih eder. Basitçe ifade edersek, diğer devletlerin yayılmacı amaçları olduğunda devletlerin sağ kalmaları ancak daha fazla güç kazanmalarıyla teminat altına alınabilir.

Kısacası Schweller, "neorealist teorinin temel güdüsünün aslında güvenlik değil nispi kayıp korkusu olduğunu" savunmaktadır. Buna bağlı olarak Mearsheimer da devletlerin, hayatta kalabilmek adına potansiyel rakiplerini zayıflatacak ve nispi güç konumlarını iyileştirecek fırsatlar peşinde koştuklarını savunmaktadır.⁶⁶ Diğer bir ifadeyle, devletlerin güvenliği salt hammadde imkânlarıyla değil, fakat nispi maddi imkânlarıyla korunabilir. Yani devletlerin güvenliği açısından devletler arası faaliyetlerde nispi kazanç ve kayıplar çok daha önemli bir rol oynamaktadır.

İster savunmacı isterse de saldırgan olsun, realist uluslararası ilişkiler teorileri güvenliğin tek dayanağının devletler olduğunu savunurlar. Üstelik anarşik bir sistemde devletlerin güvenliklerini ancak askeri imkânlarına dayanarak koruyabileceklerini ileri sürerler. Diğer bir ifadeyle, realist düşünce, gücü askeri imkânlar çerçevesinde, yani diğer devletlere fiziksel zarar verebilme kapasitesi çerçevesinde düşünmektedir. Diğer imkânlar ise sadece öteki devletleri fiziksel saldırı yapmaktan caydırma becerisine katkıda bulunabildikleri oranda önemlidir. Bu tanımda güvenlik terimiyle kastedilen şey, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruma becerisidir. Bir devletin, diğer devletleri kendisine zarar vermekten caydırmaya yetecek gücü biriktirme yeteneğini azaltan her şey tehdittir.

⁶⁴ Grieco, J., Realist International Theory and the Study of World Politics, in Doyle and Ikenberry (eds.), *New Thinking in International Relations Theory*, s. 189

⁶⁵ Randall Schweller, (1996). "Neorealism's Status Quo Bias: What Security Dilemma?," *Security Studies* 5 s. 119

⁶⁶ Mearsheimer, J., J. (1990), Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War, *International Security*, 15(1), 12.

Bu çerçevede güvenlik, *tehditler ve askeri gücün kullanımı ve kontrol edilmesiyle ilgilidir*.⁶⁷

Daha da önemlisi, realizmin, özellikle de yapısal biçiminin devletleri “benzer birimler” olarak görmelerinden dolayı, ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik yaklaşımları evrenselcidir. Yani realizm uluslararası siyasetin benzer birimlerinin benzer tehditlerle yüz yüze geldiklerini varsayar. Diğer bir ifadeyle, realizm devletlerin yaşamlarını tehdit eden sabit bir tehditler listesi olduğunu varsayma eğilimindedir. Anarşi ve devletin merkeziliği gibi bir dizi varsayma dayanan neorealist teori, nesnelci bir epistemolojiye sahiptir. Bu sebeple neorealist güvenlik araştırmaları, bir şeyin “güvenlik meselesi” olup olmadığını ya da hangi tehditlerin var olduğu ve bunların kime yönelik olduğunu kesin bir şekilde belirleyebileceklerini iddia ederler.⁶⁸

Siyasal realizm, en eski uluslararası ilişkiler teorisidir. 20.yüzyıl uluslararası ilişkiler disiplini üzerinde derin bir etkisi olmuştur. Realist teori, I. Dünya Savaşı’ndan sonra yükselen İdealizmin eleştirisi olarak doğmuş ve uluslararası örgütler ve hukukun uluslararası ilişkiler üzerinde etkili olduklarını reddederek, uluslararası ilişkilerde önemli olanın aslında güç olduğunu iddia etmiştir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütlerin II. Dünya Savaşı’nı engelleyememiş olmalarından ötürü, bazı uluslararası ilişkiler teorisyenleri idealizmi bir ütopya olarak tanımlamış ve bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak realizm tartışılmaya başlanmıştır.⁶⁹

Hans J. Morgenthau’nun 'Milletlerin arasında Siyaset' adlı kitabı, Realist disiplinin evrimine sağladığı katkıyla saygın bir konuma sahiptir. Morgenthau’ya göre, uluslararası ilişkiler güç arayışına dayalıdır.⁷⁰ Bu açıdan, Morgenthau devletlerin nihai hedefinin güç olduğuna işaret eder.

Diğer yandan, Morgenthau eğer devletlerin nihai hedefi güçse, devletler için güçten başka bir hedef olmadığını söyler. Dolayısıyla, Morgenthau’nun dikkat çektiği gibi

⁶⁷ Walt, S., M. (1991), The Renaissance of Security Studies, *International Studies Quarterly*, 35(2), 212.

⁶⁸ Krause, K., Williams, M., C. (Oct., 1996), Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods, *Mershon International Studies Review*, 40(2), 233.

⁶⁹ Uğrasız, B.(2003). “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 143

⁷⁰ İbrahimov, R.,(2015).“Uluslararası İlişkilerde Realistler ve Realizm Paradigması”, *Journal of Kafkas University*, s.

coğrafya, nüfus ve doğal kaynaklar gibi faktörler açısından avantajlı olmanın güç arayışı için yeterli olması nedeniyle devletler açısından güç, diğer devletlerin gücünden bağımsızdır.⁷¹ Diğer bir ifadeyle, güç burada nihai hedef olarak tanımlanmaktadır.

Diğer yandan, Morgenthau gücün devletler açısından bir araç olduğuna da işaret eder. Eğer güç bir araç olarak kabul edilirse, davranışları üzerinde etkili olabilmesi amacıyla diğerlerinden daha güçlü olmasının gerekmesinden ötürü devletlerin gücü diğer devletlerin gücünden bağımsız değildir. Dolayısıyla, aslında devletlerin nispi güçleri önemlidir.⁷²

Morgenthau'ya göre, rasyonel bir dış politika, risklerin asgari seviyeye düşürürken faydayı azami seviyeye çıkartmalıdır. Morgenthau'nun bakış açısından, ideoloji gibi faktörler rasyonel politikanın bir parçası değildir.⁷³ Devletleri üniter yapılar olarak kabul etmelerinden ötürü, realistlerin devlet politikalarının yerel siyasal koşulların değil uluslararası gelişmelere gösterdikleri tepkilerin bir sonucu olduğunu savunurlar.

Gücün nihai hedef mi yoksa araç mı olduğu ikilemi, teorik bir çelişkiye neden olmuştur. Bu sebeple Morgenthau, güç kavramına dayalı anlamlı bir teori ortaya koyamamıştır. Kenneth N. Waltz gücün açıklanmasına sistem teorisiyle katkıda bulunmuş ve devletlerin davranışlarını insan doğası yerine uluslararası sistemin yapısı üzerinden açıklamaya çalışan neorealizm ya da yapısal realizmin temel fikirlerini oluşturmuştur. Dolayısıyla, Waltz'ın teorisinin uluslararası ilişkiler teorisine yaptığı en temel katkılardan birisi güç siyasetinin tartışmalı temelleri olan insan doğası ve iç dinamiklerden vazgeçerek, Klasik realizmi güçlendirmek olmuştur.

Hem realizm hem de neorealizm, uluslararası siyasetin ana aktörlerinin üniter yapıya sahip devletler olduğuna işaret ederler. Dahası, her iki teori de devletlerin ve devlet adamlarının rasyonel olduklarını varsayar. Son olarak, her iki teori de devletlerin bencil oldukları ve çıkarları peşinde koşan unsurlar olduklarını iddia ederler.

⁷¹ J. Peter Pham, (2008). "What Is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy", *American Foreign Policy Interests*, 30(256-265), 258.

⁷² Robert J. Myers, (1997). "Hans Morgenthau's Realism and American Foreign Policy," *Ethics & International Affairs*, 11, 1256-257

⁷³ Robert J. Myers, a.g.m., 256.

2.2.1.1.2. Neorealizm açısından güvenlik

Neorealizm adı Robert W. Cox tarafından konulmuştur ve Keohane'in de bahsettiği gibi Kenneth N. Waltz'ın ortaya attığı Realizmin sistemleştirilmiş bir biçimidir. Waltz'ın neorealizminin, teorik temelleri açısından realizmin seçkin biçimi olduğu kabul edilir. Waltz, insanların gücü nihai bir amaç olarak değil bir araç olarak arzuladıklarını savunur. Diğer bir ifadeyle Waltz, realizmi sistemleştirmiştir. Morgenthau'nun aksine, Waltz güç arayışının insanlar için nihai bir amaç değil bir araç olduğunu savunur. Temel olarak, Waltz uluslararası sistemin keskin bir yapısı olduğunu düşünmektedir. Yerel ve uluslararası siyaset sistemleri arasında çok açık farklar vardır. Diğer bir ifadeyle, Morgenthau'nun aksine, Waltz ulusal ve uluslararası sistemlerin farklı prensipler ve süreçlerle işlediklerini iddia eder.

Dahası, Waltz'a göre, uluslararası sistem birbirleriyle etkileşim içinde olan bileşenlerin şekillendirdikleri siyasal bir yapı ve varlıktır. Üstelik Waltz, uluslararası sistemi anarşik ve merkezsiz bir yapı olarak tanımlar. Bu anarşik sistemde, devletlerin amacı hayatta kalabilmektir ve birbirlerine güvenemeyecek olmalarından dolayı, devletlerin ana prensibi kendi başının çaresine bakmaktır.⁷⁴ Dolayısıyla, devletlerin kendi şekillendirdikleri yapılara güvenmeleri gerekir.

Uluslararası Siyaset Teorisi (1979)'nde, Waltz, uluslararası siyasi sistemin sistem ve birim seviyelerinde hem birbirlerinden ayrı hem de birbirleriyle bağlantılı bir bütün olarak görülmesi gerektiğini iddia etmektedir.⁷⁵ Dahası, neorealizm sistemin yapısının birbirleriyle etkileşen birimleri ve sistemin çıktılarını etkilediğini kabul eder.

Waltz, birim seviyesindeki aktörlerin konumlanma biçimlerini yapının belirlediğini iddia etmektedir. Waltz, yapısal seviyedeki bu analize birim seviyesini dâhil etmez. Waltz'a göre, uluslararası sistemde, değişime iki kaynak neden olabilir: birimlerin karakteristikleri ve birimler arasındaki etkileşim.⁷⁶

⁷⁴Arı T. (2008). Türk Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(13), 21.

⁷⁵Waeber O. (2009). Waltz's Theory of Theory, *SAGE International Relations*, 23(2), 201 –202.

⁷⁶Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics* (Reading: Addison Wesley), 80.

Neorealizm'e göre, "uluslararası siyaseti anlayabilmek amacıyla realizmin birim seviyesindeki açıklamalarına yapının etkileri de eklenmelidir. Neorealizm, güç edinme iradesinin savaşa yol açtığını kabul etmez ve eylemleri ve eylemlerin neticelerini yapıların da etkilediğini vurgular. Ayrıca neorealizme göre, etkileşen birimler ile uluslararası neticeler arasında nedensel bir bağlantı vardır. Uluslararası siyasetin mantığına göre, birim seviyesindeki etkileşimlerin uluslararası seviyede belirli neticeleri olur. Dahası, beklenen etkiler genellikle gözlemlenen neticelerle çok da uyumlu olmaz. Birim seviyesindeki etkilerin, yapı seviyesindeki etkilerle etkileşimde olmasından ötürü, sadece birim seviyesinde açıklama yapmak aldatıcı sonuçlar verecektir. Dolayısıyla, sistemdeki değişimler ve sürekliliklerin üstesinden gelebilmek amacıyla hem birim seviyesi hem de yapısal seviyedeki etkileri açıklayan bir yaklaşıma ihtiyaç vardır".⁷⁷

Waltz, uluslararası sistemde gücün ne şekilde kullanıldığıyla ilgilenmez. Bunun yerine, birimler arasındaki etkileşimin sonuçlarıyla ilgilenir. Bu kapsamda Waltz, dış politika kararlarını ve belirli devletlerin davranış biçimlerini açıklamak yerine sistemsel değişiklikler ve neticeleri tanımlar.⁷⁸ Ayrıca Waltz sadece askeri imkânların dağılımını hesaba katmakta ve analizine ekonomik etkenleri dâhil etmemektedir.

Neorealizme göre, uluslararası ilişkileri şekillendiren tek aktör devletlerdir. Waltz, büyük güçler arasındaki etkileşimin karakteri itibarıyla anarşik olduğunu iddia eder. Realizmin aksine, neorealizm devletlerin güç arayışlarının insan doğasından değil uluslararası sistemin yapısından kaynaklandığını iddia etmektedir.⁷⁹ Çünkü uluslararası sistemin anarşik yapısı, her devletin sağ kalmak için aynı şekilde mücadele etmek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Ancak, devletler arasında sistemsel işlevlerini yerine getirebilme yeterlilikleri açısından farklar vardır. Dolayısıyla güç, sistemin devletlere baskıladığı işlevleri yerine getirebilmeleri için onlara yeterlilik sağlayan bir araçtır.

Realizmin güç kavramı, bu kavramın tanımının muğlâk olduğunu iddia eden, Waltz'a göre başka bir sorundur. Her ne kadar Waltz, insan doğası üzerine detaylı bir analiz yapmamış olsa da gücün kendi başına bir amaç değil fakat faydalı bir araç olduğunu açıkça söyler. Dahası Waltz ve neorealizme göre, devletlerin asıl endişesi güç değil

⁷⁷ Waltz, K. (1988), "The Origins of War in Neorealist Theory," *Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 615-628.

⁷⁸ Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics*, s. 74

⁷⁹ Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics*, s. 107

güvenliktir.⁸⁰ Dolayısıyla devletler doğaları itibariyle saldırgan değildir; bilakis sadece hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Waltz, devletlerin nihai hedefini sistemde hayatta kalmak olarak tanımlar. Diğer bir ifadeyle, acil durumlarda, devletler güçle ilgilenmemekte asıl kendi güvenliklerinden endişe etmektedirler.

Neorealizmin devletlerin nihai hedefinin sistem için hayatta kalmak ve güvenliklerini güvence altına almak olduğunu iddia ediyor olmasından dolayı, askeri gücün ulusal güvenliğin en önemli parçası olduğu varsayımında bulunmak kolaydır. Diğer bir ifadeyle, devletler askeri güce sadece savunmaları açısından değil aynı zamanda sistem içine güvenliklerini sağlamak için de ihtiyaç duyarlar.⁸¹ Dolayısıyla neorealizm, önceliği uluslararası güvenlik meselelerine verir ve onları “yüksek siyaset” olarak adlandırır. Öte yandan uluslararası ekonomik ilişkiler sistemde ikincil öneme sahiptir, bu yüzden de neorealistler tarafından “düşük siyaset” olarak adlandırılır.⁸²

Neorealizme göre, sistemin yapısı bir kez kurulduktan sonra, bu yapı karşılıklı bağımlı hale gelir ve üstün güçleri de olsa aktörlerce kontrol edilemez olur. Devletler bu yapıyı etkileyemeseler de yapı devletlerin davranışlarını etkileyebilir. Waltz’un dikkat çektiği gibi, bu yapı belirli tipteki davranışları teşvik ederken buna uymayanları da cezalandırır.⁸³ Özet olarak, devletler yapının gereklerine göre hareket etmek zorunda kalırlar. Bu yapı, devletlerin tercihleri ve kimliklerini dışarıdan baskılar ve kimlikler istikrar kazanır. Benzer biçimde, devletlerin çıkarlarını koruyabilmeleri amacıyla güç arayışında olmaları sistemin yapısal baskısının bir sonucudur. Neorealizmin bu belirlenimci (determinist) yaklaşımı, uluslararası ilişkiler disiplinde çok eleştirilmiştir.

Örneğin, Alexander Wendt’in öncülüğünü yaptığı bir yaklaşım olan yapısalcılık, etkileşim içinde olmalarından ötürü hem sistemin yapısının hem de aktörlerin birbirlerini etkilediğini iddia etmektedir. Sistemsel değişimler, neorealizme göre güç dağılımında yaşanan değişimlerdir. Eğer devletlerin sistemi değiştirme imkânları varsa, sistemsel değişim yaşanması mümkündür.

⁸⁰Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics*, s. 111

⁸¹ Arı, T. (2002), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ALFA Yayın, 1. Baskı, s. 160

⁸²Stein, A. (2001). Realism/Neorealism, *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, vol. 19, s. 12813. Edited by Neil J. Smelser and Paul B. Baltes. New York: Pergamon Press

⁸³Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics*, s. 109

Neorealizme yönelik başka bir eleştiri, kuralların sistem tarafından belirlendiği ve devletlerin kurallara itaat etmekten başka bir şey yapmadıklarını iddia ediyor; ancak bu kuralların nereden geldiği ya da nasıl kurgulandığına dair hiçbir bilgi vermiyor olmasıdır. Sadece kurallar vardır ve bu kurallara itaat etmek, devletlerin sistem içinde sağ kalabilmelerini sağlar.

Dahası sistemdeki kurallar, egemen güç tarafından belirlenir. Bu açıdan, neorealizmin sistemik güç kavramı, devletlerin uluslararası sistemin ekonomik ya da siyasi yapısını değiştirebilme kabiliyetlerine karşılık gelir. Diğer bir ifadeyle, sistemik güç yumuşak güç gibi dolaylı bir güçtür. Ayrıca sistemik gücün sistemin kurallarını belirleme ve sistemin belirlenen kurallar çerçevesinde gelişmesini güvence altına alma gücü de vardır. Dolayısıyla, nispi güç bir devletin sistemin kurallarını diğer devletlere nispeten ne kadar fazla etkileyebildiğine bağlı olarak ölçülür.

Mearsheimer'e göre klasik realizmden farklı olarak Waltz'ın güvenlik arayışı teorisinin çerçevesini, anarşi, yani uluslararası sistemin yönetilmemesi ya da merkezi bir gücün olmaması durumu oluşturmaktadır.⁸⁴ Waltz'ın neorealizmine göre, uluslararası ilişkilerde, sadece iki tür sistem olasıdır: hiyerarşik ya da anarşik. Waltz, devletlerin anarşik uluslararası sistemde kendi güvenliklerini kendilerinin sağlamak zorunda olmalarından ötürü, uluslararası sistemin “her koyunun kendi bacağından asıldığı” bir sistem olduğunu iddia etmektedir.⁸⁵ Dahası Waltz, sistemdeki bazı devletlerin diğerlerinin hayatta kalmalarına karşı tehdit teşkil ettiklerine işaret etmektedir.

Dolayısıyla, devletlerin büyük askeri ve ekonomik imkânlarla sahip olmaları gerekir ve devletler arası ilişkiler daima sıfır toplamı oyunlardır. Son olarak neorealizm, devletlerin rasyonel aktörler olmalarından ötürü, kendi refahlarını maksimize etmeyi amaçladıkları; bu yüzden de saldırgan ve yayılmacı politikalar izlediklerini savunmaktadır.⁸⁶ Bunun için, devletler beraber barış ve refah içinde yaşamaya ve egemenliklerini, özerkliklerini ve bağımsızlıklarını korumaya da çalışabilirler.

⁸⁴ Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: Norton, s. 1

⁸⁵ Brooks S. G. Duelling Realisms (Realism in International Relations) / Stephen G. Brooks // International Organisation. – 1997. – Vol. 51, No. 3. – s. 458

⁸⁶ Česnakas, G. (2010). Energy Resources in Foreign Policy: A Theoretical Approach, *Baltic Journal of Law & Politics*, 3(1), s. 31.

Bütün bunlara ilave olarak, Waltz uluslararası sistemin yapısının temel prensibinin imkânların ya da gücün dağılımı olduğunu ve devletlerin imkânları doğrultusunda sınıflandırılacaklarını kabul etmektedir. Devletlerin çıkarları için kullandıkları bu imkânlar, askeri ve ekonomik güç, siyasal istikrar, yeterlilik, nüfus, kaynaklar ve toprak büyüklüğü olarak sınıflandırılabilir. Ancak siyasi realizmin aksine, neorealizm anarşinin devlet davranışı üzerinde kısıtlayıcı bir etkisi olduğunu savunur. Dahası, neorealizm eğer anarşi mevcutsa, devletlerin kendi çıkarlarını koruyabilmek adına uluslararası rejimler kurmayı tercih edeceklerini iddia etmektedir. Dolayısıyla, neorealizm uluslararası iş birliğinin mümkün olduğunu kabul eder; ancak yaratılmalarının ve korunmalarının çok zor olduğunu iddia eder. Dahası uluslararası iş birliğinin devlet gücüne bağlı olduğuna inanır.⁸⁷

Neorealizm, uluslararası iş birliğinin devletlere nispi kazançlar sağladığını ileri sürmektedir. Her ne kadar devletler açısından hem ulusal güvenlik hem de ekonomik refahın önemli olduğunu kabul etse de neorealizm daha çok ulusal güvenliği vurgular. Devletlerin ulusal çıkarları ve ulusal güvenlikleri, uluslararası sistemin yapısıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, neorealizmde, devletlerin nispi güç beklentisi doğrultusunda bir arada hareket etmeleri beklenir. Bu hareket biçimi, anarşi durumunda diğer devletlerin saldırısından korkan devletlerin güvenliğini kazanmayı amaçlar.⁸⁸

Neorealizme göre, devletler arası iş birliğine konu olan ulusal çıkarlar ve ulusal güvenlik gibi temel başlıklar aynı zamanda da müşterek askeri güvenlik meseleleridir. Son dönemlerde, neorealizm güvenliğe bütünsel olarak bakmaya ve eğer taraflardan birinin güvenlik seviyesi düşerse, diğerlerini de güvenlik seviyesinin düşeceğini savunmaya başlamıştır. Neorealizmin gücü çatışmaya ve askeri etkenlere dayalı olarak tanımlamasından ötürü, uluslararası sistemde devletler arası iş birliğinin ileriye doğru evrimleşmesinin çok zayıf bir ihtimal olduğunu savunur. Neorealistlerin bu açıklamalarına yöneltilen eleştiriler, uluslararası ilişkileri ve gücü ekonomik açıdan inceleyen, neoliberal araştırmaların temelini oluşturmuştur.

⁸⁷Arıboğan D. Ü. (Haziran 2007). *Uluslararası ilişkiler Düşüncesi*, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, s. 243 – 244

⁸⁸Petrovsky, V.E. (2004). *Rol Politiko- Diplomaticheskikh Sredstv v Obespechenii Evraziskoy Bezopasnosti* (Avrasya Güvenliğinin Sağlanması için Siyasi-Diplomatik Olanaklar). V.E. Petrovsky (Editör). *Bezopasnost v Evraazii: Novyye Vyzovi i Problemy*, MGIMO, Moskova, s.135

Neorealizme göre, uluslararası sistemde, güçlü aktörler vardır. Bu aktörler arasında da rekabet vardır ve birbirlerinden fayda sağlamaya çalışsalar da birbirlerine güvenecek kadar inanmazlar.⁸⁹ Uluslararası sistemde merkezi bir otorite olmamasından ötürü, her devletin kendisini kurtarmaya bakması gerekir. Her koyunun kendi bacağından asıldığı bu sistem çerçevesinde, Waltz'ın çıkış noktası uluslararası siyasi sistemin yapısıdır. Waltz, bunu anarşi olarak tanımlar. Anarşik bir ortamda, birimler diğer birimlerle beraber nasıl yaşayabileceklerini ve güvenliklerini nasıl sağlayacaklarını kestirmek zorundadırlar.⁹⁰ Bu noktada, Waltz'a göre, her koyunun kendi bacağından asıldığı ortam devreye girer. Bu, birimlerin birbirlerine güvenip güvenemeyeceklerini bilemedikleri anlamına gelir. Herkes kendi başının çaresine bakmak zorundadır.

Dahası, anarşik uluslararası sistemde, olası bir tehdit durumunda hayatta kalmalarını güvence altına alacak uluslar üstü bir otorite de yoktur. Dolayısıyla bir devlet için askeri açıdan diğerlerine üstün olmak, güvende olması anlamına gelir. Devletler uluslararası ilişkilerde sıfır toplam bir oyun oynuyor ve nispi güçlerini maksimize etmeye çalışıyor olmalarından ötürü, rakiplerinin yarattıkları engellerle karşılaşır. Anarşik dünyada, güç kazanabilmek için devletler birbirleriyle karşı karşıya gelirler.

Her ne kadar güvenlik teriminin açık bir tanımı olmasa da bu konuda çalışan akademisyenlerce ileri sürülmüş birkaç tanım vardır. Muller'e göre, güvenlik, bir devletin diğer bir devlete tehdit oluşturmaması durumudur.⁹¹ Ayrıca Kopenhag Ekolü'nden güvenliği farklı şekillerde tanımlayan iki grup doğmuştur: gelenekselciler ve genişleticiler. Buzan, gelenekselciler açısından güvenliğin askeri güç ve kuvvet kullanımıyla eşanlamlı olduğunu savunmaktadır. Baylis ise güvenliğin gelenekselcilerce ulusal güvenlik olarak görüldüğünü savunmaktadır.

Genişleticiler, son yıllarda geleneksel güvenlik tanımını eleştirmiş ve güvenlik kavramı içine siyasi, ekonomik, çevresel ve askeri boyutların da dahil edilmesini

⁸⁹Grieco, J.M. (1998). Anarchy and the limits of cooperation: A realist critique of newest Liberal Institutionalism, *International Organization*, 42(3), s. 487

⁹⁰Krasner, S. D. (2002). *Mejdunarodnaya Organizatsiya i Issledovaniya Voprosov Mirovoy Politiki* (Uluslararası Örgütler ve Dünya Politikası Sorunları Araştırması). M. M. Lebedev, P.A. Tsygankov (Editörler).

Mirovaya Politika i Mejdunarodniye Otnoşeniya v 1990'e godı: Vzglıyadı Amerikanskikh i Frantsuzskikh İslodovateley (1990'lı Yıllarda Dünya Politikası ve Uluslararası İlişkiler: Amerikalı ve Fransız Araştırmacıların Görüşleri). Moskova, s.57.

⁹¹Baluev, D. G. (2002). *Sovremennaya Mirovaya Politika i Problemy Liçnostnoy Bezopasnosti* (Çağdaş Dünya Politikası ve Kişisel Güvenlik Konuları), Nijniy Novgorod, s.118-119;

savunmuşlardır. Buzan’a göre, ekonomik güvenlik bir devlet için sürdürülebilir seviyede refah ve güç elde edebilmesi için gerekli olan kaynakların, finansmanın ve piyasaların kazanılması olarak tanımlanabilir.

Geleneksel olarak realist teoriler, uluslararası ilişkilerde ulusal güvenlik kavramına odaklanırlar. Mearsheimer’a göre, uluslararası ilişkiler sürekli devam eden bir savaş durumu değildir. Aksine, keskin bir güvenlik rekabeti olduğundan dolayı uluslararası ilişkilerin sadece savaş olasılığını barındırdığını iddia eder. Güvenlik kavramı, savunma ve saldırı olarak iki başlıkta incelenebilir. Savunma açısından güvenlik, anarşinin devletleri kendi hedef ve ulusal güvenliklerini korumaya zorlamasından dolayı, anarşinin doğrudan bir sonucudur.

Neorealizm ve “Güç Dengesi” Kavramı

Morgenthau’ya göre, zayıf devletlerin güç arzuları onları statükoyu korumaya ya da yıkmaya yönlendirmekte; böylece bir güçler dengesi kuracak ve idame ettirecek politikalar oluşturmaya yönlendirmektedir.⁹² Benzer şekilde Waltz’ın neorealizmi de güçler dengesinin uluslararası sistemin yapısından kaynaklandığına işaret etmektedir. Neorealizm iki soruya dikkat çeker: Neden güçler dengesi, uluslararası siyaset sahnesine çıkmaktadır ve hangisi daha büyük bir güçtür: çift kutupluluk mu yoksa çok kutupluluk mu?⁹³

Güçler dengesi teorisyenleri, uluslararası ilişkilerde barış ve istikrarın güvence altına alınabilmesi için gücün eşit dağılması gerektiğini savunurlar. Aksi takdirde, hegemonik aktör gücünü diğer aktörleri tehdit etmek için kullanır. Dahası, hegemon devlet ya da koalisyon, güçlerini zayıf devletlere karşı kullanma ve onlara savaş açma eğiliminde olur.⁹⁴

Paul’a göre, güçler dengesinin elde edilebilmesi için, zayıf devletler kendilerini tehdit eden hegemon devlete karşı birleşmelidir. Dahası, zayıf devletler genellikle diğer zayıf devletlerle koalisyon kurmayı tercih ederler; çünkü güçlü devletler kendilerini daha

⁹² Morgenthau, H. J., (1978). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 5th Edition, Revised, Alfred A. Knopf, New York, s. 52

⁹³ Taliaferro, J. W., (2001), ‘Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited’, *International Security*, 25(3), 128

⁹⁴ Paul, T. V., (2005). “Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy”, *International Security*, 30(1), 103.

az önemser. Dolayısıyla neorealizm, güçler dengesinin sistemde otomatik olarak kurulacağını, böylece sistemsel bir değişimin mümkün olmadığını varsayar.

Dahası, uluslararası siyasete ulusal güvenlik ve rekabetin egemen olmasından dolayı, realistlere göre iş birliğimkânı çok sınırlıdır. Realizm, devletler arası iş birliğini şekillendiren iki beklenti olduğunu savunur: nispi kazanç ve kandırılma korkusu. Mearsheimer'a göre, devletler nispi kazanç sağlamak amacıyla da güçler dengesi kurarlar. Dolayısıyla realizme göre, iş birliği kurmak ve idame ettirmek son derece zordur.⁹⁵ Ancak Waltz, uluslararası sistemde devletler arası iş birliğinin ancak güçler dengesi kurulduğunda mümkün olabileceğini varsayar.⁹⁶

Benzer biçimde, neorealizm de devletlerin savaş gibi en kötü durum senaryosuna göre davrandıklarını savunmaz. Bunun yerine neorealizm, sistemin devletleri ancak sürekli olarak kurallara uymadıklarında cezalandırdığını iddia eder. Bu ceza, devletin ortadan kalkması bile olabilir. Neorealizme göre, devletler arasında güven olmamasının temel sebebi devletlerin nispi güç kazanma çabalarıdır. Ancak neorealizm aynı zamanda, eğer devletler yaratılan nispi kazançları kabul ederlerse, iş birliğinin mümkün olduğuna da inanır.⁹⁷

Son olarak, neorealizm ulusal güvenliğini sağlamak ve korumak için kullanılan bir araç olan güç ile uluslararası güvenliğini güvence altına alan bir araç olan güçler dengesinin uluslararası ilişkileri düzenleyerek barışın, uluslararası düzenin ve güvenliğin temeli olduklarını kabul eder.⁹⁸

Toparlarsak, neorealizme göre, tercihler anarşinin yarattığı zorunluluktan doğarlar. Hayatta kalmak çok baskın bir hedeftir ve kaçınılmaz sonucu her koyunun kendi bacağından asılmasıdır. Dolayısıyla, aktörlerin savunmacı doğaları nedeniyle yayılmacı ve savunmacı tarzda davranmaları beklenir. Ancak aktörlerin davranış tarzları sistemdeki imkânlarına bağlıdır. Güç dengesizliklerinin olduğu durumlarda, güçlü aktörler kendi konumlarını koruyabilmek için yeni rakiplerin ortaya çıkmasına müsaade etmezler.

⁹⁵ Mearsheimer, John J., 2001, *The tragedy of Great Power politics*, New York: W.W. Norton & Company, s. 410

⁹⁶ Richard, L. (2007). *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths, and Models*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 9

⁹⁷ Orban, A., 2008, Power, Energy, and the New Russian Imperialism, PSI Reports, U.S.A., s. 63

⁹⁸ Baldwin, D. A., (1993), *Neoliberalism, Neorealism, and World Politics*, in D. A. Baldwin (Ed.), *Neorealism and neoliberalism: the contemporary debate*, Columbia University Press, New York, s. 16-17

Devletlerin geçici tercihleri, hegemonya, çift kutupluluk ya da çok kutupluluk gibi istikrarlı yapılar oluşturabileceği gibi sistemin yapısının bozulması sonucu ayrıışarak istikrarsız bir yapı da yaratabilir.

2.2.1.1.3. Liberalizm açısından güvenlik

İlk başta liberalizmin ne olduğu hakkında fikir sahibi olmamız gerekmektedir. Liberalizm düşüncesi Alman filozofu, İmmanuel Kant tarafından 18. yüzyılda Avrupa’da başlatılmıştır. Kant, *Zum ewigen Frieden* adlı kitabında günümüzdeki Avrupa Birliği’ne benzeyen Avrupa federal devleti fikrini övmüştür. Kant’a göre, bu federal devletler birliği, güven içinde yaşayabilmeleri için, belli bir gelişim aşamalarını geçirmeleri gerekmektedir. İlk başta, Birliğin üyeleri tarafından oluşturulan cumhuriyet anayasası tüm üyeler tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Sonra, aynı anayasayı kullanan ülkelerin vatandaşları günümüzdeki Shengen rejimine benzer şekilde birbirinin sınırlarını engelsiz geçeceklerdir. Bu şekilde barışçı devletler birliği oluşacaktır. Toplumun temeli ise insanların doğuştan elde ettikleri yaşama, özgürlük ve mülkiyet hakları üzerinde inşa edilecektir.⁹⁹

Genel olarak, liberalizmin, siyasi ve sosyal olarak hürriyeti ve hak eşitliğini savunan ideolojik akım olduğu söylenebilir. Liberalizmin en önemli unsurları arasında anayasacılık, demokrasi, insan hakları ve mülkiyet hakkı gibi değerler vardır. Siyasi açıdan, liberalizm, devletin, vatandaşları üzerinde kullandığı gücünü azaltmayı amaçlar. Başka bir deyişle, liberalizm, bireylerin, toplumun başka üyelerinin hak ve özgürlüklerini tehlikeye atmaması şartıyla kendi özgürlüklerini kullanabileceklerini savunur. Liberalizmin savunucularına göre, demokratik devletler totaliter devletlere göre daha güçlü olurlar. Demokratik devlet birkaç devlet ile çatışma içinde olabilmesine rağmen, hiçbir şekilde aynı ideolojiyi paylaşan devletlere saldırmaz. Bu düşünce Kant’ın fikirlerinden türemiştir.

Ekonomik açıdan liberalizm devlet müdahalesini azaltarak serbest piyasa fikirlerini destekler. Ekonominin sürekli çalışması için barışın gerektiğini savunan liberalizmin savunucuları, devletlerarası iş birliğini ilerletmeye çalışırlar. Onlara göre Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası örgütler bu amaca ulaşmada önemli araçlardır. Görüldüğü

⁹⁹Pirnutu, A.,Secarea, D. (2012). *Defining The Liberal Concept Of Security: Liberalizm And Its Impact On Security Systems*. Transilvania University, (Brasov), Lucian Blaga University, (Sibiu) Romania. s.103-107, Web: http://www.afahc.ro/ro/revista/Nr_1_2012/Articol_Pirnutu_Secarea.pdf. Ulaşım tarihi: 15 Ekim 2016.

üzere, liberalizm, realizmin dünya görüşünden farklı olarak, uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğundan devletler güçlerini büyötmeye çalışmaları gerektiğı görüşünden farklı olarak, iş birliğinin dünya barışına çözüm olduğunu vurgular.¹⁰⁰

Pirnuta ve Secarea'ya göre, liberalizm aşağıdaki dört fikri ilerletir:

- 1) “Bireysel özgürlük (insanlar toplumun başka üyelerinin hak ve özgürlüklerini tehlikeye atmaması şartıyla kendi özgürlüklerini kullanabilmelidirler);
- 2) Mülkiyet hakkı;
- 3) Bireysel sorumluluk (herkes sadece kendi eylemlerinden sorumlu olmalıdır);
- 4) Kanun önünde eşitlik (herkes ırk, mülk ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yargılanmalıdır).”¹⁰¹

Liberaler dünya barışının devletlerin iş birliği ile gerçekleşebileceğini düşünürler. Buna ek olarak, uluslararası güvenliğin temin edilmesi için askeri araçlarla beraber sınırlama ve baskı araçlarının kullanılması gerektiğı desürekli belirtilir. Örneğin, liberalizm düşüncesine göre terörizme karşı mücadele, askeri yöntemlerle beraber hukuki önlemler vasıtasıyla da yürütölmelidir. Liberalizmin dünya barışı görüşünü temel alarak uluslararası güvenliğin sağlanmasında iki yöntemin öne çıktığı belirtilebilir: *kolektif güvenlik* ve *silah kontrolü*.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) temelini teşkil eden kolektif güvenlik fikri, birkaç müttefik devletler tarafından uygulanan güvenlik tedbiridir. Kolektif güvenliğe göre müttefik devletlerin birisi tehdit altında bulunduğunda diğer devletlerin tehdidin ortadan kaldırılmasına yönelik gereken tedbirleri almaları gerekmektedir. Ancak, NATO'nun Irak ve Afganistan'a karşı askeri saldırısında bu söz konusu olmamasına rağmen (bazı devletler Afganistan ve Irak'a karşı düzenlenen operasyonlara katılmamışlardır)¹⁰², bu düşünce, tehdidin ortadan kaldırılması için tüm müttefik devletlerin katılmalarını gerektirdiğinden ortaklık ve yükömlölük ilkelerini içinde

¹⁰⁰Pohnpei. (2013). *What are the main differences between Realism and Liberalism in the study of International Relations?* Web:<http://www.enotes.com/homework-help/what-main-differences-between-realism-liberalism-446735>. Ulaşım tarihi: 16 Ekim 2016.

¹⁰¹Pirnuta, A.,Secarea, D. a.g.e. s.103-107.

¹⁰²Kuzey Atlantic Antlaşma Örgütü Sitesi. (2015). NATO and the 2003 campaign against Iraq (Archived). Web:http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51977.htm. Ulaşım tarihi: 16 Ekim 2016.

bulundurmaktadır. Genelde, tehdidin ortadan kaldırılmasından kastedilen aşağıdaki fiillerdir:

- “Önlemek (savaşların yok edilmesi imkânsızdır, ancak uluslararası örgütler karşı devletin saldırısının önünü alabilirler);
- Durdurmak (uluslararası örgütler saldırgan devletleri belirleyerek onları durdurmalıdır);
- Vazgeçirtmek (uluslararası toplum, saldırgan devlete, ona karşı alınacak tedbirleri ve onun getireceği sonuçları hakkında bilgilendirerek saldırıdan vazgeçirtmelidirler);
- Yok etmek (müttefik devletlerin güçleri birleşerek saldırgan devletler yok edilmelidir).¹⁰³

Silah kontrolüne gelince; liberalizmi savunanlara göre silahların azlığı tehdit unsurlarının azlığı anlamına gelmektedir. Bu yüzden hükümetler arasında sürekli silah kontrolü ve silahların yerleşimi konusunda müzakereler yürütülmektedir.

Kolektif güvenlik ve silah kontrolü yöntemlerinin araçlarını, liberalizm, uluslararası hukuk, uluslararası örgütler, siyasi entegrasyon ve demokratikleşme araçlarıyla yapılabileceğini ifade eder. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sırasında sunulan Wilson’un “14 noktası” uluslararası hukukun geliştirilmesini ve ayrıca uluslararası güvenliği temin edecek örgütün oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Literatürde “liberal reformlar” adı altında geçen siyasi teşebbüslerin çoğuna bakıldığında az önce değindiğimiz araçların dünya barışını sağlamada anahtar rol oynadıkları belirtilmektedir.¹⁰⁴

Liberalizmin eleştiricileri, demokratik devletlerin birbirlerine saldırmaması varsayımının farklı siyasi sistem ile çalışan devletlere saldırma bahanesi olduğunu dile getirmektedirler.¹⁰⁵Bu fikir özellikle John Herz’in çalışmasında belirtilmektedir.¹⁰⁶Bu

¹⁰³Piruta, A.,Secarea, D. a.g.e. s.103-107.

¹⁰⁴İrhin, Y. Zotov, V. Zotova, L. (2002). Liberalizm. Politologiya. Web:<http://freebooks.site/uchebnik-teoriya-politiki/liberalizm3316.html>. Ulaşım tarihi: 18 Ekim 2016.

¹⁰⁵Chan, S. (1997). *In Search of Democratic Peace: Problems and Promise*. Department of PoliticalScience, University of Colorado. s. 59.

¹⁰⁶Caraley, J. (2004). *American Hegemony: Preventive War, Iraq, and Imposing Democracy*. s.90. Web:https://books.google.kg/books?id=h2L_znvDMPcC&pg=PA90&lpg=PA90&dq=john+herz+iraq&source=bl&ots=cexmS-DpYZ&sig=wYrid-UUC6HLYs-

yüzden liberalizmin güvenlik tarifini incelerken, liberalizmin savaşız dünya beklentilerinin olmadığı da söylenebilir. Bu düşünce akımına göre, güvenliği temin etmek için liberal devletler kendi veya müttefiklerinin haklarını korumak amacıyla saldırı (veya liberalizm savunucularına göre önleyici tedbir) gerçekleştirebilirler.¹⁰⁷

2.2.1.1.3. Neoliberalizm açısından güvenlik

Lamy'e göre, Keohane ve Nye'in geliştirdiği neoliberalizm, neorealizmi alaşağı eden çok makul bir teori olarak görülmektedir.¹⁰⁸ Hâlihazırda uluslararası ilişkilerin bütün süreçleri ve olguları neoliberalizm tarafından ele alınmaktadır. Neoliberalizm esas itibariyle uluslararası ilişkilerin daha barışçıl ve işbirlikçi olabilmesi için genel bir açıklama sunmayı hedefler.¹⁰⁹

Neoliberalizm'in realizme temel itirazı çoğulculuktur. Çoğulculuk, devlet dışı etkenlerin de önemli olmasından ötürü uluslararası sistemde bir aktörler çokluğu olduğunu vurgular. Keohane ve Nye, neoliberalizm tanımına uluslararası ilişkilerde ekonomik bütünleşmenin önemini açıklayarak ve realizm tabanlı teorilerin gösterdiği yetersizliği eleştirerek başlarlar. Aynı zamanda uluslararası sistemin doğasının değişken olduğunu da vurgularlar. Ayrıca iç ve dış politikanın birbirlerinden ayıramayacaklarını varsayarlar. Keohane ve Nye, 'karşılıklı bağımlılığın dünya siyasetini ve devletlerin davranışlarını etkilediğini' kabul etmektedirler.¹¹⁰ Dahası 'hükümet eylemlerinin, karşılıklı bağımlılığın aldığı biçimleri etkilediğini' de iddia ederler. Dünya siyasetindeki karşılıklı bağımlılığı 'ülkeler arasındaki ya da farklı ülkelerdeki aktörler arasındaki çift taraflı etkiler' olarak tanımlarlar. Keohane ve Nye'a göre, tarafların özerkliklerini sınırlandırıyor olmasından ötürü, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin tarafların hepsine getirdiği bir maliyet vardır. Karşılıklılık, dış baskılara karşı hassas ve zaman zaman da kırılgandır.¹¹¹ Son kertede,

[tUmtAgoE9G8&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=john%20herz%20iraq&f=false](http://users.metu.edu.tr/utuba/Owen.pdf). Ulaşım tarihi: 18 Ekim 2016.

¹⁰⁷Owen, J. *How Liberalism Produces Democratic Peace*. s.95-96. Web:<http://users.metu.edu.tr/utuba/Owen.pdf>. Ulaşım tarihi: 18 Ekim 2016.

¹⁰⁸ Lamy S.L. (2011), "Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neo-liberalism", Baylis, Smith ve Owens (der.), *The Globalisation of World Politics: An introduction to international relations*, New York, Oxford University Press, s. 213

¹⁰⁹ Jackson R.H., Sorensen G., (2007), *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, New York, Oxford University Press, ss. 31-34

¹¹⁰ Keohane, R. O., Nye J. S., (1977). *Power and Interdependence*, Boston, Little, Brown, s. 28

¹¹¹ Keohane, R. O., Nye J. S., (1987). "Power and Interdependence Revisited", *International Organization*, Cilt 41, No.4, s.725-753

ilişki karmaşık bir karşılıklı bağımlılık haline gelir; yani toplumlar pek çok kanalla ve ülkeler pek çok konuda birbirlerine bağlanırlar ve askeri kuvvetin önemi azalır.

Neoliberalizm, güvenlik meselelerine yeni bir bakış açısı getirir ve devletlerin uluslararası ilişkilerin ana aktörleri olmadığı iddiasında bulunur. Dahası neoliberalizm, farklı devletlerin vatandaşları arasında ortak değer ve kimliklerin inşa edilebilmesi için sınır aşan faaliyetlerin gerekli olduğunu ve bunun uluslararası ilişkilerde barışçıl ve iş birliğine dayalı ilişkilerin kurulmasını sağlayabileceğini iddia ederler. Devletler arasında karşılıklı bağımlılık olduğundan dolayı, neoliberalizme göre, devletler uluslararası kurumlar yaratmaya ve sınır aşan uluslararası iş birlikleri kurmaya isteklidirler.¹¹²

Dahası, neoliberaler uluslararası kurumların kurulması ve güçlendirilmesi, uluslararası hukuk normlarının oluşturulması ve müşterek ahlaki normların izlenebilmesi için önce güvenlikle ilgili sorunların çözülmesi gerektiğini kabul ederler. Diğer bir ifadeyle, müşterek güvenlik kavramına inanırlar.

1980'lerin başlarında Keohane ve Nye tarafından geliştirilen neoliberalizm, neorealist iddiaları bütünüyle reddetmez. Örneğin neoliberalizm, uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve anarşi durumunda iş birliklerinin kırılgan olmaya eğilimli olduklarını kabul eder. Dahası neoliberalizm, devletlerin rasyonel aktörler oldukları ve birbirlerine güvenmedikleri konusunda neorealizme katılır.

Dolayısıyla devletler, başka bir ülkenin faydasına olacağı durumlarda her iki tarafın da faydasına olacak stratejileri izlemeye istekli olmazlar. Ancak son kertede, neoliberaler uluslararası rejimlerin anarşiyi yumuşatabileceğini ve uluslararası iş birliği inşa edebileceğini iddia ederler. Hatta bu uluslararası iş birliğinin en güçlü biçimi rejimlerin hegemon güçleri tarafından da kurulabilir. Üstelik her ne kadar hegemon güçler reddetseler de rejimler hayatta kalmaya devam edebilir. Çünkü devletler birbirlerine simetrik olarak bağımlıdır.¹¹³ Bu simetrik karşılıklı bağımlılık, devletlerin işbirlikçi bir strateji izleyebileceklerini ve mutlak kazançlar sağlayabileceklerini gösterir.

¹¹² Jackson R.H., Sorensen G., (2007), a.g.e., s. 98

¹¹³ Keohane, R. O., Nye J. S., (1987). Power and Interdependence Revisited, *International Organization*, 41, 725-753

Neoliberalizm, neorealizmin anarşi varsayımını kabul eder. Ancak, neoliberalizme göre, sistemin anarşik yapısı neorealizmin varsaydığı gibi iş birliğinin sağlanması önünde o kadar da büyük bir engel oluşturmaz. Neorealistler, devletler arası karşılıklı bağımlılığın özellikle ekonomik açıdan çok arttığını ve devletlerin gücün askeri boyutundan ziyade ekonomik boyutuna önem vermeye başladıklarını iddia ederler. Dolayısıyla, neoliberaler ekonomik alanlarda iş birliğine yönelen devletlerin daha başarılı olduklarını savunurlar.¹¹⁴

Neoliberalizmin temel ilgi alanlarından birisi ekonomik meselelerdir. Neoliberaler, serbest piyasa ekonomisini teşvik eder ve serbest ticaretin ekonomik kalkınmayı sağlaması ve rekabetçiliği arttırması; bunların da verimli bir şekilde kullanılabilecek insan ve sermaye gibi kaynakları sağlamasından ötürü devletin piyasadaki rolünün asgari seviyede tutulması gerektiğine inanırlar.¹¹⁵

Benzer biçimde Joseph S. Nye da günümüz dünyasında güç kaynaklarının askeri üstünlük, nüfus, coğrafya ve hammaddeden ziyade teknoloji, eğitim ve ekonomik kalkınmaya dayandığından bahseder. Dolayısıyla neorealist iddiaların aksine, devletlerin kendi çıkarlarını maksimize etmek amacıyla diğer devletlerden bağımsız karar verme ve davranma özgürlükleri yoktur.

Neoliberaler, neorealistlerden gücün daima sıfır toplamı bir oyun olmadığına inanmaları açısından farklılaşırlar. Diğer bir ifadeyle, eğer bir devlet güçlüyse, diğerinin illa zayıf olması gerekmez. Dolayısıyla, neoliberalizm mutlak kazançlara odaklanırken, neorealizm nispi kazançları vurgular. Neoliberalizm, devletlerin diğer rakiplerden bağımsız olarak kendi refahlarına odaklanmaları anlamına gelen, mutlak kazançlara yoğunlaşır. Çünkü neoliberalizm, devletlerin iş birliği yoluyla karşılıklı kazançlar sağlayabileceklerini iddia eder.

Gücün sıfır toplamı bir oyun olmamasının başka bir sebebi de neoliberalerin karşılıklı bağımlılıktaki artışın devletler arasında iş birliğiyle sonuçlandığını vurgulamalarıdır. Güç ile iş birliği süreçleri arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Karşılıklı bağımlılık ilişkisinin ne dereceye kadar etkili bir araç olacağı ve bir güç faktörü haline dönüşebileceği, karşılıklı ilişkinin içerdiği asimetri miktarına bağlıdır.

¹¹⁴ Baldwin, D.A., (1980), "Interdependence and Power: a Conceptual Analysis", 34(4), 478

¹¹⁵ Burchill, S., Linklater A., Devetak R., Paterson M., True J. (1996). Theories of International Relations, New York: St. Martin's Press, s. 86

Neoliberalizm, karşılıklı bağımlılık kavramının klasik güç kavramının başka araçlarla sürdürülmesi olduğuna dikkat çeker.

Neoliberalizm ile liberalizm arasındaki temel farklardan biri de neoliberalizmin doğrudan egemen devlete değil uluslararası rejim ağlarından oluşan bir uluslararası sisteme dayanıyor olmasıdır.

Neorealizm ile neoliberalizm arasında gücün tanımı ve içeriği konusunda da tartışma vardır. Neorealizm, uluslararası ilişkilerde güvenlik meselelerinin önemini vurgularken; neoliberaler ekonomik ilişkileri vurgular. Ancak sistemik güç kavramı, neoliberalizmin güç tanımının neorealizmin bir devamı olduğunu göstermektedir. Bu süreklilik, devletler uluslararası sistemi güçlerini maksimize etmek amacıyla değiştirdiklerinde ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, eğer bir devletin sistemin yapısını değiştirebilme gücü varsa, o devlet diğer devletlerin davranışlarını da değiştirebilir. Sistemik gücü olan devletin dolaylı etkisi, sorumlulukları dağıtır ve diğer devletlerin uymak zorunda oldukları davranışlar sistemin yarattığı gereksinimler haline dönüşür. Dahası bu gereksinim, diğer devletlerin iş birliğine gönüllü olarak katılmalarını sağlar. Son olarak, sistemle uyumlu olarak sistemik gücü olan devlet diğer devletlerle asimetrik ilişkiler kurar ve bu asimetrik ilişkinin sonucu elde edilen faydalar o devletin mutlak gücüne katkıda bulunur.

Neorealizm ve neoliberalizmin, devletler ile uluslararası örgütler arasındaki ilişkilerin doğasına yönelik algıları farklıdır. Waltz'ın neorealizmi, uluslararası sistemin anarşik yapısına odaklanır; bu da devletlerin davranışlarını güvenliğe öncelik verecek şekilde etkiler. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler, devletler arasında süren sıfır toplamı bir oyun olarak algılanır ve eğer taraflardan biri sistemden fayda sağlıyorsa, bu diğerlerinin kaybettiği anlamına gelir. Neorealizmin aksine, Robert Keohane ve Joseph Nye'in neoliberalizmi, uluslararası örgütler ya da rejimlerin sistem içinde iş birliği inşa edebileceklerini ve bunun da sistemdeki anarşi seviyesini düşürebileceğini kabul ederler. Dolayısıyla, neorealizm iş birliği aracılığıyla karşılık faydalar sağlanabileceğini iddia etmektedir.

Neoliberalizm, uluslararası ilişkilerde iş birliğinin önemine inanır. Bu sebeple, neoliberalistler anarşiye değil karşılıklı bağımlılığa odaklanırlar. Dünyada yaşanan

küreselleşme, çıkarlarını izleyebilmeleri ve amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için devletler arasında bağımlılığı gerektirmektedir. Karşılıklı bağımlılık, devletler arası ilişkilerde yaşanan iş birliği ve rekabet süreçlerini iyi bir şekilde açıklayabilmesinden ötürü, uluslararası siyaset ve ekonomi alanlarında çok yaygın kullanılan bir kavramdır.¹¹⁶

Son olarak, neorealizm çok taraflı ve piyasaya dayalı enerji iş birliği yerine Bölgeler ve İmparatorluklar yaklaşımını kabul eder. Bu, dünyada hem askeri hem de siyasi açıdan bir güçler dengesi olduğu ve siyasi ve bölgesel blokların birbirleriyle rakip oldukları anlamına gelir. Bu dünyada, bütünleşik bir piyasa yaratılması ve kalıcı hale getirilmesi çok zordur. Dahası neorealizm dünyada güvenlik/askeri endişelerin, ikili ilişkilerin ve bölgeciliğin egemen olduğunu ve bunların uluslararası ekonomik bütünleşmenin önünde engeller olduğunu savunur. Üstelik ticaret jeopolitiğin bir parçasıdır ve nispi kazançlar mutlak kazançlardan çok daha önemlidir.

2.2.1.2. Yeni teorilerde güvenlik

2.2.1.2.1. Eleştirel teori açısından güvenlik

“Eleştirel teorinin kökenleri 1920 ve 1930’larda Frankfurt’ta Sosyal Araştırmalar Enstitüsü etrafında toplanan Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse gibi yazarların önce Almanya’da, daha sonraları ABD’de sürdürdükleri çalışmalardan kaynaklanana Frankfurt Okulu’na dayanır. Eleştirel teori uluslararası ilişkiler disiplinde Robert Cox, Richard Ashley, Andrew Linklater, Mark Hoffman, Jim George, Stephen Gill gibi yazarlar aracılığıyla girmiştir.

Eleştirel teoriler içinde yer alan eleştirel güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkiler disiplinde güvenlik ile ilgili eleştirel bilgi üretimi için yapılan olay merkezli çalışmalara verilen genel bir ad olarak değerlendirilebilir. Güvenliğin toplumsal, yani aşağıdan yukarı bireyden en üst insan topluluğuna kadar bir bütün olarak ele alındığı ve teorik ve pratik açılardan değerlendirildiği bir çalışma alanıdır. Özetle eleştirel güvenlik çalışmalarının temel hedefi, bireyleri ve grupları yapısal ve yerel engellerden ve yanlışlardan kurtarmak, teorik ve politik bir yönelimle daha insancıl bir düzen kurma adına diyalogu ve özgürleştirici pratikleri geliştirmektir. Eleştirel güvenlik teorisyenleri özellikle

¹¹⁶ Keohane, Robert O., Nye, Joseph S., (2001). Power and Interdependence, 3rd edition, Longman.

“özgürleştirme” olgusu üzerinde durmakta ve yaklaşımlarının özünü bu olgu oluşturmaktadır”¹¹⁷

Uzun yıllar süresince güvenlik konusu ele alınırken tartışmalar genellikle konuyu askeri yönden değerlendirmişlerdir. Güvenlik, uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı ulusal gücün arttırılması anlamını taşımıştır. Siyasi yaklaşımı teşkil eden bu realist yaklaşımın yanında baskın olup uluslararası sistemi anlatmaya çalışan bir başka yaklaşım da liberalizm olmuştur. Önceki konumuzda değindiğimiz gibi, liberalizm, uluslararası barışın istikrarı için gerekli mekanizmaları önererek, birey haklarına ve devletlerin iş birliğine vurgu yapmaktadır. Sosyal bilimlerde “geleneksel yaklaşımlar” niteliğini taşıyan realizm ve liberalizm aynı dünya sistemi görüşünü paylaşmaktadırlar. İkisinde de en önemli aktör devlet ve en önemli tehdit unsuru ise askeridir. Güvenliğe yönelik ortaya çıkan eleştirel teori yaklaşımının temsilcileri ise başka birçok konu ve unsurları içine alacak şekilde güvenliğin kapsamını büyötmektedirler. Askeri tehditlerin yanında ekonomik, ekolojik, cinsiyet ve başka konular da çalışmalarda bulunmaktadır. Güvenlik objesine gelince; devletin yanında toplum, belli insan grupları ve bazen biyosfer bile söz konusu olmaktadır.

Güvenliğe olan geleneksel yaklaşımlara eleştiri niyetinde ortaya çıkan bu yaklaşım özellikle SSCB’nin dağılmasının sonrasında, eski tehditlerin yerine yenileri geldiğinde popülerlik kazanmıştır. Uygulamalara bakıldığında Amerikan güvenlik yaklaşımının temelini hâlâ siyasi yaklaşım oluştururken eleştirel yaklaşımın en geliştiği yer Avrupa olmaktadır. Eleştirel yaklaşımın öncüleri olarak Frankfurt okulundan türeyen Gal ve Kopenhag ve Paris eleştirel okullarını listelelenebilir.¹¹⁸

Eleştirel teorileri, ele aldıkları konulara ve yaklaşımlarına göre sıraladığımızda Aleksey Tereshenko’ya göre aşağıdaki liste oluşmaktadır:

1. “Gal okulu;
2. Feminizm ve cinsel yaklaşım;
3. Postkolonyalist yaklaşım;

¹¹⁷ Karabulut, B. (2015), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik*. Ankara: Barış Kitabevi, s. 80 – 81

¹¹⁸ Tereshenko, A. (2013). “Kriticheskoe Napravleniye v İssledovaniyah Bezopasnosti” (“Güvenlik Araştırmalarında Kritik Yönler”), Web: <http://www.strana-oz.ru/2013/2/kriticheskoe-napravlenie-v-issledovaniyah-bezopasnosti>. Erişim tarihi: 20 Ekim 2016.

4. Postyapısalcılık;
5. Güvenlikleştirme teorisi;
6. Ekolojik güvenlik;
7. Terörizmle mücadele;
8. İnsan güvenliği;
9. Mülteci, göçebe ve sınır sorunu;
10. Teknoloji ve bilgi devrinde savaş.”¹¹⁹

Listelediğimiz konular, önceden değindiğimiz gibi, geleneksel güvenlik çalışmaları tarafından ihmal edilen tehdit unsurlarına değinmektedir. Örneğin, Frankfurt eleştirel okulundan türeyen Gal okulunu ele aldığımızda, vurgu devletin güvenliğinden ziyade birey güvenliğine yapılmaktadır. İç savaşların çokluğuna vurgu yapan bu yaklaşım bireylerin devletlere karşı korunması gerektiğini savunmaktadır. Bireyin sadece fiziki güvenliği değil aynı anda psikolojik ve sosyal güvenliğinin korunması gerektiğine dikkat çekilmektedir.¹²⁰ Eleştirel teorinin cinsel yaklaşımlarına bakıldığında dünyadaki erkek ve kadınlar arasındaki eşitsizliğin uluslararası ve toplum içindeki güvensizliğin sebebi olduğu söylenmektedir.¹²¹ Kuzey-Güney arasındaki sistem farklılıklarına dikkat çeken postkolonyalist yaklaşımda geleneksel güvenlik yaklaşımların gelişmiş devletler ile üçüncü dünya devletleri arasındaki sistem ve kültürel farklardan dolayı Güney devletlerine yönelik faydasız olduğunu belirtmektedir.¹²² Yukarıda listelediğimiz başka konular da aynı şekilde, önceden kabul edilmiş tehdit unsurlarının güvenliğin ancak bir kısmını temsil ettiklerini veya bazı durumlarda geleneksel yaklaşımı tamamen geçersiz olduğunu savunmaktadır.

Eleştirel yaklaşımın, uluslararası ilişkilerin analizinde geleneksel yaklaşımlarda kullanılan metotların yanlışlıklarını ortaya koymaya çalışan çeşitli okulların toplamı olduğunu söyleyebiliriz. Volkan Yaramış ve Klevis Kolasi’nin çalışmalarında belirtildiği gibi “Eleştirel Teori’nin merkezinde yerleşik/geleneksel bilgeliliğin sorgulanması yatmaktadır.” Başka bir deyişle, eleştirel teori, “var olan sosyo-ekonomik ve siyasal

¹¹⁹ Tereshenko, A. a.g.m.

¹²⁰ Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press, s.313-326.

¹²¹ Enloe, C. (2000). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*, 2nd edition. Berkeley.

¹²² Ayoob, M. *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System*. Boulder, s. 41-51.

düzenin değişmesini ve dönüştürülmesini sağlayacak bir düşünsel çerçeve oluşturma amacını gütmektedir.”¹²³

2.2.1.2.2. İnşacılık/Konstrüktivizm Açısından Güvenlik

Sosyal konstrüktivist yaklaşım 1980’li yıllarda realizme alternatif olarak ortaya çıkmış ve son yıllarda uluslararası ilişkiler analizlerinde en çok kullanılan yaklaşımlardan biri olmuştur. Konstrüktivizm inter-disipliner bir yaklaşım olup, psikoloji, siyaset bilimi, sosyal teori ve sosyoloji gibi bilim dallarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Konstrüktivistler devletlerin davranışlarını etkileyen faktörlerin sadece anarşi ve güç olmadığını, başka değişkenlerin de devlet davranışlarını etkilemede önemli rol oynadığını savunmuşlardır.¹²⁴

Uluslararası İlişkiler disiplinde sosyal inşacılık kavramı Alexander Wendt tarafından geliştirilmiştir. “Güvenlik ikilemi ve güvenlik toplumunu birer sosyal yapı olarak kabul eden Wendt kendi yaklaşımında bu kavramları kullanmış ve herhangi birinin tek gerçek yapı olduğu iddiasını reddetmiştir. Wendt’e göre güvenlik ikilemi güvensizlik ortamında, devletlerin birbirlerinin niyetleri konusunda olumsuz varsayımlara sahip olduğu durumlarda ve öznellikler arası bir anlamlandırma ile ortaya çıkmakta ve bu durumda devletler güvenliklerini “kendini savunma” (self-help) ilkesi doğrultusunda tanımlarlar. Wendt, devletlerin silahlanmaya başladığı durumlarda, diğer devletlerin bu durumu bir tehdit olarak görmeleri ve onların da silahlanmaya başlaması ile “güvenlik ikilemi” ortaya çıkarken; silahlanan devletin yeniden güven verici politikalara yönelmesi ile bu yapı üzerinde değişikliklerin yaşanacağını ve devletlerin “güvenlik toplumu” oluşturabileceklerini savunmaktadır.”¹²⁵

Soğuk Savaş sona erip, Marksizm’in değişik yorumlarına olan güvenin düşmesinden ve liberalizm ile realizmin birçok uluslararası gelişmeleri öngörememesinden sonra uluslararası ilişkilerde konstrüktivizm gibi idealist yaklaşımlar yaygınlık kazanmıştır. Konstrüktivizmin ilgilendiği baş obje bu uluslararası sistemin oluşmasındaki

¹²³ Uzgel,İ.(2004). *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Kitabevi, s. 37.

¹²⁴ Karabulut, B. (2015), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik*. Ankara: Barış Kitabevi, s. 85

¹²⁵ Kiraz, S. (2014). *Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik*, Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler, der. Emre Çıtak, Osman Şen, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, s. 116

“fikirlerin” rolüdür. Fikirlerden kast edilen, uluslararası ilişkilerde hükümetlerin ve hükümet dışı süjelerin değişik faktörler altında kararlarını etkileyen amaç, tehdit ve inanç gibi soyut faktörlerdir.

Katzenstein’in konumuzla ilişkili güvenlik çalışmasına bakıldığında, konstrüktivizmin, ulusal güvenliğe yönelik “normlardan” ve “kimliklerden” çok bahsettiği görülmektedir. Normların ve kimliklerin devletin dünya algısına yönelik etkilerine ilişkin Katzenstein aşağıdaki sıralamayı sunmaktadır:

1. “Normların etkileri (I). Devletin kültürel veya kurumsal çevresi vasıtasıyla normlar ulusal güvenlik çıkarlarını veya direkt olarak ulusal güvenlik politikalarını şekillendirir;
2. Normların etkileri (II). Küresel ve devlet çapında kültürel veya kurumsal çevresi vasıtasıyla normlar devletin kimliğini şekillendirir;
3. Kimlik etkisi (I). Devletin kimliğinde oluşan değişimler devletin ulusal güvenlik çıkarlarını veya politikalarını etkiler;
4. Kimlik etkisi (II). Devlet kimliklerinin konfigürasyonu uluslararası yapıyı ve devletlerarası güvenlik yapılarını etkiler.”¹²⁶

Bu düşünce akımının savunucularına göre uluslararası ilişkiler bu somut dünyamızın düzenine anlam veren sosyal bilgiler yapısıdır.¹²⁷Başka bir deyişle konstrüktivizmin anahtar prensibi uluslararası politikaların devlet ve onun vatandaşlarının fikirleri, kolektif değerleri, kültürleri ve sosyal kimliklerine göre şekillendiği inancıdır. Bu şekilde, konstrüktivizme göre devletin dış politikasını şekillendirmede anahtar rolü devletin iç sosyal yapısı oynamaktadır. İnşacı yaklaşım olarak da bilinen bu düşünce akımını destekleyenler, pazar ekonomisine sahip devletlerin açık uluslararası ilişkiler sistemini kurmaya ve demokratik devletlerin çatışmaları diplomatik yollarla çözmeye çalışacaklarını belirtmekte. Buna örnek olarak genelde ABD silah güçlerinde yaşanan

¹²⁶Young, C. Conventional and Critical Constructivist Approaches to National Security: An Analytical Survey. Yonsey University. s.81. Ulaşım tarihi: 22 Ekim 2016.

¹²⁷Oleynov, A. Mejdunarodnye Otnosheniya v Obyekte Naučnogo İssledovaniya. S.84. Web:<http://mgimo.ru/upload/iblock/d70/d70e33dc18295046c018777ea86b7267.pdf>. Ulaşım tarihi: 23 Ekim 2016.

büyümenin Küba ve Rusya'da (düşman ülkeler) farklı ve Kanada ve Britanya'da farklı yankılar yaratacağını göstermektedirler.¹²⁸

İnşacılık, devletlerin kimliklerini tarihsel, kültürel, toplumsal ve siyasal şartlar tarafından belirlenen bağımsız bir değişken olarak görür. Yapısalcılık, sadece siyasal seçkinlerin bir aktör olarak devletin kimliğini inşa edişlerine değil, fakat aynı zamanda seçkinlerce inşa edilen ulusal kimliklere ve bireylerin kendilerinin inşa ettikleri siyasal kimliklere de odaklanır.¹²⁹ Diğer bir ifadeyle, yapısalcıların dış politika yaklaşımlarının temel kategorisi "kimlik"tir. Dolayısıyla milli kimlik, birisinin, diğerlerine karşı duygusal, bilişsel ve değersel yönelimini ifade eden bir anlamlar sistemidir.¹³⁰

Genel olarak inşacı uluslararası ilişkiler teorisine göre, neorealizm ve neoliberalizm uluslararası siyasetteki normatifliği ele alabilecek donanımına sahip değildir.¹³¹ Realizm, dış politikayı uluslararası sistemin yapısının bir yansıması olarak görür. Diğer yandan neorealistler uluslararası sistemin merkeziliğini vurgulamaya odaklanmışlardır. Liberaller ise dış politikadaki ilerlemelere yoğunlaşmışlardır. Anarşik yaklaşımı, hatalı olması sebebiyle reddeden liberaller, kendine özgü bir bağlayıcılığı olan bir uluslararası sistem hayal etmektedirler.¹³² Tsygankov'a göre, realist ve liberal dış politika anlayışlarının iki sorunu bulunmaktadır. Birincisi, her iki teori de diğer boyutları küçümseyerek uluslararası sistemin tek bir boyutunu vurgulama eğilimindedir. İkincisi de hem realizm hem de liberalizm Rusya'nın dış politikasını Batı kültürüne benzer görmeleri açısından etnosentriktirler ve Rusya'nın özgün tarihi ve sistemine yeteri dikkati göstermemektedirler.¹³³

Ne realizm ne de liberalizm, Rusya'nın uluslararası stratejisinde görülen değişimleri açıklamakta tamamıyla başarılı değildir. Dolayısıyla, Rusya'nın maddi gücünü

¹²⁸The IR Theory Knowledge Base. IR Paradigms, Approaches and Theories. Web: <http://www.irtheory.com/known.htm>. Ulaşım tarihi: 23 Ekim 2016.

¹²⁹Lomagin N. (2005) "Forming a New Security Identity in Modern Russia", içinde Henskog, Jakob, Konander, Vilhelm, Nygren, Bertil, Oldberg, Ingvar, ve Pursiainen, Christer (der.) *Russia as a Great Power, Dimensions of Security Under Putin*, BASEES, Routledge Series on Russian and East European Studies, USA and Canada, s. 257.

¹³⁰ Andrei S. Tsygankov: (2005b) "Do Rationalists Have a Theory of Foreign Policy? Understanding Russia's Geostrategic Chances After the Cold War", Uluslararası Çalışmalar Derneğinin Yıllık Toplantısında sunulan makale, Hawaii, March, s. 12.

¹³¹ Kowert P. A. (2001). "The Peril and Promises of Constructivist Theory", *Ritsumeikon Journal of International Studies*, 13:3, s. 158.

¹³²Tsygankov: (2005), s.4-9.

¹³³Ibid, s.11.

muhafaza etme ya da yeniden canlandırma yerine, dünyayla bütünleşme ve iş birliği çerçevesinde düşünen Yeltsin ve Kozyrev yapısalcı teorinin çok iyi örnekleridir.¹³⁴ Rusya, uzun süredir Batı'yla ekonomik bağlarını genişletme ve derinleştirme konusuyla çok ilgilidir. Ancak, bunun temel sebebi küreselleşmeyle pek de ilgili değildir. 1993 tarihli Dış Politika Konsepti'nin de ifade ettiği gibi; " *Rusya'nın, ekonomik yeniden doğuşunu gerçekleştirmede, 20nci yüzyılın sonu ve 21inci yüzyılın başındaki büyük güçler kulübünün hakiki bir üyesi olması mümkün değildir.*"¹³⁵ Sonuç itibariyle, Rusya kendisini Sovyet komünizminin yıkışıyla imtiyazlı bir konuma gelmiş olan Batılı otoritelerin onayını talep eder durumda bulmuştur.¹³⁶

Güvenlik Gündemini Genişletme Teşebbüsleri

Güvenlik Araştırmalarındaki Dikey Genişleme

Realist güvenlik kavramsallaştırmasına, alternatif uluslararası ilişkiler teorileri meydan okumuşlardır. Farklı teorik temellerden gelen akademisyenler, her şeyden önce realizmin devlet merkezli güvenlik yaklaşımına meydan okumuşlardır. Bu açıdan güvenliğin dayandığı referans olarak dünya sistemi, toplum ve birey gibi alternatifler ortaya atılmıştır.

Kolodziej'e göre Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarının dört analiz birimi vardır. Bu analiz birimlerinden ilki, geçmiş dönemlerde olduğu gibi ulus devlettir. Kolodziej bu analiz birimini örgütlü şiddet kavramı çerçevesinde analiz eder ve özellikle Soğuk Savaş döneminde anlamlı olduğu sonucuna varır. İkinci analiz birimi, refah peşinde koşan ve devlet sahipliği dışındaki küresel ekonomik sistemle bağlantılı gruplar, bireyler ve tüzel kişileri içeren sivil ekonomik toplumdur.¹³⁷

Kolodziej açısından üçüncü analiz birimi türü, sivil siyasal toplumdur. Bu açıdan, kişi ve grup özgürlükleri güvenlikle yakından bağlantılıdır. Bu çerçevede insan haklarına ve temel özgürlüklere yönelen kitlesel saldırılar birer güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Son analiz birimi ise uluslararası güvenlik sistemidir. Kolodziej'e göre

¹³⁴Ibid, s.25.

¹³⁵Macfarlane N. (1999). "Realism and Russian Strategy After the Collapse of the USSR", in Ethan B. Kapstein and Micheal Mastanduno (ed.), "Unipolar Politics: Realism and State Strategies After the Cold War", s.234.

¹³⁶Paul A. Kowert: (2001) "The Peril and Promises of Constructivist Theory", *Ritsumeikon Journal of International Studies*, 13:3, s.164.

¹³⁷ Kolodziej, E., A., (1992), *What is Security and Security Studies?: Lessons from Cold War*, s. 12

uluslararası güvenlik sistemi, devletler arası seviyede ve ekonomik ve siyasi bileşenlere ayrılmış olan devlet ile sivil toplum arasında erişilen geçici güvenlik yapılarını kapsamaktadır.¹³⁸

Kolodziej'in bir analiz birimi olarak sivil siyasal toplum kavramsallaştırmasından da görüleceği gibi, pek çok durumda devlet güvenliğinin temel referansı değil güvenlik karşısında bir tehdit olarak da ele alınabilir. Benzer biçimde Buzan (1991) da etnik, dinsel hatlar üzerinden ayrılmış toplumlarda ulus devletin güvenliğinin temel referansı olmak yerine topluma karşı bir tehdit oluşturabileceğini savunmaktadır. Bu yüzden güvenliğinin nesnesi olarak devletler değil toplumlar alınmalıdır (Buzan 1991).

Benzer bir yol izleyen Brown, derinleşen küreselleşmeyle birlikte toprağa dayalı ulus devletlerin, yurttaşlarının güvenliklerini garantileyecek meşru aktörler olmaktan çıktıklarını iddia etmektedir.¹³⁹ Aksine, ulus devletin yasal/siyasi yapısından kaynaklanan uyuşmazlıklar dünya toplumu açısından tehlikeli istikrarsızlıklar yaratmaktadır. Diğer bir ifadeyle, güvenliğinin referans nesnesi ulus devlet değil, bir bütün olarak dünya toplumdur.

Başkaları ise güvenliğinin meşru referans nesnesinin birey olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu çerçevede Booth ancak bireylerin fiziksel ve insani kısıtlardan özgürleşmesinin gerçek bir güvenlik sağlayacağını ileri sürmektedir.¹⁴⁰

Feminist uluslararası ilişkiler teorisi, tamamıyla farklı bir ontolojiden yola çıktığı için, güvenlik analizlerine oldukça farklı bir yaklaşım getirmektedir. Feministler analiz birimi olarak cinsiyeti almakta ve böylece devletin güvenlik sağlayıcı olarak geleneksel rolüne meydan okumaktadırlar. Feminist akademisyenler modern devletlerin yapısındaki gizli eşitsizliklerden dolayı, kadınların güvenliğinin tam da vatandaşı oldukları devletlerce tehdit edildiğini savunmaktadırlar. Tickner'ın belirttiği gibi, feministler askeri gücü

¹³⁸ Kolodziej, Edward A., (2005), *Security and International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, s. 21-22

¹³⁹ Brown S., (1998). *World Interests and the Changing Dimensions of Security*. In Klare, M., T., and Chandrani, Y., (eds.), *World Security: challenges for a new century*, third edition, New York, ST. Martin's Press; s. 3

¹⁴⁰ Booth, K. (1991), *Security and Emancipation*, *Review of International Studies*, 17, s. 319

devletin dış tehditlere karşı güvencesi olarak görmek yerine, bireylerin, özellikle de kadınların güvenliğine karşı bir tehdit olarak görmektedirler.¹⁴¹

Bu bağlamda Bilgin, ana akım güvenlik yaklaşımlarını devletleri güvenliğin yegâne referans nesnesi olarak almaları anlamında devlet merkezli olmakla suçlamakla yetinmez.¹⁴² Aynı zamanda geleneksel olarak devlete atfedilen güvenlik sağlayıcılık rolünün yeniden düşünülmesi gerektiğini de ileri sürer. Bu çerçevede Bilgin, insan aracılığına, yani kendileri de güvenliğin araçları olan toplumsal hareketler ve entelektüellere yeteri kadar dikkat edilmediğini ileri sürmektedir.¹⁴³ Bu kapsamda ona göre, barış ve güvenlik konusunda çalışan akademisyenler çalışmaları aracılığıyla güvenlik ilişkilerini yeniden düzenlemelidir. Çünkü teori ve pratik birbirlerinden kopuk şeyler değil, karşılıklı olarak birbirini inşa eden şeylerdir.

Bu çerçevede güvenlik araştırmalarında güvenliğin referans noktasına dair bir uzlaşa bulunmamaktadır. Bu şartlarda, yukarıda bahsettiğimiz iddialardan herhangi birini ıskartaya çıkarmak zordur. Bu çerçeveden bakıldığında, güvenliğin yukarıda bahsedilen referans nesneler için aynı anlama gelmediğinin belirtilmesi gerekir. Dahası, çoğu durumda bir referans nesnesinin güvenliği ancak bir diğerinde güvensizlik yaratacak şekilde elde edilebilir. Yukarıda bahsettiğimiz bireysel güvenlik bu kapsamda iyi bir örnektir. Bu, güvenliğin bağlandığı referans nesnesine göre özgün bir kavramlar kümesi ve araştırma tasarımı kazandığı anlamına gelmektedir.

Bu çalışmanın asıl olarak, belirli bir devletin yani Rusya'nın ulusal güvenliğiyle ilgileniyor olmasından ötürü, biz referans nesnesi olarak devlete başvuran teorileri kullanılacaktır. Bu, yukarıda sıraladığımız alternatiflerin gayrimeşru oldukları anlamına gelmez. Buradaki asıl mesele, güvenliğin "asıl referans nesnesini" tanımlamanın, bu çalışmanın kapsamı dışında olmasıdır.

Burada yapılan seçim, taktik bir tercihtir. Diğer bir ifadeyle, bu çalışmanın en önemli hedeflerinden birisinin ana akım Uİ teorisinin gerçekliği yansıtmadaki

¹⁴¹ Tickner, J., A. (1997), You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR theorists, *International Studies Quarterly*, 41 (4), s. 625;

¹⁴² Bilgin, P. (2002), Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East, *The Review of International Affairs*, 2 (1), s. 100;

¹⁴³ Bilgin, P. (2002), a.g.m., s. 101

yetersizliğine meydan okumak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, realizmin yaptığı gibi referans nesnesi olarak devleti almak mantıklıdır ve kendi araştırma nesnesiyle ilgili eksikliğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, çalışma nesnesi olarak aynı olguyu alarak, bu tez ana akım güvenlik tanımının modasının geçtiğini göstermeyi hedeflemektedir. Böylece, referans nesne olarak devlet lehine yapılan tercih, referans nesne olarak aynı nesneyi alarak ana akım düşünceye meydan okumayı hedefleyen taktik bir tercihtir. Diğer referans nesnelerin önemini kabul etsek de aşağıda incelemede devlet güvenliğine odaklanılacaktır.

Güvenlik Gündeminin Yatay Genişlemesi

Dar kapsamlı ve askeri eğilimli güvenlik tanımı karşısına, “daha geniş” alternatif güvenlik tanımları çıkartılmıştır. 1980’lerin başlarından bu yana yaşanan ciddi değişimler karşısında, farklı teorik ekollere mensup akademisyenler güvenlik gündemini genişletmeye çalışmışlardır. Buzan’a göre (1997) güvenlik düşüncesinin genişletilmeye çalışılmasının nedeni Soğuk Savaş’ın sona ermiş olmasıdır. İki süper güç arasındaki askeri rekabet yoğunluğunu kaybetmeye başlayınca, güvenliğin askeri olmayan boyutları tekrar önem kazanmıştır.¹⁴⁴

Huysmans, bu açıdan Soğuk Savaş’ın sonunun belirsizliklere yol açtığını, bunun da yeni tehdit, düşman ve tehlike türlerinin keşfedilmesini kaçınılmaz hale getirdiğini ileri sürmektedir. Huysmans, gündelik güvenlik ile ontolojik güvenlik arasında bir ayrım yapar. Gündelik güvenlik "dostların düşmanlarla uzlaştırılmasıyla" ilişkiliyken, ontolojik güvenlik belirsizlikle, yani “kaos ve düzenin uzlaştırılmasıyla” ilgilidir.¹⁴⁵ Bu kapsamda Soğuk Savaş’ın sona ermesinin neden olduğu belirsizliğin düşman yokluğu ya da dünya düzeninin sorgulanmasının ötesinde sonuçları olduğunu ileri sürmektedir. Öyle görünmektedir ki aynı zamanda daha derin, daha kapsamlı ve daha genel bir ontolojik güven(siz)lik sorununu da içermektedir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bile önce, ulus öteciliğin yükselişiyle birlikte yeniden tanımlama çabaları yeni bir ivme kazanmıştır. Özellikle, artan çevresel endişeler akademisyenleri realist güvenlik, dolayısıyla da ulusal güvenlik kavramına meydan

¹⁴⁴ Buzan, B. (1997), Rethinking Security after the Cold War, *Cooperation and Conflict*, 32 (1), s. 6

¹⁴⁵ Huysmans, J. (1998). Security! What do You Mean? From Concept to Thick Signifier, *European Journal of International Relations*, 4 (2), s. 241-243;

okumaya itmiştir. Bu çerçevede Mathews, modern uluslararası siyaseti karakterize eden gelişmelerin ulusal güvenliğin içeriğinin yeniden tanımlanmasını gerektirdiğini ileri sürmüştür. Kaynaklarla, çevreyle ve demografiyle ilgili konuların da güvenlik çalışmalarına dâhil edilmelerini teklif etmiştir.¹⁴⁶

Buna bağlı olarak Ulmann alternatif bir güvenlik tanımı önermektedir. Onun kavramsallaştırmasına göre ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit, şu olayların bir sonucudur: 1) bir devletin vatandaşlarının yaşam kalitesini nispeten kısa bir süre boyunca ciddi biçimde tehdit eden ya da 2) bir devletin hükümeti ya da devlet içindeki bir sivil tüzel kişinin önündeki siyasal tercihleri ciddi biçimde kısıtlama tehdidi barındıran bir olay.¹⁴⁷ Benzer biçimde Levy de ulusal güvenlik tehditlerini "ulusun en önemli değerlerinden bazılarının dışsal bir eylem sebebiyle ciddi biçimde kısıtlandığı durumlar" olarak tanımlamaktadır.¹⁴⁸

Bu formülasyonların güvenlik gündemini adım adım genişletmeleri gerçeğine rağmen, realistler bunun güvenlik teriminin analitik kullanışlılığına zarar verdiğini iddia etmektedir. Daha açık söylemek gerekirse, yurttaşların yaşamını tehdit eden herhangi bir gelişme olarak tanımlandığında güvenlik nispeten muğlak bir kavram haline gelmektedir. Bu çerçevede Walt terimin bu şekilde tanımlanmasının entelektüel tutarlılığını yok edeceğini ileri sürmektedir.¹⁴⁹

Daha da önemlisi, realist güvenlik kavramıyla ilişkili olarak söylediğimiz gibi, bu alternatif güvenlik anlayışları evrenselci bir tutum takınmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, bu alternatif kavramsallaştırmaların hepsinde teorisyenler güvenliği sabit bir tehditler listesiyle karşı karşıya kalmış nesnel bir olgu olarak düşünme eğilimindedirler. Güvenlik gündeminin genişletilmesini savunan akademisyenler, genel olarak realist akademisyenlerce kullanılan geleneksel güvenlik kavramının doğasını sorgulamamış ve bazı özel boyutlarına dikkat çekmekle yetinmişlerdir.

Bu kesimde bahsettiğimiz alternatifler, devletlerin birbirlerine benzer yapılar oldukları ve benzer türde tehditlerle karşı karşıya kaldıkları varsayımını realizmle

¹⁴⁶ Mathews, J., T., (1989), "Redefining Security", *Foreign Affairs*, 68 (2), s.162

¹⁴⁷ Ulmann, R., H. (1983), *Redefining Security*, *International Security*, 8, (1), s.133

¹⁴⁸ Levy, M., A. (1995), *Is the Environment a National Security Issue?*, *International Security*, 20 (2), s. 40

¹⁴⁹ Walt, S., M. (1991), *The Renaissance of Security Studies*, *International Studies Quarterly*, 35 (2), s.213

paylaşmaktadırlar. Krause ve Williams'ın da ifade ettiği gibi, yukarıda bahsettiğimiz teşebbüsler neorealizmin “güvenliğin” nesnel bir referansa ve bir *tehditler kümesine* indirgenebileceği iddiasını kabul etmektedirler.¹⁵⁰ Bütün bu bakış açıları, ulusal güvenlik teriminin bağlamsal olduğunu ve bir ulustan diğerine farklılık gösterebileceğini hesaba katmamaktadırlar. Bu da bütün bu alternatifleri, realist epistemolojinin karşılaştığı bütün eleştirilere açık hale getirmektedir. Kısacası güvenlik gündemini genişletmeyi amaçlayan, ancak realizmin nesnelci epistemolojisine meydan okumayan her teşebbüs, farklı sosyal, kültürel ve tarihsel şartlardaki güvenlik tanımları arasındaki farkı yakalamakta başarısız olacaktır.

Ulusal bir sorun olarak ulusal güvenlik

Bir önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi, realist güvenlik düşüncesi güvenlik teriminin bütün devletlerde aynı anlama geldiğini, buna bağlı olarak da bütün devletlerin güvenliklerini sağlamak için hemen hemen aynı politikaları izleyeceklerini varsaymaktadır. Çoğu durumda, güvenliği sağlamanın en iyi yolu güç siyasetidir. Yani gücün, devletlerin anarşik uluslararası sistemde hayatta kalmalarını sağlayacak tek varlıkları olan maddi imkânları çerçevesinde tanımlanmasıdır.

Bu varsayımların aksine Wolfers, güvenliğin tamamıyla nesnel bir olgu olmadığına, buna bağlı olarak da farklı ulusların güvenlik politikalarının eşbiçimli olacağını ileri sürmenin mantıklı olmayacağını savunmaktadır. Wolfers, güvenliğin hem nesnel hem de öznel bir olgu olarak tanımlar: nesnel anlamda edinilmiş değerlere yönelen herhangi bir tehdit olmadığını, öznel anlamda ise bu tip değerlere saldırılacağı korkusunun taşınmadığını göstermektedir.¹⁵¹ Bu çerçevede, güvenliğin fiili ya da arzulanan bir durum olmaktan ziyade ulusların az ya da çok değer verdikleri bir değer olduğu ileri sürülmektedir. Dahası, farklı devletlerin farklı tehditlerle, hatta aynı tehdidin farklı seviyeleriyle karşı karşıya kalmaları bağlamında, farklı ulusların güvenlik politikalarındaki farklara önem verilmelidir.

Daha da önemlisi Wolfers açısından güvenlik, ulusun temel değerlerinin bu tür tehditlerden başarıyla korunduğuna inanılması durumudur. Her ulusun doğal olarak kendi

¹⁵⁰ Krause, K., Williams, M., C. (Oct., 1996), Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods, *Mershon International Studies Review*, 40 (2), s. 233;

¹⁵¹ Wolfers, A. (1952), National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol.67, No.4, s.485

temel değerleriyle ilgili farklı bakış açıları olması nedeniyle, her ulusun kendine özgü bir de güvenlik anlayışı olacaktır. Dahası analizinin de gösterdiği gibi, aynı ulusun içinde bile ulusal çıkarlara ilişkin farklı bakış açıları olabilir ki, bunların korunması da güvenlik politikasının temel hedefidir.¹⁵² Bu çerçevede, Wolfers "belirli bir ulusun güvenlik gayretleri, diğer her şey aynı kaldığında, korunması hedeflenen değerler kümesi doğrultusunda farklılıklar gösterir" demektedir.

Wolfers'a göre, "bütün devletler açısından korunmaya değer görülen bazı temel değerler vardır. Örneğin ulusal bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün, her devletin korumaya çalıştığı bu türden değerlerden ikisi olduğunu söyler. Fakat bu şartlarda bile Wolfers, farklı devletlerin bu değerleri korurken hem maddi imkânları hem de tarihsel ve kültürel özgürlükleri doğrultusunda farklı araçlar kullandıklarını iddia etmektedir".¹⁵³ Toparlarsak, temel değerlerin varlığı ve doğası büyük oranda "ulusal karakter, gelenek, tercihler ve önyargılar" gibi yerel etkenler tarafından belirlenir. Dolayısıyla belirli bir devletin güvenlik politikası değerlendirilirken bunlara çok dikkat edilmelidir.

Wolfers'ın işaret ettiği en önemli niteliklerden birisi, sağ kalmanın devletlerin korumaya çalıştıkları tek değer olmadığıdır. Pek çok devlet, bireysel özgürlükler, belirli bir ideolojinin propagandasının yapılması gibi başka değerleri de korunması gereken temel değerler olarak önemser. Örneğin, uzun yıllar boyunca komünist değerlerin yayılmasını engelleyen her şey Sovyetler Birliği açısından bir tehdit olarak görülmüştür. Bu anlamda, "sağ kalma"nın anlamı her ulus için aynı değildir.

Buzan, güvenliğin farklı devletlerde aldığı farklı şekillerle ilişkili benzer bir görüşe sahiptir. Ona göre, neorealizm sistemik faktöre odaklanması nedeniyle uluslararası anarşideki güvenlik meselelerinin sistemik faktörlerin yanı sıra, devletlerin yerel nitelikleri tarafından da belirlendiğini göz önünde bulundurmamaktadır.¹⁵⁴ Devletin yerel nitelikleri, devleti tanımlayan üç unsurun bileşiminden oluşur: devlet düşüncesi, devletin fiziksel temeli ve devletin kurumsal ifadesi.¹⁵⁵

¹⁵²Wolfers, A. (1952), s. 481-482

¹⁵³Wolfers, A. (1952), s. 488-489

¹⁵⁴ Buzan, B. (1991), *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder CO, Lynne Rienner, s. 60

¹⁵⁵Buzan, B. (1991), a.g.e., s. 65

Buna bağılı olarak Buzan (1991), bir devletin diğerk devletlerle ilişkilerini belirleyen tek unsurun nispi güç kapasitesi olmadığını ileri sürmektedir. Aksine, devlet düşüncesi ve kurumlar gibi yerel niteliklerin devletin uluslararası sistem içindeki konumu üzerinde çok ciddi etkileri vardır. Ve bu faktörlerin hemen hemen bütün devletlerde farklı olmasından dolayı, evrenselci güvenlik anlayışları farklı devletlerin güvenlik sorunlarının değerlendirilmesinde kullanılamazlar. Daha açık ifade etmek gerekirse, devletler arasındaki farkların önemi nedeniyle, ulusal güvenlik kavramının böylesi bir birlik göstermesi beklenemez.¹⁵⁶

Buna bağılı olarak devletin güvenliğinin değerlendirilmesinde üç unsurun hepsi de eşit derecede önemlidir. Diğerk bir ifadeyle devletin güvenliği sadece fiziksel temeli (toprakları, nüfusu vb.) saldırı altında olduğunda tehdit altına girmez; o fiziksel temele hükmeden kurumlar ve vatandaşlarının zihnindeki meşruiyetini oluşturan fikirler de bir bütün olarak devletin güvenliği açısından eşit derecede önemlidir.

Devlet düşüncesi, Rusya bağlamında ulusal güvenliğin özellikle önemli bir boyutudur. Bir yandan, devlet ideolojisi olarak komünizmin çöküşünden sonra Rusya bir alternatif bulmak zorunda kalmıştır. Diğerk yandan, Rusya'nın kendine has tarihsel-demografik özellikleri ve çokuluslu yapısı ideolojik bir sınır bulma gereksinimini daha da acil hale getirmektedir. Bu faktörler sebebiyle, devlet fikri ve ulusal güvenlik boyutu kapsamlı bir incelemeyi hak etmektedir.

Toplumsal bir örgütlenme biçimi olarak modern ulus devletlerin, varlıklarını ortak bir birlik ve kader hissini paylaşan bireylerden oluşan millete borçlu olduğu genel kabul görmüş bir düşüncedir. Bu bakış açısından müşterek bir ulus düşüncesi, devletin hayatta kalabilmesinin önkoşuludur. Dolayısıyla ortak bir tarihe sahip olmak tek başına yeterli değildir. Günümüzde ulusların, yani devletlerin hayatta kalabilmeleri için ortak tarihle birlikte "beraber yaşama rızası ve arzusu" da gerektiği kabul edilmektedir.¹⁵⁷

Benzer bir anlayışa sahip olan Buzan, güvenli devletin vazgeçilmez bileşenlerinden birisinin de *güçlü bir düşünceye sahip olmak* olduğuna işaret etmektedir (italikler eklenmiştir). Bu düşünce, milletin geneli tarafından paylaşıldığı ve alternatiflerle başarılı

¹⁵⁶Buzan, B. (1991), a.g.e., s. 69

¹⁵⁷ Renan, E. (1990), What is a Nation?, In Bhabba, K., H., (ed), *Nation and Narration*, London, Routledge, s. 11;

bir şekilde rekabet edebildiği sürece güçlüdür. Bu tip bir düşünce, devlet kurumlarına bir hedef sağlar ve vatandaşlarının gözünde meşruiyetinin temelini oluşturur. Buzan açısından devlet düşüncesinin bileşenleri, ulus ve örgütleyici ideolojidir. Diğer bir ifadeyle, “biz kimiz” sorusuna verilen genel yanıt nüfusu bir arada tutmak açısından hayati bir öneme sahiptir. Benzer şekilde, devlet otoritelerini kamunun gözünde meşrulaştıran örgütleyici düşünce de aynı seviyede önemlidir. Bu tip bir ideoloji, halkın kendine ve “misyonuna” ilişkin görüşünde temellenmelidir. Devlet aygıtı, ancak böyle bir ideoloji yaratarak, kamunun “içten” sadakatini kazanabilir; dolayısıyla da devletin ihtiyaç duyduğu fedakârlıkları vatandaşlarından bekleyebilir.

Ulus söz konusu olduğunda, bir yanda devlet diğer yanda ise topraklarında yaşayan millet arasındaki ilişkinin niteliğinin ulusal güvenlik açısından son derece önemli bir olgu olduğuna dikkat çekilmelidir. Farklı devletler, vatandaşlık meseleleriyle ilgili farklı güvensizlikler yaşayabilir; bazı devletlerde devletle millet arasındaki gerilim güvenlik sorunları yaratabilir. Bu mesele, çok sayıda millettten oluşan devletler açısından özellikle önemlidir. Bu milletler arasındaki her türlü gerilim doğal olarak devletin hayatta kalması karşısında bir tehdit oluşturur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Rusya bu açıdan çok iyi bir örnektir.

Bu devletlerde, devlet düşüncesinin ikinci bileşeni, yani örgütleyici ideoloji daha da büyük bir önem kazanır. Genel kabul gören örgütleyici bir düşünce devlet içindeki rakip milletler arasındaki gerilimi yumuşatabilir ve devlete meşruiyet kazandırarak güvenli bir ortam temin edebilir. Buzan'ın da ifade ettiği gibi, milliyet meselelerini aşan örgütleyici düşünceler vatandaşları hem bir arada tutup hem de devlet kurumlarına bağlılıklarını sağlayabilir. İzleyen bölümlerde de belirteceğimiz gibi, komünizmin on yıllar boyunca gerçekleştirdiği bu işlevi yerine getirebilecek yeni bir örgütleyici ideoloji arayışı, Rus siyasal liderlerinin çözmeye çalıştıkları en acil sorunlardan biridir.

Genel olarak, realizmin evrenselci güvenlik görüşüne meydan okumasının öneminin dışında, Buzan'ın devlet kavramsallaştırması güvenlik gündemini genişletmenin yolunu da açmaktadır. Bu açıdan Buzan'ın güvenlik kavramsallaştırması aşağıda kısaca ele alacağımız Kopenhag Ekolü'yle bağlantılıdır. Wolfers'ı analiz ederken bahsettiğimiz gibi, devletler sadece topraklarını askeri işgallerden korumaya çalışmazlar; aynı zamanda da yönetsel kurumları ve ideolojilerini de tehditlerden korumaya çalışırlar. Bu da ulusal

güvenliğe yönelik tehditlerin sadece askeri nitelikte olmadığı, bilakis ulusal güvenliğin karşısında askeri tehditlerin yanı sıra siyasi, ideolojik, ekolojik, ekonomik ve bunun gibi çok çeşitli tehditlerin bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu bakış açısı, ilerleyen kesimlerde Rusya'nın güvenlik politikasının değerlendirilmesinde de kullanılacaktır.

Toparlarsak, realistlerin güvenlik sorunlarına yönelik evrenselci iddialarının aksine, devletin güvenlik düşüncesini, sistemik faktörlerin yanı sıra pek çok faktörün etkileyeceği açıktır. Ulusal güvenlik, ulusal bir sorundur. Diğer bir ifadeyle, belirli bir devletin güvenlik politikası sadece etkileri itibariyle evrensel dışsal etkilere verilmiş rasyonel tepkiler değildir. Devletlerin kendine özgü yerel özelliklerinin de güvenlik hesapları üzerinde etkisi olur. Bu da realizmin evrenselci güvenlik düşüncesinin terk edilmesini kaçınılmaz kılar. Güvenliğin anlamı ve ulusal güvenliğe yönelik tehditler, dışsal olarak belirlenemez. Aksine tehditlerin devlet tarafından bu şekilde görüldükleri sürece anlamları vardır. Güvenlikleştirme yaklaşımı, belirli meselelerin güvenlik tehdidi olarak nitelenme süreçlerini açıklamaya çalışır.

Kopenhag Ekolü ve Geleneksel Güvenlik Düşüncesi

Yukarıda yapılan yorumlardan yola çıkılarak, geleneksel güvenlik düşüncesi ile Kopenhag Ekolü'nün ortaya atmış olduğu yeni güvenlik düşüncesi arasındaki ilişkilerin karmaşık olduğu sonucuna rahatlıkla varılabilir. Bir yandan, güvenlikleştirme yaklaşımı ana akımın nispeten nesnelci ve askeri odaklı güvenlik yaklaşımına meydan okumaktadır. Diğer bir ifadeyle, güvenlikleştirme yaklaşımı yapısalcı düşünceyi almakta ve sabit bir güvenlik tehditleri listesi olmadığını ileri sürmektedir. Bilakis tehditler, toplumsal olarak inşa edilmiş şeylerdir.

Fakat diğer yandan, güvenlikleştirme yaklaşımı söz konusu yapı olduğunda aynı yapısalcı bir tutumu takınmamaktadır. Yani uluslararası ilişkilerdeki eleştirel yaklaşımlardan farklı olarak, Kopenhag Ekolü yapıların kalıcı ve sabit, fakat değiştirilebilir olduklarını kabul etmektedir. Güvenlikleştirme yaklaşımının yazarlarına göre, yapıların yanı sıra devletler de katmanlı yapılardır ve bir analiz çerçevesi olarak alınabilirler.¹⁵⁸ Tam da bu noktada, devleti verili bir sabit olarak alan ana akım düşünceye yaklaşmaktadırlar.

¹⁵⁸ Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner, s. 205

Diğer bir ifadeyle, güvenlikleştirme çerçevesi “gerçekliği” değiştirmenin yollarını aramak yerine, "birimler arasındaki ilişkilerin yönetimine yardımcı olmaya" çalışmaktadır.

Son husus sebebiyle, bu çalışma, ana akım güvenlik düşüncesinin eleştirilmesi açısından güvenlikleştirme yaklaşımını daha uygun bir araç olarak görmektedir. Burada asıl mesele, uluslararası ilişkilerde statükoyu değiştirmeye çalışan eleştirel yaklaşımlardan farklı olarak, güvenlikleştirme yaklaşımının bir yandan taktik açıdan referans nesnesini olduğu gibi kabul etmesine rağmen diğer yandan da geleneksel yaklaşımın eksiklerini göstermeye çalışıyor olmasıdır. Devleti hem güvenlikleştirici aktör hem de güvenliğin referans nesnesi olarak alarak, güvenlikleştirme yaklaşımı ana akımın nesnelleştirilmiş güvenlik bakışına meydan okumaktadır. Buna bağlı olarak, “güvenlik” ve “güvenlik tehdidi” terimlerinin gerçekten de siyasal tercihler olduğu gerçeğine dikkat çekmektedir.¹⁵⁹ Bu da araştırmacının aktörün herhangi bir konuyu güvenlikleştirme ya da güvenlik gündemi dışına çıkarma teşebbüslerini sorgulayabilmesine imkân sağlar. Geleneksel güvenlik düşüncesinde askeri olan her şey güvenlik kapsamında düşünülmekte, buna bağlı olarak da “güvenlik mantığı”na göre ele alınmaktaydı.

Fakat güvenlikleştirme yaklaşımı, güvenlik düşüncesini askeri sektör dışındaki sektörlere genişletirken, bir yandan da güvenliğin yapısalcı özünü ortaya çıkartmaktadır. Bu şekilde de politika yapıcılarının, analistlerin ve lobicilerin güvenlik hakkında konuşurken taşıdıkları sorumluluğa işaret etmektedir.¹⁶⁰ Aşağıda, güvenlikleştirme yaklaşımı kullanılarak, özellikle Rusya bağlamında güvenlikleştirici aktörün siyasal tercihlerini desteklemek için kamu desteği sağlayabilmek amacıyla meseleleri nasıl güvenlikleştirmeye teşebbüs ettiğini göstermeye çalışılacaktır. En önemlisi de aktörlerin bunu askeri sektör dışındaki sektörleri kullanarak yapıyor olmalarıdır. Bu çerçevede, güvenlikleştirme yaklaşımı ana akım güvenlik anlayışına meydan okuma açısından faydalı bir araçtır.

Daha açık söylemek gerekirse, buradaki asıl mesele, referans nesnesi olarak aynı şeyi olsa da güvenlikleştirme yaklaşımının ana akım düşüncenin belirli bir devletin ulusal güvenlik sorunlarını etkili bir şekilde analiz etmekteki yetersizliğini gösteriyor olmasıdır. Askeri-siyasi boyutlara fazlasıyla odaklanması ve evrenselci bir güvenlik tahayyülüne

¹⁵⁹Tsygankov, P.A. (2003). *Teoriya Mejdunarodnikh Otnoşeniy*, (Uluslararası İlişkiler Teorileri). Moskova: Gardariki, s.345

¹⁶⁰Tsygankov, A. P., Tsygankov, P. (2006). *Sotsiologiya Mejdunarodnikh Otnoşeniy: Analiz Rossiyskikh I Zapadnikh Teoriy* (Uluslararası İlişkilerin Sosyolojisi: Rus ve Yabancı Teorilerle Analiz), Moskova, s.162-163.

sahip olmasının, ana akım düşünceyi devletlerin yaşamlarına tehdit olarak gördükleri pek çok soruna nispeten kör kalmasına neden olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Güvenlikleştirme çerçevesi, güvenlik hakkında diğerlerinin söylemediği yeni bir şey söylememektedir. Bunun yerine, resmi otoritelerin söylemleri vasıtasıyla devletlerin kendilerinin neleri güvenlik meselesi olarak gördüklerini göstermektedir. Eğer ana akım düşüncenin sabit güvenlik tehditleri listesi, herhangi bir devletin tehdit olarak ilan ettiği listeye örtüşmezse, açıktır ki bu durum listenin yetersizliğinin göstergesidir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, güvenlikleştirme kavramı bir tehdidin nesnel olarak tanımlanamayacağını savunur. Bu yaklaşıma göre temel güvenlikleştirme yaklaşımımıza nesnel bir güvenlik sorunları listesi eklememiz pek akıllıca olmayacaktır. Buna bağlı olarak, belirli bir devletin güvenlik politikasını analiz eden analistle belirli bir meseleyi güvenlik çerçevesine sokan güvenlikleştirici aktör arasında çok ciddi bir fark vardır. Bu çerçevede, güvenlikleştirme yaklaşımının hem fiili güvenlikleştirmeyi hem de güvenlikleştirmenin olmamasını sorunsallaştırma olasılığının önünü açtığını, fakat bunu bir şeyin güvenlik sorunu “olduğunu” kanıtlayarak yapamadığını iddia etmektedir.¹⁶¹

Güvenlikleştirme yaklaşımının, ana akımın nesnelci güvenlik yaklaşımına meydan okumadaki değeri, güvenlik alanında çalışanlar tarafından çok iyi bilinmektedir. Buna rağmen, güvenlikleştirme teorisi “normatif boyuta hitap edememe”sinden ötürü ciddi eleştirilere de maruz kalmıştır.¹⁶² Bu kapsamda Kopenhag Ekolü’nün güvenlikleştirme kavramının bu sürecin gerçekleşme biçimine dair gelenekselci bakışı desteklediği ileri sürülmüştür. Diğer bir ifadeyle, Kopenhag Ekolü münhasıran devlet aktörlerine odaklanması ve güçsüz ve marjinalleştirilmiş grupları ihmal etmesinden dolayı eleştirilmektedir. McDonald’a göre “bu tip bir odak, küresel siyasetteki güçsüzlerin deneyimlerinin ve sözlerinin marjinalleştirilmesine hizmet etmektedir.”¹⁶³

Benzer bir anlayışa sahip olan Charrett, bir yandan Kopenhag Ekolü’nün analizcinin rolüne ilişkin tutumunu eleştirirken, diğer yandan da analizcinin güvenlik söylemlerinde gizli güç ilişkilerini yapısöküme tabi tutması, buna bağlı olarak da

¹⁶¹Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner, s. 40

¹⁶²Charrett, C. (2009), A critical application of securitization theory: overcoming the normative dilemma of writing security, *International Catalan Institute for Peace*; s. 10

¹⁶³ McDonald, M. (2008), Securitization and the Construction of Security, *European Journal of International Relations*, Vol., 14, No., 4, s.574;

meselenin “tehdit oluşuna” yönelik alternatif görüşlere dikkat etmesi gerektiğini ileri sürmektedir.¹⁶⁴

Yukarıda açıkladığımız normatif ikilem, gerçekten de güvenlikleştirme çerçevesinin temellerinde gizlidir. Bahse konu endişelerin meşruiyeti ve ciddiyetini inkâr etmek imkânsızdır. Aynı zamanda, güvenlikleştirme çerçevesi yazarlarının yukarıda bahsedilen endişeleri tamamıyla ihmal etmediklerinin de belirtilmesi gerekir. Açıktır ki, güvenlikleştirme yaklaşımı, analistlere normatif boyutla başa çıkmasını sağlayacak silahlar sağlayamamaktadır. Fakat öte yandan güvenlik hakkında konuşma sorumluluğu siyaset yapıcılara aittir. Buzan’ın da ifade ettiği gibi, bir şeylerin güvenlik terimleri çerçevesinde ifade edilmesi meselenin ya da ilişkinin kendisinin nesnel bir boyutu değil, *bir tercihtir* (italikler aslında vardır).¹⁶⁵ Bu tercihin, eldeki meselenin başarılı bir şekilde güvenlikleştirilmesi (ya da güvenlik gündemi dışına çıkartılmasının) yaratacağı sonuçlar ve bu işin münasipliği çerçevesinde haklılaştırılması gerekmektedir. Alanda biriken güç ilişkilerinin, kitlenin güvenlikleştirme hareketini doğru değerlendirmesini engelleyeceği söylenerek itiraz edilebilir. Bu itirazın haklılığına rağmen, özellikle demokratik ortamlarda güvenlikleştirici aktörün en azından askeri-güvenlik bürokrasi ya da parlamento gibi küçük de olsa bir kitlenin onayını almak zorunda olduğu unutulmamalıdır. Bu tip resmi bir “tasdik,” güvenlikten bahsetmenin yan etkilerini hafifletebilir.

Bütün bunlara ilave olarak, bu çalışmanın amacının Rus ulusal güvenlik politikasının güvenlikleştirme çerçevesi kapsamında değerlendirilmesi olduğu da hatırlatılmalıdır. Amaç, geleneksel güvenlik düşüncesinin bir ulus devletin güvenlik endişelerini açıklamadaki başarısızlığını göstermektir. Diğer bir ifadeyle, normatif meseleler bu çalışmanın kapsamı dışındadır, yine de bu satırların yazarı yukarıda açıklanan endişeleri paylaşmaktadır.

Kopenhag Ekolü ve Güvenlik Sektörleri

Buzan et al., ana akım güvenlik bakışına meydan okumasının yanı sıra ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin salt askeri tehdit çerçevesinde anlaşılmaması gerektiğini de savunmaktadır. Weaver’ın da ifade ettiği gibi, güvenliğin mantığını, yani hayatta kalmayı

¹⁶⁴ Charrett, C. (2009), A critical application of securitization theory: overcoming the normative dilemma of writing security, International Catalan Institute for Peace; s. 28

¹⁶⁵ Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner, s. 211

vurgulayan mücadele askeri alan dışındaki alanlarda da gerçekleşebilir.¹⁶⁶ Askeri araçların önceliği sadece rastlantısal ve teknik bir meseledir. Aksine, ulusal güvenliğin birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde olan birden fazla sektörden oluşan çok boyutlu bir olgu olduğunu savunmaktadır. Bu formülasyona göre, ulusal güvenlik kavramı şu boyutları kapsar: 1) askeri (devletin toprak bütünlüğü), 2) siyasi (siyasal otoritenin meşruiyeti), 3) toplumsal (grup kimliği), 4) çevresel (küresel ekosistem) ve 5) ekonomik (geçimini sağlayacağı kaynaklara, finansmana ve piyasalara erişim).¹⁶⁷ Bu çalışma açısından askeri, toplumsal ve siyasi güvenlik özellikle önem arz etmektedir.

Askeri Sektör

Askeri güvenlik, bir devletin toprak bütünlüğü ve egemenliğini özü itibarıyla iç ve dış askeri tehditlere karşı savunmakla ilgilidir. Ana akım güvenlik yaklaşımları geleneksel olarak güvenliğin bu boyutunu ulusal güvenliğin tek unsuru olarak görürler. Gerçi Kopenhag Ekolü'nün askeri güvenlik kavramsallaştırması bu anlamda geleneksel güvenlik düşüncesini andırsa da ciddi farklılıkları da vardır. Açıkça belirtmek gerekirse geleneksel güvenlik düşüncesinden farklı olarak, Kopenhag Ekolü'nün bakışı askeri güvenlik ilişkilerini devletlerin askeri kapasitelerine dair kaba hesaplamaların bir fonksiyonu olarak algılamaz. Buzan'ın açıkça ifade ettiği gibi, farklı toplumlar aynı "nesnel" güvenlik durumuna farklı şekillerde tepki verebilirler.¹⁶⁸ Daha da önemlisi, bir devletin askeri kapasitesinin farklı devletler için farklı anlamlar ifade edeceği ileri sürülmüştür. Diğer bir ifadeyle, bir tehdit olarak değerlendirilmesi için askeri kapasitenin önce güvenlikleştirilmesi gerekmektedir. Tarihsel, coğrafi ve kültürel faktörler sebebiyle, bir devlet başka bir devletin askeri kapasitesini güvenlikleştirebilir ya da güvenlik gündemi dışına çıkartabilir.

Askeri sektör, güvenlikleştirmeye en açık sektörlerden biridir. Buzan için askeri tehditler ve zaaflar geleneksel olarak güvenlik düşüncesinin en öncelikli başlığı olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁹ Bir devletin askeri kapasitesinin, devletin güvenliği yani askeri güvenliğin temel taşlarından birisi olması nedeniyle, devletin askeri gücünü zayıflatmaya

¹⁶⁶ Borovskiy J., Trachuk K., "İssledovanie Energetiki v Teorii Mezhdunarodnyh Otnoşeniı" (Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Enerji Konusunun Araştırılması), Moskova Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Dergisi, N 4 s. 86

¹⁶⁷ Borovskiy J., Trachuk K., a.g.m., s. 87

¹⁶⁸ Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner, s. 57

¹⁶⁹ Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), a.g.e., s. 57

yönelen her şey bir askeri güvenlik meselesi olarak ele alınabilir. Yukarıda bahsettiğimiz tanımın da gösterdiği gibi toprak bütünlüğü ve egemenliğe yönelik bütün tehditler birer askeri güvenlik meselesi değildir. Böyle sayılabilmeleri için tehdidin özü itibariyle askeri olması ya da ülkenin askeri potansiyelini azaltmaya yönelik olması gerekir.

Bu açıdan, herhangi bir meselenin devletin askeri kapasitesine tehdit oluşturabileceği söylenerek buna itiraz edilebilir. Bu özellikle ekonomik refah ile askeri güç arasındaki klasik ilişkide geçerlidir. Fakat yukarıda sıralanan sektörlerin birbirlerinden tamamıyla bağımsız olmadıkları, sadece kendilerine özgü özellikleri olduğu unutulmamalıdır. Askeri sektör açısından, devletin askeri kapasitesi bu özelliklerden birisidir.

Siyasi Sektör

Siyasal güvenlik söz konusu olduğunda, Buzan et al. bunu toplumsal düzenin örgütsel istikrarı çerçevesinde tanımlamaktadır. Bu kapsamda “Siyasi sektörün kalbi *devletin güvenliğine yönelik tehditlerden oluştuğuna*” dikkat çekilmektedir. Ulusal güvenliğe yönelik bütün tehditlerin devletin egemenliğini zayıflatmayı hedeflemeleri nedeniyle, siyasal güvenliğin kapsamı askeri, kimliksel, ekonomik ya da çevresel araçlar kullanmayan tehditlerden oluşan alt grupla sınırlıdır.¹⁷⁰ Bu kapsamda siyasal tehditleri diğerlerinden ayıran farkın toprak bütünlüğüne ya da ekonomik yeterliliğe değil, siyasal otoritenin meşruiyetine yönelmiş olmaları olduğu söylenebilir. Buzan’ın da ifade ettiği gibi “siyasi tehditler devletin kurumsal istikrarını hedef alırlar... Devlet fikrinin ta kendisi, özellikle de ulusal kimlik, örgütleyici ideoloji ve bunların ifadesi olan kurumlar siyasal tehditlerin olağan hedefleridir.”¹⁷¹ Dolayısıyla siyasal güvenliğin temel hedefi egemenliktir.

Bu kapsamda, geleneksel olarak ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin hepsinin egemenlik söylemi üzerinden tanımlandıkları ileri sürülebilir. Fakat siyasal güvenlik kavramının farkı, ulusal egemenliğe yönelik tehditlerin illa askeri bir tehdit olmalarının gerekmemesi; aksine siyasal ideolojik tehditlerin devlet yapılarının istikrarına en az askeri bir işgalin yapacağı kadar zarar verebilecek olmalarıdır. Bütün bunlar göz önünde

¹⁷⁰ Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), a.g.e., s. 141-142

¹⁷¹ Buzan, B. (1991), *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder CO, Lynne Rienner; s. 118

bulundurulduğunda siyasi güvenlik, siyasal varlığın kurumsal-siyasal istikrarına yönelen özü itibariyle askeri, kimliksel, ekonomik ve çevresel olmayan varoluşsal tehditlerin olmaması durumu olarak tanımlanabilir. Aşağıda da gösterileceği gibi, kurumsal birimlerin siyasal egemenliğine yönelik bu tip tehditlerden biri de olumsuz bilgi akışları olabilir.

Toplumsal Sektör

Toplumsal güvenlik, kimlik sorunlarını ele alır. Toplumsal güvenliğin örgütleyici kavramı kimliktir. Toplumsal güvensizlik, toplumların bir gelişme ya da olasılığı toplumun varlığına yönelik bir tehdit olarak gördüklerinde ortaya çıkar. Kimlik, belirli bir toplumun paylaştığı bir dizi ortak inanç ve dünya görüşüdür. Diğer bir ifadeyle, kimlik “biz”i tanımlayan ve “biz”i “diğerleri”nden ayırt eden bir değerler kümesidir. Bu durumda toplumsal güvenlik, “kimliksel güvenlik” olarak da anlaşılabilir.¹⁷²

Bu sektörü diğer sektörlerden ayıran fark, toplumsal güvenlikte asıl ilginin toplumun kendisi, yani kimliği olmasıdır. Buna bağlı olarak, toplumsal sektördeki referans nesneler insanların sadakatlerini yönelttikleri ve bağlı oldukları büyük toplumsal gruplardır. Bu büyük toplumsal gruplar, aşiret, kabile, millet, dinsel gruplar, medeniyetler vb. olabilir. Bunların hepsi de kimlik gruplarıdır. Kimlik gruplarının mensupları, ortak bir bakış açısını paylaşırlar. Onların kimliklerine karşı “tehdit” olarak gördükleri her şey, tanımı itibariyle bir toplumsal güvenlik tehdididir.¹⁷³ Yukarıda bahsettiğimiz kimlik gruplarının farklı kurumsal yapıları olabileceğinden dolayı, güvenlikleştirici aktör bir gruptan diğerine farklılık gösterebilir. Her halükârda, yukarıda belirttiğimiz kolaylaştırıcı koşullar, grubun bazı üyelerine tehditler hakkında konuşma “hakkı” verirler.

Ulusal güvenlik söz konusu olduğunda, ulusun “düşünce”nin örgütleyici kısmı olduğu hatırlatılmalıdır. Buna bağlı olarak hemen hemen her devlet, aygıtları aracılığıyla temsil ettiği ve koruduğunu iddia ettiği belirli bir ulus anlayışını savunur. Eğer bu anlayışın belirli gelişmelerden dolayı tehdit altına girdiği düşünülürse, bu durumda güvenlikleştirme söylemini ilgili devlet otoriteleri de kullanabilir. Diğer bir ifadeyle, toplumsal güvenlik söz konusu olduğunda, devlet de güvenlikleştirici bir aktör olabilir.

¹⁷² Lukin, A.L. (2011), “Teoria Kompleksov Regionalnoi Bezopasnosti i Vostochnaya Azia” (Bölgesel Güvenlik Teorileri ve Doğu Asya), Oikumena Dergisi, No 2, s. 8

¹⁷³ Chmyhalo, A. (2007), Sosialnaia Bezopasnost’ (Sosyal Güvenlik), TPU Yayınevi, s. 17

Farklı etnik-dinsel gruplardan oluşan devletlerde, grupların her birinin farklı toplumsal güvenlik endişeleri olabilmesi anlamında bu önemlidir. Çok etnisiteli, çok dinli bir devlet olarak Rusya'nın toplumsal güvenlik analizi için eşsiz bir örnek oluşturması anlamında bu husus son derece önemlidir.¹⁷⁴ Burada asıl husus, Rusya'da devlet ile milletin birbirleriyle örtüşmemesinden dolayı, devletin ulusal güvenliği ile farklı etnik-dinsel grupların toplumsal güvenliklerinin birbirleriyle çelişmesidir. Bu da hem ulusal güvenliğin hem de toplumsal grupların toplumsal güvenliklerinin birlikte sağlanmalarında ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Bu handikabı aklımızda tutarak, demografik çöküşün güvenlikleştirilmesini değerlendirirken toplumsal güvenliği ulusal güvenliğin boyutlarından biri olarak ele alınacaktır. Diğer bir ifadeyle, çalışmanın asıl hedefinin bir devlet olarak Rusya'nın ulusal güvenlik politikası olması nedeniyle, farklı grupların toplumsal güvenliğine odaklanmak yerine Rus siyasetinin belirli konuları toplumsal güvenlik çerçevesinde güvenlikleştirirken kullandığı dinamiklere odaklanılacaktır. Bu çalışmanın hedefleri açısından, toplumsal güvenlik ulusal güvenliğin bir boyutundan başka bir şey ifade etmemektedir.

Ekonomik Sektör

Ekonomik güvenlik, makul bir refah seviyesini ve devletin gücünü korumak için gereken kaynaklar, finansman ve piyasalara erişimin sağlanabilmesi demektir.¹⁷⁵ Her ne kadar “makul seviye” ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de her devletin hayatta kalabilmesi için belirli bir kaynak seviyesine ihtiyaç duyduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu açıdan, güvenlikleştirme yaklaşımında kullanılan ekonomik güvenliğin klasik güvenlik kavramsallaştırmasından farklı olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.¹⁷⁶ Daha açık ifade etmemiz gerekirse, ana akım güvenlik düşüncesi ekonomik faktörleri göz önünde bulundurmaz. Yaptığında da bunu devletin askeri kapasitesi açısından yapar. Aksine güvenlikleştirme yaklaşımı ekonomik güvenliği bağımsız bir sektör olarak alır; ancak bunu yaparken ekonomi ile ordu arasındaki ilişkileri reddetmez. Güvenlikleştirme bakış açısından, eğer devletin arzu edilen kaynaklara erişimi ciddi biçimde kısıtlanırsa ekonomik güvenlik tehdit altına girebilir. Eğer devletin halkını ve sanayisini beslemesi için gereken

¹⁷⁴ Andrei Demidov, “Suşnost’ Ponyatia “Nasional’naia Bezopasnost” i Mechanizm Ego Realizatsii” (“Ulusal Güvenlik Konsepti ve Gerçekleştirme Mekanizmaları), Ekonomik Stratejiler Dergisi, No 6, 2013, s. 135

¹⁷⁵ Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), a.g.e., s. 8

¹⁷⁶ Fomin, A. Ekonomicheskaya Bezopasnost’ Gosudarstva (Devletin Enerji Güvenliği). Uluslararası Süreçler Dergisi, Cilt 8. Eylül – Ekim 2010. № 3 (24). URL: <http://www.intertrends.ru/twenty-four/012.htm>.

dış kaynaklara erişimi tehlike altına girerse, ulusal ekonomi açık bir şekilde güvenlikleştirilebilir. Müteakip kesimlerde, bazı örnek vakaların ekonomik açıdan güvenlikleştirilip güvenlikleştirilmediği açıkça gösterilecektir.¹⁷⁷

Fakat diğer sektörlerde de olduğu gibi, ekonomik güvenlik meseleleri de inşa edilen olgulardır. Basitçe ifade edersek, merkantilist ekonomi politikaları izleyen devletler hemen hemen her dış ekonomik olayı güvenlikleştirme eğilimindeyken, liberaller ekonomideki güvenlikleştirme çabalarına karşı çıkma eğilimindedirler. Bu da bir meselenin tehdit olup olmadığının ancak güvenlikleştirme süreci içinde çözüme kavuşturulabileceği anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle, ulusun ilgili güvenlik söylemi analiz edilmeden belirlenemez.

Çevresel Sektör

Çevresel güvenlik, nispeten yeni bir kavramdır. Geçmişte yapılan çalışmalar diğer sektörlerle odaklanmış olsalar da güvenlik ile çevre arasında bir bağlantı kurma çabası modern güvenlik araştırmalarının karakteristik bir özelliğidir. Kopenhag Ekolü, çevresel güvenliği insanoğlunun bütün girişimlerinin dayandığı vazgeçilmez bir destek sistemi olarak yerel ve dünyasal biyosferin korunması olarak tanımlar. Belki de çevresel güvenliğin gösterdiği en çarpıcı farklılık, devleti doğrudan referans nesne olarak almamasıdır. Bunun yerine, çevresel güvenlikteki referans nesne çevrenin tamamı ya da onun stratejik bir kısmıdır.¹⁷⁸ Bütün bunlara ek olarak, bu çerçeveden bakıldığında insan medeniyeti de bir referans nesnesi olarak alınabilir. Kopenhag Ekolü temsilcilerinin de savunduğu gibi güvenlikleştirici aktörler çevrenin kendisini ya da insan türünün yaşamını tehdit eden çevresel tehditleri algılayabilirler. Buna bağlı olarak, temel endişe, çevre ya da insanoğlunun hayatta kalması olabilir. Sosyo-politik bir kurum olarak devlet, çevresel güvenliğin referans nesnesi olabileceği gibi çevresel meseleleri güvenlikleştiren ya da güvenlik gündemi dışına çıkaran bir aktör olarak da davranabilir. Örneğin, bir meseleyi çevresel bakış açısından güvenlikleştirilebilmek amacıyla bir aktör halkının hayatta kalmasını çevreyle bağlantılandırabilir ve böylece olağanüstü tedbirler uygulayabilir. Bütün bunlara rağmen, diğer sektörlerden farklı olarak, güvenlikleştirici aktörlerin çevresel tehditleri güvenlikleştirme ya da güvenlik gündemi dışına çıkarmada tercihlerini dolaylı

¹⁷⁷Buzan, B. (1991), *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder CO, Lynne Rienner; s. 117-133

¹⁷⁸ Morozova V.N. (2007), *Mirovaia Ekologicheskaya Politika i Mezhdunarodnoe Ekologicheskoe Sotrudnichestvo* (Uluslararası Ekoloji İşbirliği ve Politikaları), Voronezh Devlet Üniversitesi Yayınları, s. 8-9

yöntemler lehine kullanabilmeleri nedeniyle çevre-devlet güvenliği ilişkileri tesis edilmesi zor ilişkilerdir.

Kopenhag Ekolü'nün sıraladığı sektörler, bağımsız birer analiz birimi değil birbirleriyle bağlantılı birimlerdir ve sadece uygun bir analiz yapabilmek için "bütün olanı bölmeye" yararlar.¹⁷⁹ Diğer bir ifadeyle, yukarıda bahsedilen sektörlerin kendilerine özgü kırılganlıkları ve bu kırılganlıklardan kaynaklanan kendilerine özgü tehditleri olsa da sonuç itibarıyla belirli bir devletin ulusal güvenliğinin değerlendirilebilmesi için bütün bunların bir bütün olarak yeniden bir araya getirilmeleri gerekmektedir. Parçalara ayırma sadece basitleştirme ve açıklık için kullanılan bir araçtır, fakat gerçek bir anlayış elde edilebilmesi için parçaların birbirleriyle ilişkileri ortaya çıkacak şekilde bir araya getirilmeleri gerekmektedir.¹⁸⁰

Bütün bunların yanı sıra, her sektörün kendisine ait dinamiklerinin belirlenmesi belirli bir konunun güvenlikleştirilmesini doğru bir şekilde değerlendirmemizde bizlere yardımcı olabilir. Her mesele, örneğin demografik çöküş, Kopenhag Ekolü'nün sıraladığı sektörlerin hemen hemen hepsi açısından tehdit edici olabilir. Fakat ilgili güvenlikleştirme ortamına göre güvenlikleştirici aktör onu o ya da bu sektör çerçevesinde güvenlikleştirebilir. Bu kapsamda, herhangi bir meselenin güvenlikleştirilmesinin doğru bir şekilde analiz edilebilmesi açısından her sektörün ayırt edici özelliklerinin belirlenmesi son derece önemlidir.

¹⁷⁹Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), a.g.e., s. 168

¹⁸⁰Buzan, B., Weaver O., and Wilde J. (1998), a.g.e., s. 8

3. RUSYA FEDERASYONU'NUN ULUSAL GÜVENLİK VE ENERJİ POLİTİKASINI ETKİLEYEN TEMEL BELGELER VE FAKTÖRLER

3.1. Rusya Federasyonu'nun Güvenlik ve Dış Politika Belgelerinde "Enerji Stratejisi/Politikası"

3.1.1. Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Doktrinleri

Modern ulus-devletler için en önemli konulardan biri ulusal güvenliktir. Uluslararası ilişkilerdeki Neorealizm kuramının ileri sürdüğü gibi, uluslararası sistemin anarşik doğasından dolayı sistemde güvensizlik hâkimdir ve dolayısıyla devletlere yardım edecek kimse olmadığından, devletler kendi başlarının çaresine kendileri bakmaları gerekmekte veya güvenliklerini kendileri sağlamak zorundadırlar.¹⁸¹ Rusya da "kendine yardım" anarşik uluslararası sistemde güvenliğini sağlamak adına birkaç ulusal güvenlik doktrinlerini kabul etmiştir. Rusya Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ulusal güvenliği ile ilgili birkaç belgeyi ortaya koymuştur.

Daha önce de kısaca bahsedilmiş olduğu gibi, Rusya'nın ulusal güvenliği ile ilgili ilk belge 10 Ocak 2000'deki Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı'nın 24 No'lu Kararı ile değişiklik yapılmış 1997'daki "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti" yürürlüğe konulmuştur.¹⁸² Bu belgenin Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğine yönelik tehditler ile ilgili bölümünde enerji konusu ekonomi faktörü içinde ele alınmıştır. Buna göre, " ... yakıt ve hammadde ve diğer enerji bileşenlerinin ihracattaki payının yüksek olması"¹⁸³ ulusal güvenlik açısından bir iç tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bununla beraber enerji konusu ulusal güvenlik için bir tehdit olarak gösterilen ekoloji durumunun yakıt ve enerji sanayisi sektörünün de hızlı bir şekilde gelişmesi ile ilişkili olarak da vurgulanmıştır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*, Boston, Addison Wesley, s. 104-107.

¹⁸² "Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

¹⁸³ "Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

¹⁸⁴ "Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini sağlama ile ilgili belgenin dördüncü bölümünde enerji politikasıyla ilgili olarak "... doğal kaynakların rasyonel bir şekilde kullanılması ve atom enerjisi ile çalışan ve işten çıkmış santrallerin güvenli bir şekilde kaldırılması"¹⁸⁵ üzerine bahsedilmiştir.

Enerji ve enerji güvenliği sorunu ekonomi ve ekoloji sektörü dışındaki diğer birçok ulusal güvenlik bileşenleri ile de doğrudan ilişkili olarak ele alınmıştır. Üretim güvenliği açısından yakıt ve enerji üretim sanayilerindeki teknik sorunlar yaşanmamasını önlemek için cihazların sık kontrol edilmesi ve yenilenmesi, üretim güvenliğinin sağlanması ve iş güvenliğinin temin edilmesi sorunu ortaya konulmuştur. Sosyal güvenlik açısından yakıt ve enerji komplekslerindeki sanayilerin finansal, ticari ve enerji verimliliğini arttırarak kitlesel fakirlik, işsizlik, sosyal protestolar ve bölgeler arası çatışmalar gibi sosyal tehditlerin önlenmesinden bahsedilmiştir. Dış ticaret açısından yakıt ve enerji kaynaklarının ihracatında kalitenin ve verimliliğinin arttırılması ve dış rekabete dayanıklı olması söz konusudur. Enerji güvenliğini sağlamak için diğer devletlerden gelebilecek yaptırım ve zorlamalar gibi tehditlerin önlenmesi vurgulanmıştır. Finansal güvenlikle ilişkili olarak enerji politikasının verimli sonuçları elde etmesi finansal istikrarsızlık problemini önleme için yayarlı olacağından söz edilmiştir.¹⁸⁶

2009'da "Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenliği Konsepti" adlı belge Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı'nın 12 Mayıs 2009 tarihli 537 No'lu Kararı ile tamamen hukuksal etkisini yitirmiş¹⁸⁷ ve "2020 yılına kadar Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi" başlığı altındaki yeni belge yürürlüğe konulmuştur.¹⁸⁸ Bu belge 1997'deki belgelere göre daha kapsamlı ve ayrıntılıdır. Bu belgenin özelliği 2008'deki dünya ekonomi krizinin hemen ardından kabul edilmesidir. Dolayısıyla Rusya ekonomisi doğrudan yakıt ve enerji kaynaklarına bağımlı olduğu için, belge Rusya'nın enerji politikası açısından önemlidir.

¹⁸⁵"Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

¹⁸⁶"Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

¹⁸⁷"Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

¹⁸⁸"Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

Enerji konusu bu belgenin "Çağdaş Dünya ve Rusya" başlığı altındaki ikinci bölümünden itibaren bahsedilmektedir. Söz konusu bölümün 11. Maddesinde enerji kaynaklarının uzun vadede uluslararası politikanın yoğun ilgisi altında olacağı belirtilmiştir. Bu ilginin özellikle enerji kaynaklarına zengin Ortadoğu, Barents Denizi kıyısı, Hazar Denizi ve Orta Asya bölgelerindeki kaynakları elde etmek için mücadele edileceğinin altı çizilmiştir.¹⁸⁹ Rusya uluslararası politikadaki bu durumu göze alarak ulusal güvenliği açısından önemli sayılan Hazar Denizi ve Orta Asya bölgesindeki enerji kaynaklarına yönelik politikasını yeniden gözden geçirmiştir. Çünkü belgede de bahsedildiği gibi, Rusya, Hazar ve Orta Asya bölgesinde ekonomik entegrasyon ilişkilerini geliştirmek için Avrasya Ekonomik Topluluğu örgütünün pekişmesi için yardım edecek ve büyük enerji projelerini geliştirecektir.¹⁹⁰

Rusya'nın ulusal güvenliğine tehdit oluşturacak kaynaklar olarak dünya ve bölgesel finansal ve banka sistemlerinin krizi, ileri teknolojilerin gelişmesinde geride kalmak ve dış faktörlerin değişimine bağlı kalmak gibi faktörlerle beraber hammadde ve enerji açığı faktörü de dahil edilmiştir.¹⁹¹ Enerji açığı konusu ayrıca ekonomik alandaki ulusal güvenlik riski ve tehdidi olarak gösterilmiş ve bunun ulusal güvenliğe doğrudan negatif etki yaratacağı belirtilmiştir.¹⁹²

Belgenin "Ekonomik Kalkınma" başlığı altındaki bölümün 60. Maddesinde enerji güvenliği ile ulusal güvenlik arasındaki ilişkiye daha çok yer verilmiştir. Buna göre, uzun vadede ekonomik alanda ulusal güvenliğin ana yönlerinden biri enerji güvenliğidir. Bu maddede alternatif enerji kaynaklarına da yer verilmiştir. Rusya'ya göre, ulusal ve küresel enerji güvenliğini sağlamak için gerekli şartlar Dünya Ticaret Örgütü'nün enerji piyasasındaki prensiplerine uygun olması çıkarlarda çok taraflı etkileşimi oluşturmak, gelecek vaat eden enerji tasarrufu teknolojilerinde uluslararası değişim ve üretimi

¹⁸⁹"Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

¹⁹⁰"Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

¹⁹¹"Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

¹⁹²"Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

geliştirme ve bunun yanı sıra ekolojik olarak temiz alternatif enerji kaynaklarını kullanmak olmuştur.

Bununla beraber talepleri yeterli miktarda standartlara uygun kaliteli sürdürülebilir enerji tedariki, yerli üreticilerin rekabet gücünü arttırmak yoluyla enerji kaynaklarını verimli kullanma, yakıt ve enerji kaynaklarının olası açığını önleme, yedek enerji kaynaklarını oluşturma ve istikrarlı faaliyet gösteren enerji sistemini oluşturma enerji güvenliğinin en temel bileşenleridir.¹⁹³

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı V. Putin'in 31 Aralık 2015 tarihli ve 683 No'lu Kararı ile "2020 yılına kadar Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi" yürürlükten kaldırılmıştır¹⁹⁴ ve yeni "Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesi onaylanmıştır.¹⁹⁵ Fakat bu belgede enerji politikası üzerine hiçbir değişiklik yapılmamıştır. "2020 yılına kadar Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesinde bahsedilen enerji politikası 2015'teki belgede de aynı kalmıştır.

Ulusal güvenlik stratejisinin bir boyutu olarak ekonomik güvenlik stratejisi içinde Rusya'nın esas enerji politikası net bir şekilde açıklanmıştır. 13 Aralık 2009 tarih ve 1715 No'lu Rusya Federasyonu Hükümet Kararı ile yürürlüğe konmuş ve 7 Şubat 2014'de bu belgeye değişiklikler getirilerek Rusya'nın 2035 yılına kadar enerji stratejisi belirlenmiştir.¹⁹⁶ Enerji stratejisi belgesine getirilen esas değişiklikler şunlardır:

a) "Rusya'nın enerjisi talebindeki beklentiler" bölümüne "Rusya enerjisine meydan okumalar" yeni alt bölüm eklenmiştir;

b) "2035 yılına kadar Rusya enerji hedeflerinin vizyonu" başlığı altında yeni bölüm eklenmiştir;

¹⁹³"Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

¹⁹⁴"Ob Utverzhdenii Strategii Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi Onayı Hakkında"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 31 Aralık 2015, <http://www.scrf.gov.ru/news/1003.html>

¹⁹⁵"Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi" Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 31 Aralık 2015, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/133.html>

¹⁹⁶"Energetičeskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda" ("Rusya'nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi"), İnstitut Energetičeskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), 7 Şubat 2014, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

c) "Devlet enerji politikası" bölümüne "Enerji sektöründe vergi ve gümrük-tarife politikası", "Enerji ile temin etme alanındaki enerji verimliliğini yükseltmede devlet politikası", "Enerjideki ekoloji politikası" yeni alt bölümleri eklenmiş ve "Enerjideki sosyal politika" bölümü genişletilmiştir.

Dolayısıyla Rusya'nın enerji politikasındaki amaçları biraz genişletilmiş ve yukarıdaki bölümleri dışındaki diğer bölümleri aynı kalmıştır. Belgenin giriş bölümünde Rusya'nın enerji politikasının amacı şöyle açıklanmaktadır:

"Rus enerji politikasının amacı, doğal enerji kaynakları ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için enerji sektörünün potansiyelinin en etkin şekilde kullanmak, nüfusun yaşam kalitesinin iyileştirmek ve dış ekonomik konumunun güçlendirilmesini teşvik etmektir."¹⁹⁷

Bu amacın dışında 2035 yılında ulaşması gereken hedefler şunlardır:

- GSYH'daki enerji ve elektrik yoğunluğunu azalma,
- Enerji kullanılabilirliğini artırma,
- Elektrik üretiminde özgül yakıt tüketiminin azaltılması,
- Yakıt ve enerji kompleksleri işletmelerinden çevre kirliliğine ilişkin göstergelerin azaltılması,
- Geri kazanımın yükseltilmesi yoluyla ikincil ve üçüncül yöntemleri kullanılarak üretilen hidrokarbonların oranının artırılması,
- Asya-Pasifik Bölgesi payında önemli bir artış gerçekleştirilerek enerji ihracatının coğrafik yapısını çeşitlendirmek,
- Geleneksel olmayan yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirilmesi ve kullanılmasında yatırımların artırılması,
- Yüksek kaliteli uzmanların sağlanması.¹⁹⁸

Rusya'nın enerji politikasının en önemli önceliği ülkenin ve onun bölgelerinin enerji güvenliğini güvence altına almak, yakıt ve enerji kaynaklarının açığının ortaya

¹⁹⁷ "Energetičeskaya Strategiya Rossii do 2030 goda" ("2030 yılına kadarki Rusya Enerji Stratejisi"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi), 13 Kasım 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/15/122.html>

¹⁹⁸ "Energetičeskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda" ("Rusya'nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi"), Institut Energetičeskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), 7 Şubat 2014, s. 12, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

çıkmasına yol vermemek, stratejik yakıt rezervlerini oluşturma ve elektrik enerjisi ve ısıtma sistemi işleyişinin istikrarını sağlamak olmuştur. Bununla beraber Rusya ülkede enerji şirketleri için açık, piyasa ekonomisi kurallarına dayalı koşulların oluşturulması ve kamusal doğal tekellerin regülasyonu konusunda da ilerleme kaydedilmesi gerektiğine de dikkat çekmiştir. Ayrıca enerji ihracatının çeşitlendirilmesi, emtia yapısının optimizasyonu ve Rusya ekonomisinin hızlı bir şekilde gelişmesine katkı sağlayacak ve Asya-Pasifik Bölgelerine yapılacak enerji ihracatının artırılması için imkân sağlayacak Doğu Sibirya ve Dalnyi Vostok'taki enerji altyapılarının geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.¹⁹⁹

Rusya'nın 2035 yılına kadarki enerji stratejisi iki aşamada gerçekleşeceği planlanmıştır. İlk aşama 2021 yılına kadar sürecektir. Bu aşamada kriz ve kriz sonrası ekonomideki sorunlarla en az kayıp ve masrafla üstesinden gelmek ve başka devletlerden gelecek yaptırımlara verimli bir şekilde karşı koymaktır. Bununla beraber bu aşamada başlatılmış ve şimdi gerçekleşmekte olan "Enerji Verimliliği ve Enerjinin Gelişmesi" adlı ve diğer devlet programların gerçekleştirilmesi temel ulaşılması gereken hedefler olarak sayılmıştır.

2022-2035 yılları kapsayan ikinci aşamada ise esas hedefler yeni teknolojilere dayalı yeni nesil enerji kaynaklarına geçiş, geleneksel enerji kaynakları ile diğer enerji kaynaklarını yüksek verimli düzeyde kullanma konularına dikkat çekilmiştir. Eski yöntemlerle enerji kaynakları üretimi 2030 yılında tamamen durdurulacaktır. Ayrıca Rusya'nın enerji politikası yenilikçi enerji projelerinin geliştirilmesiyle enerji ihracatını arttırmaya odaklanacaktır. Bu projeler Yamal yarımadası, Doğu Sibirya ve Dalnyi Vostok'ta yapılması öngörülmüştür.²⁰⁰

3.1.2. Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konseptleri

Dış politika herhangi bir devletin en karmaşık faaliyetlerinden biridir. Dolayısıyla devlet dış politikasının verimliliği onun gerçekçi, kararlı ve tutarlı etkinlik düzeyine bağlıdır. Tüm bu özellikler devletin belirli bir aşamada ortaya koyduğu dış politika

¹⁹⁹"Energetičeskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda"("Rusya'nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi"), İnstitut Energetičeskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), 7 Şubat 2014, s. 14, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

²⁰⁰"Energetičeskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda"("Rusya'nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi"), İnstitut Energetičeskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), 7 Şubat 2014, s. 15, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

konsepti, stratejisi veya doktrininde yansımaları bulur. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya uluslararası politikadaki strateji, amaç ve yönünü ortaya koyan ilk dış politika konseptini 23 Nisan 1993'da Rusya Cumhurbaşkanı Boris Eltsin'in başkanlığında kabul edilmiştir. "Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti" başlıklı belgede esas öncelik yakın komşu devletler ile kalıcı ilişkiler kurmak ve dünyada dengenin sağlanması için Rusya'nın uluslararası alandaki yerini belirlemeye verilmiştir.²⁰¹

Rusya'nın ikinci dış politika konsepti uzun süre geçtikten sonra, yani Vladimir Putin iktidarı döneminin ilk yıllarında kabul edilmiştir. 28 Haziran 2000'de yürürlüğe konulmuş dış politika konseptinde Rusya ile Beyaz Rusya arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve ABD'nin önceliğindeki tek taraflı dünya düzeni oluşturma eğilimine karşı durmak en önemli öncelik olarak gösterilmiştir. Ancak 1993 dış politika konseptinde olduğu gibi 2008 dış politika konseptinde de enerji konusuna yer verilmemiştir. 2000'deki dış politika konseptinde sadece "Karadeniz, Hazar Denizi ve Ortadoğu bölgesini içine alan Büyük Akdeniz alanında enerji kaynaklarının serbest taşınması için barış bölgesinin oluşturulması"²⁰² gerektiğinden bahsedilmiştir.

Rusya'nın üçüncü bir dış politika konsepti de uzun süre sonra 12 Haziran 2008'de Dimitry Medvedev'in başkanlığında kabul edilmiştir. Bu dış politika konseptinde "büyük Rusya" devleti yerine "büyük Avrasya devleti" tabiri ile yer değiştirmiştir. Ayrıca belgede "küreselleşme sürecinde Batı'nın eski gücünü kaybetmiş" olduğundan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra Beyaz Rusya'ya verilen öncelik kaldırılmış ve Avrasya Ekonomik Topluluğu, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve ŞİÖ'ne öncelik verilmiştir. Belgede ilk defa "enerji güvenliği" konusuna yer verilmiştir.²⁰³ Belgenin dördüncü bölümünde Rusya'nın dünya ekonomisi ile entegrasyonu sürecinde ülkenin enerji güvenliğinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bununla beraber Rusya enerji politikası açısından Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesini en önemli bölge olarak değerlendirmiştir. Buna göre Rusya İslam Konferansı Örgütü ve Arap Devletleri Ligi'nde aktif gözlemci statüsünü

²⁰¹ Shturba, Y. (2009). "İzmeneniye Kontseptualnıh Osnov Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii v Usloviyah Globalizatsii" ("Küreselleşme Bağlamında Rus Dış Politikasının Kavramsal Temellerinin Değişimi"), *İstoričeskaya i Sotsialno-Obrazovatel'naya Mysl (Tarihi ve Sosyo-Eğitici Düşünce)*, No:2, s. 50-51.

²⁰² "Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Rusya Dışişleri Bakanlığı, 2000, <http://archive.mid.ru/Bl.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>

²⁰³ "Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Rusya Dışişleri Bakanlığı, 2008, http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/spis/357798BF3C69E1EAC3257487004AB10C

kazanmalı ve buna üye devletler ile ekonomik ilişkiler dışında enerji alanındaki ilişkileri yoğun bir şekilde geliştirmelidir.²⁰⁴

Dış politika konseptinde enerji güvenliğine yer verilmesi 2008'de gerçekleşen dünya ekonomik krizinden önceki enerji kaynakları, bunu içinde özellikler petrol fiyatlarının hızlı bir artış göstermesi ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü 2000 sonrası Rusya ekonomisindeki hızlı bir artış göstermesi doğrudan enerji ihracatındaki büyüme ile de ilgili olmuştur.²⁰⁵ Enerji gücünü fark eden Rusya enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanmaya başlamıştır.²⁰⁶ Fakat 2008 dünya ekonomik krizi ve petrol fiyatlarındaki düşüş Rusya ekonomisini ağır darbe olduğu gibi yeni dış politika konseptine de gereklilik duyulmaya başlamıştır.

Rusya'nın yeni dış politika konsepti 12 Şubat 2013'de Vladimir Putin Başkanlığının üçüncü döneminde yürürlüğe konmuştur.²⁰⁷ Uluslararası politikadaki dönüşümler ve ABD başta olmak üzere Batı devletlerinin Rusya ile ilişkilerinin "Soğuk Savaş" dönemindeki ilişkilere doğru kaymaya başlaması ile Rusya dış politika konseptini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. 2013 dış politika konseptinin kendinden önceki 2000 ve 2008 dış politika konseptlerine dayandığı ve esas dış politika prensiplerinin korunduğu söylenebilir, yeni belgede uluslararası politika ve dünyadaki durum yeniden tanımlanmıştır. 2008'deki belge ile karşılaştırıldığında 2013 belgesinde dünya "istikrarsız" ve "belirsiz" olarak gösterilmektedir.²⁰⁸ Dünyayı bu açıdan tanımlamaya iten faktörler belgenin "Çağdaş Dünya ve Rusya'nın Dış Politikası" bölümünde açıklanmaktadır. İlk faktör jeopolitik alandaki dönüşümleri meydana getiren küresel krizdir. İkincisi, istikrarsızlığı teşvik eden faktör, Batı'nın başka devletlerin iç işlerine karışması ve kendi değerlerini zorla empoze etmesidir. Üçüncü faktör, Birleşmiş Milletler Örgütü rolünün düşmesi ile devletlere yönelik yaptırım ve güç kullanma faaliyetlerinin BM Güvenlik Konseyi onayı dışında tek taraflı gerçekleştirilmesi ile ülkelerin meşru hükümetlerinin düşürülmesidir. Dördüncü

²⁰⁴ "Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Rusya Dışişleri Bakanlığı, 2008, http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/sp357798BF3C69E1EAC3257487004AB10C

²⁰⁵ Milov V. (2011)., "Rossiiskaya Ekonomika: Sostoyaniye Neopredelennosti" ("Rusya Ekonomisi: Belirsizlik Durumu"), *Pro et Contra*, s. 73-74.

²⁰⁶ Blank, Y. K. (2016). "Economic Warfare a la Russe: The Energy Weapon and Russian National Security Strategy", *The Journal of East Asian Affairs*, 30, (1), Spring/Summer 2016;

²⁰⁷ "Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii(Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi), 2013, <http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>

²⁰⁸ "Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii(Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi), 2013, <http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>

faktör sınırlar ötesi sorun ve tehditlerin güçlenmesidir. Ve son olarak beşinci faktör "uluslararası ilişkilerde tekrara ideolojik çatışmaların yükselişine doğru eğilimlerdir."²⁰⁹ 2008 belgesinde bunun tam tersinden yani "soğuk savaş ve ideolojik çatışmaların son bulması" söz edilmiştir.²¹⁰

2013 dış politika konseptinde dünyada enerji kaynaklarının paylaşımı üzerine şiddetli rekabetin gerçekleşmekte olduğu, enerji kaynaklarının üretilmesi zor bölgelerinde yeni teknolojilerin kullanılması ve ekonomik güvenliğin sağlanması için enerji sektörünün çeşitlendirilmesi ve engellerin kaldırılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bunun yanın sıra enerji kaynaklarına zengin ülkeler ile sıkı işbirliğine geçmek, enerji hatlarının geçtiği ülkeler ile aktif diyalog yürütmek ve enerji ithalat eden ülkeler ile enerji alanında ilişkileri geliştirmek Rusya'nın dış politikasındaki enerji stratejilerinin önceliklerinden sayılmıştır.²¹¹

Dış politika konseptinde Avrupa Birliği en önemli ticari, ekonomik ve politik aktör olarak ifade edilmiştir. Rusya AB ile ekonomik, özgürlük, güvenlik ve adalet, dış güvenlik, bilimsel araştırmalar ve eğitim ve enerji sektörlerinde işbirliği ve ilişkileri geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır.²¹²

Rusya'nın dış politika konseptlerine ek olarak "2035 yılına kadarki Rusya'nın enerji stratejisi" belgesinde uluslararası ilişkilerde Rusya'nın enerji politikası daha detaylı olarak sunulmuştur. Bu belgede Rusya'nın dış enerji politikasının ülkenin dünyadaki en önemli enerji devletlerinin lideri pozisyonunun koruma ve güçlendirme ve Rus enerji şirketlerinin dış ekonomik ilişkilerdeki riskini azaltma ve verimliliğini yükseltmesi gerektiği belirtilmiştir. Rusya'nın enerji ihracatının çeşitlendirilmesi ve emtia yapısının optimize edilmesine öncelikler verilmiştir. Rusya uluslararası ilişkiler alanında enerji politikasını geliştirmek üzere ileri sürdüğü stratejik amaç ve hedeflerine ulaşması için aşağıdaki sorunları çözmesi gerektiği belirtilmiştir:

²⁰⁹"Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii(Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi), 2013, <http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>

²¹⁰"Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Rusya Dışişleri Bakanlığı, 2008, http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/sps/357798BF3C69E1EAC3257487004AB10C

²¹¹"Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii(Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi), 2013, <http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>

²¹²"Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Dış Politikası Konsepti"), Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii(Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi), 2013, <http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>

- 1) Dünya piyasasında Rus enerji şirketlerinin pozisyonunu güçlenmesine imkan sağlayacak yeni uluslararası enerji iş forumlarının geliştirilmesinin teşvik edilmesi ve devlet servis ve enerji şirketleri için uygun faaliyet alanı oluşturma;
- 2) İstikrarlı ve öngörülebilir şartları sağlamak için enerji piyasasındaki önemli katılımcılar ile dış enerji politikasının koordine mekanizmalarını mükemmelleştirme;
- 3) Enerji tedariki, enerji servisi ve teknolojileri ve enerji sektörüne yapılacak yatırımlar için serbest geçiş şartlarını sağlayacak ortak enerji regülasyonu prensipleri ile Avrasya Ekonomik Birliği'ndeki enerjiye zengin devletler arasında ortak pazar oluşturma.²¹³

Belgeye göre sıralanan hedeflere ulaşmak için bazı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu faaliyetler şunlardır:

- Avrasya Ekonomik Birliği, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa Birliği, ŞİÖ, Doğu Asya Ekonomik Topluluğu, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu ve Asya ve Pasifik devletleri için BM Ekonomik ve Sosyal Komisyonu, Latin Amerika, Kuzey Amerika, Karadeniz ve Hazar Denizi bölgesi devletleri ile ekonomik alanda işbirliğinin genişletilmesi;
- Avrupa gaz pazarının dönüşümünde Rusya'nın aktif olarak katılım göstermesi meselesi ile ilgili Avrupa Birliği ile yapısal diyalogu geliştirme;
- Rus enerji kaynaklarını kullanan Asya devletleri ile yoğun diyalog kurma ve iki taraf için de yarar sağlayacak etkileşim sistemini oluşturma;
- enerji sorunu ile ilgili uluslararası anlaşmalarda ve uluslararası hukukta enerji kaynaklarını ihracat, ithalat ve geçiş hattı sağlayanların çıkarlarını koruyacak denge ilkesini ekleme konusunda aktif katılım gösterme;
- Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ve Doğalgaz İhraç Eden Ülkeler Forumu üyesi devletler ile dünya petrol ve gaz piyasasında istikrar ve öngörülebilirliği yükseltme üzerine faaliyetleri koordine etme;
- Nükleer ve enerji sektörlerinde teknoloji ve servis ihracatını politik ve ekonomik açıdan destekleme;

²¹³"Energetičeskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda" ("Rusya'nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi"), Institut Energetičeskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), 7 Şubat 2014, s. 49, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

- Yakıt ve enerji kaynakları dış pazarlarındaki konjonktürel değişimlerinin ulusal gözlemlene mekanizmasını mükemmelleştirme;
- İhracatı çeşitlendirmek için uygun vergi, tarife ve gümrük şartlarını oluşturma.²¹⁴
- Enerji hisselerini elde etmek için Rus enerji şirketlerine destek verme, yurtdışında Rus şirketlerin yatırımlarını koruma;
- İhracat ve ithalat faaliyetlerini genişletmeye yönelik uluslararası altyapı projelerini gerçekleştirme çerçevesinde Rus şirketlerini destekleme;
- Gelecek enerji teknolojilerinin (hidrojen enerjisi, füzyon ve küçük nükleer enerjisi, gaz hidrat enerjisi vs.) geliştirilmesi ile ilgili uluslararası projelere aktif katılım;
- Rus yakıtı ihracatı alanında rekabete yönelik politikayı koordine etme;
- Ekolojik güvenliğin sağlanması ve dünyada iklim değişikliğine karşı alanda uluslararası işbirliğini geliştirmeye aktif katılım;
- Arktik Okyanusu'ndaki Rusya'nın kıta sahanlığı sınırlarını uluslararası hukuk ve normlar çerçevesinde sağlanması;
- Arktik Okyanusu bölgesindeki petrol ve gaz kaynaklarının üretilmesinde ekonomik yararlı ve ekolojik güvenli faaliyetin sağlanması için uluslararası işbirliğini pekiştirme;
- Rusya Federasyonu'nun enerji politikasının şeffaflığını ve enerji piyasalarındaki uzun vadeli planları ve diğer katılımcıların stratejileri ile enerji stratejisinin olası koordinasyonun sağlanması;
- Rus petrol çeşitlerinin uluslararası pazarlarda ve özellikle Asya'da geliştirilmesi.

Belgede belirtilmiş olduğu gibi, söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi Rusya'nın uluslararası enerji kaynakları ticaretindeki lider olma rolünü korumasını ve enerji güvenliğinin pekiştirilmesine imkan sağlayacaktır.²¹⁵

²¹⁴"Energetičeskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda" ("Rusya'nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi"), İnstitut Energetičeskoj Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), 7 Şubat 2014, s. 50, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

²¹⁵"Energetičeskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda" ("Rusya'nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi"), İnstitut Energetičeskoj Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), 7 Şubat 2014, s. 52-54, http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

3.1.3. Rusya Federasyonu'nun Askeri Doktrinleri

En genel haliyle herhangi bir ülkenin askeri doktrini ülkenin askeri güvenliği, nüfusun korunması, toprak bütünlüğü ve egemenliği, dış askeri tehditlerle devletin hayati çıkarlarını sağlamayı kapsayan belgedir. Dolayısıyla askeri doktrin devletin esas askeri politik yönünü keskinleştirir.²¹⁶ Askeri doktrinin oluşumunda devletin jeopolitik ve jeostratejik konumu, ekonomik düzeyi, askeri gücü, diğer devletler ile ilişkisi, iç ve dış politikası gibi objektif politik, sosyal, ekonomik, ideolojik ve askeri-tekin faktörler esas alınır.²¹⁷

Devletin askeri doktrininin ana hususları şunlardır: devlet askeri politikasının amacı ve yönü, ulusal çıkarları değerlendirme yaklaşımı, ulusal güvenlik tehdidi özelliği, uluslararası sisteme bakışı, devletin uluslararası topluluktaki konumu ve rolü, rolün anlamı ve askeri gücün belirlenmesi ve askeri sanayiye bakışı.²¹⁸

1991 yılına kadar Rusya Sovyetler Birliğinin içinde olduğu için 1987 yılında kabul edilmiş askeri doktrin ile yönetiliyordu. Sovyetler birliği dağıldıktan sonra 1993 yılında "Geçiş Döneminde Rusya Federasyonunun Askeri Doktrininin Esas Durumu"²¹⁹ başlığı altında yeni askeri doktrin yürürlüğe konulmuştur. Bu doktrinde Rusya'nın olası düşmanlarının olmadığı ve savunma dışında askeri güç kullanmama zorunluluğundan bahsedilmiştir. Dolayısıyla nükleer silahlar bir askeri araç olarak değil, politik caydırma aracı olarak düşünölmeye başlamıştır. Ayrıca bu belgede NATO hakkında hiçbir şey bahsedilmemiştir.²²⁰ Fakat NATO'nun genişlemesi ve 1999'da Yugoslavya'da askeri operasyon yürütmesi Rusya'yı askeri doktrinini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır.²²¹ Bunun dışında Rusya içinde meydana gelen bazı etnik ve din temelli çatışmalar da yeni

²¹⁶ Kudashkin, A.V. (2003). *Voyennaya Sluzhba v Rossiiskoi Federatsii: Teoriya i Praktika Pravovogo Regulirovaniya* (Rusya Federasyonu'nda Askeri Hizmet: Yasal Düzenleme Teorisi ve Uygulaması), *Yuridicheski Tsentr Press*, Moskva, s. 574.

²¹⁷ Yarygin S.A, Moroz N.E. (2013). "Osnovnyie Protivorechiya i Problemy Realizatsii Voyennoi Doktriny RF" ("Rusya Federasyonu RF Askeri Doktrini Uygulanmasında Temel Çelişki ve Sorunlar"), *GOSREG*, No:4, s.14.

²¹⁸ Belozorev, V. (2015). "Voyennaya Doktrina Rossii: V Naçale Bolşogo Puti" ("Rusya Askeri Doktrini: Büyük Yolculuğun Başında"), *Vlast (İktidar)*, No:2, s. 99.

²¹⁹ "Ob Osnovnykh Polozheniyakh Voyennoi Doktriny" ("Askeri Doktrin Ana Hükümleri Üzerinde (Hakkında)"), Rusya Cumhurbaşkanı 2 Kasım 1993 tarihli 1833 No'lu Kararı, *Sobranie Aktov Prezidenta i Pravitelstva RF (Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı ve Hükümeti Eylemleri Toplaması (Koleksiyonu, Derlemesi))*, No:45, s.4329.

²²⁰ Yurakov, M. (2015). "Evolyutsiya Podhodov k SŞA i NATO v Rossiiskikh Voennykh Doktrinah posle 1991 goda" ("1991 yılı sonrası Rusya Askeri Doktrinin ABD ve NATO'ya olan yaklaşımının gelişimi"), *Vestnik Moskovskogo Gosudarstvennogo Oblastnogo Universiteta (Moskova Devlet Üniversitesi Habercisi (Bülteni))*, No:2, s.190.

²²¹ Kelin, A.V. (2004). "O Rasşirenii NATO i Interesakh Bezopasnosti Rossii" ("NATO'nun genişlemesi ve Rusya'nın Güvenlik Çıkarları"), *Evropeiskaya Bezopasnost: Sobitiya, Otsenki, Prognozi (Avrupa Güvenliği: Olaylar, Değerlendirmeler, Tahminler)*, No:12, s.4-7.

askeri doktrini gerektirmiştir. Özellikle Kuzey Kafkas bölgesinde gerçekleşen terörizm ve ayrılıkçılık hareketleri yeni askeri doktrinin onaylanmasına neden olmuştur.

Rusya Federasyonu tarihinde kapsamlı ilk askeri doktrin 2000 yılında kabul edilmiştir.²²² Bu belgede askeri ve politik ortam sistematik bir şekilde yeniden yorumlanmış ve Rusya sınırlarına yakın ülkelerde konuşlanmış yabancı devlet askerleri "esas dış tehdit" olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca belgede terörizm askeri güvenlik için bir tehdit olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra terör tehdidinde yakın diğer tehditler de belirlenmiştir: devlete, ekonomik, askeri ve iletişim kurumlarına saldırı; yasadışı askeri grupların oluşumu; Rusya Federasyonu sınırları içinde yasadışı silah, patlayıcı maddeler ve terör için gerekli diğer askeri araçların ticareti. Fakat bu askeri doktrin Rus askeri kurumlarına devlet içinde teröre karşı operasyonlar yürütmeye yeteri kadar hukuksal temel sağlamamıştır. Buna göre Rusya askeri savunma kurumları anayasanın zorla değiştirilmesi, kitlesel ayaklanmalar, etnikler arası çatışmalar ve yurttaşlar ve devlet kurumlarının yaşam ve güvenliğine yapılan tehditlere karşı operasyonlar düzenleme hakkı bulunmuyordu. Bu hak 2002'de kabul edilen "Askeri durum hakkında" adlı kanun ile yasallaştırılmıştır.²²³

2010 yılında Rusya'nın askeri güvenliğine yönelik tehditlerin değişmesine bağlı olarak yeni askeri doktrin kabul edilmiştir. 5 Şubat 2010 tarihinde yürürlüğe konmuş askeri doktrinin²²⁴ önceki askeri doktrinden farkı belgede temel kavramların açıklanmasıdır. İç güvenlikle ilgili "Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliği", "askeri tehdit", "askeri çatışma" ve "iç askeri çatışma" gibi esas kavramlar tanımlanmıştır. Fakat belgede iç ve dış askeri tehdidin kesin sınıflandırması yapılmamıştır.

2010 askeri doktrinin önceki askeri doktrin arasındaki daha bir ayırt edici özellik nükleer silah kullanma konusuyla ilgilidir. 2010 askeri doktrininde Rusya Federasyonu kendi ulusal çıkarlarını ve yurttaşlarının korumak ve uluslararası barış ve güvenliği temin etmek ve ayrıca Rusya devletinin varlığına yönelik nükleer silah kullanma tehdidi

²²² "Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"), 2000, *Nezavisimaya Gazeta* (Bağımsız Gazete), 22 Nisan 2000, http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html

²²³ "O Voyennom Polojenii" ("Askeri Mevzuat Hakkında"), 30 Ocak 2002 tarihli RF Federal Anayasal Kanun, Sobraniye Zakonodatelstva Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Mevzuatı Konseyi), 2002, No:5, s.375.

²²⁴ "Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"), 5 Şubat 2010, Prezident Rossii (Rusya Cumhurbaşkanı), <http://kremlin.ru/supplement/461>

oluştduğunda sınırları dışında nükleer silah kullanabileceği vurgulanmıştır.²²⁵ Fakat bu doğrudan nükleer silah kullanabileceği anlamına gelmez. Burada "nükleer caydırıcı savunma" anlamında olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yani askeri doktrinde belirtildiği gibi geniş ölçekli ve bölgesel savaşlarda nükleer silah en önemli savunma mekanizmasıdır.²²⁶

Askeri doktrinde hava savunma sistemi ve hava ve uzay savunma sistemini geliştirme esas yapılması gereken yönlerden biri olarak belirlenmiştir. En önemli amaçlardan biri de askeri-ekonomik savunmayı sağlamak için finansal ve teknik desteğin temin edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun dışında askeri savunma sanayisinin de diğer devletler ile anlaşma çerçevesinde geliştirilmesi gerekli olduğuna da dikkat çekilmiştir.²²⁷

2010 askeri doktrini NATO'nun doğruya doğru genişlemesi ve post-Sovyet devletleri ile ilişkilerini güçlendirmesini bir ulusal çıkarlara yönelik tehdit olarak gösterir. Bu nedenle Rusya Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'ın NATO ile ilişkilerini yoğunlaştırması ve bu örgüt üye olmasına karşı baskı göstermiştir.²²⁸ NATO'nun genişleme politikası ve bunun bir sonucu olarak son dönemlerde Rusya'nın ABD ile ilişkilerinin bozulması 5 Haziran 2013 yılında Rusya Güvenlik Konseyi askeri doktrine değişiklikler ve düzeltmeler getirilmesi yönünde karar almıştır. Bu karar 19 Aralık 2014 yılında Rusya Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve askeri doktrin tekrar gözden geçirilmiştir.²²⁹

Belgede uluslararası durum yeniden yorumlanmıştır. Önceki belgede Rusya'nın güvenliği için esas 11 tehdit belirlenmişse, gözden geçirilmiş belgede tehdit sayısı 14'e yükselmiştir. Rusya'nın ulusal güvenliğine potansiyel tehdit olarak NATO'nun genişlemesi ilk sırada gösterilmiştir. Şuna dikkat çekmek gerekir ki, 2010 askeri doktrininde NATO Rusya ile kolektif güvenlik sistemini güçlendirme konusunda ilişki kurulabilecek örgüt

²²⁵"Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"), 5 Şubat 2010, Prezident Rossii (Rusya Cumhurbaşkanı), <http://kremlin.ru/supplement/461>

²²⁶"Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Askeri Doktrini"), 5 Şubat 2010, Prezident Rossii (Rusya Cumhurbaşkanı), <http://kremlin.ru/supplement/461>

²²⁷"Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Askeri Doktrini"), 5 Şubat 2010, Prezident Rossii (Rusya Cumhurbaşkanı), <http://kremlin.ru/supplement/461>

²²⁸ Belonogov A., (2010), "Perspektivı Rasshireniya Programm Partnerstva NATO v Naçale XXI veka: Postsovyetskoye Prostranstvo, Balkanı, Kontaktıne Stranı" ("21. Yüzyılın başında, NATO Ortaklık Programının Genişletilmesi Perspektifleri: Eski Sovyetler Birliği, Balkanlar, Bağlantılı Ülkeler"), İzvestiya RGPU (RGPU Haberleri), No: 124, s. 302.

²²⁹"Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Askeri Doktrini"), 25 Aralık 2014, Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), <http://www.scrf.gov.ru/documents/18/129.html>

olarak ifade edilmiştir.²³⁰ Ancak yeni diyebileceğimiz askeri doktrinde bu hususta hiçbir şey söylenmemektedir. Belgede diğer ilgi çekici nokta NATO'nun esas jeopolitik düşman olarak belirlenmesine rağmen, ABD hakkında tek bir cümle bile bulunmamaktadır. Ayrıca ilk defa belgede BM Güvenlik Konseyi veya diğer kolektif güvenlik kurumlarının kararı ile ülkesine ve onun müttefiklerine ve yurtdışında bulunan vatandaşlarını korumak ve yapılan saldırıyı püskürtmek için askeri güç kullanmanın meşruluğuna değinilmiştir. Bununla beraber Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) üye devletlerine karşı yapılan saldırının Rusya'ya karşı yapılan saldırı olarak görüleceği de belirtilmiştir. Belgeye göre, nükleer silah ve kitle imha silahları ile saldırıldığında ve devletin varlığına doğrudan tehdit eden konvansiyonel silahlar kullanıldığında, buna karşı Rusya nükleer silah kullanarak yanıt verebilecektir. Bundan Rusya'nın ulusal güvenliğine yönelik ciddi tehdit oluştuğunda nükleer silahlarını kolayca kullanıp kullanmayacağı çıkarımını yapmak çok tartışmalı konudur. Çünkü belgede Rusya'ya karşı kapsamlı askeri saldırıları olasılığının gittikçe düşmekte olduğu belirtilmektedir.²³¹

Askeri doktrinin 2014 versiyonunda Rusya'nın yeni ekonomik büyüme ve politik çekim merkezlerine etkisinin artırması gerektiği vurgulanmıştır. Belgede ifade edildiği gibi, askeri çatışmaları engellemek ve önlemek için Rusya müttefik devletler, bunu içinde BRICS, KGAÖ, BDT, AGİT ve ŞİÖ üye devletleri ile bununla beraber Abhaziya ve Güney Osetiya ile ilişkilerini güçlendirmesi gerekmektedir.²³²

Ülkenin iç güvenliği açısından değerlendirildiğinde A.G. Zagidulin şu hususların askeri doktrinde dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir:

- Rusya Federasyonu'nun etnik ve kültürel yapısının çoketnili ve çokkültürlülüğü;
- Rusya Federasyonu topraklarında bulunan özerk bölgelerin etnik-topraksal özelliğine göre bölünmüş olması;
- Tarihsel olarak izole halde yaşamış halkların bulunması;

²³⁰"Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Askeri Doktrini"), 5 Şubat 2010, Prezident Rossii (Rusya Cumhurbaşkanı), <http://kremlin.ru/supplement/461>

²³¹"Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"), 25 Aralık 2014, Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), <http://www.scrf.gov.ru/documents/18/129.html>

²³²"Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"), 25 Aralık 2014, Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), <http://www.scrf.gov.ru/documents/18/129.html>

- Daima dost ilişkileri olmayan büyük kara ve deniz sınırları ile çevrelenmiş komşu devletlerin bulunması;
- Rusya Federasyonu topraklarında eski Sovyetler Birliği vatandaşlarının büyük çoğunluğunu yaşamakta olması;
- Ülkenin topraksal olarak büyüklüğü;
- Bazı devletler ile sınır sorunlarının mevcudiyeti;
- Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya Federasyonu politik sistem ve yapısının oluşumunun zorluğu;
- Politik rejim ve yönetimin radikal bir şekilde değişimi.²³³

Rusya Federasyonu son yirmi beş yıl içinde birkaç askeri doktrin kabul etmiş olsa da bu doktrinlerin hiçbirinde enerji politikası ve stratejisi konusuna değinilmemiştir. Askeri doktrinler daha çok ulusal güvenliğine tehdit oluşturacak iç ve dış faktörlere odaklanmıştır. 1993 yılında kabul edilen ilk askeri doktrin ulusal güvenlikle ilgili birçok hususu barındırmamıştır. Sonraki 2000, 2010 ve gözden geçirilmiş 2014 askeri doktrinleri ise daha kapsamlı olmasına ve enerji konusunun bu dönemlerde Rus dış politikasındaki önemli yerine rağmen dahil edilmemiştir.

3.2. Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik ve Enerji Politikasını Etkileyen Faktörler

3.2.1. Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik ve Enerji Politikasını Etkileyen İç Faktörler/Dinamikler

Tarihsel olarak herhangi bir devletin ulusal güvenliği ulusal potansiyelinin oluşum kaynağını oluşturan stratejik kaynaklar ile doğrudan ilişkili olmuştur. Ulusal güvenliğin en önemli parçası olarak bilinen enerji güvenliğini sağlamak ekonomik ve sosyal parametrelerin istikrarlı gelişmesinin temel kaynağıdır. Rusya'nın enerji güvenliğipolitikası zengin stratejik hammadde kaynakları ve Yakıt ve Enerji Kompleksi'nin (YEK) üretim potansiyeline dayanmaktadır. Bunlar devletin kalkınmasını sağlamakta ve onun

²³³ Zagidulin, R.A. (2014). "Voyennaya Doktrina Kak Yuridicheskaya Osnova Obespeçeniya Voyennoi Bezopasnosti Gosudarstva" ("Devletin Askeri Güvenliğinin Sağlanması İçin Yasal Dayanak Olarak Askeri Doktrin"), *Voyennyy Akademicheskii Zhurnal (Askeri Akademik Dergi)*, No:3 (3), s.9.

güvenliğini garantiye almaktadır. Ancak devletin enerji bağımsızlığına rağmen son on yıllarda Rusya ulusal ve enerji güvenliği ile ilgili sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.²³⁴

Terörizm, Rusya'nın ulusal güvenliğini etkileyen ve başta gelen en önemli faktördür. Esas olarak terör tehdidi Rusya sınırları içinde bulunan Kuzey Kafkasya'dan gelmektedir. Bu bölgede etnik ve radikal İslam'ın yaygınlık kazanması, bölgeyi terör örgütlerinin merkezine dönüştürmüştür. Rusya Kuzey Kafkasya'da terörizm ile mücadele sürecinde iki defa Çeçenler ile savaşmak zorunda kalmıştır.²³⁵ Z.S. Aruhov ve K.S.. Gadzhiyev'in de belirttiği gibi, Rusya'nın güvenliğine tehdit eden en önemli faktör siyasal İslam köktendinciliğidir.²³⁶ Ulusal Teröre Karşı Komite'nin verilerine göre, 2005 ve 2007 yılları arasında Rusya Federasyonu sınırları içinde 411 terör faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bunlardan %90'i esas olarak emniyet ve diğer askeri kurumlara karşı yapılmıştır.²³⁷

İkinci olarak Rusya'nın ulusal güvenliğini etkileyen iç faktör ayrılıkçılık veya özerkçiliktir. Eski Sovyet bölgesine ait topraklarda Abhaziya, Güney Osetiya, Dağlı Karabağ, Moldova, Gagauz, Çeçenistan, Dağıstan, İnguşetya, Tataristan ve Tuva'da özerklik için mücadele den birçok ulusal kurtuluş hareketleri faaliyet göstermiştir. Çeçenistan'ın Rusya'dan ayrılma kararına karşı askeri güç kullanan Rusya bu topraklar üzerindeki denetimini 2000 yılında tekrar elde etmiştir. Tataristan da 1994 yılında Rusya Federasyonu'nun bir ayrılmaz bir parçası olduğunu gösteren Federal Yasa'yı imzalamıştır. Ve 2000'de sözkonusu yasayı imzalamaya zorlanmıştır.²³⁸

Çeçenistan'ın özerklik talebi 1991 yılında Çeçenistan'daki yönetimin Çeçen Halkının Genel Ulusal Kongre'sinin kontrolüne geçmesiyle başlamıştır. Rusya'ya karşı savaş ile bağımsızlıklarını kazanmaya mücadele eden Çeçenistan başarılı bir sonucu elde

²³⁴ Senchagov, V.K. (2005). *Ekonomičeskaya Bezopasnost Rossii: Obşii Kurs (Rusya'nın Ekonomi Güvenliği: Genel Kurs)*, Moskva: Delo, s. 896; Yazev, V.A. (2003). "Energetičeskaya Bezopasnost Rossii: Vnutrenniye i Mezhdunarodniye Aspekti" ("Rusya'nın Enerji Güvenliği: Yurtiçi ve Uluslararası Yönleri"), *Bezopasnost Evrazii (Avrasya Güvenliği)*, No: 2, s. 667-681.

²³⁵ Dovayev, I. (2009). "Sovremennyy Terrorizm na Severnom Kavkaze" ("Kuzey Kafkasya'da Çağdaş Terörizm"), *Novaya Evraziya (Yeni Avrasya)*, No:1, s. 79.

²³⁶ Gadzhiyev, K.S. (2001). *Geopolitika Kavkaza (Kafkasya Jeopolitiği (Küresel Politigi, Siyaseti))*, Moskova, Mezhdunarodniye Otnoşeniya (Uluslararası İlişkiler), s. 47; Aruhov, Z.S. (1999). *Ekstremizm vSovremennom İslame (Çağdaş İslam'da Ekstremizm)*, Mahachkala, s. 85.

²³⁷ Natsionalnyi Antiterrorističeskiy Komitet Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Ulusal (Milli) Anti-terör (Terörle Mücadele) Komitesi), <http://nac.gov.ru/publikacii/stati-knigi-broshyury.html>

²³⁸ Bashirov, L.A. (2011). "Razvitiye Rossiiskogo Federalizma Kak Faktor Garmonizatsii Mezhnatsionalnih Otnoşenii" ("Etnik İlişkilerin Harmonizasyonu (Uyumlaştırılması) Faktörü Olarak Rus (Rusya) Federalizminin Gelişimi"), *Gosudarstvo, Religiya, Tserkov v Rossii i za Rubezhom (Rusya ve Yurtdışında Devlet, Din, Kilise)*, No:2, s. 221-225.

edememiştir. Letonya'nın Anayasasını örnek alarak oluşturdıkları İçkerya Cumhuriyetinin ilk Anayasası (1991-1994) Çeçen halkını kendi etrafında konsolide edememiştir. Uzmanlara göre, İçkerya merkezli devlet inşasının başarısızlığından dolayı yakın gelecekte Çeçenistan'da özerklik taleplerinin yükselme ihtimali düşüktür. İkinci olarak, askeri açıdan Rusya karşı kazanma şansının düşük olması özerklik projesini sorunsallaştırmaktadır. Ayrıca demografik açıdan Çeçenlerin diğer bölgelere doğru göç etmesi ve Çeçenistan'ın özerkliğini destekleyecek dış desteğin bulunmaması ayrılıkçılık politikasını zayıflatmaktadır. Çeçenistan'ın özerklik projesini ABD ve AB ülkeleri desteklemediği gibi, Türkiye ve komşusu Gürcistan da kendi ülkelerindeki azınlıklardan kaynaklanan özerklik sorunlarından dolayı destek sağlamamıştır. Rusya Kremlin ile iyi ilişki kuran Ramzan Kadirov'u destekleyerek Çeçenistan'daki ayrılıkçı hareketleri denetim altına alabilmektedir.²³⁹

Rusya'nın ulusal güvenliği açısından önemli olan diğer faktör Tataristan'dır. Tataristan'ın özerklik hareketi 1990'da Tatar Yüksek Sovyet'i Tataristan Cumhuriyetinin ulusal egemenliği deklarasyonunu imzaladığında başlamıştır. Deklarasyonda Tataristan Cumhuriyeti ne SSCB ne de Rusya Federasyonu toprakları içinde gösterilmişti. 1991'de SSCB dağıldıktan sonra bağımsızlık deklarasyonunu ilan etti, referandum ile anayasasını kabul etti ve kendi isteği ile Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) katılacağını belirtmişti. 1992'da referandum ile Rusya Federsayonu ile eşit haklar çerçevesinde ilişki kuracağını ve uluslararası hukukun bir öznesi olarak egemenliğini gösteren deklarasyon kabul etmiştir. Ancak bu çabalar Rusya tarafından yasaya aykırı olarak tanınmıştır. Tataristan ise Rusya Federasyonu'nun bir parçası olduğunu gösteren federal yasayı 2002 yılına kadar onaylamamıştır. 2002'de Tataristan'ın yeni anayasası Rusya Federasyonu Anayasasına uygun olduğu kabul edildikten sonra, federal yasayı imzalamıştır.²⁴⁰

Rusya'nın ulusal güvenliğini etkileyen en önemli diğer faktör uyuşturucu ticaretidir. Günümüzde uyuşturucu bağımlılığı ve yasadışı uyuşturucu ve psikotropik ilaç ticareti dünya toplumunun karşılaştığı önde gelen sorunlardan biridir. 21. Yüzyılda uyuşturucu ticaretinin yıllık hacmi 500 milyardan fazla olduğu ileri sürülmektedir. Bazı kaynaklara

²³⁹Shuvalov, A. (2016). "Stanovleniye Rossiiskogo Federalizma v Kontekste Protivodeistviya Separatistskim Tendentsiyam" ("Separatistik (Ayrıcı) Trendlere (Eğilimlere) Karşı Çıkma Bağlamında Rus Federalizminin Oluşumu"), *Vestnik Ekonomičeskoj Bezopasnosti (Ekonomi Güvenliği Bülteni)*, No: 1, s. 352-354.

²⁴⁰Amelina, Y. (2013). "Političeskiye Realii Tatarstana" ("Tataristan'ın Siyasi Gerçek(lik)leri "), *Rossiya i Musulmanskii Mir (Rusya ve İslam Dünyası)*, No:4 (250), s. 32-36.

göre, Rusya'daki uyuşturucu ticaretinin yıllık hacmi 3 milyar dolardan fazladır. Son on yılda uyuşturucu kullanımı Rusya'da beş katına yükselmiş ve 2015 verilerine göre yaklaşık 700 bin insan uyuşturucu bağımlısıdır. Bunlardan %84,9'u toksikoman ve uyuşturucu bağımlılığı hastasıdır. Diğer uzmanlara göre, aslında Rusya'da uyuşturucu kullanıcıların sayısı 6 milyona ulaşmıştır.²⁴¹ Uyuşturucu kullananların sayısının yüksek olması, uyuşturucu ticaretinin de gelişmesine ve yaygınlaşmasına imkan sağlayacaktır. Son on yılda yasadışı uyuşturucu ticareti tutuklananların sayısı 14 kat artmış ve bu sayı gittikçe yükselmektedir. 2004 yılında 150.096 bin kişi yasadışı uyuşturucu ticareti suçu ile tutuklanmışsa, 2014'de bu gösterge 212.019 bine ulaşmıştır.²⁴²

Rusya'da uyuşturucu bağımlılığının çocuk ve gençler arasında yükselmesi devleti endişelendirmektedir. Rusya İstatistik Komitesi'nin verilerine göre, son beş yılda uyuşturucu bağımlılığı ile hastalanan çocukların sayısı beş kat yükselmiştir. Rusya İçişler Bakanlığı'na göre uyuşturucu kullananların %90'ı 25 yaşına dolmadan uyuşturucu kullanmaya başlamışlardır. Böylece bu göstergeler şunu göstermektedir ki, Rusya'da gençler arasında suç ve yasadışı uyuşturucu ticaretinin yaygın olduğu.²⁴³

Günümüzde Rusya'da geleneksel uyuşturucu maddelerin yerinin sentetik veya yarı sentetik maddeler doldurmaktadır. Rusya'nın hiçbir bölgesi yok ki, uyuşturucu kullanımı ve ticareti kayıt edilmeyen. Uyuşturucu suçu ve kullanımı en yüksek olarak kayıt edilen bölge Rusya'nın merkez, kuzey-batı ve deniz kıyısı bölgeleridir.²⁴⁴ Rusya'nın uyuşturucu sevkiyatı için coğrafik konumu uygun olduğu için, Afganistan'dan gelen uyuşturucu maddeleri Orta Asya üzerinden Rusya'ya ve Avrupa'ya ulaşmaktadır. Bu aynı zamanda uyuşturucu ticaretinin yükselişini de beraberinde getirmektedir. Afgan uyuşturucu maddelerinin %25'i Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan üzerinden, %49'u İran'dan ve %26'sı Pakistan üzerinden gelmektedir. Afgan uyuşturucu maddelerinin Tacikistan'dan gelmesi Rus askerlerinin Afgan-Tacik sınırından gitmesiyle artış göstermiştir. Rus

²⁴¹Kulikov, A. (2015). "Nezokoniy Oborot Narkotikov. Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti Rossii" ("Yasadışı Uyuşturucu Ticareti (Kaçakçılığı): Rusya Ulusal Güvenliği Tehdidi"), *Sbornik Komiteta GDRF (GDRF Komitesi Tutanakları (Koleksiyonu))*, s. 35-37.

²⁴²Korchagin O., Chirkov D. (2015). "Sintetiçeskiye Narkotiki v Rossii Kak Realnaya Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti" ("Rusya'da Ulusal Güvenlik Tehdidi Olarak Sentetik Uyuşturucular"), *Aktualniye Problemy Ekonomiki i Prava (Ekonomi ve Hukuk'un Aktüel (Gerçek) Problemleri (Sorunları))*, No:1 (33), s. 247-250.

²⁴³Savchuk, O. (2013). "Borba s Narkomaniy - Odnaz Osnozn Obespeçeniya Bezopasnosti Zhiznodeyatelnosti Molodezhi" ("Gençlerin Hayat Güvenliğini Sağlamanın Temellerinden Biri- Uyuşturucu Bağımlılığı ile Mücadele"), *Vestnik (Haberci (Bülten))*, No:2 (16), s. 74-76.

²⁴⁴Yurchenko, V. (2013). "Narkotiki Kak Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti" ("Ulusal Güvenlik Tehdidi Olarak Uyuşturucular"), *Zashita i Bezopasnost (Emniyet (Koruma) ve Güvenlik)*, No:1 (64), s. 28-30.

askerleri bulunurken Afgan-Tacik sınırında en fazla 220 kg eroin yakalanmıştır. Rus askeri gittikçe sonra ise 2 bin ton eroin yakalanmıştır.²⁴⁵

Uzmanların göre aşağıdaki şartlar giderilmedikçe yasadışı uyuşturucu ticareti ve kullanımını hacminin artacağı beklenmektedir:

- Çeşitli uyuşturucu kaçakçılığı ve uyuşturucu ilaçlarının yükselişi;
- Yurt içi ve yurtdışı uyuşturucu ticareti grupları ile ilişki kurmayı hedefleyen bölgesel ve yerel ölçekte organize suç gruplarının yoğunlaşması;
- Ukrayna'dan gelen uyuşturucu kaçakçılığının artışı;
- Kuzey Kore Cumhuriyeti'nden gelen uyuşturucu kaçakçılığının yaygınlaşması;
- Dış ticaretle ilgilenen ticari kurumların denetlenmemesidir.

Böylece Rusya'daki yasadışı uyuşturucu ticareti ve uyuşturucu kaçakçılığı devletin sosyal, siyasal, demografik ve iç ulusal güvenliğine ciddi tehdit oluşturan faktördür.²⁴⁶

Kontrolsüz göç sorunu da Rusya'nın ulusal güvenliği için tehdit oluşturan faktördür. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2010 yılındaki verilerine göre, küresel göç sürecine katılanların sayısı 214 milyon, yani dünya nüfusunun %3'nü oluşturmuştur.²⁴⁷ Göçmenler sayısı sırasında Rusya (12,3 milyon) dünyada ABD'den (42,8 milyon) sonra ikinci sırada yer almaktadır. Dünyada göçmen kabul etmeyen hiçbir devlet kalmamıştır. Dünyada birçok devlet göç hareketlerini denetim altına almak istemektedir. Fakat gelişmekte olan ekonomilerin, serbest emek, para ve yatırım dolaşmasına ihtiyacı vardır. Ancak bu serbest dolaşım aynı zamanda devletin ulusal güvenliği için sorunlar ve tehditler oluşturabilmektedir.

Toplum içinde suç işleme oranının yükselişi göçten kaynaklanan en önemli sorundur. Bunun dışında uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm, ekstremizm ve rüşvet gibi sorunların yaygınlaşmasına da neden olabilmektedir. 2012 yılında Rusya'da gerçekleşen

²⁴⁵ Kazakova P.V., Katkov Yu.N. (2016). "Narkotiki i Torgovlya "Zhivim" Tovarom Kak Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti Rossii" ("Rusyal Ulusal Güvenliği Tehdidi Olarak Uyuşturucular ve "Canlı" Ürün Ticareti"), *Problema Analiza (Analiz Sorunu (Problemi))*, s. 34-36.

²⁴⁶ Radchenko, S.A. (2013). "Kontrabanda Narkotičeskih Sredstv i Ekonomicheskayaa Bezopasnost Gosudarstva" ("Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Devletin Ekonomi (İktisadi) Güvenliği"), No: 5, s. 85-87.

²⁴⁷ IOM Facts & Figures: Global Estimates and Trends. URL: <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/facts-figures-1.html>

2,3 milyon suçun 42,7 bini göçmenler tarafından işlenmişti. 2003-2012 yılları arasında yaklaşık tüm işlenen suçların %3,3'ü göçmenler tarafından yapılmıştır.

Ayrıca Rusya'ya göç eden insanların sayısı gittikçe artmaktadır. 2011 yılında 356 bin insan Rusya'ya göç etmiştir. Bunlardan 64 bin Özbekistan, 43 bin Ukrayna, 41 bin Kırgızistan, 36 bin Kazakistan, 35 bin Tacikistan ve 32 bin Ermenistan ülkesinden gelmiştir.²⁴⁸2010'da Rusya'da çalışmakta olan göçmenlerin sayısı 1,6 milyona ulaşmıştır. Bu göçmenlerin %31'i Özbekistan, %16'si Tacikistan, %11'i Çin, %10'u Ukrayna ve %7'si Kırgızistan vatandaşlarıdır.²⁴⁹

Emek gücü açığını kapatamayan Rusya, diğer gelişmiş ülkeler gibi, düşük düzey işlerde çalıştırmak için göçmenlerin emek gücüne ihtiyacı vardır. Günümüzde Rusya ekonomi sektörünün tüm alanlarında göçmenlerin emek gücü kullanılmaktadır. Ancak S.V. Ryazantsev'in belirttiği gibi, göçmen işçiler kendileri ile birlikte birçok kültürel, sosyal ve politik sorunlar getirmiştir.²⁵⁰ Fakat adı geçen Orta Asya ülkelerinin kendilerinde emek gücü açığı, örneğin Tacikistan'da Çinli göçmenler tarafından kapatılmaktadır.²⁵¹

Göçmenlerin sayısının gittikçe artması Rusya'daki demografik kültürel çeşitliliği de etkilemektedir. Dolayısıyla Rusya çokkültürlü sivil toplum inşası için hiçbir azınlığı dışlamayan politika üretmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştiremediği takdirde etnik ve kültürel çatışmaların yükselişinin önüne geçemeyecektir.

2011'de "Obşestvennoe Mneniye -Levada-Tsentr " Araştırma merkezi tarafından yapılan anket sonucuna göre, Rusyalıların %39'u ülkelere göçmenlerin gerekmediğini

²⁴⁸Mezhdunarodnaya Migratsiya (Uluslararası Göç), Rusya İstatistik Kurumu, 2014, http://www.gks.ru/firee_doc/new_site/population/demo/migr2.xls

²⁴⁹ Zaitsev, V.A. (2011). "Migrantı v Sovremennoi Rossii: Problemy Kontrolya i Obrozovaniya" (Çağdaş Rusya'da Göçmenler: Yönetim ve Eğitim Sorunları), *Pravo i Obrazovaniye (Hukuk ve Eğitim)*, No: 5, s. 150-153.

²⁵⁰ Ryazantsev S.V. (2012). "Rossii Nuzhna Novaya Migratsionnaya Politika" ("Rusya Yeni Göç Politikasını (Siyaseti) Gerektiriyor"), *Mezhdunarodniye Protsey (Uluslararası Prosesler)*, 10 (1), s. 54.

²⁵¹ Bologoe P. (2013). "Na Krişe Mira, ili Prevratitssya li Tadzhikistan v Kitayskuyu Koloniyu" ("Dünya Çatısında: veya Tacikistan Çin Kolonisi Haline Gelecek Mi?"), *Lenta.Ru*, <http://lenta.ru/articles/2013/05/14/pamir>, (son erişim Eylül 2016)

belirtmiştir.²⁵²Merkezin 2012'de yürüttüğü ankete göre ise, Rusyalıların %65'i ülkedeki göçmenlerin sayısının azaltılmasını istemiştir.²⁵³

Göç sorunu aynı zamanda Rusya ekonomisini de etkilemektedir. Ekonomisi gelişmekte olan Rusya için yüksek kaliteli uzmanlara olan ihtiyaç daha fazladır. Fakat Rusya'ya çalışmaya gelen göçmenlerin %50'si Rusça yazma ve okuma düzeyi düşük olan ve %15-20'si ise Rus dilini hiç bilmeyen göçmenlerdir.²⁵⁴Rusya'nın göçmenlere ilişkin kapsamlı çalışmalarına rağmen, sınırdan geçen göçmen sayılarını denetiminde yetersiz kalmaktadır. Rusya'da göç kontrolüne ilişkin verimli politikanın nasıl olacağı ve bu politikanın sonucu iç etnik yapıları etkileyip etkilemeyeceği sorusu henüz cevap bulmuş değildir.

Rusya'nın ulusal güvenliği açısından en önemli faktörlerden diğeri enerji politikasıyla ilgilidir. Rusya'nın enerji politikası 1990 ve 2016 yılları arasında ciddi evrimsel süreçlerden geçmiştir. 1990'lı yılların başında Rusya enerji politikası için önemli mesele ekonomik krizin üstesinden gelmek ve piyasa ekonomisine geçmek olmuşsa, 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başından itibaren enerji politikasının temel amacı yakıt ve enerji kompleksini geliştirmek ve bunun sayesinde Rus ekonomisini kaldırmak ve istikrarı sağlamak olmuştur. Dolayısıyla mevcut sorunlarla baş edebilmek için Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya Federasyonu ulusal güvenliği ile ilgili ilk stratejik belgeyi 1997 yılında "Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Konsepti" başlığı altında kabul etmiştir. Bu belgeye 2000'da değişiklikler getirilmiştir. 2009'da ise adı geçen belge tamamen hukuksal etkisini kaybetmiş²⁵⁵ ve "2020 yılına kadar Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi" başlığı altındaki yeni belge yürürlüğe konulmuştur.²⁵⁶Buna paralel olarak ulusal güvenliğin en önemli boyutlarından birini oluşturan enerji güvenliğine

²⁵²"Obşestvennoye Mneniye - 2011" ("Kamuoyu (Toplum Fikiri)- 2011"), *Levada Tsentr*, Moskova, 2011, <http://www.levada.ru/old/books/obshchestvennoe-mnenie-2011>

²⁵³Obşestvennoye Mneniye - 2012" ("Kamuoyu (Toplum Fikiri)- 2011"), *Levada Tsentr*, Moskova, 2012, <http://www.levada.ru/old/books/obshchestvennoe-mnenie-2012>

²⁵⁴ Falaleev M. (2013). "Gastarbaiterov Obyazhut Govorit po Russki" ("Göçmen İşçilere Rusça Konuşma Zorunluluğu"), *Rossiiskaya Gazeta (Rusya (Rus) Gazetesi)*, 14 Mayıs 2013.

²⁵⁵"Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti"), *Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi)*, 1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

²⁵⁶"Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılı Öncesindeki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi")*Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi)*, 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

ilişkin ilk belge de 1997 yılında kabul edilmiştir.²⁵⁷ Daha sonra 2003 yılında "2020 yılına kadarki Dönemi Kapsayan Rusya Enerji Stratejisi"²⁵⁸ ve bu belgenin yenilenmiş şekli olarak 2009 yılında "2030 yılına kadarki Dönemi Kapsayan Rusya Enerji Stratejisi" belgesi yürürlüğe konulmuştur.²⁵⁹ Bunun yanı sıra 2011 yılında yakıt ve enerji kompleksinin hukuksal temelini oluşturan "Yakıt ve Enerji Kompleksi Kurumlarının Güvenliği Hakkında" Federal Yasası onaylanmıştır.²⁶⁰

Ancak 1990'lı yıllarda yürürlüğe konulan birçok belgedeki amaçlara ulaşmak açısından pek de başarı sağlanamamıştır. Sadece Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle enerji politikasındaki esas sorunlar çözüm bulmaya başlamıştır. Putin'in enerji politikasına öncelik verir ve devletin enerji güvenliğini sağlamada karşı karşıya kaldığı iç ve dış etkenleri yeniden değerlendirmiştir.²⁶¹

Rusya'nın enerji stratejisine göre enerji güvenliğini etkileyen veya tehdit eden esas iç faktörler şunlardır:

- 1) Enerji güvenliğinin ihlaline götüren denetim ve doğal kazaları tahmin edilmesinin eksikliği;
- 2) Kaza oluşma riskini yükselten temel üretim fonlarının tüketilmesi;
- 3) İhracata aşırı derecede bağımlı olma;
- 4) Tüketiciler için uygun olmayan tarifelerin yükselmesine götüren objektif ve sübjektif yatırım bedelinin ve üretim maliyetinin yükselişi;
- 5) Enerji sağlama güvenliği ve güvenilirliği için enerji tedarikçilerin hak ve sorumluluğunu aşırı merkezileştirme;
- 6) Enerji tedarikinin yeterince kontrol edilememesi;

²⁵⁷ Bushuev V., Voropay N., Senderov S., Saenko V. (2012). "O Doktrine Energetičeskoi Bezopasnosti Rossii" ("Rusya'nın Enerji Güvenliği Doktrini Hakkında"), *Ekonomika Regiona (Bölge Ekonomisi)*, No:2, 2012, s. 40.

²⁵⁸ "Energetičeskaya Strategiya Rossii na period do 2020 goda" ("2020 yılı Öncesindeki Dönem İçin Rusya'nın Enerji Stratejisi"), Institut Energetičeskoy Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü), Moskva, 2003, http://www.energystrategy.ru/editions/es-28_8_2003-ies.htm

²⁵⁹ "Energetičeskaya Strategiya Rossii na period do 2030 goda" ("2030 yılı Öncesindeki Dönem İçin Rusya'nın Enerji Stratejisi"), Ministerstvo Energetiki Rossiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı), Moskva, 2009, <http://minenergo.gov.ru/node/1026>

²⁶⁰ "O Bezopasnosti Obyektov Toplivno-Energetičeskogo Kompleksa" ("Yakıt ve Enerji Kompleksi Objeleri Güvenliği Hakkında"), Federalni Zakon ot 21 İyulya 2001 goda N 256-FZ (21 Temmuz 2001 yılı Federal Yasası), Rossiskaya Gazeta (Rusya Gazetesi), No: 5537 (161), 2011, <https://rg.ru/2011/07/26/tek-dok.html>

²⁶¹ Putin V. (1999). "Rossiya na Rubezhe Tısaçiletii" ("Binyıl Sınırında Rusya (Rusya Millenium)"), *Nezavisimaya Gazeta (Bağımsız Gazete)*

- 7) Basamaklı kazaların yükselme riskine götüren tüm enerji seviyelerinde denetim ve teknolojik yönetim sistemlerinin koordine edilmemesi;
- 8) Enerji sisteminin gelişmesi ve güvenli faaliyeti için normatif ve hukuksal sağlama sisteminin eksikliği.²⁶²

Vlad Ivanenko Rusya'nın enerji politikasını etkileyen iç faktörler olarak iş ortamı ve kamusal yönetime işaret eder. Ona göre, Rusya'da enerji politikasının sağlam bir şekilde gelişmesini sağlayan iş ortamı G8 veya BRIC devletleri ile karşılaştırıldığında düşük düzeydedir. Enerji sahasındaki Rus iş adamları iş ortamı kalitesinin uluslararası standartlara uygun olduğunu ileri sürmüş olsa da, fiziki altyapı kalitesinin düşük seviyelerde olması ve bürokrasideki verimsizlik ve yolsuzluk iş ortamının hangi düzeyde olduğunun göstergesidir.²⁶³

Ivanenkon'un ileri sürdüğü ikinci faktör devletin piyasadaki rolü ile ilişkilidir. Rusya'da devletin piyasadaki rolü daha yüksektir. Bu enerji politikasının verimliliğinin artmasına negatif etki yaratmıştır.²⁶⁴ 90'lı yılların başında başlayan enerji sektörünü özelleştirme ve deregülasyon politikaları pek de başarılı olmamıştır. Çünkü devlet özel sektördeki müdahalesini yükseltmeye ve eski geleneksel Sovyet tipi planlı ekonomi yöntemini kullanmaya devam etmiştir.²⁶⁵

Rusya devlet içindeki enerji talebi sorunlarını çözmek için birçok politika geliştirmiştir. Bugün ülkede yıllık 1 milyon ton petrol üreten 28 iri tesis çalışmaktadır. Petrol ürünleri taşımacılığı toplam 50 bin kilometre uzunluğundaki kara yollardan geçmektedir. 19 bin 300 kilometre boru hattı ile petrol ürünleri bölgelere dağıtılmaktadır. Petrol ürünlerine olan iç talebi en iri on şirket sağlamaktadır. Bunlar "Rosneft", "Lukoil", "Surgutneftegaz", "TNK-BP" ve "Gazprom Neft" şirketleri. Petrol tedariki "Transneft" ve "Transnefteprodukt" şirketleri ile gerçekleştirilmektedir.

²⁶² "Energetičeskaya Strategiia Rossii na period do 2030 goda" ("2030 yılına kadarki Dönem İçin Rusya Enerji Stratejisi"), Ministerstvo Energetiki Rossiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı), Moskva, 2009, <http://minenergo.gov.ru/node/1026>

²⁶³ Ivanenko V. (2008). "Russian Energy Policy and Its Domestic and Foreign Implications", *International Journal*, 63 (2), s. 266-267.

²⁶⁴ Ivanenko V. (2008)., "Russian Energy Policy and Its Domestic and Foreign Implications", *International Journal*, 63 (2), s. 268.

²⁶⁵ Milov V., Coburn L. L., Danchenko I. (2006). "Russia's Energy Policy, 1992-2005", *Eurasian Geography and Economics*, 47(3), s. 285-287.

Gaz kaynaklarına olan ihtiyaç ise 162 bin kilometre olan kara yolları üzerinden ve toplam 42,1 bin metreküp güce sahip 215 gaz kompresör istasyonlarından tedarik edilmektedir. Günümüzde doğal gaz ve petrol iç talebi sağlamakta olan en önemli enerji kaynaklarıdır. Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı'nın en önemli başarısı her dönem gaz ve petrol kaynaklarının üretim hacmini yükseltmesidir. 2010 yılında 6,1 milyon ton olan petrol üretimi, 2011'de 511,2 milyon tona çıkarılmıştır.

Rusya iç enerji talebini temin etmek için elektrik alanında da reformlar yapmaya çalışmıştır. Yeni elektrik santrallerinin inşası sayesinde 2011 yılında toplam 4817,3 megavat olan elektrik hacmi, 2012'de 218145,8 megavata ulaşmıştır. Rusya boyunca toplam elektriğin %68,4'ü termik santraller, %20,4'ü su santraller ve %11'i nükleer santrallerden üretilmektedir. Yıllık enerji üretim hacmi 2011'de 1019,4 milyar kilovat iken, aynı dönem yıllık elektrik kullanım hacmi 1000,1 milyar kilovat olmuştur. Üretilen elektriğin %70'i sanayi sektörü ve %20'si halk tarafından tüketilmektedir.

3.2.2.Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik ve Enerji Politikasını Etkileyen Dış Faktörler/Aktörler

3.2.2.1. Küresel Aktörler

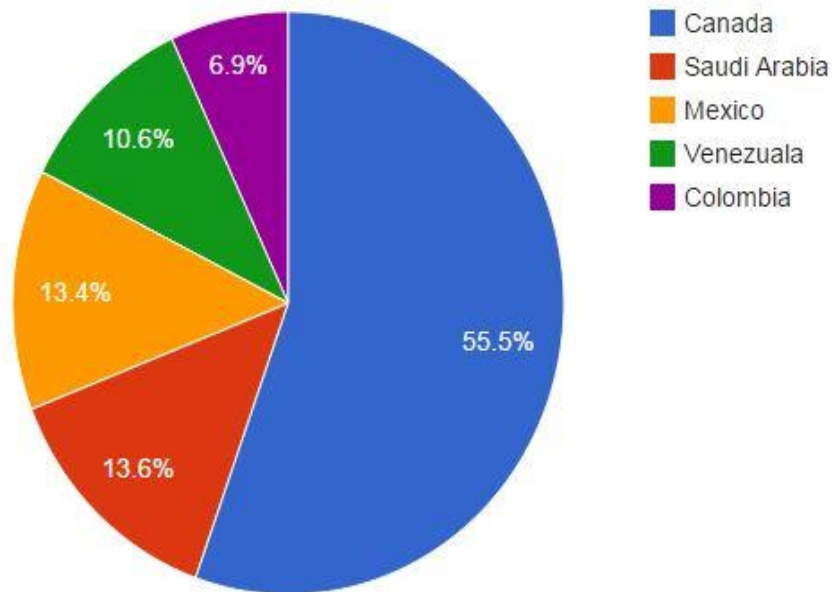
Rusya'nın ulusal güvenliği ve enerji politikasını etkileyen en önemli küresel aktörler ABD ve AB'dir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra mirasçısı olarak Rusya Federasyonu iç politik ve ekonomik sorunlarla baş başa kalmıştır. Aynı dönemde Avrupa devletlerinin bir çatı altında Avrupa Birliğini kurması ve uluslararası alanda tek güç olarak ABD'nin tek başına dünya düzenini kurmaya çalışması Rusya'yı endişelendirmiştir. Çünkü bir taraftan askeri bir örgüt olarak NATO Rusya sınırlarına doğru genişlerken, diğer taraftan AB bir politik örgüt olarak post-Sovyet Doğu Avrupa ülkelerini kendi çatısı altına almaya çalışıyordu. 90'lı yıllarda Rusya kendi iç sorunlarıyla uğraşırken, ABD ve AB'den gelen bu genişleme politikalarına yeteri kadar tepki gösterememiştir. Ancak 90'ların sonunda Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle, literatürde moda haline gelmiş kavram "soğuk savaş" dönemindeki duruma geri fikirleri ileri sürülmeye başlamıştır. Çünkü Putin Rusya'yı tekrar bir büyük güç yapma arzusuyla ABD ve AB politikalarına sert biçimde yanıt vermeye başlamıştır.

3.2.2.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Rusya'nın ulusal güvenliği açısından iç faktörler ile beraber dış faktörlerden gelen tehditler çok önemlidir. Bu doğrultuda Rus dış politikasındaki en önemli kilit hedeflerden bir küresel güç ABD ile ilişkilerini düzenlemektir. Rusya ve ABD ilişkilerinin düzenlenmesi sadece Rusya'nın ulusal güvenliği açısından değil, ayrıca uluslararası düzenin istikrarı açısından da çok önemlidir.²⁶⁶

Bugün ABD'nin ekonomisine eşit olabilecek hiçbir devlet yoktur. Dünya GSYH'nin %20'si ABD'ye aittir. Dünyadaki ileri teknoloji ürünlerinin %40'i, bilgisayar ürünlerinin %34'ü, uzay ürünlerinin %55'i ve iletişim ürünlerinin %25'i ABD'de üretilmektedir. Yıllık ekonomik gelişme temposu %3-4 ve bu açıdan AB ülkeleri ile Japonya'yı geride bırakmaktadır.

Jan 2015 Oil Imports to US -83% of US Total

Kaynak: IEA, 2015

Şekil 3.1. ABD'nin Petrol İthalatı Ülkelere Göre

²⁶⁶ Ivanov, A.S., Matveev, I.E. (2016). "Globalnaya Energetika na Rubezhe 2016 g.: Borba za Resursy, Obostreniye Konkurentsii" ("2016 yılı Sınırında Küresel Enerji (Enerjetik): Kaynaklar İçin Mücadele, Artan Rekabet"), *Rossiiskii Vneşneekonomičeski Vestnik (Rusya Dış Ekonomi Bülteni)*, No: 1, s. 17.

Bu göstergelere aynı zamanda ABD'nin dünyada en çok enerji tüketen ülke olduğunu da eklemek gerekmektedir. ABD dünya petrolünün %29'unu tüketmektedir ve bunun 2030 yılına doğru daha yükseleceği beklenmektedir. Bu nedenle ABD enerji kaynaklarına olan ihtiyacını temin etmek için esas petrol ve gaz kaynakları olan bölgeleri ve uluslararası petrol ve gaz hatlarını sıkı denetim altına almayı ve bu kaynakların fiyatlarının kontrolünü de elinde tutmayı istemektedir.²⁶⁷

Enerji politikası ABD dış politikasının en önemli önceliklerinden olduğu için petrol ve gaz kaynaklarına zengin Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde Rusya'nın ulusal çıkarları sık sık çatışmaktadır. Küresel hegemonyasını adeta bu bölgedeki güç rekabetine endekslemiş olan ABD açısından Rusya ve Çin büyük rakip güç oluşturmakta ve bu bağlamda Orta Asya ve Kafkasya bölgeleri ABD açısından stratejik birer öncelik olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim, 11 Eylül'den bu yana yaşanan gelişmeler, bölgede başta Rusya ve Çin'in karşılıklı menfaatlerini da etkileyebilecek bir ortamı gündeme getirmiştir. Bu nedenle, Rusya Federasyonu bakımından, ülke bütünlüğünün korunması, arka bahçesindeki nüfusunun devamı, enerji kaynakları-güzergahları üzerindeki ağırlığını sürdürmesi, bölgedeki Rus varlığının devamı ve terörün önüne geçilmesi gibi tarihi, sosyo-psikolojik, ekonomik, siyasi ve stratejik açılardan dolayı mutlaka kontrol edilmesi gereken; Çin açısından ise Avrupa'ya açılımının en kısa ve ekonomik yolu olmasının yanında, iç güvenliği ve bütünlüğü, artan enerji ihtiyaçları, bölge ülkeleri üzerinde Batı etkisinin önlenmesi ve kuzeybatı sınırlarının emniyete alınması açılarından stratejik değeri yüksek olan Orta Asya üzerinde yoğun bir güç mücadelesi yaşanmaktadır.²⁶⁸ ABD bu bölgelerdeki enerji kaynaklarına ulaşmak için Rusya'nın katılımı olmayan birçok petrol ve gaz boru hatlarının inşası projelerini desteklemiştir. Örneğin, 1999'da Azerbaycan'dan Ukrayna'ya kadar uzanacak "Bakü-Supsa" petrol boru hattı, 2006 yılında faaliyete geçen "Bakü-Ceyhan-Tiflis" petrol boru hatlarının inşasını desteklemiştir. Ayrıca Azerbaycan'dan

²⁶⁷ Glushenko, Y. N. (2013). "Sostoyaniye, Problemy i Perspektivy Sotrudnichestva Rossii i SŞA v Ekonomicheskoi Sfere" ("Ekonomi Alanında Rusya ve ABD İşbirliğinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri"), *Problemy Natsionalnoi Strategii (Ulusal Strateji Sorunları)*, No: 6 (23), s. 150.

²⁶⁸ Erol, M.S. (2011). Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası. Mehmet Seyfettin Erol (Editör). *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*, Ankara: Barış Kitap, s.11

Avusturya'ya kadar uzanacak 3300 kilometre uzunluğundaki "Nabucco" gaz boru hattının inşası için de aktif bir şekilde yardımda bulunmuştur.²⁶⁹

Son yıllardaki Rus-Amerikan ilişkilerinde bir "yeniden başlatma"nın gerçekleşmekte olduğu ileri sürülmekte olsa da, ülkeler arasındaki ilişkilerde Rusya'nın ulusal güvenliğine tehdit eden birçok anlaşmazlıklar söz konusudur. Rus-Amerikan ilişkilerindeki esas anlaşmazlıklar ABD'nin eski Sovyetler Birliği coğrafyasında etkisini yoğunlaştırmasıyla, özellikle Orta Asya ve Hazar Denizi bölesi, Gürcistan ve Ukrayna'da Amerikan etkisinin artması ikili ilişkileri gerginleştirmektedir. İran konusunda da Rusya ve ABD arasında gerginlik mevcuttur. Rusya İran'ın Buşer bölgesinde büyük ekonomik faydası olan nükleer enerji santralını inşa etmek isterken, ABD bunu ulusal güvenliği için bir tehdit olarak algılamaktadır.²⁷⁰

Rus-Amerikan ilişkilerini gerginleştiren son vaka Ukrayna krizi ile ilişkilidir. Birçok Amerikan ve Rus uzmanlar Ukrayna'da ortaya çıkan uluslararası krizi ilk sırada Rus-Amerikan çatışması olarak değerlendirmektedirler.²⁷¹ Aslında bu krizin ortaya çıkışında Ukrayna'nın ticari-ekonomik entegrasyonu ile ilgili Rusya ve AB arasındaki rekabet olduğu gerçektir. Fakat bu rekabetin ciddi siyasal krize doğru tırmanmasıyla Rusya'nın karşısına ABD çıkmıştır. Bundan dolayı Sovyetler Birliği'nin dağılmasından uzun bir dönem geçtikten sonra ABD Rusya'nın ulusal güvenliği açısından bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır.²⁷²

Rusya'nın ABD ile ilişkileri Ukrayna krizinin hemen öncesindeki yıllarda bozulmaya başlamıştır. Rusya post-Sovyet devletlerinin geleceği, Avrupa'nın güvenliğini sağlama, dünya düzeninin yeniden yapılandırılması konularında ABD ile ortak anlaşma yapamamıştır. 2000'li yılların başında Rusya ABD'nin Irak askeri müdahalesine ve İran'a

²⁶⁹ Korneev, A.V. (2010). "Rossiisko-Amerikanski Energetičeskii Dialog: Voprosy Energetičeskoi Effektivnosti i Energobereženiya" ("Rusya- ABD Enerji Diyalogu: Enerji Verimliliği ve Tasarrufu Sorunları (Soruları)"), *Rossiya i Amerika XXI veke (21. Yüzyılda Rusya ve Amerika)*, No:2, <http://www.rusus.ru/?act=read&id=202>

²⁷⁰ Bratrevskiy M., Suzdaltsev A. (2009). "Tsentralnaya Aziya: Region Ekonomičeskoi Konkurentsii Rossii, KNR, SŞA i ES" ("Orta Asya: Rusya, Çin, ABD ve AB'nin Ekonomik Rekabet Bölgesi"), *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz (Orta Asya ve Kafkasya)*, No: 3 (63), s. 103-105.

²⁷¹ Istomin, I.A. (2015). "Razgadat Enigmu: Zapadnoe Ekspertnoe Obşestvo v Poiskah Obyasneniya Rossiiskoi Politiki" ("Enigma'yı Çözme: Rus Politikasını Anlatmaya Çalışan Batı Uzman Şirketi"), *Rossiiskii Sovet po Mezhdunarodnim Delam (Rus (Rusya'nın) Uluslararası İşler Konseyi)*, http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=5616#top

²⁷² Kortunov, A. (2016). "Rossiisko-Amerikanskiye Otnoşeniya: Novaya Realnost i Kak Snei Borotsya" ("Rusya-Amerika İlişkileri: Yeni Durum ve Onunla Mücadele Yolları"), *Ovservo*, s. 171-172.

karşı yapılan herhangi bir tehdite karşı çıkmıştır. Bununla beraber NATO'nun post-Sovyet devletleri ile ilişkilerini geliştirmesine sıcak bakmamıştır.²⁷³

Rusya ulusal güvenliği için Afganistan'ı tehdit oluşturan bölge olarak algıladığı için 11 Eylül 2001'de ABD'deki terör olayından sonra ABD'nin uluslararası terörizme karşı mücadelesini desteklemiş ve bu bağlamda Afganistan'daki "Al-Kaide" terörist örgütünü imha etme konusunda kendi hava sahasını açacağını ve Orta Asya devletlerinde ABD'nin askeri üslerini konuşlandırmasına karşı çıkmayacağını belirtmiştir. Fakat Rusya'nın bu kararı Orta Asya bölgesinde ve Rusya'nın güney sınırlarında terör tehdidinin yükselişine neden olmuştur.²⁷⁴Rusya terörizm konusunda ABD ile işbirliği yapmış olsa da, iki devlet arasındaki ilişkilerde tansiyon düşmemiştir. ABD'nin Afganistan harekâtından sonra Kırgızistan ve Özbekistan'dan askeri üslerini çekmemesi ve NATO'nu Doğu Avrupa'ya doğru genişleyerek eski Sovyet cumhuriyetlerini kendine katması ikili ilişkilere soğukluk getirmiştir.²⁷⁵

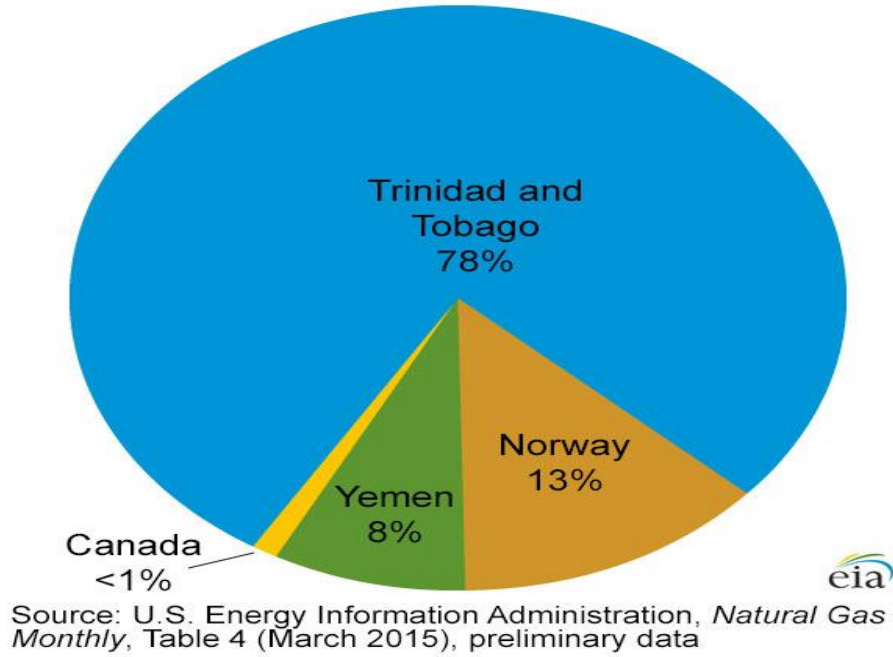
²⁷³ Voitlovskiy, F.V. (2015). "Rossiisko-Ameerikanskije Otnoşeniye v Kontekste Ukraynskogo Krizisa: Tendetsii i Perspektivi" ("Ukrayna Krizi Bağlamında Rus- Amerikan İlişkileri: Trend ve Beklentiler"), *Puti k Miru i Bezopasnosti (Barış ve Güvenlik Yolları)*, No:1 (48), s.68-69.

²⁷⁴Krasovskiy, A. (2011), "Otnoşeniya Rossii i ŞŞA v Kontekste Natsionalnoy Bezopasnosti Rossii" ("Rusya'nın Ulusal Güvenliği Bağlamında Rusya ve ABD İlişkileri"), *Vlast (İktidar)*, s. 163.

²⁷⁵Arbatov, A. (2006). "Rasşireniye NATO i Natsionalnoye Interesı Rossii" ("NATO Genişlemesi ve Rusya'nın Ulusal Çıkarları"), *Politika: Analiz, Hronika, Prognoz (Politik(Siyaset): Analiz, Kronik, Tahmin)*, No:2, s. 100-102.

U.S. LNG imports by country, 2015

Total = 92 billion cubic feet

Kaynak: EIA, 2015

Şekil 3.2. ABD'nin LNG Gazı İthalatı Ülkelere Göre

Rusya ve ABD dünya enerji güvenliğinin sağlanmasındaki yerleri önemlidir. Rusya en önemli enerji ihracat eden ülke ise, ABD dünyadaki en çok enerji ithalat eden ülkedir. Dolayısıyla iki devlet de kendi enerji güvenliğini korumak için fiyat politikası ve enerji taşımacılığı ile ilgili politikaları sık sık çelişmektedir. Petrol ve gaz kaynaklarına zengin Ortadoğu bölgesinde kendi hegemonyasını oluşturan ABD, Sovyet Birliği dağıldıktan sonra ortaya çıkan Orta Asya ve Hazar bölgelerinin zengin petrol ve gaz kaynaklarına da gözünü dikmiştir. Rusya'nın enerji güvenliği açısından ABD'nin bu bölgelerdeki mevcudiyeti bir tehdit olarak algılanmıştır.²⁷⁶

Rusya ve ABD arasında enerji diyalogu 11 Eylül olayından sonra başlamıştır. Fakat bu diyalog uzun süre hiçbir sonuç vermemiştir.²⁷⁷Rusya ile ABD esas olarak Rusya topraklarındaki enerji kaynaklarını arama ve üretme faaliyetlerinde anlaşma yapmışlardır. Rusya'ya yatırım yapan ilk on devletin sırasında yer alan ABD 2009'da bu sıradan çıkmıştır.

²⁷⁶ Bratreyskiy M., Suzdaltsev A. (2009). "Tsentralnaya Aziya: Region Ekonomičeskoi Konkurentssii Rossii, KNR, SŞA i ES" ("Orta Asya: Rusya, Çin, ABD ve AB'nin Ekonomik Rekabetin Bölgesi"), *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz (Orta Asya ve Kafkasya)*, No: 3 (63), s. 104.

²⁷⁷ Slobodyan, N.V. (2014). "Energodiialog Rossiya-SŞA i Stranı Persidskogo Zaliva" ("Rusya- ABD ve Körfez Ülkeleri Enerji Diyalogu"), *Mezhdunarodniye Otnoşeniya (Uluslararası İlişkiler)*, No:3, s. 104.

ABD yatırımının yaklaşık yarısı yakıt ve enerji sektörüne yapılmıştır. "Chevron", "Exxon Mobil", "ConocoPhillips" Rusya'nın enerji sektöründe faaliyet gösteren en önemli Amerikan şirketleridir. 2011 yılında "Rosneft" ve "Exxon Mobil" şirketleri arasında Karask Denizi, Karadeniz ve Batı Sibirya'da enerji kaynaklarını üretme konusunda anlaşmayı imzalamışlardır. 2012 yılında bu şirketler 3,2 milyar dolarlık maliyeti olan deniz kıyılarında kaynak aram işleri yürütecek ortak şirket kuram üzerinde anlaşmışlardır. 2013'da Dalni Vostok'da sıvılaştırılmış gaz üretecek tesisin inşası için bildiriye imzalamışlardır. ABD'de yatırımda bulunan en önemli Rus şirketleri ise "Lukoil", "Tehsnabeksport", "Atomredmedzoloto", "Severstal", "Evraz Grup", "NLMK", "Mechel" ve diğerleri.²⁷⁸

3.2.2.1.2. Avrupa Birliği

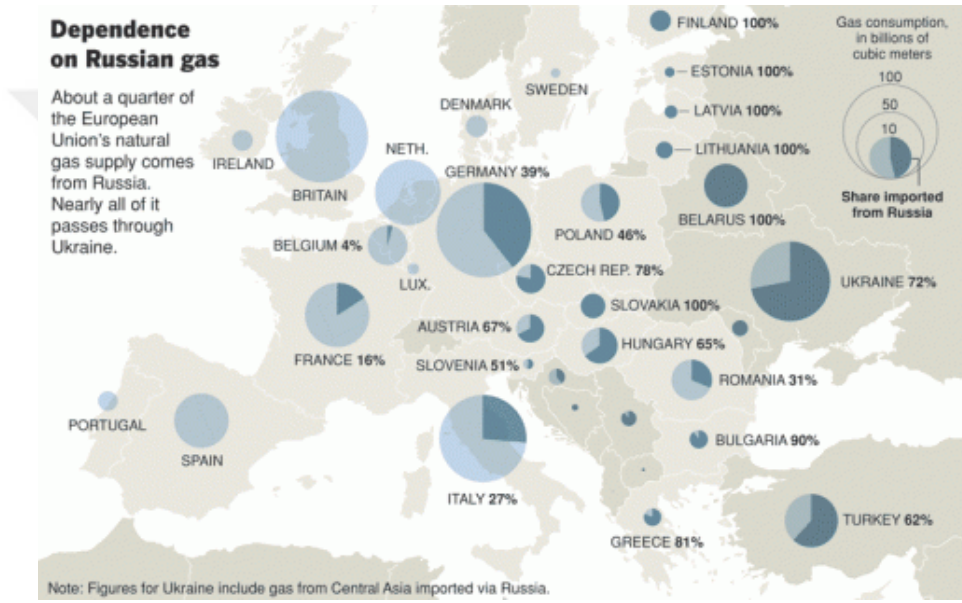
Rusya'nın Avrupa Birliği ile ilişkilerinin tarihi yirmi beş yıl önce başlamıştır. Resmi olarak Rusya ile AB arasındaki ilişkiyi düzenleyen 1994'deki "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması" belgesidir. Bu belge ikili ilişkilerin devam etmesine imkân sağlayamamıştır. Çünkü belge imza atıldıktan üç yıl sonra yürürlüğe konmuştur. Bir taraftan Rusya Sovyetler Birliği sonrası dönemde çökmüş ekonomik sistemi tekrar ayağa kaldırma çabası içindeyken, diğer taraftan yeni ortaya çıkan AB kendi yapılanma ve üyelik sayısını arttırma sorunlarıyla uğraşıyordu. 1995, 2004 ve 2007 yıllarında örgüte yeni üye devletler katmakla kısa sürede AB üyeleri sayısı 27'ye çıkmıştır. Yeni üye olan devletlerin içinde eski Sovyetler Birliği devletleri de yer almıştır. O dönemde kendi iç sorunlarıyla uğraşan Rusya, bu olaylara karşı pek tepki göstermemiştir. Aksine Rusya'nın AB ile ekonomik alandaki ilişkilerigittikçe yoğunluk kazanmıştır.²⁷⁹

2008 yılına geldiğinde Rusya'nın dış ticaret hacminin %52'si AB'ne aitti. Rusya'ya yapılan yabancı yatırımın %75'i AB'den gelmişti. Rusya'nın da ekonomisinin 2000-2007 yılları arasında dört kat büyümesi AB'nin ilgisini çekmiştir. 2009'da Rusya AB'nin dış ticaret hacminde ABD ve Çin'den sonra üçüncü sıraya yükselmişti.

²⁷⁸ Korneev, A.V. (2010). "Rossiisko-Amerikanski Energetičeskii Dialog: Voprosi Energetičeskoi Effektivnosti i Energoberezheniya" ("Rus- Amerikan Enerji Diyaloğu"), *Rossiya i Amerika XXI veke (21. Yüzyılda Rusya ve Amerika)*, No:2, <http://www.rusus.ru/?act=read&id=202>

²⁷⁹ Davydov, Y. (2005). "Rasşireniye NATO i ES: Posledstviya dlya Rossii" ("NATO ve AB Genişlemesi: Rusya'ya Etkisi"), *Evropeiskaya Bezopasnost: Sobıtya, Otsenki, Prognozi (Avrupa Güvenliğı: Olaylar, Değerlendirmeler, Tahminler)*, No:18, s.3-5.

Rusya'nın ulusal güvenlik ve enerji politikasında Avrupa Birliği'nin (AB) yeri önemlidir. Avrupa Birliği devletlerinin büyük çoğunluğu NATO'ya üye devletler olduğundan Rusya AB devletleri ile ilişkilerinde NATO faktörünü göz önünde bulundurmaktadır.²⁸⁰ Bir taraftan NATO'nun ve diğer taraftan AB'nin Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi Rusya'nın ulusal güvenlik politikasını etkilemektedir. AB'nin genişleme politikasının sonucu Ukrayna krizine götürmüştür. Çünkü Rusya AB'nin kendi sınırlarına doğru genişlemesini bir ulusal güvenliğine tehdit olarak algılamış ve Ukrayna'nın da tek başına Avrupa'ya doğru gitmesini istememiştir.²⁸¹

Kaynak: Michal Harmata and Virginijus Sinkevicius, "Gazprom vs. Chevron: A Battle of Titans over the Future of an Energy Island" Beyond the EU, July 19, 2013

Harita 3.1. AB Ülkelerinde Rus Doğal Gaz Bağımlılığı

Şekilde görüldüğü gibi AB Rusya'nın en önemli enerji ihracat bölgesidir. Rusya tüm enerji ihracatının %44'nin AB'ye ihraç eder. Yani AB ithal eden tüm enerji kaynaklarının %24'nin Rusya'dan alır. Rusya'nın AB'ye petrol ihracatı 2000 yılından itibaren hızlı bir şekilde yükselişe geçmiştir. Ayrıca AB'nin tahminlerine göre, 2030

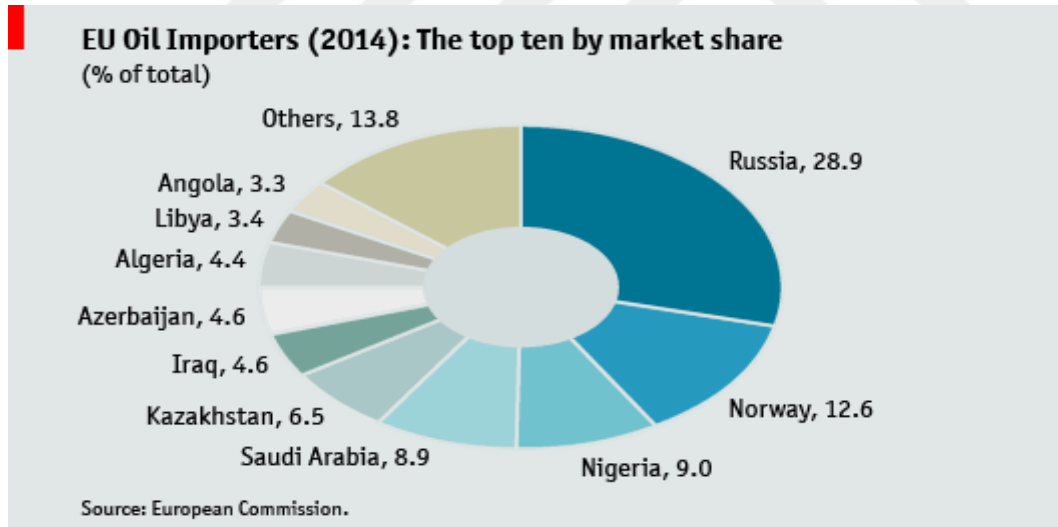
²⁸⁰ Gromyko, A.A. (2013). "Rossiya i Evrosoyuz: Dinamika Otnoşenii" ("Rusya ve Avrupa Birliği: İlişki Dinamiği"), *Belorusskii Ekonomičeskii Zhurnal (Beyaz Rusya Ekonomi Dergisi)*, No:1, s.9.

²⁸¹ Arbatov, N.K. (2014). *Otnoşeniya Evrosoyuz-Rossiya i Ukraynskii Krizis (Avrupa Birliği - Rusya ve Ukrayna Krizi İlişkisi)*, Moskva, İMEMO RAN, 2014, s. 10.

yılında AB'nin Rusya'nın gazın olan bağımlılığı %81'e ve petrol %93'e kadar yükseleceği beklenmektedir.²⁸²

Avrupa devletlerinin enerji güvenliğine ilişkin politikaları "ulusal" ve "ulusüstü" boyutta incelenebilir. İlki her Avrupa devletinin enerji güvenliğini ulus-devlet düzeyinde yaklaşmasıyla ilgiliyken, ikincisi enerji güvenliği ile sorunlara Avrupa Birliği düzeyinde yaklaşmakla ilgilidir. 2000'li yıllardan itibaren gerçekleştirilmeye başlayan ikinci boyut Rusya'nın Avrupa Birliğine yönelik enerji politikası açısından çok önemli olmuştur. Çünkü AB'nin Rusya gazına olan bağımlılığı hala devam etmektedir.²⁸³

Ulusüstü düzeyde enerji politikasının gelişmesi AB'nin enerji güvenliği konusunda karşı karşıya kaldığı sorunlarla ve AB devletlerinin ilişkilerindeki ekonomik ve siyasal faktörlerle ilişkilidir. Öncelikle AB'nin daha çok enerji ithalatına bağımlı olması sorunu ile ilgilidir. 1995 yılında AB Komisyonu 2020 yılına doğru AB devletlerinin ithal edilen gaza olan bağımlılığının %50'den %70'e kadar yükseleceğini öngörmüştür.²⁸⁴ Bu AB'deki tüketimin yükselişi ile beraber kendi enerji kaynaklarının üretiminin düşmesiyle de ilgilidir.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, 2015

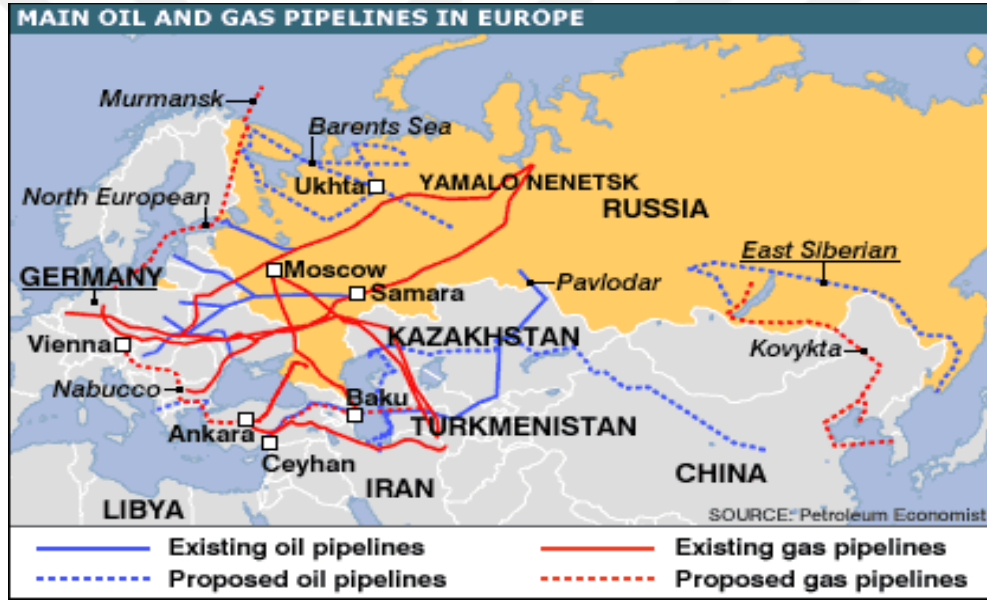
Şekil 3.3. Avrupa Birliği Petrol İthalatı Ükelere Göre

²⁸²Chizhov, V. (2007). "Moskva Nuzhdaetsya v Silnom Evrosoyuze" ("Moskova Güçlü Avrupa Birliğini Gerektiriyor"), *Nezavisimaya Gazeta (Bağımsız Gazete)*, s. 23.

²⁸³ Boute, A. (2013). "Energy Efficiency as a New Paradigm of the European External Energy Policy: The Case of the EU-Russian Energy Dialogue", *Europe-Asia Studies*, 65 (6), s. 1025.

²⁸⁴ "For a European Union Energy Policy: Green Paper", Ocak 1995, s. 14. <https://www.bookshop.europa.eu/...european-union-energy-policy.../CM>

Daha 1970'lı yıllarda Rusya ile Avrupa devletleri arasında enerji üzerine işbirliği sağlanmıştır. Fakat 1900'lardan itibaren enerji işbirliği sadece petrol ve gaz kaynakları ile sınırlı değildi. Kömür, nükleer ve elektrik enerjileri üzerine de işbirliği yapılmıştır. İkili ilişkilerde Rusya'nın Gazprom, Rosatom, Rosneft ve Lukoil gibi dev şirketleri aktif katılım göstermiştir. Rusya 2000-2009 yılları arasında AB'ye en çok petrol ihracat eden ülke olmuştur. AB'nin Rusya'dan petrol ithalatı tüm petrol ithalatının %56'nı oluşturmaktadır. Gaz ithalatında üçüncü sırada veya tüm ithalatın %40'nı oluşturmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun tahminlerine göre 2030 yılında bu sayı %60 olacaktır. Bazı AB ülkelerinde Rusya'nın gaz ithalatındaki payı daha yüksektir. Baltık devletlerinde %100, Slovakya ve Bulgaristan'da %90, Çek Cumhuriyeti ve Yunanistan'da %75'tir.²⁸⁵

Kaynak: "Russia, Keyfacts", BBC

Harita 3.2. Avrupa'da Ana Petrol ve Gaz Boru Hatları

Rusya ile AB enerji ilişkileri Ukrayna ile Rusya arasındaki gaz sorunuyla başlayan krizden çok etkilenmiştir. Kış 2005'de başlayan Rusya ve Ukrayna arasında gaz fiyatı ve tedariki ile ilgili "gaz krizi" AB'ye giden gazın kesilmesine neden olmuştur. Daha sonra Ukrayna'nın gelecekte AB'ye üye olabileceğini ima eden AB-Ukrayna görüşmelerinin başlaması Rusya tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır. Bu olay Rusya'nın ulusal güvenliğine doğrudan tehdit olarak algılanmıştır. Rusya bu görüşmelere olan tepkisi Kırım

²⁸⁵Haitun, A. (2013). "Rossiya - Evrosoyuz: Energetičeski Bezopasnost" ("Rusya- Avrupa Birliği: Enerji Güvenliği"), *Sovremennay Evropa (Çağdaş Avrupa)*, 4 (56), s.138-139.

krizi sırasında net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle kriz daha ileriye gitmiştir.²⁸⁶

Ukrayna krizi AB için Rusya'nın enerji şirketlerine yaptırım yapma imkanını vermiştir. "Kuzey Akım" ile Almanya'nın gaz rezervlerini bağlayan "OPAL" hattı durdurulmuştur. Ayrıca AB "Kuzey Akım" gaz boru hattına alternatif olabilecek "Nabucco" boru hattını tartışmaya açmıştır. Bu hat ile Türkmenistan ve Azerbaycan gazı Avrupa'ya Rusya'dan bağımsız geçecektir. Rusya ise Orta Asya ve Hazar Denizi petrol ve gazının Rusya topraklarından geçmesini istemektedir. Bununla beraber 1400 kilometre uzunluğundaki İsrail-Kıbrıs-Yunanistan gaz boru hattı da ortaya atılmıştır. Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan, Slovenya ve Kuzey İtalya'dan geçecek "Güney Akım" gaz boru hattı da Avrupa Komisyonu tarafından yeniden gözden geçirilmesi için masaya konulmuştur.²⁸⁷

AB'nin en önemli gaz tedarikçisi olan Rusya bu konumunu sürekli korumak istemiştir. AB'nin enerji açısından büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı olması sadece ekonomik açıdan değil, siyasal açıdan da çok önemli olmuştur. Çünkü Rusya, Ukrayna krizinde olduğu gibi AB ile ilişkileri bozulduğunda "enerji silahı"nı bir koz olarak kullanarak AB'ye baskı yapabilmirdi.²⁸⁸ Jack D. Sharples'in dikkate çektiği gibi, AB'nin enerji açısından Rusya'dan daha bağımsız olması Rusya için enerji güvenliği için bir tehdit olarak algılanmıştır. Diğer bir değişle AB'nin çevre politikası yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini arttırdığı için, Rusya'nın petrol ve gaz kaynaklarına olan ihtiyacın gittikçe azalacağı anlamına gelmiştir. Fakat Sharples'in de belirttiği gibi, AB çevre politikasının AB'nin gaz gereksinimi üzerine ne kadar etki edebileceğini tahmin etmek zordur.²⁸⁹

Böylece AB Rusya'ya yönelik kesin bir enerji politikasını ortaya koyabilmiş değildir. Bununla ilgili iki faktör gösterilebilir. Birinci olarak, ortak enerji politikası üzerine AB devletleri arasındaki anlaşmazlıktır. Bunun sonucunda Rusya'nın her bir AB devleti ile iki taraflı anlaşma yapabileceği tehlikesi vardır. İkinci olarak ise, Rusya'nın AB

²⁸⁶ Gromyko, A.A. (2013). "Rossiya i Evrosoyuz: Dinamika Otnoşenii ("Rusya ve Avrupa Birliği: İlişki Dinamiği"), *Belorusskii Ekonomičeskii Zhurnal (Beyaz Rusya Ekonomi Dergisi)*, No:1, s.14.

²⁸⁷ Mastepanov, A.M. (2015). "Energetičeskaya Bezopasnost na Prostranstve Evrazii: Novıye Vızovı, i Merı po yego Obespečenıyu" ("Avrasya'da Enerji Güvenliği: Yeni Zorluklar ve Onu Çözmedeki Önlemler"), *Energetika Rossii v XXI veke (21. Yüzyılda Rusya Enerji Sektörü)*, s. 27-28.

²⁸⁸ Blank S., Kim Y., (2016). "Economic Warfare a la Russe: The Energy Weapon and Russian National Security Strategy", *The Journal of East Asian Affairs*, 30 (1), s. 7.

²⁸⁹ Sharples J. D. (2013). "Russian approaches to energy security and climate change: Russian gas exports to the EU", *Environmental Politics*, 22 (4), s. 688-689.

ile enerji sorunu üzerine ödünç vermez politika izlemesidir. Ama yine de iki taraf da enerji politikalarının birbirine bağlı olduklarının farkındalar.²⁹⁰

3.2.2.2.Bölgesel Aktörler

Rusya'nın ulusal güvenlik ve enerji politikası açısından Orta Asya devletleri başta olmak üzere Japonya, Hindistan ve Türkiye'nin yeri önemlidir. Orta Asya devletleri eski SSCB cumhuriyetleri olmakla beraber, Afganistan ile sınır olması Rusya'nın ulusal güvenliği için nazardan dış kalmaması gereken bölgedir. Bunun yanında Orta Asya bölgesi petrol, gaz ve diğer enerji kaynaklarına zengin bölge olduğundan dolayı, Rusya enerji politikası açısından bu kaynakların kendi toprakları üzerinden dünya pazarına ihracat edilmesini istemektedir. Japonya ve ekonomileri hızlı gelişmekte olan Hindistan ve Türkiye enerji kaynaklarına sahip olmayan devletler olduğu için Avrupa pazarı için alternatif oluşturabilecek yeni pazar ülkeleridir. Son yıllarda AB ile siyasal ve ekonomik ilişkilerde gerginlik yaşayan Rusya enerji güvenliğini korumak için bu ülkeler ile enerji alanında ilişkileri geliştirmeye yönelmiştir.

3.2.2.2.1.Orta Asya ülkeleri

Sovyet Birliği dağıldıktan sonra Rusya'nın Orta Asya ülkelerine yönelik politikası birçok dönüşümlerden geçmiştir. 90'lı yılların başında Batıcılık yaklaşımının Rusya dış politikasındaki ağırlığı Orta Asya ülkelerine olan ilgisinin daha düşük seviyede olmasıyla sonuçlanmıştır. Fakat bu ilgisizlik 90'lı yılların ortalarında Rusya dış politikasında Avrasyacılığın Batıcılık yaklaşımının yerine geçmesiyle son bulmuştur.²⁹¹2000'li yıllardan itibaren Rusya Orta Asya bölgesinde aktif bir şekilde hareket etmeye başlamıştır. Bu bölgede etkisini sağlamak için Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Avrasya Ekonomik Topluluğu örgütlerinin inşasında öncelik etmiştir. 2009'da Orta Asya devletlerin de katılımıyla Gümrük Birliği (GB) inşası süreci başlatılmıştır. Ancak bu örgütün inşası Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) girmesi için engel oluşturacağı endişesiyle Rus üst düzey devlet adamlarının birçoğu tarafından desteklenmemiştir.²⁹²

²⁹⁰. Esdauletov, A.M. (2008). "Energetičeskaya Bezopasnost: Evropeiskii Soyuz, Rossiya i Kazahstan" ("Enerji Güvenliği: Avrupa Birliği, Rusya ve Kazakistan"), *Politeks*, 4 (3), s. 143.

²⁹¹ Kubicek P. (2004), "Russian Energy Policy in the Caspian Basin", *World Affairs*, 166, (4) s. 207-208.

²⁹²Safranchuk I. (2014), "Rossiiskaya Politika v Tsentralnoi Azii" ("Rusya'nın Orta Asya'daki Siyaseti"), *Observe*, No:8, s. 5.

Orta Asya Rusya'nın jeopolitik çıkarları açısından kilit bölgedir. Rusya'nın ulusal güvenliği bu bölgedeki istikrara bağlıdır. Orta Asya devletlerinin ulusal güvenliklerini etkileyen yeni ve eski tehditler, Orta Asya'ya göz diken diğer devletlerden çok Rusya'nın ulusal güvenliğine de yansır. Rusya bölgeye Afganistan'dan gelen uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm gibi tehditlere endişe ile yaklaşır.

Rusya Orta Asya devletleri ile ekonomik, siyasal ve askeri alanlarda karşılıklı yoğun ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler sayesinde Rusya bölgedeki kilit stratejik noktaları kendi denetimi altında tutmayı hedefler. Rusya için Orta Asya bölgesindeki istikrarlı stratejik konumunu korumak Çin, Hindistan ve diğer Müslüman ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek için kolaylık sağlar.²⁹³

Rusya için eski Yugoslavya, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da meydana gelen demokratik devrimler modelindeki iktidar değişikliğinin Orta Asya cumhuriyetlerinde gerçekleşmesi kabul edilemez. Rusya'nın böyle bir iktidar değişikliğini kabul edemez olması, onun iktidara radikal İslamcılarının geçmesinden korkmasıdır. Yani Rusya'nın Orta Asya bölgesine olan ilgisi bölgedeki ciddi istikrarsızlıktan kaynaklanır.²⁹⁴ Amerikan askeri varlığı, NATO askerlerinin Afganistan'dan çıkması, Taliban'ın güçlenmesi, İslami ekstremiz ve terörizmin yükselişi ve uyuşturucu ticaretinin genişlemesi gibi esas faktörler Rusya'nın ulusal güvenliği açısından çok önemli olmuştur. Rusya bölge devletlerinin güvenliğini sağlama konusunda Rusya'nın katılımı olmadan yetersiz kalacaklarını düşünmektedir. Bundan dolayı bölgenin istikrarını bozacak tehditlerin kendi ulusal güvenliğine sorun oluşturacak tehdit olarak algılamaktadır.²⁹⁵ Özellikle NATO ve ABD askerlerinin Afganistan'ı terk etmesi ile ilgili sorunlar Rusya'yı endişelendirmektedir. Çünkü bunun sonucu Afganistan'daki iç çatışmaların yükselişi ve radikal İslamcı örgütlerin güçlenmesi olabilir ki, bu Orta Asya bölgesi için de bir tehdit oluşturabilecektir.

Bununla birlikte, Rusya Kasım 1993'de kabul edilen askeri doktrininde, iç savaş, silahlı çatışma ve terör konuları yeni tehdit tanımlamasına alınınca Anti-Terör Müdahale Anlaşması gündeme getirmiştir. 2000 yılına kadar bu anlamda pek ilerleme olmazken

²⁹³Chazov O. (2012), "İnters i Politika Rossii v Tsentralnoi Azii v Novih Politicheskikh Usloviyah" ("Yeni Siyasi Koşullarda Rusya'nın Orta Asya('daki) Siyaseti ve Çıkarları"), *Obozrevatel (Gözlemci)*, No:5 (268), s. 44-45.

²⁹⁴Mankoff J. (2012). *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, Rowman and Littlefield: Lahman, s. 6.

²⁹⁵Bobo Lo, (2015). "Politika Rossii v Tsentralnoy Azii" ("Rusya'nın Orta Asya('daki) Siyaseti"), *Russie.Nei.Visions*, No: 82, s. 8-9.

Putin'in başa gelmesiyle birlikte (ŞİÖ ile paralel bir şekilde) bu proje hızlandırılmış ve Terörle Mücadele Programı Kabul edilmiştir. Merkezi Moskova'da olan örgütün 18 Nisan 2001 yılında bir şubesi de Bişkek'de açılmış ve daha sonra bu şube Ekim 2002'de Orta Asya Bölgesindeki Terör Karşıtı Merkezine dönüştürülmüştür.²⁹⁶ Örgüt halen Orta Asya'da tatbikatlar yaparak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Rusya'nın enerji güvenliği açısından Orta Asya'nın zengin enerji kaynakları dikkat çekicidir. Petrol ve gaz zenginleri Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan açık denizlere ve dolayısıyla uluslararası pazarlara çıkışları olmadıkları için ve enerji kaynaklarını satabilmek için Rusya'nın boru hatlarına bağımlı olduklarından dolayı Rusya'nın bu alandaki önemli aktör olduğunu göz önüne almak zorunda kalmışlardır.²⁹⁷

Rusya ulusal güvenliğinin en önemli boyutu sayılan enerji güvenliğini korumak için Orta Asya ülkelerine yönelik enerji politikasını etkili bir şekilde yürütmüştür. Türkmenistan, Kazakistan ve Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ne çıkışları bulunmakta olsa da, Rusya boru hatları ile bu ülkelerin petrol ve gazını kendi toprakları üzerinden geçirmeyi amaçlamıştır. Kazak petrolü daha Sovyetler döneminde inşa edilmiş Atırâu-Samara ve Tengiz-Novorossiisk boru hatlarında geçmektedir. 2002 yılında Rus "Gazprom" şirketi ile Kazak "KazMunayGaz" şirketi ortak "KazRosGaz" adlı şirket kurmuştur. Bu şirketin amacı Kazak topraklarında petrol ve gaz arama işlerini yürütme, üretme ve Rusya'ya ihracat edilen Kazak gazının rafineleştirilmesini sağlamaktır. Daha önemli diğer bir boru hattı ise "Orta Asya-Merkez" boru hattıdır. Bu boru hattı da Sovyetlerden miras olarak kalmış ve Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan topraklarının üzerinden geçmektedir.²⁹⁸ 2007 yılında Türkmenistan ve Kazakistan topraklarından Rusya'ya geçecek yeni "Hazar Denizi Gaz Boru Hattı" projesi gerçekleştirilmek için ileri sürülmüştür. Bu hattan 40 milyar metreküp gazın nakliye edilmesi planlanmıştır. 2003 yılında Rusya ve Türkmenistan arasında 25 yıl için gaz üzerine anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Türkmenistan

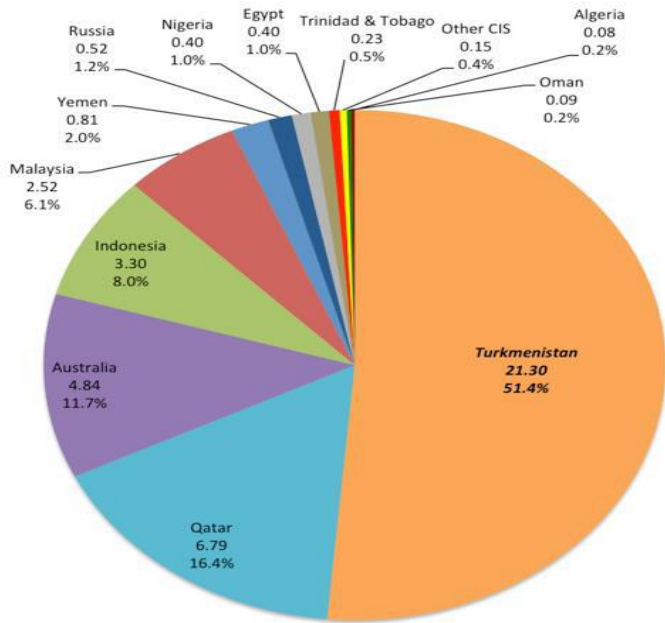
²⁹⁶ Erol, M. S., Amirbek, A. (2011). Avrasya'da Yeni Tehditler ve Güvenlik Arayışları: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün Geleceği. Erol M. S. (Editör). *Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları: Türkiye'nin Güncel Güvenlik Sorunları*. Ankara: Barış Kitabevi, s. 319;

²⁹⁷ Civelekoğlu İ. (2008), Rusya'nın Enerji Politikaları ve Türkiye'ye Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye, s.1-3.

²⁹⁸ Kazantsev, A.A. (2008). "Energetičeskaya Politika Rossii ve Tsentralnoy Azii" ("Rusya'nın Orta Asya'daki Enerji Siyaseti"), Karakter i Perspektivi (Karakter ve Perspektifleri), *Političeskaya Eskpertiza: Politeks (Politeks: Siyasi Araştırma (İnceleme))*, 4(3), 2 s. 151-155.

Rusya'ya ihracat edecek gaz oranını 2009 ve 2028 yılları arasında yıllık 70-80 milyar metreküpe kadar yükseltecekti.²⁹⁹

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik enerji politikası değerlendirildiğinde, bu politikayı kendi içinde çelişkileri bulunduğu söylenebilir. Çünkü Rusya'dan bağımsız yeni alternatif boru hatlarının ortaya çıkması Rusya'nın ekonomisine zarar verebileceği gibi, ayrıca Rusya'nın bölge üzerindeki etkisinin de azalmasına götürebilecektir. Rusya ulusal güvenliği açısından sorun oluşturacak bu problemleri önlemek için Orta Asya ülkeleri ile enerji konusundaki ilişkilerini daha da geliştirmeye çaba sarf etmektedir. Ancak yine de Kazakistan ve Türkmenistan gibi bölgenin esas petrol zenginleri Rusya dışındaki pazarlara çıkmaya çabalamaktadır.³⁰⁰

Kaynak: EİA, 2013

Şekil 3.4. Çin Doğal Gaz İthalatı Ülkelere Göre

²⁹⁹ Semkina, E.V., (2015). "İnteresı Rossii i Kitaya v Tsentralnoy Azii: Energetičeskii Aspekt" ("Rusya ve Çin'in Orta Asya Çıkarları: Enerji Boyutu"), *Aktualniye Problemy Sovremennih Mezhduнародnih Otnoşenii (Modern Uluslararası İlişkilerin Çağdaş Sorunları)*, No: 6, s. 168-169.

³⁰⁰ Kazantsev, A.A. (2008) "Energetičeskaya Politika Rossii v Tsentralnoy Azii" ("Rusya'nın Orta Asya'daki Enerji Siyaseti"), Karakter i Perspektivı (Karakter ve Perspektifler), *Politicheskaya Ekspertiza: Politeks (Politeks: Siyasi Araştırma (İnceleme, Uzman))*, 4 (3), 2008, s. 153.

Rusya'nın bölge enerji kaynaklarının ihracatı üzerindeki tekeline rağmen, 1997'de Türkmenistan Rusya'nın dışta kalacağı (Körpece-Kurtköy) boru hattını İran'a doğru inşa edebilmiştir. 2008'de Astana, Aşkabat ve Taşkent bir araya gelerek Çin'e çıkacak ortak boru hattını inşa etmeye anlaşılmışlar. Bununla beraber 2005'da Kazakistan ve Azerbaycan arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının inşası üzerine anlaşma yapılmıştır. Fakat Kazakistan'ın bu petrol hattına olan ilgisi 2008 Gürcistan-Rusya savaşından sonra düşmüştür. Rusya ile kesişmeyen Kazakistan'ın ilk boru hattı 2005 yılında Kazakistan'dan Çin'e doğru inşa edilen Atyrau-Hinyan boru hattı olmuştur.³⁰¹

Orta Asya ülkelerinin Rusya'dan bağımsız kendi doğal kaynaklarını ihraç edebilecek alternatif hatlar aramasına rağmen, Rusya Orta Asya'daki doğal kaynakların kendi ülkesinden geçmesi için çaba sarf etmiştir. 2007'da Rusya Kazakistan ve Türkmenistan ile Hazar Denizi Gaz boru hattı inşası için anlaşma yapmıştır. Hemen ardından 2008'da "Orta Asya-Merkez-1" ve "Orta Asya-Merkez-2" gaz boru hattı ile paralel geçecek yeni gaz boru hattının inşası için Özbekistan ile anlaşma yapmıştır.³⁰²

Putin, Rusya'da iktidara geldikten sonra post Sovyet alanında entegrasyon çalışmalarına önem vermiş olduğu ortak kanıdır.³⁰³ Bu bağlamda, Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik enerji politikaları, bölge ülkeleriyle siyasi alanda yürütülen entegrasyonu da hızlandırmaktadır.³⁰⁴ Rusya'nın bölge ülkelerine açtığı krediler ve yaptığı yatırımların etkileri de çok yönlüdür. Bunlar bir yandan Moskova'yı Orta Asya ülkelerinin en önemli ticari ortağı haline getirirken, diğer yandan onun enerji alanında Avrasya coğrafyasındaki hâkimiyetini pekiştirmektedir. Bölge ülkelerini RF ile işbirliği yapmaya yönlendiren bir başka neden ise ekonomik istikrarın devamını istiyor oluşlarıdır.³⁰⁵ Kısacası, bölge devletleri RF kontrolünde olan enerji nakil hatlarından petrol ve doğal gazlarını taşıdıkları ve Moskova'nın nüfuz alanında kaldıkları sürece siyasi ve ekonomik istikrarlarını sürdürebileceklerini düşünmektedirler.

³⁰¹ Semkina, E.V., (2015). "İnteresı Rossii i Kitaya v Tsentralnoy Azii: Energetičeskii Aspekt" ("Rusya ve Çin'in Orta Asya Çıkarları: Enerji Boyutu"), *Aktualniye Problemy Sovremennih Mezhduнародnih Otnoşenii (Modern Uluslararası İlişkilerin Çağdaş Sorunları)*, No: 6, s. 167.

³⁰² Bratrevskiy M., Suzdaltsev A., "Tsentralnaya Aziya: Region Ekonomičeskoi Konkurentsii Rossii, KNR, SŞA i ES" ("Rusya, Çin, ABD ve AB'nin Ekonomik Rekabet Bölgesi"), *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz (Orta Asya ve Kafkasya)*, No: 3 (63), 2009, s. 99-101.

³⁰³ Erol, M. S., Amirbek, A. (Yaz 2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. Cilt:14 (1), s.169.

³⁰⁴ Erol, M.S., Demir, S. (2013). Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikaları, Sezgin Kaya (Editör). *Rusya'nın Doğu Politikası*, Bursa: Ekin Yayınevi, s.334

³⁰⁵ Erol, M.S., Demir, S. (2013), a.g.m., s. 335

3.2.2.2. Türkiye

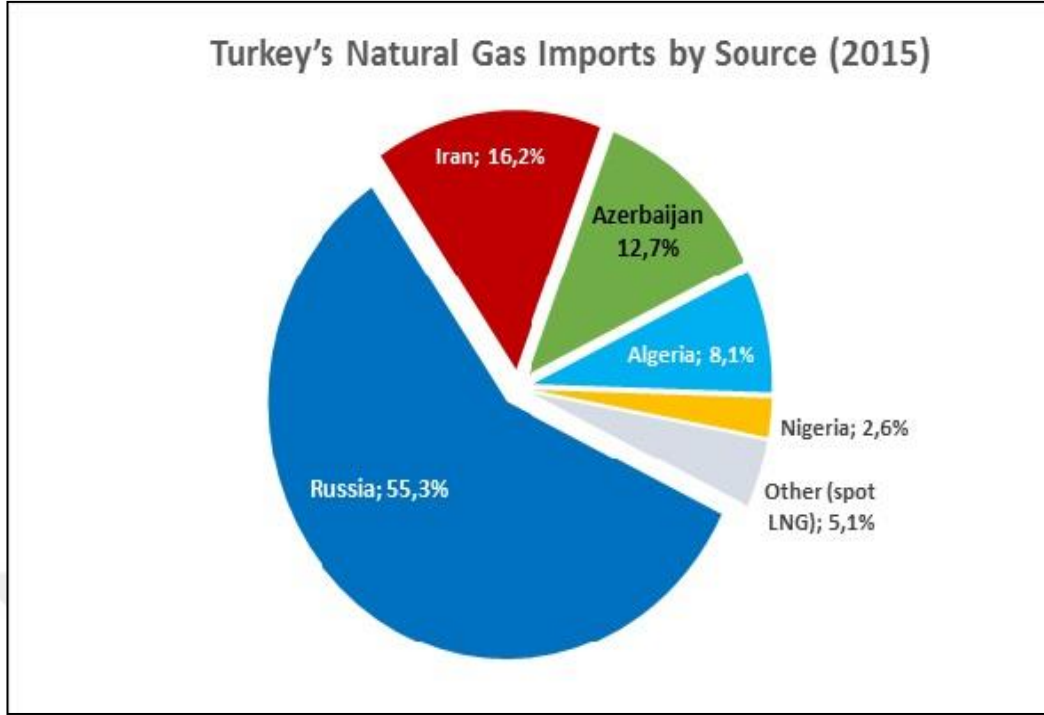
Bir NATO ülkesi olan Türkiye Rusya ulusal güvenliği açısından SSCB döneminde olduğu gibi halen önemini korumaktadır. Türkiye ne kadar kendini Batı'nın bir parçası olarak görmeye çalışmış olsa da, sürekli Batı tarafından dışlanmıştır. Bunu daha çok Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinden görmek mümkündür. Türkiye'nin Batı ile ilişkileri bozulduğunda, 1960'larda olduğu gibi, Rusya'ya daha yaklaşılarak Batı'nın politikalarını kırmaya çalışmıştır.³⁰⁶

1970'li yıllarda Rusya'nın Türkiye ile ekonomik ilişkileri geliştirmesi sonucu Türkiye'de birçok ağır sanayi sektörü Rusya'nın aktif katılımıyla geliştirilmiştir. O dönemlerde başlayan ikili ekonomik ilişkiler enerji ilişkilerine de yansımıştır. 1980'li yıllarda Rusya'dan gaz ithalat etmeye başlayan Türkiye, 2011 yılında tüm gaz ithalatının %58'ni Rusya'dan tedarik ettiği görülmektedir. Yoğun nüfusuyla ekonomisi hızlı gelişmekte olan Türkiye gittikçe daha çok petrol ve gaz kaynaklarına olan talebi artmaktadır. Verilere göre Türkiye petrolün %93'ni ve gazın %97'nü ithal etmektedir.³⁰⁷

Türkiye Almanya'dan sonra en çok Rus gazını ithal eden ülkedir. Elektrik enerjisi için ithal edilen gazın %55'i kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye gaz enerjisi açısından Rusya'ya çok bağımlı bir ülke olduğu söylenebilir. Rusya gazı "Mavi Akımı" gaz boru hattı ve Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan üzerinden kara yollarla gelmekteydi. Bunun dışında Türkiye İran ve Azerbaycan'dan da gaz ithalat etmektedir. Türk "Botaş" şirketi ile Rus "Gazprom Eksport" şirketi arasında adı geçen yollardan gazı Türkiye'ye ulaştırma konusunda uzun vadeli anlaşma yapılmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki, "Botaş" Türkiye'deki tüm ithal gazın %75'ni ithal etmekte olan şirkettir. Gaz ile beraber Türkiye petrol kaynaklarını da ithalat eden ülkedir. Esas petrol tedarikçi ülkeler Irak (%31), İran (%30), Rusya (%12), Suudi Arabistan (%10), ve Kazakistan (%9).

³⁰⁶ Gasanlı, D., (2008), "Turetskiy Krizis"v Period "Holodnoi Voynı" i Respubliki Yujnogo Kavkaza, Çast I" ("Güney Kafkasya Cumhuriyeti ve "Soğuk Savaş" Döneminde "Türk Krizi", 1. Bölüm"). Kavkaz & Globalizatsiya (Kafkasya ve Küreselleşme (Globalizasyon)), 2 (4), s. 129-144.

³⁰⁷ Bilgin, M., (2010) "Energy And Turkey's Foreign Policy: The Link Between State Strategy, Regional Cooperation, And Private Sector Involvement", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt:9, No:2, s. 83.

Kaynak:BOTAŞ ve EMRA

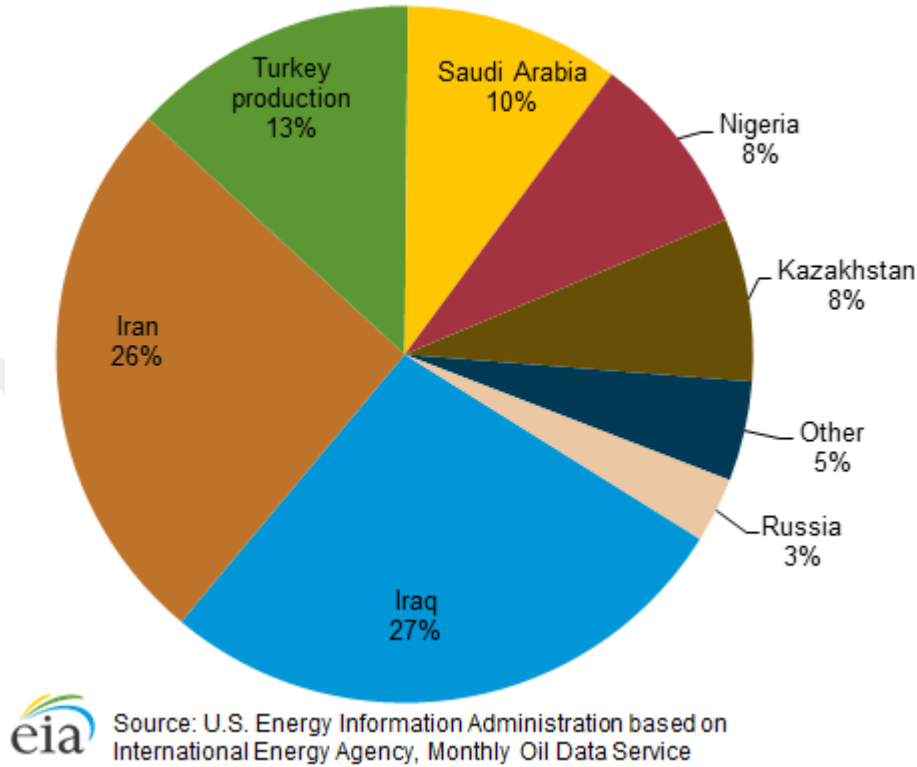
Şekil 3.5. Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Ükelere Göre, 2015

Coğrafi konumu açısından Avrupa ve Asya bölgesini birleştirmekte olan Türkiye, bu stratejik konumunu kendi çıkarları için iyi değerlendirmeye çalışmaktadır. Enerji hattı ülkesi olma iddiasındaki Türkiye büyük enerji boru hat projelerinin kendi toprakları üzerinden geçmesini istemektedir. Bunlardan en önemlileri şunlardır: "Kerkuk-Ceyhan" petrol boru hattı, "Bakû-Tiflis-Ceyhan" petrol boru hattı, "Bakû-Tiflis-Erzurum" gaz boru hattı, "Interconnector Türkiye-Yunanistan" gaz boru hattı, "West Line" gaz boru hattı, "Mavi Akımı" gaz boru hattı, "İran-Türkiye" gaz boru hattı. Bunların dışında yapılması beklenen "TANAP", "Türkiye-Bulgaristan Interconnector" ve "Türkiye Akımı" gaz boru hattı projeleri mevcuttur.

Rusya'nın AB ile ilişkilerinin Ukrayna krizinden dolayı bozulması ve AB'den gelen ekonomik yaptırımlar sonucu inşa edilmekte olan "Güney Akımı" gaz boru hattı durdurulmuştur. Rusya enerji politikası yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda Rusya "Güney Akımı" projesini Türkiye üzerinden geçirmeye karar vermiştir. Bu Türkiye'nin "enerji hattı merkezi" olma politikası açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Rusya için de "Güney Akımı" hattının Türkiye üzerinden geçmesi daha yararlı olacağı düşünülmüştür. İlk olarak, maliyet açısından daha ucuza inşa edilecektir.

İkinci olarak, Rusya'nın enerji boru hatları açısından Ukrayna'dan daha bağımsız olmasını sağlayacaktır.³⁰⁸

Figure 3. Turkey crude oil supply mix, 2014

Kaynak: İEA, 2014

Şekil 3.6. Türkiye'nin Ham Petrol İthalatı

Son yıllarda Rusya-Türkiye ilişkilerinin iyileşmesiyle Ukrayna ve Balkan ülkelerinin enerji boru hatlarındaki jeostratejik rolünün düşüşte olduğu görülmektedir. Bu Türkiye'ye Avrupa'nın gözünde enerji açısından önemli oyuncu olmasını sağlayacaktır. 10 Ekim 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 23. Dünya Enerji Kongresi'nde Rusya Cumhurbaşkanı Putin ile Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan eski adı "Güney Akımı" ve yeni adı "Türk Akımı" olan gaz boru hattının inşası üzerine tarihi anlaşmayı imzalamışlardır. 2017 yılının sonunda inşası başlayacak olan gaz boru hattı Karadeniz dibinden her biri 15,75 milyar metreküp kuvvetine sahip iki boru hattın geçmesi planlanmıştır. Bu proje üzerine görüşmeler 2014 yılında başlamıştır, ancak Türkiye'deki siyasal istikrarsızlık ve

³⁰⁸Özdemir V., Guliyev I., (2016), "Energetičeskaya Diplomatiya Turtsii" ("Türkiye'nin Enerji Diplomasisi"), *Vestnik MGIMO (MGIMO Bülteni)*, No:2 (47), s. 103.

Rus-Türk ilişkilerinin Rus askeri uçağının Suriye-Türkiye sınırlarında düşürülmesi ile gerginleşmesi sonrası durdurulmuştu.³⁰⁹

Rusya'nın Türkiye'ye yönelik enerji politikası petrol ve gaz ile sınırlı değildir. Son yıllarda Rusya'nın desteğiyle Türkiye'de nükleer santrallerin inşası üzerine de görüşmeler yapılmıştır. Türkiye'nin Mersin İl'inde 2019 yılında inşa edilmesi planlanan Akkuyu nükleer santrali bunlardan biridir. Bu nükleer santralin çok maliyetli ve aynı zamanda Türkiye'nin enerji açısından Rusya'ya daha çok bağımlı olacağı ile ilgili eleştiri ve tepkiler gelmiştir. Çünkü şunu belirtmek gerekir ki, aslında Rusya Akkuyu nükleer santrali hisselerinin yüzde yüz Rusya'nın elinde olacağını ve ilerleyen yıllarda yerli şirkete sadece hisselerin %49'ü verileceğini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye TEDAŞ dağıtım şirketi aracılığıyla 15 yıl boyunca Rusya'nın belirlediği tarifeler üzerinden Akkuyu santralinden elektrik satın alacağı konusundaki şartları da kabul etmiştir.

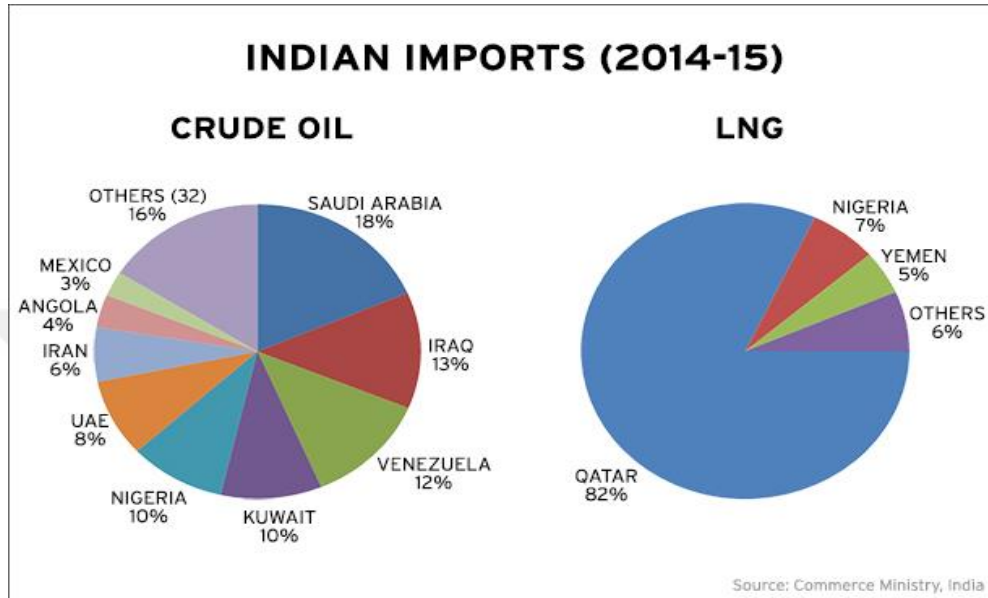
Rusya Türkiye ile enerji alanında birçok adımlar atmış olsa dahi, bu ilişkilerin uzun vadeli ve sağlam olması için siyasal ve ekonomik ilişkilerinde denge ve istikrar sağlamaları gerekmektedir. Rusya Ukrayna krizinden sonra enerji güvenliğini korumak için Avrupa'ya petrol ve gaz kaynaklarını ihracat etmek için Türkiye ile enerji sahasında ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiştir. Türkiye için de Rusya ile enerji sahasında ilişkileri geliştirmek Avrupa'ya enerji tedarik eden en önemli oyuncular sırasına girmek için fırsat yaratmıştır. Fakat bu fırsat aynı zamanda Türkiye'nin enerji bakımından Rusya'ya daha da bağımlı olacağı riskini beraberinde getirmiştir.

3.2.2.2.3. Hindistan

Hindistan Asya Pasifik bölgesinde Çin'den sonra hızlı gelişmekte olan ekonomiye sahip devlettir. Ekonominin hızlı gelişmesi enerji kaynaklarına olan talebi de yükseltmiştir. Çok az petrol ve gaz kaynaklarına sahip olduğundan dolayı nükleer enerji ile ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. Yani Hindistan enerji güvenliğini nükleer santraller sayesinde sağlamaktadır. Nükleer santrallerin inşasında Rus "Rosatom" şirketinin de katılımı vardır.

³⁰⁹Mahneva A. (2016), "Rossiya i Turtsiya Podpisali Soglaşeniye po "Turetskomu Potoku"" ("Rusya ve Türkiye "Türk Akımı" Anlaşmasını İmzaladı"), *Vedomosti* (Bildirmeler), <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2016/10/10/660321-rossiya-turtsiya>

Rusya ile Hindistan daha 12 nükleer reaktör inşası için anlaşma yapmıştır.³¹⁰ Hindistan'da nükleer santral inşa etme konusunda Rusya'ya ABD, Fransa ve İngiltere rekabet oluşturmaktadır. Ama bugün Hindistan'daki en büyük "Kudankulam" nükleer santrallını Rusya inşa etmektedir.³¹¹

Kaynak: Hindistan Ticaret Bakanlığı, 2015

Şekil 3.7. Hindistan'ın Petrol ve Doğal Gaz İthalatı

Şekilde belirtildiği gibi Hindistan gaz ve petrol ihtiyaçlarının büyük kısmını Ortadoğu'dan ithalat etmektedir. Fakat Ortadoğu bölgesinin istikrarsız olduğuna dikkat edildiğinde Hindistan'ın hızlı yükselmekte olan ekonomisi için gerekli enerji kaynakları diğer bölgelerden de çekmek zorunda kalacaktır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine göre, 2025 yılında Hindistan enerji tüketimi oranı açısından ABD ve Çin'den sonra üçüncü devlet olacaktır. Dolayısıyla Rusya enerji ile sağlama konusunda en önemli devlet olduğu açıktır.

Sovyetler Birliği döneminde Hindistan ile enerji sahasındaki ilişkiler yüksek düzeyde olmuştur. Sovyet sonrası dönemde de Rusya enerji konusunda Hindistan ile

³¹⁰ "Strategic Vision for Strengthening Cooperation in Peaceful Uses of Atomic Energy between the Republic of India and the Russian Federation", 11 Aralık 2014, <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=113165>

³¹¹ Igumnov P.V. (2010). "Perspektivı Rossiisko-İndiiskogo Sotrudniçestva v Oblasti Atomnoi Energetiki" ("Nükleer Enerji Alanında Rus- Hint İşbirliği (Perspektifleri) Beklentileri"), *Aktualniye Voprosı Ekonomičeskih Nauk (İktisadi Bilimlerin Çağdaş Sorunları (Soruları, Meseleleri))*, No: 13, s. 66.

ilişkilerini daha da yükseltmek istemektedir. Hindistan Sahalin bölgesindeki petrol ve gaz kaynaklarının üretilmesi için 2,8 milyar dolar miktarında yatırımda bulunmuştur. Ayrıca Sahalin şirketinin %20 hissesini ve Imerial Energy şirketini satın almıştır. Ayrıca Hindistan topraklarında petrol ve gaz arama ve üretim faaliyetleri için Rusya'nın katılmasını istemiştir. Hindistan'ın kendisi Rusya'nın enerji sahasında aktif olarak katılım göstermek istemiştir.

Aralık 2004 yılında Rus "Gazprom" şirketi ile Hindistan Gaz Yönetimi kurumu ile stratejik işbirliği üzerine anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Rusya Hindistan'a petrol ve gaz tedarik edecekti ve petrol ve gaz arama ve üretme faaliyetlerinde bulunacaktı. Hemen ardından "Gazprom" şirketi Bengal Körfezi'nde gaz kaynaklarını arama ve üretme faaliyetlerini başlatmıştır. "Zarubezhneft" şirketi ise Assam eyaletinde eski petrol kuyularının yenileme işlerini yapmıştır. Bununla beraber Hindistan eyaletlerini gaz ile temin etme işini de Rus "Stroitransgaz" şirketi üstlenmiştir. "Transgaz" şirketi ise stratejik açıdan önemli olan "Vidjayavada-Ahmadabad" gaz boru hattının inşasında yer almıştır.

Rusya maliyeti 7 milyar dolar olan İran-Pakistan-Hindistan boru hattının inşasına katılacağı ile ilgili anlaşmıştır. 2006 yılında Rus şirketleri Orissa eyaletindeki yıllık 30 milyon ton petrol üretim oranına sahip "Paradip" petrol projesinde katılmak için davet edilmiştir. Ayrıca Rus "Rosneft" şirketi Karnataka eyaletindeki "Oil and Natural Gas Corporation Limited"(ONGC) projesine katılmak istediğini açıklamıştır. Aynı yıl Hindistan Rusya ile "Sahalin-3" ortak şirketini kurmayı önermiştir. Hindistan ONGC şirketi "Rosneft" ve "Gazprom" ile Doğu Sibirya'da gaz ve petrol üretme ve "Sahalin-3" ve "Sahalin-4" projelerinde ortak çalışma yapacakları üzerine anlaşma yapmışlardır. Ayrıca Hindistan Rusya'dan sıvılaştırılmış gaz satın almak istediğini de dile getirmiştir.³¹²

Haziran 2011 yılında Rus "Gazprom" ve "Petronet" şirketi ile Hindistanlı "GAIL" ve "GSPC" şirketleri arasında 25 yıl boyunca yıllık 7,5 milyon ton sıvılaştırılmış gaz tedarik edebileceği üzerine anlaşmayı imzalamışlardır. Sıvılaştırılmış gaz Barentz Denizi'ndeki Ştokman kuyusundan ve Murmansk eyaletinden 600 kilometre uzaklığındaki gaz kuyularından tedarik edilecektir.

³¹²Lunev S. (2013), "Rossiisko-İndiiskiye Otnoşeni: Problemy i Perspektivy" ("Rus- Hint (Rusya- Hindistan) İlişkileri: Sorun ve Perspektifler"), *Rossiya Navsegda (Ebediyen Rusya)*, <http://rossiyanavsegda.ru/read/1394/>

Haziran 2014'de Brezilya'nın Fortaleza şehrinde gerçekleşen "BRICS" zirvesinde Hindistan Rusya'dan Çin'i geçerek Hindistan'a kadar uzanacak gaz boru hattının inşa edilmesini önerisinde bulunmuştur. Eğer Rusya bahsedilen boru hattının inşasının gerçekleştirecek olursa, Avrupa pazarına ihracat eden gaz oranı ile aynı orandaki gazı Asya Pasifik devletlerine ihracat edebilecek duruma gelecektir. Bu boru hattı dünyadaki en uzun boru olabilir. Şimdilik yapılması beklenen "Sila Sibir" boru hattının uzunluğu 4000 kilometredir.³¹³

Hindistan'a Çin üzerinden gazın tedarik edilmesi yegâne proje değildir. Bunun dışında Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan üzerinden Hindistan'a doğru inşa edilmesi planlanan gaz boru hattı da tartışılmaktadır. Fakat Afganistan'daki politik istikrarsızlık ve Hindistan-Pakistan ilişkilerindeki gerginlik bu projenin gerçekleşme ihtimalini daha da düşük olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı Hindistan'a gaz ihracat etmmenin Rusya için en elverişlisi sıvılaştırılmış gazın deniz yollarından ulaştırılmasıdır.

Ekim 2013'da Rusya'da düzenlenen Rusya-Hindistan Zirvesinde Rus petrol ve gaz kaynaklarını doğrudan kara üzerinden Hindistan'a ulaştırma imkânlarını araştırma üzerine iki taraflı ortak çalışma grubunu oluşturmak için anlaşmışlardır. Bununla beraber Hindistan "ONGC" şirketi Arktik bölgesinde Rusya ile ortak araştırma çalışmalarında katılmak istediğini dile getirmiştir. Rusya ile Hindistan arasındaki petrol ve gaz alanındaki işbirliği gelecekte ekonomik ilişkilerin de yüksek seviyelere yükseleceğinin göstergesidir. "Sila Sibira" gibi kapsamlı projelerin geliştirtmesi ekonomik gelişmenin itici gücü olmakla beraber bölgede gaz altyapısının da oluşmasını sağlayacaktır.³¹⁴

3.2.2.2.4.Japonya

21. yüzyılın başında Asya Pasifik bölgesi enerji tüketiminin en önemli merkezlerinden birine dönüşmüştür. Bölgede enerji kaynaklarının yetersizliğine dikkat edilirse, enerjiye olan talebin gittikçe yükseleceği söylenebilir. Bugün Asya Pasifik

³¹³Dunayeva, J., (2015). "İndiya v İntegratsionnoi Strategii Rossii i SŞA: Riski Soperničestva" ("Rusya ve ABD Entegrasyon Stratejisinde Hindistan: Rekabet Riskleri"), *Naučno Tehničeskiye Vedomosti (Bilimsel- Teknolojik Bildirimler (Beyanlar))*, No: 2 (220), s. 58-60.

³¹⁴Fediakina L., Konovalova J., (2014). "Rossiisko-İndiskoye Neftegazovoye Sotrudničestvo: Sovremennoye Sostoyaniye i Perspektivı Razvitiya" ("Rus- Hint (Rusya- Hindistan) Petrol ve Gaz İşbirliği: Çağdaş (Günümüzdeki) Durumu ve Gelişme Perspektifleri"), *Naukovedenie (Fen Bilimlerine Giriş)*, No: 6 (25), s. 5-6.

bölgesidünya petrolünün %35'ni ve gazın %20'ni tüketmektedir. Bölgenin en çok enerji tüketicileri olarak Çin, Japonya, Hindistan ve Güney Kore devletleri olduğu söylenebilir.³¹⁵

AB-Rusya ilişkilerinin gerginleşmesi Rusya'yı enerji güvenliği korumak için yeni yollar arayışına zorlamıştır. Rusya Asya devletleri ile enerji konusunda işbirliği yapmaya yönelmiştir. Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin'in 12 Kasım 2013 yılında gerçekleştirdiği Vietnam ziyaretinde iki ülke arasında enerji üzerine birçok anlaşmaya imza atılmıştır. İki ülke Peçora Denizinde enerji kaynaklarını ortak arama ve üretme konusunda anlaşma yapmışlardır.³¹⁶ Rus "Rosneft" petrol şirketi Tokyo Yatırım Forumu sırasında Japonya ile gaz ve petrol tedariki konusunda anlaşmalara imza atmıştır.³¹⁷

Dünyadaki en büyük enerji tüketen ülkelerden biri olarak Japonya ve en çok enerji üreten ülke olarak Rusya enerji alanında işbirliğini geliştirmek ve genişletmek istemiştir. Geçmişte iki ülke arasındaki bazı toprak üzerindeki sorunlara rağmen, enerji alanında kapsamlı projeler yapılmıştır. İki ülke arasındaki ilk enerji alanındaki iki taraflı projeler Sovyetler dönemine tekabül eder. 1970'li yılların başında Sovyetler Birliği ve Japonya Batı Sibirya'daki enerji kaynaklarını ortak üretme konusunda işbirliği yapmışlardı. Fakat Sahalin bölgesi dışında, diğer projeler bazı politik faktörlerden dolayı gerçekleştirilmemişti. Özellikle Soğuk Savaş dönemindeki SSCB ve ABD arasındaki politik gerginlik Japonya ile enerji ilişkilerinin gelişmesine engel oluşturmuştur. Ama Japonya SSCB ile enerji alanında işbirliğini geliştirmeye istekli olmuştur. Fakat ABD'nin baskısıyla ilişkileri kesmek zorunda kalmıştır.³¹⁸

Japonya ile SSCB arasındaki ilişkileri etkileyen diğer faktör ise ABD ve Japonya'nın 1972'da SSCB'nin Doğu Asya'daki çıkarlarına doğrudan tehdit olarak algıladığı Çin ile ilişkilerini düzenlemesi olmuştur. Çin sadece Japonya'nın Kuril Adaları

³¹⁵ A. Korzhubayev, (2009). "Priglyadivayas k Novım Rınkam" ("Yeni Pazarlara (Piyasalara) Göz At"), *Mezhdunarodnaya Zhizn (Uluslararası Hayat)*, 2009.

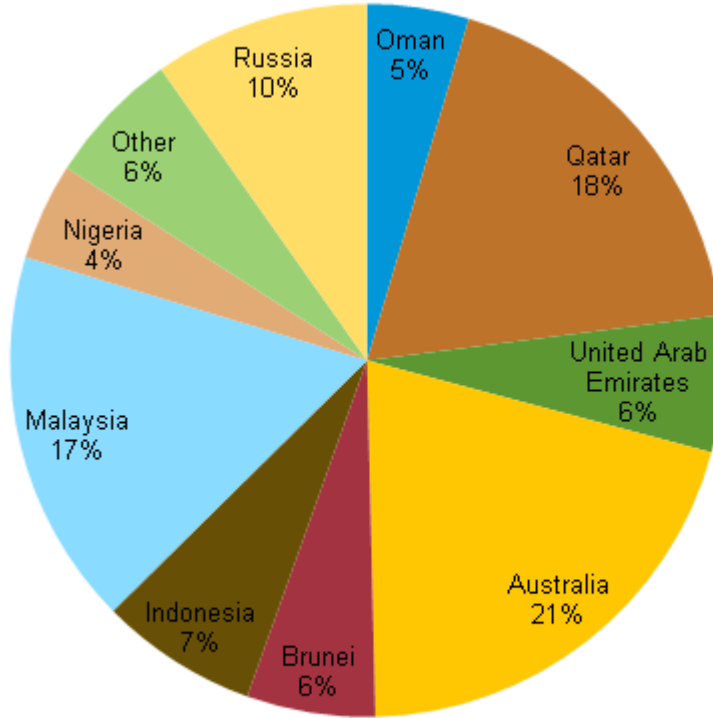
³¹⁶ Miheev, V., Lukoshkin, S., Lukoshkina, Ju, (2014). "Kitay: Vnutrennaya i Vneshnaya Politika" ("Çin: İç ve Dış Politikası (Siyaseti)"), *MJe i MO*, No: 2, s. 22.

³¹⁷ Korneiko O.V., (2015). "Rossiisko-Yaponskiye ekonomičeskiye otnoşeniya: Dinamika i Tendentsii" ("Rus- Japon Ekonomik (İktisadi) İlişkileri: Dinamik ve Trendleri"), *Territoriya Novıh Vozmozhnostei (Yeni Fırsatlar Alanı), Vestnik VGUES (VGUES Bülteni (Habercisi))*, No: 31, s. 18-19.

³¹⁸ Dryakin A.B., (2015), " Evolyutsiya Energetičeskoı Politiki Yaponii I Rossiisko-Yaponskiye Otnoşeniya v Sfere Energetiki vo Vtoroi Polivine 20 i Naçale 21 veka" ("20. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 21. Asrın Başındaki Enerji Sektöründe Rus- Japon (Rusya- Japonya) İlişkisi ve Japonya Enerji Siyasetinin Gelişimi"), *Voprosı Teorii I Praktiki (Teori ve Uygulama Soruları)*, 10 (60), s. 82.

konusundaki taleplerini desteklemekle yetinmeyip ABD ile birlikte Doğu Sibirya'daki enerji projelerinden çekilmesi için baskı yapmıştır.

Japan's LNG imports by source, 2013

Source: BP Statistical Review of World Energy 2014

Other: Algeria, Egypt, Norway, Equatorial Guinea, Trinidad, Yemen, Peru, Angola, re-exported amounts

Kaynak: BP Statistical Review, 2014

Şekil 3.8. Japonya'nın LNG Gaz İthalatı Ülkelere Göre

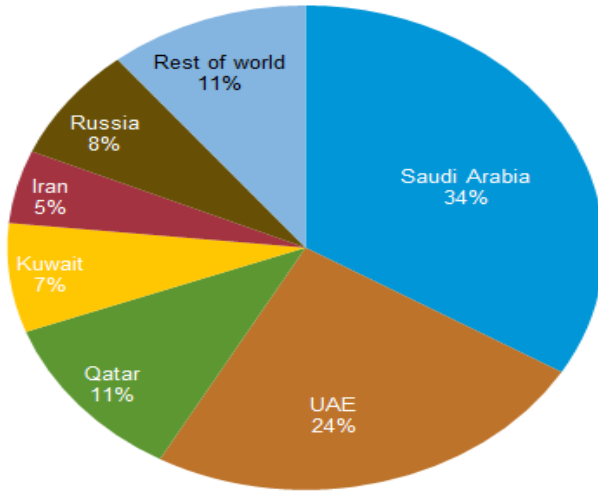
Rus-Japon enerji işbirliğinin önemli potansiyele sahip olmasına rağmen, 2000'li yılların başında sadece birkaç enerji projesi iki ülke tarafından ortak işletilmekteydi. Bunlar Sahalin bölgesindeki "Sahalin-1" ve "Sahalin-2" projeleri ve Doğu Sibirya ve Primorye bölgesindeki bazı boru hat enerji projeleri. Japonya "Sahalin-2" projesi çerçevesinde güney Sahalin'de sıvılaştırılmış doğal gaz terminalinin inşasına destek vermiştir. Aynı zamanda Sahalin bölgesi ve Doğu Sibirya'dan Japonya'ya gaz tedarik etmek için Vladivastok'ta sıvılaştırılmış doğal gaz terminalini de iki devlet ortak inşa etmiştir. Bu projeler dışında

daha birçok önemli enerji projelerinin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bunlardan biri "Doğu Sibirya- Pasifik Denizi" boru hattının inşasıdır.³¹⁹

1 Eylül 2005 yılında Japon "Mitsui" ve "Itochu" şirketleri Rus şirketi "Gazprom" ile enerji sahasında karşılıklı anlaşma ile ilgili bildiriği imzalamışlardır. Bununla beraber 2008 yılının sonunda Japon ulusal petrol, gaz ve çelik şirketi Rusya'nın İrkutsk bölgesindeki Kuzey Magnitskiy kuyusundan petrol ve gaz üretme ve Doğu Sibirya'ya ulaştırma ile ilgili anlaşmayı imzalamıştır. 95,8 milyar dolar yatırım yapılacak olan bu kuyu için iki ülke şirketleri ortak araştırma ve üretme işlerinde anlaşmışlardır.³²⁰

Ayrıca 1 Eylül 2008 yılında Japon şirketi ile Rus Birleşmiş Petrol şirketi Krasnoyarsk, İrkutsk ve Saha Cumhuriyeti bölgelerinde petrol ve gaz araştırma ve üretme konusunda ortak şirket açmaya karar vermişlerdir. Buna göre, adı geçen bölgelerde üretilen petrol ve gaz "Doğu Sibirya - Pasifik" boru hattı ile Japonya ve Pasifik ülkelerine tedarik edilecektir.

Japan's crude oil imports by source, 2014 (11 months)

Sources: Japan's Ministry of Finance, Global Trade Information Services

Kaynak: Japonya Maliye Bakanlığı, 2015

Şekil 3.9. Japonya'nın Petrol İthalatı Ükelere Göre

³¹⁹ Dryakin A.B. (2015), "Evolutsiya Energetičeskoj Politiki Japonii i Rossiisko-Yaponskiye Otnoşeniya v Sfere Energetiki vo Vtoroi Polivine 20 i Naçale 21 veka" ("20. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 21. Asrın Başındaki Enerji Sektöründe Rus- Japon (Rusya- Japonya) İlişkisi ve Japonya Enerji Siyasetinin Gelişimi"), *Voprosy Teorii i Praktiki (Teori ve Uygulama Soruları)*, No: 10 (60), s. 84.

³²⁰ Streltsov D.V. (2016), "Rossiisko-Yaponskiye Torgovo-ekonomičeskiye Otnoşeniya: Est li Novaya Točka Opori?" ("Rus- Japon (Rusya- Japonya) Ticari ve İktisadi (Ekonomiksel) İlişkileri: Dayanak Noktası Var mıdır?"), *Mirovaya Politika (Küresel Siyaset (Politik))*, No:1 (46), s. 96.

Japonya petrolün %80'ni Ortadoğu'dan ithalat etmekte olmasına rağmen Rusya'nın da payı az değildir. 2009 yılında itibaren "Sahalin-2" petrol kuyusundan "Doğu Sibirya - Pasifik" boru hattı ile Japonya'nın Kozmino petrol terminaline Rus petrolü tedarik edilmektedir. 2014 yılında Japonya'nın petrol ithalatındaki Rusya'nın payı %4 olmuştur. Rusya 2020 yılına kadar bu miktarı daha yükseltmeyi planlamaktadır.³²¹

Rusya ve Japonya doğal petrol ve gaz enerjileri dışında yenilenebilir enerji konusunda da ortak çalışmalar yapmaktadır. 2014 yılının başında iki ülke Dalny Vostok'ta rüzgâr enerjisini üretme konusunda anlaşma yapmıştır. Japonya Rusya'nın enerji kaynaklarının sadece onlar zararsız oldukları için ithalat etme, aynı zamanda ulaşım açısından Ortadoğu'dan daha yakın olduğu için.³²²

Ukrayna krizinden sonra ABD ve AB tarafından Rusya'ya yapılan yaptırım uygulamaları Japonya'nın da Rusya ile ilişkilerini etkilemiştir. ABD Japonya'nın Rusya ile enerji alanındaki ilişkilerine baskı uygularken, Japonya ABD ile Rusya arasında denge tutarak Rusya ile enerji alanındaki ilişkilerini devam ettirmeye çaba sarf etmektedir.³²³

³²¹ Dryakin, a.g.m., s. 89-90.

³²² Streltsov, a.g.m., s. 97-100.

³²³ Rezchikov A. (2014). "Vizit Putina dlya Yaponii Vazhnee Vvodimih Sanktsii" ("Japonya İçin Putin'in Ziyareti, Yaptırılan Yaptırımlardan Daha Önemli"), *Vzglyad: Delovaya Gazeta (Görüş: İş Gazetesi)*, <http://www.vz.ru/politics/2014/12/9/673561.html>

4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ULUSAL GÜVENLİK VE ENERJİ STRATEJİSİ ÇERÇEVESİNDE RF’NİN ÇHC’E YÖNELİK POLİTİKASININ TARİHSEL ARKA PLANI, GELİŞİMİ, GELECEK SENARYOLARI VE ÖNGÖRÜLER

Gorbaçov’un “perestroyka” ve “glasnost” politikaları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) parçalanmasını engelleyememiştir. Aksine, Batı ile yakınlaşma ve siyasi şeffaflık politikaları Sovyetler Birliği’nin büyük kriz içinde olduğunu açığa çıkarmıştır. Gorbaçov SSCB’nin Egemen Sovyet Cumhuriyetleri Birliği altında sıkı bir federatif devlet şeklinde yaşamasını sağlamaya çalışırken Rusya Federasyonu’nun Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin gevşek federatif devlet şeklini savunuyordu.³²⁴ Neticede, başarısız darbe ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler’in bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile SSCB dağılmış, onun yerini ardıl devlet olarak Rusya Federasyonu (RF) almıştır.

Gorbaçov ile başlayan Batı’ya dönük dış politika Yeltsin’in iktidarında da devam etmiştir. Rusya Federasyonu’nun Batı yönelimli dış politika izlemeye başlaması beraberinde pazar ekonomisine geçme reformlarını, özelleştirme ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyelik başvurusunu getirmiştir. Prof. Jeffrey Sachs’ın da aralarında olduğu Batılı ekonomi uzmanlarının yardımı ile başlatılan “şok terapisi” ve özelleştirme politikaları liberal ekonomik sisteme geçişi hızlarsa da ulusal ekonomiye beklenen istikrarı getirememiştir. Pazar ekonomisine geçebilmek için alınan neo-liberal tedbirler kapitalist sisteme alışamayan halkı fakirliğe sürüklemiştir. Yukarıda anılan ekonomik tedbirler 1991 ve 1998 yılları arasında Rusya’nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının (GSYH) %30 aşağı inmesine neden olmuştur.³²⁵ Bütçe açığını kapatmak için uygulanan genişletici para politikaları enflasyonu yükseltmiştir. 1997’de başlayan dünyadaki petrol fiyatlarındaki düşüş ve 1998 Asya Finansal Krizi Rusya’nın başarısız ekonomik politikaları ve beklenen mali desteğin Batı’dan gelmemesi ile birleşerek Rusya Federasyonu’nu Ağustos 1998 Ekonomik Krizi’ne sürüklemiştir.

1998 ekonomik krizi sonrası Rusya’nın iç siyasi istikrara kavuşması ve ekonomik olarak büyümesi Putin’in iktidara geliş zamanına denk gelmiştir. Ulusal ekonominin

³²⁴ Armaoğlu, F. (2012). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. (On Sekizinci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 1125-1130

³²⁵ Varol, T. (2013). *The Russian Foreign Energy Policy*. Skopje: EGALİTE (department: European Scientific Institute), s. 82-89

büyümesinde, Putin'in Birleşik Rusya siyasi partisinin dikkatedeğer bir muhalefetle karşılaşmadan iktidarını kurabilmesinde, dünyadaki petrol fiyatlarındaki artış önemli rol oynamıştır. Putin "özelleştirme" sırasında servetlerini elde eden ve enerji alanında tekelci durumda olan "oligarklar" sorununu çözüp petrol ve gaz sektörünü devlet tekeline geçirmiştir. 1998 Ekonomik Krizi'nden sonra, enerji sektöründen elde edilen geliri ekonominin başka alanlarına transfer ederek büyümeyi sağlamaya odaklanan Rusya'nın ekonomi politikası dikkatleri üzerinde çekmiştir.

SSCB'nin dağılmasından beri Rusya'nın dış politikasının ana akımları Batıcılık ve Avrasyacılık olmuştur. Umut Bekcan, bu konuda şöyle demektedir:

"1990'lı yıllardan günümüze Rusya Federasyonu'nun dış politikasını Batıcılık/Atlantikçilik ve Avrasyacılık olmak üzere iki önemli akım yönlendirmiştir. Bunlardan Batıcılık, Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na geçişte benimsenen yeni ekonomik ve siyasal sistemin doğal düşünce altyapısı olarak Rusya dış politikasında doğrudan uygulama alanı bulmuştur. Avrasyacılık ise, tarihi çok eskiye dayanmakla birlikte Rusya Federasyonu'nun kuruluşundan günümüze tartışılan ve dış politikada etkili bir akım olmuştur. Rusya'nın Çin ile ilişkileri de Avrasyacılık akımının içerisinde değerlendirilebilecek bir dış politika davranışdır."³²⁶

SSCB'nin dağılmasıyla oluşan tek kutuplu dünya düzeninden çok kutuplu dünya düzenine geçmeye çalışan Rusya Federasyonu için Avrasyacılık akımının rolü ve önemi artmaktadır. Burada ortaya çıkan önemli mesele Rusya'nın ulusal çıkarlarını korumada enerji kartını kullanırken ekonomik açıdan Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) girişeceği rekabet, Asya'da ise kendisiyle çıkarları çatışan Çin'e karşı nasıl bir tavır alacağıdır. Çalışmada analiz edeceğimiz asıl konu Rusya'nın 1990'lı yıllardan beri uyguladığı genel dış enerji politikası çerçevesinde Çin'e karşı enerji stratejisidir.

4.1. Rus Dış Politikasında Çin'in Yeri

Bugünün bakış açısından bakıldığında, Rusya ile Çin arasındaki mevcut yakınlaşmanın gelecekte de süreceğini garanti etmek mümkün değildir. İlk olarakiki ülke arasındaki ilişkilerin tarihi gergin olmasa da soğuk dönemlerle bölünmüş yakınlaşma dönemlerinden oluşan bir tarih olarak nitelenebilir. İkinci olaraksiyasal ve askeri teknoloji

³²⁶Bekcan, U. (2013). *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri*. Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 40-41

alanlarında Rusya ile Çin arasındaki mevcut yakın ilişkiler, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde yeterli bir itici güç sağlamamaktadır. Bu kapsamda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler (büyük oranda Rus hammaddelerinin Çin imalat ürünleriyle değişimini içeren) ticaretle sınırlıdır ve sanayi ile yatırım alanlarını pek de içermemektedir. Bu gelecekte nereye gidecek? Bu zor bir sorudur ve ancak Rus-Çin ilişkilerinin geçmişi ve mevcut durumun bir bütün olarak anlaşılmasıyla cevaplanabilir.

Rus-Çin ilişkilerinin tarihi çelişkiler doludur ve keskin, hatta ani krizlerle bölünmüş yaklaşma dönemlerinden oluşur. Şaşırtıcı bir düzenlilikle, her yaklaşma dönemi Rus siyasal sahnesindeki önemli değişim dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde Rusya iç siyasal yaşamında derin dönüşümler yaşamış ve dış politika hedeflerini radikal bir şekilde gözden geçirmiştir. Dolayısıyla ilk yaklaşma Rusya, bir mutlak monarşi olarak (Rus İmparatorluğu dönemi), 1850'lerin siyasi ve ekonomik krizinden çıktığında gerçekleşmiştir. İkinci yaklaşma ise 1917 Rus devrimi ve ardından gelen iç savaştan (1918-1920) sonra, yani Rusya siyasal yapısını temelinden değiştirip “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği” (SSCB) olarak bilenen tek bir sosyalist siyasal varlık haline geldiğinde başlamıştır. Üçüncü ve son yaklaşma da SSCB'nin 1991'de dağılmasından sonra gerçekleşmiştir ve bu dönemde Rusya siyasal yapısını bir kez daha değiştirip, “Rusya Federasyonu” adı altında kapitalist bir ülke haline gelmiştir.

4.1.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönemde

Bazı Rus-Çin bağlantılarının kökleri – Avrupa ile Asya arasında karasal ticaret yollarının geliştiği– Büyük İpek Yolu günlerine kadar dayanır. Mesafelerin çok uzun olmasından ötürü iki ülke arasındaki ilişkiler 19. yüzyılın ortalarına değin zayıf kalmıştır. İlişkiler 1850'lerin sonunda daha dinamik bir hal almıştır. Sovyetler birliğinin kurulması ile dağılması arasındaki dönemde ilişkilerin iyi olduğu iki ayrı dönem yaşanmıştır ve ikisini de ilişkilerde keskin bir bozulma izlemiştir.

1850'lerden 1890'lara

Bu kırk yıl içerisinde Rusya ile Çin arasındaki ilişkiler (1850'lerin sonu ile 1860'ların başlarında) sınır sorunlardaki işbirliğinden (1890'ların sonunda) askeri ittifaka doğru bir gelişim göstermiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya sınırlarını hızla genişletiyordu. Türkistan'ın (yani günümüzde Orta Asya devletlerinin bulunduğu

bölgenin) Rus İmparatorluğuna katılması ve Sibirya ile Uzak Doğu'nun bazı bölgelerinin Ruslar tarafından fethedilmesi Rusya'yı Çin'le doğrudan bağlantıya geçirmiş; bu da aralarındaki sınırları belirlemek üzere iki ülkenin diplomatik ilişkiler kurmasını gerektirmiştir.³²⁷ 1858'de Rusya ile Çin arasında Kuzey Çin'deki Tientsin'de "karşılıklı ilişkinin genel ilkeleri" adlı bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma "gelecekte iki devletin üzerinde anlaşılmış sınır belgelerinde kullanımı için detaylı tanımlamalar ve haritalar"ın hazırlanmasını resmileştirmiştir.³²⁸ Daha sonra 1860'da Tientsin anlaşmasına ek olarak Pekin'de "Rus-Çin sınır anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmayla sınırın önemli bir kısmı, özellikle de alçak kesimler belirlenmiştir. Birkaç yıl sonra, 1864'de Çin'in batısındaki Chuguchak'da Rusya ile Çin arasında Chuguchak protokolü imzalanmıştır. Bu protokol batı Sayan Dağlarından Pamir Dağlarına uzanan bir bölgede Rus-Çin sınırının temel coğrafi özelliklerini (dağ sıraları, zirveleri ve akarsuları) belirlemiştir. Bu protokol aynı zamanda da Çin'in Sincan bölgesi ile o dönemde Rus İmparatorluğunun bir parçası olan Türkistan arasındaki sınır ticaretini düzenlemiştir.³²⁹ Rus-Çin ilişkileri 1881'de Rus Çarı III. Alexander'ın girişimleriyle hız kazanmıştır. 1881'in önemli olaylarından birisi St. Petersburg'da "sınır sorunlarının çözülmesi" adlı anlaşmanın imzalanmasıydı. Bu anlaşma (Batı Çin'in Sincan bölgesinde bulunan) Kaşgar eyaletinin Çin'e devredilmesini sağlamış ve Çernıırtış nehri alanındaki sınırı tanımlamıştır. Sınır meselelerinde Rusya ile Çin arasındaki işbirliği, ekonomik bağlardaki gelişmeye ve askeri meselelerde yakın işbirliğine öncü olmuştur.³³⁰ III. Alexander (1881-1893) bu sürece kayda değer bir katkıda bulunmuştur ve 1893'de ölümünden sonra bir bütün olarak Rus-Çin ilişkilerinin gelişimine ve Rusya'nın Uzak Doğu'daki etkinliğine aktif destek vermeyi 1892'den 1903'e kadar Rusya'nın Maliye Bakanlığını sürdüren Kont S. Witte sürdürmüştür. Witte'nin girişimiyle 1895'de St. Petersburg'da bir Rus-Çin bankası kurulmuş ve hemen ardından 1896'da da "Çin Doğu Demiryolu Derneğinin Kurulması" konulu bir Rus-Çin anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın önemli bir parçası Japonya'nın Rusya, Çin ya da Kore'ye muhtemel bir saldırısına karşı Rusya ile Çin arasında askeri bir ittifak kurulmasıyla ilgiliydi. Anlaşma aynı zamanda Çita'dan (Rusya) başlayıp Harbin (Çin) üzerinden

³²⁷ Samoilov, N. A., (2013). "Rossisko-Kitaiskie Otnoşenia ot ih zarozhdenia do 1917 goda" (Başlangıçtan 1917 yılına kadar Rusya – Çin ilişkileri), *Rossia i Kitai: çetire veka vzaimodeistvia* (Rusya ve Çin: dört asırlık etkileşim), der. Lukin A.V., Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları, s. 45

³²⁸ Samoilov, N. A., a.g.m., s. 48

³²⁹ Dudnikova, A.V., "Rossisko-Kitaiskie Otnoşenia vo Vtoroi Polovine XIX veka" (XIX yüzyılın ikinci yarısında Rus-Çin ilişkileri), Sibirya Federal Üniversitesi Yayını, s. 2

³³⁰ Kalinina N. S. (2004), "Mejsivilizasionniye vzaimotnoşenia Rossii i Kitaia: osobennosti i istoria razvitiia" (Rusya ve Çin uygarlıkları arası etkileşim: özellikleri ve gelişim tarihi), *Vostok. Afro-Aziatskie obşestva*, (5), s. 112

Vladivostok'a (Rusya) uzanan bir demiryolunun inşasını da öngörmekteydi.³³¹ Bu hat her iki ülke açısından da hem ekonomik kalkınma (demiryolunun etrafındaki topraklardaki kaynakların müşterek kullanımı) hem de askeri strateji açısından çok önemliydi. Bunun hemen ardından, 1898'de St. Petersburg'da Çin ile Rusya arasında Luishin (Port Arthur) ve Dalian (Dalny) limanlarının Rusya'ya kiralanması konusunda bir anlaşma imzalandı. Her ikisi de Çin topraklarında olan bu limanlar Rus deniz kuvvetlerinin Uzak Doğu'daki ana üssü olacaktı.

1900'lerin başlarından 1920'lerin ortalarına

Bu aşama yaklaşık 25 yıl sürmüştür. İlişkilerdeki soğumanın ana sebebi Rusya'nın batılı güçlerin Çin'e gerçekleştirdikleri askeri müdahaleye katılmasıydı. 1898'de o dönemde Çin ekonomisindeki anahtar konumları işgal eden Batılı şirketlerin açgözlü politikalarının yol açtığı bir ayaklanma (Boxer Ayaklanması, 1898-1901) yaşandı.³³² Ayaklanma Çin halkının geniş bir kesimi tarafından desteklenmiştir. Rusya Ekim 1900'da zey Çin'e askeri birlikler gönderdi ve İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya, ABD ve Japonya'yla birlikte ayaklanmanın bastırılmasına katkıda bulundu. Bu güçler o dönemde Çin'i kendilerine ciddi tazminat ödenmesini zorunlu tutan bir anlaşmaya zorlamak için komplo kurmuşlardı. Bu askeri müdahale Çin toplumunun bütün katmanlarında yaygın bir Batı ve Rus karşıtı duygunun yayılmasına neden olmuştur. Rusya'ya karşı duyulan kızgınlık özellikle kuvvetliydi çünkü Rusya eskiden Çin'in müttefiki olarak görülmekteydi. Rus-Çin ilişkileri en düşük seviyeye düştü ve hemen hemen çeyrek asır orada kaldı.

4.1.2. Soğuk Savaş Döneminde

1920'lerin ortalarından 1950'lerin sonlarına kadar

Bu dönem yaklaşık 35 yıl sürmüş ve hemen hemen Rus tarihindeki Stalin dönemiyle kesişmiştir. Bu dönemde, Sovyetler Birliği ve Çindiplomatik ilişkilerin

³³¹Quisted R.K.I., (1984), *Sino-Russian Relations: A Short History*, Sydney, p. 81

³³²Karlin, A. (2014), A Very Brief History of China-Russia Relations, <http://akarlin.com/2014/05/a-very-brief-history-of-chinese-russian-relations/> (son erişim 07.12.2016)

yenilenmesi aşamasından gerçek bir askeri ve siyasi ittifak kurma aşamasına ilerlemişlerdir. Çin, SSCB'yi tanıyan ilk ülkelerden birisidir. Diplomatik ilişkiler 1924'de kuruldu ve "sorunların çözümünün genel ilkeleri" adlı Sovyet-Çin anlaşması aynı yıl Moskova'da imzalandı. Bu anlaşma kapsamında SSCB ve Çin Rus Asyatik Bankasını Çin Doğu Demiryollarının yönetim kurumundan azletmiş ve bu stratejik açıdan önemli rotanın kontrolünü müştereken devralmışlardır.³³³ Sovyet-Çin ilişkileri 1930'larda, özellikle de askeri işbirliği alanında gelişmeye devam etti. Önceki dönemde (1890'lar) olduğu gibi, bunun da temeli Japonya'nın Uzak Doğu'daki askeri arzularına karşı koymaktaki ortak çıkarlarıydı. Japonya'da dönemde özellikle çok saldırgan bir dış politika izlemekteydi ve hem Çin hem de SSCB'nin bazı toprakları üzerinde hak iddia etmekteydi. Japonya 1930'da Çin'e saldırdı ve Çin bir kurtuluş savaşı vermek zorunda kaldı. Japonya'yı Uzak Doğu'daki temel tehdit olarak gören SSCB, Japon saldırısını püskürtmesi için Çin'e kayda değer miktarlarda ekonomik ve askeri destek sundu. 1930'da SSCB Çin'e 250 milyon dolarlık (günümüz parasıyla yaklaşık 4 milyar dolar) özel bir kredi açarak, Çin'in çeşitli Rus silah ve askeri araçlarını büyük miktarlarda satın alabilmesine imkân tanıdı.³³⁴ 1945'de SSCB Çin'e doğrudan askeri destek sağladı ve kuzey Çin'de yer alan Mançurya bölgesindeki Japon ordusunu yendi. Sovyetler Birliğinin Çin'in Japon işgalinden kurtuluş mücadelesine açık katılımı ve Stalin rejiminin Çinli komünistlere verdiği güçlü siyasi, askeri ve mali destek Çin komünist partisinin 1949'da iktidara gelişinde önemli bir rol oynamıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) 1949 yılında kurulmasından sonra, Sovyet – Çin yakınlaşması hızla ivme kazandı.³³⁵ Bu, devlet ideolojilerinin aynı olmasına dayalı olarak iki güç arasında askeri ve siyasi bir ittifak kurulması için çabalayan iki lider, yani Joseph Stalin ve Mao Zedong'un çabalarıyla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 1949 yılından itibaren siyasi, ekonomik, askeri ve diğer alanlardaki işbirliği seviyesi kayda değer miktarda arttı. Çin, Sovyet pazarına sunulmak üzere devasa miktarlarda malzeme imal etmiştir. Bunlar arasında tekstil ve hafif sanayi ürünleri ile o dönemde SSCB piyasasında büyük bir açık yaşanan ve Sovyet sanayisi açısından hayati bir önem taşıyan paslanmaz metaller bulunmaktaydı.³³⁶ Sovyetler Birliği çeşitli biçimlerde Çin'e yardım sağlamıştır. Bu yardımlar arasında önemli sanayi yapıları ile elektrik santrallerinin kurulması ve Çin

³³³Karlin, A. (2014), a.g.m.

³³⁴ Pisarev, A.A. (2013), "Epocha grazhdanskikh voyn i revoliutsii: SSSR i Kitaisaia Respublika" (Sivil savaşlar ve ihtilaller dönemi: SSCB ve Çin Cumhuriyeti), *Rossia i Kitai: çetire veka vzaimodeistvia* (Rusya ve Çin: dört asırlık etkileşim), der. Lukin A.V., Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları, 2013, s. 151-152

³³⁵Pisarev, A.A. (2013), a.g.m., s. 190

³³⁶Russko – Kitaiskie Otnosheniya v XX. Veke. 1946-1948 (XX. Yüzyılda Rus – Çin İlişkileri. 1946 – 1948), *Pamyatniki istoricheskoi mysli*, 2005, (5), s. 46–47.

ekonomisinin artan talebini karşılamak amacıyla çok büyük miktarlardaki insanın bilim ve teknoloji alanlarında eğitilmesi bulunmaktaydı. SSCB aynı zamanda ÇHC'ye askeri teknoloji alanında da kayda değer bir destek sağlamıştır. Bunlar arasında Halk Kurtuluş Ordusunun (PLA) donatılması, subaylarının eğitilmesi ve Çin'de askeri ekipman imalatının düzenlenmesi bulunmaktaydı. Bu işbirliğinin zirvesi SSCB ve Çin'in, ABD ve müttefikleri tarafından desteklenen Güney Kore'ye karşı komünist Kuzey Kore tarafında olacak şekilde Kore Savaşı'na (1950-1953) birlikte katılmalarıdır.

1960'ların başlarından 1980'lerin sonlarına

Bu aşamayaklaşık 30 yıl sürmüştür. Önceki dönemde olduğu gibi, 20. yüzyılın başında da ilişkiler hızla bozulmuş ve önceki dönemin kazanımlarının pek çoğu yitirilmiştir. İlişkiler 1950'lerin sonlarında soğumaya başladı ve 1960'lara geldiğinde iki ülke arasında siyasi bir çatışma derecesinde kötüleşti ki, 1969'da neredeyse silahlı çatışma seviyesine çıkmıştır.³³⁷ 1980'lerin sonlarına değin iki ülke arasındaki ilişkiler (1950'lerin başı ve sonlarıyla karşılaştırıldığında) son derece zayıf seyretmiştir. İyileşmenin ilk emareleri, SSCB'nin çöküşünden hemen önce görülmeye başlandı. 1989'da Sovyet Lideri Mihail Gorbaçev'in Pekin'e gerçekleştirdiği resmi bir ziyarette, Sovyetler ile Çin ilişkilerini her iki ülkenin çıkarı adına normalleştirme konusunda bir anlaşmaya vardılar.³³⁸ Atılım 1991'de, SSCB'nin son yılında, ÇHC lideri ve Çin Komünist Partisinin Merkez Komitesinin Başkanı Jiang Zemin'in Moskova ziyareti esnasında, Sovyetler Birliği ile Çin "sınırın ana kısmının belirlenmesi" konusunda bir anlaşmaya vardıkları ve gelecekte işbirliği yapılabilecek alanları ele aldıklarında gerçekleşmiştir.

Rusya ile Çin arasındaki ilişkilerin tarihi, ilişkilerdeki bozulmalarla bölünmüş yakın işbirliği dönemlerinden oluşan çalkantılı bir yapı arz eder. Yakınlaşma dönemleri görünüşe göre, siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki işbirliğini karşılıklı uzun vadeli çıkarları destekleyen bir şey olarak gören ülke seçkinlerinin pragmatizmi tarafından yönlendirilmiştir. Benzer şekilde, iki ülkenin liderlerinin hırsları ya da kısa vadeli, dar çerçeveli ulusal çıkarları pragmatizme ve ortak uzun vadeli çıkarlarına yönelik stratejik

³³⁷ Bazhanov, E.P. (2013). "Ot druzhby cherez konfrontatsiu k normalizatsii: Sovetsko – Rossiskie otnoshenia v 1949 – 1991 godı (Dostluktan normalleşmeye: 1949-1991 yıllarında Sovyet – Çin İlişkileri), Rossia i Kitai: četire veka vzaimodeistvia (Rusya ve Çin: dört asırlık etkileşim), der. Lukin A.V., Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları, s. 250

³³⁸ Bazhanov, E.P. (2013). a.g.m., s. 285

bakış açısına egemen olmaya (ya dadış politikaları bu ideolojiye boyun eğmeye) başladığında da unutulmuştur. Rusya ile Çin arasındaki ilişkilerin bozulduğu dönemlere şu örnekler verilebilir. Rus İmparatorluğu ile Çin arasındaki ilişkiler 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçildiği yıllarda koptu. Bunun nedeni de büyük oranda Çar II. Nicholas'ın (1894- 1917) Rusya'nın uzun vadeli çıkarlarının nerede yattığını göremeyip Batı ittifakının 1900 yılında Çin'e gerçekleştirdiği askeri müdahaleye taraf olmasıdır. 1950'lerin sonu ile 1960'ların başında Sovyet-Çin ittifakının çökmesi Moskova ile Pekin'in tutkularının çatışması nedeniyle gerçekleşmiştir. Çünkü ikisi de dünyadaki komünist hareketin ve üçüncü dünya ülkelerinin lideri olmak istiyordu. Sovyetler Birliğinin dağılması, komünist ideolojinin çökmesi ve Rusya ve Çin'in siyasal ve ekonomik dönüşüm yaşamalarıyla birlikte iki ülke arasındaki rekabet ilişkisinde yeni bir sayfa açıldığını düşünmek mantıklıdır. Peki, işler fiiliyatta nasıl gelişmiştir?

4.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde

Sovyetler sonrası dönemde Rusya ile Çin arasındaki siyasal ilişkiler yumuşamış ve ivme kazandığı görülmeye başlanmıştır. 1990'ların başında ilişkiler hala soğuk iken, 1996'da kayda değer biçimde gelişmeye başlamış ve Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte 2000 yılında ciddi bir gelişme göstermiştir. Rusya ile Çin arasında ilişki 1990'ların başlarından itibaren gelişmeye başlamış, fakat süreç yavaş ilerlemiştir. Rusya'daki yeni siyasal seçkinler, başlarında 1991'de iktidara gelen Boris Yeltsin'le olduğu dönemde dış politikada pek az bir ilerleme gösterebildiler ve Çin'le ilişkiler de istisna değildi. Aslında Rusya'nın o dönemdeki temel önceliği Batı'yla bütünleşmeydi. Dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in şahsında somutlaşan “Atlantik Eksenli” dış politika çerçevesinde Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte ABD ile ideolojik anlamda çatışma sebeplerinin ortadan kalkacağı, Batı'dan büyük miktarlarda sermaye akışı gerçekleşeceği ve kısa sürede Rusya'nın demokratik gelişmiş Batılı ülkeler grubuna gireceği yolunda ümitlerle hareket edilmiştir.³³⁹ Ancak kısa süren bu romantik dönemin ardından ABD'nin klasik jeopolitik tezlerle hareket ettiği, NATO'nun genişleme stratejisi ile Rusya'yı kuşatmaya çalıştığı, Hazar ve Orta Asya'da da Rusya'nın tesirini kırmaya yönelik politikalar izlediği ortaya çıkmıştır.

³³⁹ Dikkaya, M., Bakır, M. (2011). “Sovyet sonrası dönemde Rusya-Çin ilişkilerinin Ekonomi – Politikası”, Mehmet Seyfettin Erol (Editör). *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*, Ankara. Barış Kitabevi, s. 312

Andrey Kozirev'in görevden ayrılmasının ardından iş başına gelen Yevgeni Primakov zamanında Moskova – Delhi – Pekin üçgeni şeklinde formüle edilen Rusya'nın Çin ve Hindistan ile stratejik işbirliğine gitmesi konusunda tezler ortaya atılmıştır. "Primakov Doktrini" olarak adlandırılan bu yeni dış politika projesi baştan beri planlanan bir proje değildir, Rusya'nın köşeye sıkışmasının ardından zorunlu bir alternatif olarak devreye soktuğu bir açılamdır.³⁴⁰ Aynı zamanda, Rusya'nın "yakın çevresindeki" varlığı 1990'ların ilk yıllarına göre daha fazla artmaya başlamıştır ki, Rus stratejisinin bu doğrultuda gelişmesine "Primakov doktrini" büyük katkılar sağlamıştır. Doktrinin temel amacı ise Rusya'nın yakın çevre alanında nüfuzunu sağlamlaştırmak ve bunu engellemeye çalışan ABD'ye karşı Rusya-Çin-Hindistan arasında üçlü ittifakı hayata geçirmektir. Böylece Primakov dünyada otoritesi ve gücü sürekli artmakta olan Çin ve Hindistan'ı yanına alarak, ABD'nin Avrasya'daki nüfuzunu dengeleyebileceğini ve hatta azaltabileceğini varsaymıştı.³⁴¹

Bu sürece Çin açısından bakıldığında 1989 olaylarından sonra meydana gelen gelişmelerin bu ülkeyi adeta Rusya ile yakınlaşmaya ittiği ifade edilebilir. Çünkü gerek Batı'nın silah ambargosu, gerek daha sonra ABD ile Japonya ve Güney Kore arasında imzalanan güvenlik anlaşmaları bu ülkeyi, Rusya'yı adeta bir çıkış alanı olarak görmeye itmiştir. Diğer taraftan, Sovyet sisteminin ani ve büyük oranda beklenmedik çöküşünden sonra Çin'in Rusya'yla ilişkilerinde belirsizlik vardı. Dolayısıyla bu dönemdeiki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan gelişmeler "karşılıklı faydalı işbirliği alanlarının genişletilmesinin gerekliliği" tarzı müşterek bildirilerin yayınlanmasıyla sınırlı kalmıştır. Başkan Yeltsin'in 1992'deki Çin ziyaretinin sonunda tarafların ikili ilişkilerini "dost ülkeler arasındaki ilişkiler" seviyesinde geliştirme niyetlerini ifade eden müşterek bir bildiri yayınlanmıştır. Çin lideri Jiang Zemin'in 1994 yılında Rusya'ya gerçekleştirdiği iade-i ziyarette başka bir müşterek bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri artık "yapıcı ortaklar" olarak nitelenen iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştiğini teyit etmiştir.

³⁴⁰ Dikkaya, M., Bakır, M. (2011). a.g.m., s. 313

³⁴¹ Erol, M. S., Aidarbek A., (2014). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV/1, s. 167

1990'ların ortalarından sonlarına kadar

Rusya 1990'ların ortalarında dış politika önceliklerini “uluslararası ilişkilerde çok kutuplu bir sistemin inşa edilmesi” temelinde yeniden tanımladığında, Çin’le siyasi ilişkiler kayda değer miktarda artmıştır. Bunun sebebi temel olarak bu konseptin Çin yönetiminin stratejik çıkarları ve dünya görüşüyle örtüşüyor olmasıdır. Dolayısıyla 1996’da Pekin’de toplanan Rusya-Çin zirvesinin sonunda iki ülke liderinin, yani Boris Yeltsin ve Jiang Zemin’in iki ülke arasındaki ilişkileri “stratejik ortaklık” olarak tanımlayan müşterek bir bildiri yayınlamış olmaları şaşırtıcı değildi.³⁴² Her ne kadar bu bildiri iki ülke arasındaki gerçek durumdan ziyade niyetleri ifade etse de, her şeye rağmen iki ülkenin Batıyla, özellikle de ABD’yle diyaloglarındaki tutumlarını güçlendirme ve dünyada Amerika’yı dengeleyecek bir güç yaratma arzularını yansıtmaktaydı.

Bu bildiriyle taraflar, eşitlik ve karşılıklı fayda üzerinde kurulu stratejik koordinasyonun oluşturulacağını resmen ilan ediyorlardı. Aslında stratejik koordinasyon ortaklığı, geleneksel Sovyet dış politikasını oluşturan “Barış İçinde Bir Arada Yaşama” ilkesinin beş prensibi üzerine kuruluydu ve çatışmacı bir doğaya sahip değildi, herhangi bir üçüncü ülkeyi hedef almıyordu ve bu bakımdan devletlerarası ilişkilerde yeni bir model teşkil ediyordu. Bu model, her iki ülkenin bütün alanlarda eşitlik ve karşılıklı yarar ilkesi üzerine kurulu yoğun bir işbirliği yapmasının koşullarını sağlamıştı. Bu amaçla oluşturulan mekanizma ise aşağıdaki unsurlardan oluşmaktaydı:

“1. Üst düzey siyasi toplantı sistemi: Her iki ülkenin devlet başkanları ve hükümet başkanları yılda bir defa toplanırlar. Her iki ülkenin dışişleri bakanları düzenli olarak toplanarak, görüş alış verişinde bulunurlar. Pekin ile Moskova arasında, devlet başkanları düzeyinde doğrudan bir telefon hattı açılmıştır.

2. İki taraflı koordinasyon ve işbirliği için rehber sistemi: İki ülkenin başbakanlarından oluşacak komitenin düzenli toplantılarında ekonomi, ticaret, bilimsel, enerji, ulaşım, nükleer enerji ve diğer önemli alanlardaki ikili işbirliğini takip etmek ve bu işbirliği sürecinde ortaya çıkmış olan büyük sorunların çözülmesini sağlamak amacını taşır.

3. Uluslararası sorunlarda istişare sistemi: İki ülke arasında çeşitli vesilerle, farklı yapılarda ve seviyelerde görüş alışverişinde bulunmak, pozisyonlarını koordine etmek,

³⁴² Chenghong, L. (2007). “Limited Defense Strategic Partnership: Sino-Russian Rapprochement and the Driving Forces”, *Journal of Contemporary China*, 16 (52), s. 479.

çıkarlarını ilgilendiren önemli bölgesel ve küresel sorunlarda siyasi politika seçeneklerini tartışmak içindir.

4. Hükümet dışı görüşlerin dile getirilmesi sistemi: İki ülke, hükümet dışı bir dostluk kurumu olan Çin-Rus Dostluk, Barış ve Kalkınma Komitesini kurarak, halklarının birbirlerini anlamalarını ve birbirlerine güven duymalarını temin edecek ve aralarındaki dostluğu, kuşaktan kuşağa geliştirerek aktaracaklardır.”³⁴³

Öyle görünmektedir ki Rus-Çin işbirliğinin gelişmesinde bu bir katalizör olmuştur. Örneğin iki ülkenin başbakanları arasında düzenlenen yıllık toplantılara 1996 yılında başlanmıştır. Rus Devleti Duma’sı ile ÇHC’nin Devlet Konseyi arasında doğrudan telefon hattı kurulmuştur. 1990’ların sonlarında, iki ülke sınır sorunlarını çözmekte ve sınır ticaretinde uyum sağlama çabalarında kararlılık sergilemişlerdir. Sonuç olarak 1999’da Rus-Çin sınırı yasal olarak kayıt altına alınmış ve hemen hemen tümü belirlenmiştir. Sadece Amur ve Argun nehirleri üzerindeki üç adacığın tartışmalı statüsü devam etmiştir. Aynı zamanda 1999’a gelindiğinde, Rusya ile Çinli yerel otoriteler arasındaki ekonomik işbirliğine yönelik 100 adetten fazla ikili anlaşma imzalanmıştır.³⁴⁴ Dolayısıyla 1990’ların sonlarında Rusya ile Çin arasındaki işbirliği bölgeler arası meselelerde işbirliğini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Çin’in büyük katkısıyla, Rusya 1998’de Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) örgütüne katılmış, böylece Asya-Pasifik bölgesinin temel sorunlarının ele alındığı bir platformun tam üyesi haline gelmiştir.

Belirtilmesi gereken önemli bir husus, Rusya ve Çin’in aralarındaki geçmişten gelen bir takım anlaşmazlıkları bir tarafa bırakılarak, birbirlerinden stratejik ortak olarak bahsetmeye başlamaları ve daha da önemlisi, 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren, dış politika açılımlarında birbirlerini gözeterek ve birbirlerinin nüfuz alanlarına saygı göstererek hareket etmeleri ve hemen her alanda işbirliği yapacak olmaları dünya politikası açısından son derece önemli bir gelişmeydi.

2000’lerden günümüze kadar

³⁴³ Adıbelli, B., (2013). “Rusya’nın Uzak Asya Politikası”, editör Sezgin Kaya, *Rusya’nın Doğu Politikası*, Ekin Yayınevi, Bursa, s. 373

³⁴⁴ Poddubnaya, M. V., (2007), “Vzaimootnoşeniya SŞA, KNR i Rossii v Usloviyah Globalizatsii Sovremennogo Mira”, *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, No 305, s. 83-87.

2000'lerin başlarında, Rusya ile Çin arasındaki siyasi ilişkiler kayda değer bir hız kazanmıştır. Vladimir Putin'in iktidarında, Rus dış politikası göze çarpan biçimde daha pragmatik hale gelmiştir. Rusya, 1990'lardan bu yana sarsılmakta olan konumunu yeniden inşa etmekte temel bir strateji olarak Çin'le ilişkilerini iyileştirmeye daha fazla dikkat etmeye başlamıştır. Benzer şekilde Çin de kendi bölgesel ve küresel konumunu güçlendirmek için Rusya'yla daha yakın bir ilişki arayışındaydı. Rusya ile Çin'in arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde rol oynayan etkenler arasında NATO'nun 1999'da BM'den izin almadan Yugoslavya'da askeri etkinlik göstermesi ve ABD ile müttefiklerinin Orta Doğu'daki etkinlikleri yer almaktadır.³⁴⁵ Bu etkenler, Batı'yı, özellikle de ABD'yi dengeleyecek alternatif bir ağırlık merkezi oluşturmaya yönelik çabalarını koordine etmeleri için Rusya ve Çin'i teşvik etmiştir. Rus-Çin işbirliğinin durumunu değerlendiren bazı Çinli uzmanların bu ilişkinin "dünyada çok kutuplu bir sistem kurulması ve tek süper güç olarak ABD'nin dengelenmesi" açısından önemini vurgulamaları şüphesiz bir tesadüf değildir.

2001 yılında Moskova'da "iyi komşuluk, dostluk ve işbirliği" konulu bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma iki ülkenin ilişkilerini daha da geliştirmeyi istediklerinin bir kanıtıdır. Önde gelen Rus uzmanlarının düşüncesine göre bu anlaşma "iki ülke arasındaki stratejik işbirliği ve ortaklığın yasal zeminini" sağlamaktadır.³⁴⁶ Rusya ile Çin arasındaki siyasi, hatta jeopolitik yakınlaşmada bir o kadar kayda değer bir gelişme de 2001 yılında ŞİÖ kurulmasıdır. Bu örgüt Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan oluşmaktadır. Kısa bir süre sonra, 2002 yılında St. Petersburg'da gerçekleştirilen ŞİÖ zirvesinde, örgütün temel dokümanları (şart ve statüler) belirlendi ve ŞİÖ'nun temel etkinlikleri arasına terörle mücadele eklendi.³⁴⁷ Bu da Çin-Rusya diyalogunu daha da ileri taşıyan bir etken olmuştur. Günümüzde resmi ziyaretler de dâhil olmak üzere yılda yaklaşık üç kere ikili toplantılar düzenlenmekte, buna ilave olarak da APEC ve ŞİÖ çerçevesinde temaslara devam edilmektedir. Sınırları hem Rusya hem de Çin'in ekonomik ve askeri açılardan önemli altyapılarına yakın olan Orta Asya bölgesindeki güvenlik meseleleriyle ilgili işbirliğine özel bir dikkat gösterilmektedir.

³⁴⁵ Tszyanin, Ç., (2009). "Strategičeskoye Partnerstvo Mejdu Kitayem i Rossiyej v Naçale XXI Veka", *Izvestiya Altayskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 4 (1), s. 230.

³⁴⁶ Guançen, S., "Problemy Bezopasnosti i Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva", <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicn/85/8SCO-Russian.pdf>

³⁴⁷ Kefeli İ., (2010). "Prostranstvo ŞOS-Prostranstvo Sodrujestva", *Izvestiya Uralskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, T. 80, No 3, s. 61.

Genel olarak, Rusya ile Çin arasındaki siyasal ilişkinin genişlemesi ve derinleşmesi, her iki ülkenin egemen seçkinlerinin ortak çıkarları olan çok kutuplu bir dünyanın yaratılması için işbirliği yapmaya ihtiyaçlarının olduğunu anlamalarının bir neticesi olarak görülebilir. Bu arzu, taraflar arasında sürdürülen düzenli zirve toplantıları (13ncüsü) vesilesiyle 2005 yılında Moskova’da imzalanan “21. yüzyılda uluslararası düzen” konulu müşterek bildiride açıkça dile getirilmiştir. Bu faaliyette Rusya ve Çin uluslararası hukukun önceliğine dayanan çok merkezli bir dünya düzeni inşası için güçlerini birleştireceklerini ve uluslararası ilişkilerde herhangi bir tarafın tekeli ve devletlerin liderler ve takipçileri şeklinde bölünmesine karşı olduklarını beyan etmişlerdir.³⁴⁸ Rusya ile Çin arasındaki işbirliğindeki itici etkenlerden birisi de terör, aşırı dincilik ve ayrılıkçılık gibi alanlardaki çıkarlarının ortak olmasıdır. Rusya açısından bu özellikle Kuzey Kafkasya’yı, Çin için ise Sincan bölgesini ifade etmektedir. Başka bir işbirliği alanı da çeşitli dış politika alanlarındaki karşılıklı destektir. Aynı zamanda Rusya ile Çin arasında gelişen siyasal işbirliğinin görünüşe göre yeteri kadar sağlam temelleri yoktur. Bu yüzde de ikili siyasal diyalogun nesnel gereksinimlerinin oluşturulmasından ziyade, özellikle ABD ve NATO’nun faaliyetlerine tepki olarak çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulması başlığına odaklanmıştır. Bu yüzden belirli koşulların bir araya gelmesi durumu hariç, Rusya ile Çin arasındaki ilişkiler daha önce de olduğu gibi kısa vadeli dar ulusal çıkarların ve/veya egemen seçkinlerin hırslarının egemenliği altında kalmaya mahkûmdur.

Sovyetler Birliğinin çöküşünden bu yana geçen 25 sene içerisinde, Rusya Federasyonu kendi gücündeki ve uluslararası çevredeki değişimlere yanıt olarak hedef ve politikalarını dramatik bir şekilde değiştirmiştir. Avrupa ve Kuzey Doğu Asya’yla askeri çekişmeler, Moskova’nın dış politikasının ideolojik dayanakları ve Kremlin’in süper güç olma hayalleri ortadan kaybolmuştur. Rusya elbette ki emperyalist düşünce alışkanlıklarından tamamıyla kurtulmamıştır. Fakat tutumları ve hareketleri post-emperyal bir şekil almıştır. Hemen hemen beş yüzyıllık bir dönemde ilk defa olarak, Rusya diğer ülkeleri işgal etmenin peşinde değildir. Bu açıdan bakıldığında, Moskova, Çin’in yükselişini bir tehdit, hatta kendisine yönelik bir meydan olarak bile görmemekte. Artık bir imparatorluk ve dünya süper gücü olmayan Rusya kendisini küreselleşen dünyada önemli bir ikinci lig oyuncusu olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. Rus liderleri hala ülkelerinin

³⁴⁸ M. De Haas & F. Van der Putten, (2007), *The Shanghai Cooperation Organization: Towards a full-grown Security Alliance?*, The Hague, *Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, s. 10.

büyük bir güç olduğu fikrine bağlıdırlar, ancak bu kavramın anlamı değişime uğramıştır. Diğer ülkeleri kontrol etmeye daha az odaklanmakta, bunun yerine başka birisinin, özellikle de 21nci yüzyılın iki birinci lig gücünün, yani ABD ve ÇHC'nin egemenliği altına girmekten kaçmaya odaklanmaktadır.³⁴⁹ Soğuk Savaşından sonra Birleşik Devletlerle ittifak kurma ve Avrupa Birliğiyle bütünleşme umutları 1990'ların ortalarında kaybedildiğinde, Rus liderleri Çin'i ABD'yi dengeleyecek doğal bir müttefik olarak görmeye başladılar. Buna karşılık, daha liberal düşünceli Ruslar sık sık, ABD ve Avrupa devletleri Rus çıkarlarına – örneğin NATO'nun genişlemesi konusundaki endişelerine - saygı göstermedikleri takdirde, ülkenin Çin'e doğru kayarak küresel dengeleri ABD aleyhine değiştireceği savıyla Batı kamuoyunu etkilemeye çalıştılar.

Ancak bu iddia genellikle Batıları etkilemekte başarısız olmuş ve Rusların umduğu neticeleri vermemiştir. Rusya'nın açıktan açığa Amerika'nın gücünü frenlemeye çalıştığı 2000'lerin ortalarında, Rus şahinleri Çin'le siyasi-askeri bir ittifak kurulmasını ve ŞİÖ NATO'yu dengeleyecek jeopolitik bir yapıya dönüştürülmesini savunmuşlardır. ABD'yle yaşanabilecek herhangi ciddi bir yüzleşmede Çin'in vazgeçilmez bir rol oynayacağı kabul edilmektedir. Rus liderleri bile zaman zaman benzer bir tonu benimsemişlerdir. Vladimir Putin'in Duşanbe'deki ŞİÖ zirvesinde yaptığı açıklamada ŞİÖ ülkelerinin bir arada alındıklarında dünya nüfusunun % 40'ını oluşturdukları hatırlatmış – oysa ki Rusya'nın dünya nüfusundaki payı sadece yüzde ikidir - ve meşhur bir Sırp deyişini dile getirmiştir: “Biz ve Ruslar, 200 milyon eder.”³⁵⁰ Rus liderleri, 2000'lerin sonlarında, ülkenin artan geri kalmışlığını ve marjinalleşmesini aşmaları gerektiğini fark ettiklerinde, Moskova ‘modernleşme’ söylemi altında daha sofistike ve incelikli bir siyasete dönmüştür. Mümkün olan yerlerde ‘modernleşme ittifakları’ kurarak Batı ülkelerine ulaşmaya çalışmışlardır. Bu yönde Çin çok sınırlı bir rol oynamıştır; Kremlin onu bir ‘modernleşme ortağı’ olarak sürekli büyüyen listesine sonradan eklemiştir. Modernleşme ihtiyacı ile Batı'yla ilişkilerin normalleştirilmesi ihtiyacı arasındaki bağ şüphesiz Çinlilerin de bildikleri bir sorundur. Mao Zedong yönetimiyle birlikte 1970'lerde Çin-Amerika ilişkilerinde yaşanan yumuşama, Deng Xiaoping'in açıklığı ve reformları için vazgeçilmez bir önkoşuldu. Dahası, Deng Çin'i Batıya açmaya başladığında, SSCB'ye karşı Birleşik Devletlerle ittifak

³⁴⁹ Maksimtsev İ., Sirota N., P., (2008). “Politika Razvitiya Strategičeskogo Partnerstva Rossii i Kitaya”, *Yevraziyskaya İntegratsiya: Ekonomika, Pravo, Politika*, No 3, s. 114.

³⁵⁰ Zhang B., (2010). ‘National objectives versus strategic choices’, *Contemporary International Relations*, 20 (6), s. 4

benzeri bir işbirliği kurmuştur. Çin o dönemlerde Sovyet yorumcular tarafından sık sık NATO'nun gayri resmi üyesi olarak nitelenmekteydi.

Ancak günümüzde Çinli yazarlar, Rusya'nın modernleşme çabasına daha çok şüpheyile yaklaşmaktadırlar. Rusya'nın Batı'nın yardımıyla değer zincirinde yukarılara çıkma arzusunu “kendini kandırmaktan ibaret” görmekte-dirler. Bu düşüncenin ardında muhtemelen Çinlilerin, Rusya'nın modernleşme çabası kapsamında Batı yöntem ve teknolojilerini kapsamlı olarak kullanmasının, Moskova'yı Washington'ın küresel politikasıyla uyum sağlamaya iteceği, bunun da Çin'in çıkarlarına zarar vereceği endişesi yatmaktadır. Ruslar, başarısına rağmen, Çin'i bir modernleşme ya da yenilikçilik kaynağı olarak görmemektedirler. Ancak siyasal bir ortak ve hızla ağırlık ve önem kazanan küresel bir denge unsuru olarak ona değer vermeye devam etmektedirler. Bu da, Moskova'nın Washington ile Pekin arasında dikkatli bir denge kurmasını gerektiren yeni bir durum oluşturmaktadır. Dengenin kurulması gereken konular arasında BM Güvenlik Konseyi'nde (UNSC) yapılacak oylama, Kuzey Kore'nin nükleer programına ilişkin görüşmeler, ABD ve NATO ile füze savunma işbirliği ve enerji ve iklim meseleleri bulunmaktadır.³⁵¹Yüzyıllardan bu yana ilk defa, Rusya her ikisi de kendi nükleer olmayan askeri kuvvetlerinden açıkça üstün iki güç arasında sıkışmıştır: Batı'da NATO, doğuda ise Çin. Fakat bu güçlerle boy ölçüşmeye ya da onları bastırmaya çalışmak yerine, Moskova, (karşı konulmaz konvansiyonel bir saldırıyla karşı karşıya kalması durumuna karşı) çatışmada ilk nükleer silah kullanacak şekilde, misilleme kabiliyetini koruyarak dengeyi sürdürmeye odaklanmıştır. Bu temelinde muhafazakâr bir tutumdur ve Rus strateji uzmanları büyük çaplı savaşları mümkün görmemektedirler.

Soğuk Savaşın bitiminden yirmi yıl sonra, yeni güvenlik tehditleri ve savaşın değişen doğası muhafazakâr Rus stratejisini dönüştürmeye başlamıştır. Rus askeri gücünün Amerika Birleşik Devletleri hala öncelikli rakibi olarak gördüğü doğrudur. ABD hala Rusya'yı 'kilitleyebilecek' tek güçtür. Ancak Moskova büyük bir güvenlik ikilemiyle karşı karşıyadır: ABD'yi dengeleyemeyeceği gibi peşinden de gidemez ya da başka bir şekilde ifade edecek olursak 'ne onlara katılabilir ne de yenebilir'. Bu da Rus liderlerini zor durumda bırakmaktadır. Moskova'nın geçmişte denediği iki model de işe yaramamıştır: doğrudan dengeleme (Soğuk Savaş esnasında) ve ikili hegemonya (Soğuk Savaşın hemen

³⁵¹ Rozman G., (1998)., “Sino-Russian Relations: Will the Strategic Partnership Endure?” *Demokratizatsiya*, 6 (2), s. 400.

ardındaki dönemde). Örneğin Rusya güvence altına alamadığı Avrupa füze savunma sistemi konusunda Birleşik Devletlerle eşitlik temelinde işbirliği yapmaya hazırdır. ‘Eşit ortaklık’ amacına erişmeyi başaramayınca, muhtemelen maliyetini karşılayamayacağı bir silahlanma yarışı beklemektedir. Ancak füze savunma sistemi alanındaki işbirliği, bu kaderden kaçması için bir yol olabilir. Bu işbirliği, Rusya’nın Batı’yla gerçek bir stratejik işbirliği kurmasına imkân verebilecektir. Moskova’yı NATO’yla müşterek bir füze savunma sistemi kurmaya iten, İran’ın nükleer ve füze programlarından duyduğu endişeden ziyade bu olasılıktır. Bu türden bir işbirliğinin Batı’yla gergin ilişkileri rahatlatmasını ve bütün Avro-Amerika alanında bir güvenlik yapısı kurulmasına imkân tanıyarak, Rusya’yı çevresinin sarılması korkusundan, dolayısıyla da pahalı bir silahlı kuvvetler idame etme zorunluluğundan kurtarması beklenmektedir. Terörle mücadele ve Afganistan gibi meselelerdeki işbirliğinden farklı olarak, füze savunma sisteminin Rusya’nın tepeden aşağı işbirliği tercihine uyan merkezi, ‘stratejik’ bir niteliği vardır. Bu diğer taraf için de geçerlidir.³⁵²Eğer bu konuda işbirliği sağlanamaz ve Birleşik Devletler küresel füze savunma sistemini Rusya’nın işbirliği ve katılımı olmadan geliştirmeye devam ederse, Rus liderleri ülkelerinin stratejik bağımsızlığını ellerindeki nükleer silah sayısını arttırarak korumak zorunda kalacaklardır. Rusya ile ABD arasında rekabete dayalı bir ilişki kurulması küresel jeostratejik dengeyi, her iki taraf için de olumsuz yönde etkileyecektir. Her halükarda alınan kararların Rus-Çin ilişkileri üzerinde önemli etkileri olacaktır.

Askeri gücünün yarısını (yaklaşık 30 tugay) NATO’ya bakan Batı kuvvetleri altında tutsa da, Rusya’nın ‘Batı tehdidi’ne yönelik askeri stratejik takıntısı tarihe karışmaya başlamıştır. NATO’nun doğu genişlemesinin belirsiz bir süreyle durdurulmasıyla birlikte, Moskova NATO ülkelerine daha dostane yaklaşıma hazırdır. Yine de ittifakın daha fazla doğuya genişlememesi ve Rusya’nın stratejik caydırıcılığına zarar verecek şekilde Avrupa’ya silah sistemleri kurulmaması konularında karardır. Gürcistan’da 2008 yılında yaşanan savaştan sonra, Rusya Polonya’yla tarihi bir barış yapmaya ve diğer Merkez Avrupa uluslarıyla ilişkilerini geliştirmeye yönelik kararlı bir çaba içine girmiştir.³⁵³ Norveç’le 2010 yılında imzaladığı bir deniz sınırı anlaşması vasıtasıyla, Moskova kutup bölgesindeki sorunları müzakere ve uluslararası yasal yöntemleri kullanma dışındaki yöntemlerle çözmeye çalışacağı korkusunu ortadan

³⁵²Haas, M. de. (2006). “Russia-China Joint Security Cooperation.” *Power and Interest News Reports*, 27 November. Available at www.gees.org/documentos/Documen-01900.pdf (son erişim 7 Aralık 2016)

³⁵³Lukin A. (2010), ‘Kitayskaya mehta i budushchee Rossii,’ (Çin rüyası ve Rusya’nın Geleceği), *Russia in Global Affairs*, <http://www.globalaffairs.ru/number/Kitayskaya-mechta-i-budushee-Rossii-14857> (son erişim 7 Aralık 2016)

kaldırmaya çalışmıştır. Öngörülebilir gelecekte, Rusya'nın güvenlik endişeleri sınırının güneyine, burada da özellikle Kuzey Kafkaslara odaklanacaktır. Rusya'nın güney komutanlığı kabaca 20 tugaydan, yani bir ordunun üçte birinden oluşmaktadır ve büyümeye devam etmektedir. 1979'da Afganistan'ın işgal edilmesinden bu yana, Rus askerlerinin başlıca düşmanları Müslüman mücahitler olmuştur ve Rus sivillere karşı düzenlenen terör saldırılarının çoğundan cihatçılar sorumludur. 1994'den 2001'e kadar süren Çeçenistan savaşı yıllar boyunca Rusya'nın Sovyetler sonrası güvenlik düşüncesine yön vermiştir. Orta Asya'nın istikrarı, Rus Federasyonunun güvenliğini etkileyen önemli bir jeopolitik etkidir ve kurduğu ittifakların da odak noktasıdır. Öngörülebilir gelecekte Moskova'nın stratejik düşüncesine güney egemen olacaktır.

4.2. 1991-2000 yıllarında Ulusal Güvenlik ve Enerji Bazlı Rusya'nın Çin'e Yönelik Politikası

4.2.1. 1991-2000 Yıllarında Rusya'nın Ulusal Güvenliğinde Enerjinin Rolü

Geleneksel güvenlik konseptinde, devletin güvenliği merkezde yer alır ve güvenliğin derecesi askeri gücün seviyesi ile doğrudan orantılıdır. Küreselleşme ile gelişen yeni ulusal güvenlik anlayışında ise bir devletin güvenliği askerî, siyasal, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş sektöre ayrılarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Enerji kaynaklarının kullanımının her geçen gün artması ile ulusal güvenlik araştırmalarında “enerji güvenliği” kavramı sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır. Doç. Dr. Bilal Karabulut'un tanımına göre, enerji güvenliği, her bir ülkenin ekonomisi ve refahı için gerekli enerji kaynaklarının kesintisiz ve güven içinde, istenilen yere, zamanında ulaştırılmasının sağlanmasıdır.³⁵⁴Burada dikkatlerden kaçmaması gereken nokta, enerji güvenliği ile askeri ve ekonomik güvenliğin birbirinden ayrılmaz unsurlar olduklarıdır. Enerji kaynaklarına ulaşım olmadan askeri araçların hareket etmesi ve ekonominin çalışması imkânsız olduğu için enerji güvenliğinin gelecekte de askeri ve ekonomik güvenlikten daha az önemli olmayacaktır. Bu durum, özellikle, ekonomisi enerji kaynaklarının ihracatına dayalı Rusya gibi bir devlet için aktüeldir. Eklenmesi gereken bir başka nokta da, günümüzde küresel endüstride kullanılacak alternatif enerji kaynakları bulunmadığı için petrol ve doğal gaz gibi yenilenemez hidrokarbon enerji kaynaklarının,

³⁵⁴ Karabulut, B. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik*. Ankara: Barış Kitabevi, s. 164-165

devletlerin asıl enerji kaynakları olduğunu gerçeğidir. Bundan dolayı bu çalışmada enerji kaynaklarından söz edilirken hidrokarbon enerji kaynakları kastedilmektedir.

Enerji kaynaklarının 1990 ve 2000 yılları arasındaki Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğindeki rolü araştırılırken, yapılacak analiz enerji kaynaklarının hangi ulusal güvenlik sektörlerinde, nasıl ve hangi şekillerde kullanıldığı üzerinden yapılacaktır. İlk başta, enerji kaynaklarının ulusal güvenlikte siyasi amaçlarla kullanıldığına bakıldığında, dış politikada enerji faktörünün baskı aracı olarak kullanıldığı görülecektir. Başka bir deyişle, SSCB'nin dağılmasından sonra jeopolitik dengenin tamamen ABD lehine kaymasını önlemek için Rusya Federasyonu yakın çevre devletlerine sübvansé edilmiş fiyatlarda petrol ve gaz satışları yaparak yanında tutmaya çalışmıştır. Bu tür bir dış politika içinde “petro-havuç” (müttefikleri ucuz petrol ve gazla ödüllendirmek) ve “petro-sopa” (petrol ve gazı Kremlin çıkarları aleyhine davrananlara karşı kullanmak) yöntemlerinin ikisi de yatmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta Rusya Federasyonu'nun yeni kuruluşundan Putin'in iktidara gelişine kadarki dönemde enerji silahını etkili kullanamamasıdır. Bunun ana nedenlerini, Randall Newnham, “Journal of Eurasian Studies” dergisinde yayınladığı makalesinde, dünya petrol fiyatlarının düşüşü ve petrol ve gaz şirketlerinin oligarkların eline geçmesiyle devlet kontrolünden çıkması olarak saymaktadır.³⁵⁵ Petrol ve gaz fiyatlarının düşük olduğu bu dönemde liberal ekonomiye yeni geçen Rusya, enerji kaynaklarını baskı aracı olarak kullanması yüzünden ihtiyaç duyduğu Batı yatırımlarından yoksun kalabilirdi. Neticede kredi derecelendirmesinin zaten zayıf olduğu bu dönemde, petrolden gelen paraya ihtiyacı olduğundan, Rusya ılımlı bir dış enerji politikası yürütmeye çalışmıştır.

SSCB döneminden beri ekonomisi enerji kaynaklarının ihracatına dayalı olan Rusya için egemenliğinin ilk yıllarında millî ekonominin büyük kısmını petrol satışlarından gelen paralar oluşturmuştur. Örneğin, ABD Enerji Enformasyon İdaresi (EIA) bağımsız istatistik kurumunun bilgilerine göre 1990 ve 2000 yılları arası dünya petrol fiyatlarındaki 1\$ artış Rusya'nın GSYH'nde 0.32% artış yaratmaktaydı. Ayrıca, 1990'lı yıllarda petrol üretimi gününe sadece 6 milyon varil olarak SSCB üretiminin yarısına

³⁵⁵Newnham, R. (2011). Oil Carrots and Sticks: Russia's Energy Resources As A Foreign Policy Tool, *Journal of Eurasian Studies* 2, s. 134-143

düşmesi başarısız ekonomik reformlarla beraber GSYH'nin 40% düşmesine neden olmuştur.³⁵⁶

1990'lı yıllardaki düşük petrol fiyatları, yeni ekonomik sisteme geçişteki zorluklar ve başarısız özelleştirme politikalarına rağmen Rusya'nın ekonomisinin tamamen iflas etmemesinin ana sebebi petrol kaynaklarından sağlanan gelirdi. Enerji kaynaklarından sağlanan geliri olmadan Rusya'nın Çeçen Savaşları sırasında ülkenin parçalanmasını önlemesinin ve devletin ulusal güvenliğini sağlamasının imkânsız olması yukarıda verilen GSYH verilerinden anlaşılmaktadır. Kısacası, bu on yıllık zaman diliminde petrol fiyatlarındaki keskin düşüşler, başarısız ekonomik reformlar ve enerji sektöründeki kuşkulu özelleştirmeler sonucu Rusya SSCB döneminde sahip olduğu “petro-güç” özelliğini kaybetmiştir. Bunun sonucu olarak da birçok alanda ulusal çıkarları çerçevesinde karar alma kabiliyetini yitirmiştir.

4.2.2. 1991-2000 Yıllarında Rusya'nın Çin'e Karşı Enerji Stratejisi ve Aşamaları

Sınır sorunlarının çözülmesi, tek kutuplu dünya sisteminden çok kutuplu dünyaya geçme isteği ve iki ülke arasındaki silah ticaretinin iki tarafın da çıkarları ile uyuşması gibi ortak noktalar, Rusya ve Çin arasındaki Soğuk Savaş sırasında bozulan ilişkilerin stratejik ortaklık kurulacak dereceye kadar iyileşmesini beraberinde getirmiştir.³⁵⁷ Ayrıca, 1989'da Tiananmen olayları sonrası ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından uygulanan silah ambargosu, aynı zamanda Tayvan'a yapılan silah desteği ve ABD'nin başında olduğu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kendi yetki alanındaki yerlere askeri müdahalelerde bulunması Çin'i Rusya ile ilişkilerini düzeltmeye itmiştir. Rusya'da Batı sistemi örneğindeki gibi liberal ekonomiye geçme çabalarındaki başarısızlıklar Avrasyacılık akımının güçlenmesini tetiklemiştir. Rus yönetiminin Çin'in 1970'lerin sonunda gerçekleştirdiği reformlarda uyguladığı ekonomik reform modelinin benzerini gerçekleştirme isteği neticesinde, iki ülke arasında birçok ekonomik alanda işbirliğini arttırma anlaşmaları yapılmıştır.³⁵⁸ İki ülkenin stratejik ortaklığının altındaki en önemli faktörlerden biri de Rusya ve Çin'in ekonomilerinin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Rusya ekonomisinin enerji kaynaklarının ihracından gelen para üzerine tesis edilmesi ve

³⁵⁶Newnham, R. a.g.e. s. 134-143.

³⁵⁷Shadrina, E. (2010). Russia's Foreign Energy Policy: Norms, Policy, Ideas and Driving Dynamics. *Electronic Publications of Pan-European Institute*, s. 119-144.

³⁵⁸Bekcan, U. (2013). a.g.e. s. 145-148

Çin'in 1993'te petrol ihraç eden ülke konumundan ithal eden ülke konumuna gelmesi ülkelerarası stratejik ortaklığı getiren ana nedenlerden biridir.

Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisini incelerken ilk önce iki ülkenin dünya enerji sektöründe oynadıkları rolleri tanımlamakta fayda vardır. Rusya enerji ihracatçı ülke olarak kabul edilirken, Çin, yukarıda bahsedildiği üzere, 1993'ten sonra enerji ithalatçı ülkesine dönüşmüştür. Burada not edilmesigereken nokta Çin'in enerji ithalatçı ülke haline gelmesinin asıl sebebinin son yıllardaki üretiminde yaşanan patlama sonucu iç pazarda enerjiye olan talebin artışıdır. Yani, Çin Japonya gibi petrol ithalatçı ülkesinden farklı olarak kendi ülke sınırları içinde büyük enerji potansiyeline sahiptir. Örneğin, Çin 1990 yılından beri petrol üretiminde dünyanın ilk 10 ülkesi içinde olmuştur.³⁵⁹

Çizelge 4.1.Çin'in Toplam Petrol ve Sıvı Enerji Üretimi³⁶⁰

Yıl	Dünya Sıralaması	Bin varil/günlük
1990	6	2768
1991	6	2836
1992	6	2852
1993	6	2903
1994	6	2957
1995	6	3060
1996	7	3211
1997	8	3285
1998	7	3302
1999	6	3317
2000	7	3378

Ayrıca, son yıllarda, Çin'in kendi varlığını yabancı ülkelerin petrol üretim sektöründe de arttırdığını görülmektedir.³⁶¹Görüldüğü üzere, Rusya-Çin enerji ilişkileri yalnız enerji kaynaklarının alış-verişi ile sınırlı kalmamaktadır. Bu yüzden, bu çalışmada,

³⁵⁹Energy Information Association. *Total Petroleum and Other Liquids Production – 1990*. Web:<<http://www.eia.gov/beta/international/rankings/index.cfm#?cy=1990>> adresinden 12 Mart 2016'da alınmıştır.

³⁶⁰Energy Information Association. *Total Petroleum and Other Liquids Production – 1990-2000*.Web:<<http://www.eia.gov/beta/international/rankings/index.cfm#?cy=1990>> adresinden 12 Mart 2016'da alınmıştır.

³⁶¹Lahtovskiy, N.(2010). Energeticheskaya Bezopasnost Kak Faktor Obespecheniya Nacionalnyh Interesov Rossii v XXI Stoletii (21. Asrda Rusya'nın Ulusal Çıkarını Sağlama Faktörü Olarak Enerji Güvenliği), *Diplomaticheskaya Akademiya MID Rossii (Rusya DİB Diplomasi Akademisi)*. s.109-122.

Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisi incelenirken iki ülkenin enerji piyasasındaki "işbirliği" ve "rekabeti" çerçevesinde irdeleme metodukullanılacaktır.

Rusya'nın Enerji Piyasasında Rusya-Çin İşbirliğine Yönelik Stratejisi

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın yeni ekonomik, siyasal ve jeopolitik ortamda enerji politikasını belirlemek üzere hükümet tarafından çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1992'den başlayarak Rusya'nın enerji stratejisinin temelini oluşturan birtakım belgeler kabul edilmiştir. Bunların arasından en önemlileri şunlar sayılabilir: "Yeni Ekonomik Şartlardaki Rusya'nın Enerji Politikasının Temel Konsepti" ve "Rusya Federasyonu'nun 2010'a Kadarki Enerji Stratejisinin Temelleri" (ES 2010).³⁶²2000 yılına kadar Rus dış enerji stratejisinin temelini belirleyen ES 2010, 1995'te kabul edilip dış-ekonomik alanda Rus enerji stratejisini gerçekleştirmek için aşağıdaki üç maddeye dikkat edilmeliydi:

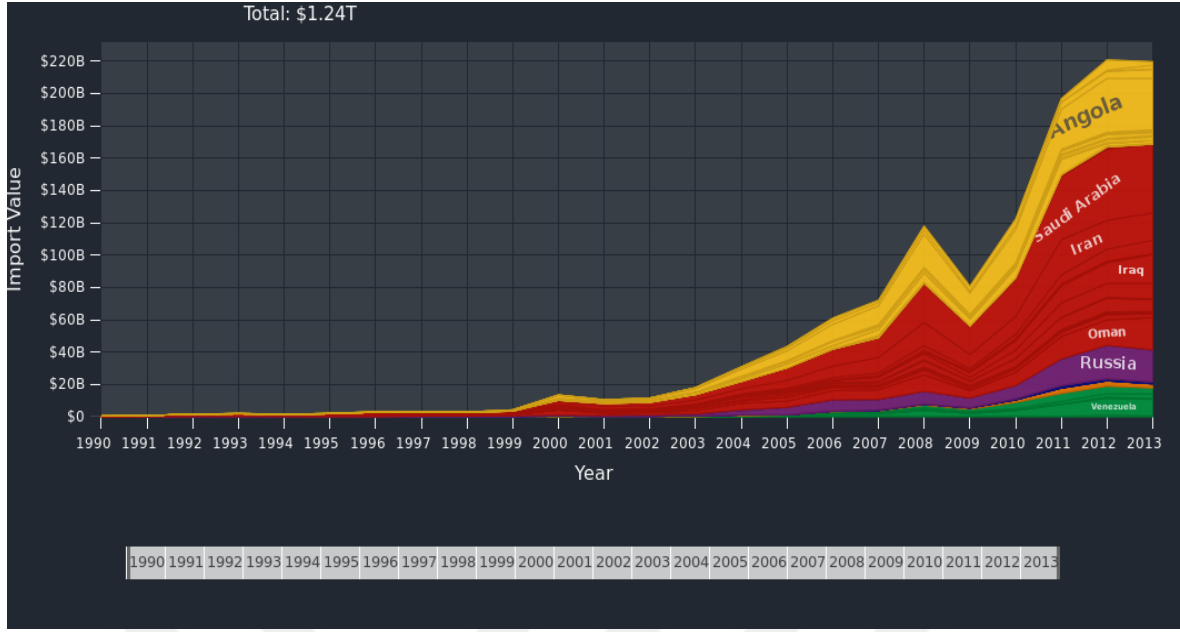
- 1) Ortak çıkarlar çerçevesinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile ilişkileri arttırmak;
- 2) Rusya'nın uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için hukuksal ve ekonomik zemini oluşturmak;
- 3) Rusya Federasyonu'nun başka ülkeler ile enerji ve yakıt kaynaklarının işletiminde ve Rus enerji ithalatçılarının yeni enerji pazarlarına çıkmalarında işbirliği yapmak.³⁶³

2000'e kadar Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisinde yukarıda belirtilen maddeler yol haritası olmuştur.

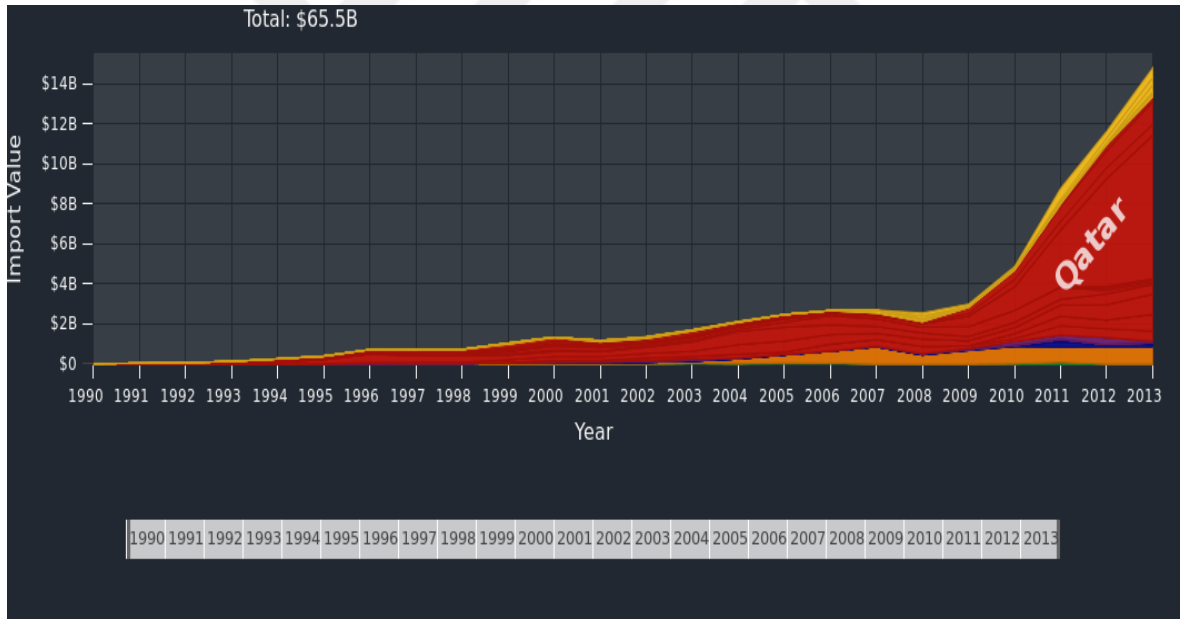
Rusya için enerji ihracı açısından Çin'in ideal bir ortak olma potansiyeli vardır. 1993 yılından sonraki Çin'in giderek artanenerji iştahı sonucu enerji ithalatçı ülkesi olması, Rusya ile sınır paylaşp, enerji kaynaklarına zengin Doğu Sibirya ve Kuzey-Doğu Sibirya'nın, Orta Doğu'ya nazaran daha yakın olması ve Çin'in Rusya ile aynı çok kutuplu bir dünya görüşünü paylaşması RF'ye ideal bir pazar sunmaktadır.

³⁶²Borovskiy, Yu. Energeticheskaya Politika RossiiNaMejdunarodnoiArene (Uluslararası Arenada Rusya'nın Enerji Politikası (Siyaseti)).*MGIMO*, MİD Rossii. s. 41.

³⁶³Zakonodatelstvo Rossii (Rusya Mevzuatı). Web: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102035467&rdk=&backlink=1> adresinden 16 Mart 2016'da alınmıştır.

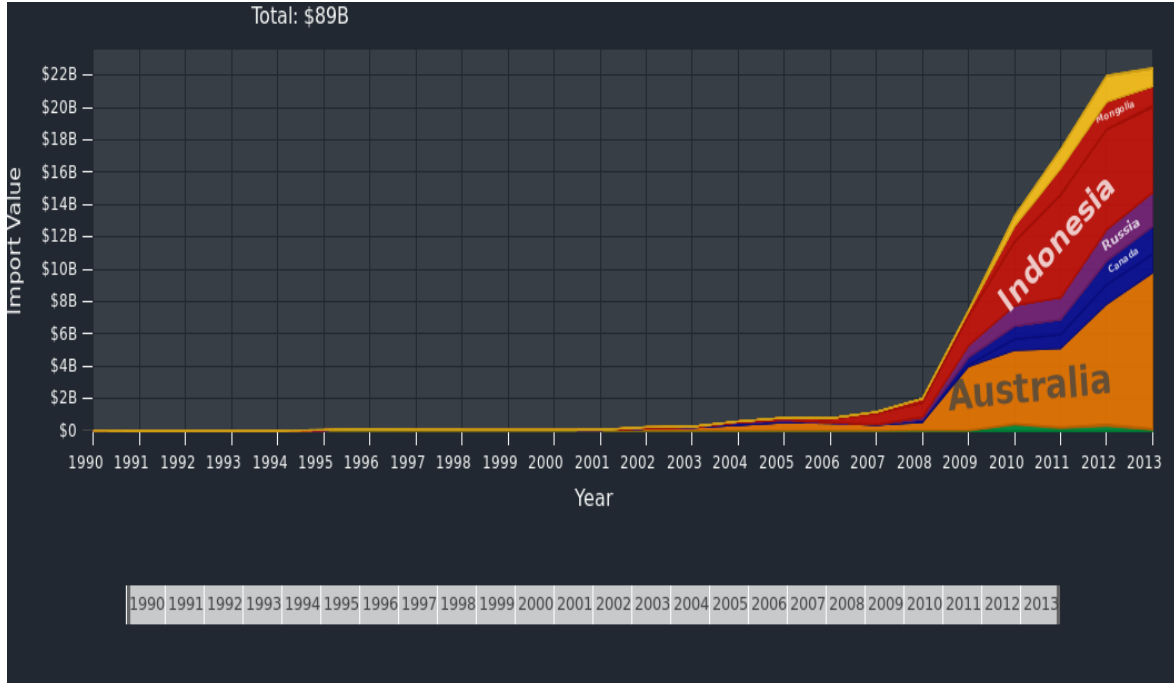
Şekil 4.1. 1990 Sonrası Çin petrol İthalatındaki Artış³⁶⁴

Şekil 4.2. 1990 Sonrası Çin LPG İthalatında Artış³⁶⁵

³⁶⁴The Observatory of Economic Complexity. Where Does China Import Crude Petroleum From (1990-2013) Web:<http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/sitc/import/chn/show/3330/1990.2013/> adresinden 16 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁶⁵The Observatory of Economic Complexity. Where Does China Import LPG From (1990-2013) Web:<http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/sitc/import/chn/show/3413/1990.2013/> adresinden 16 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Şekil 4.3. 1990 Sonrası Çin Kömür İthalatında Artış³⁶⁶,

Ayrıca, en büyük petrol ithalatçıları olan Orta Doğu ve Afrika'dan gelen petrollerin Malacca Boğazı'ndan geçmek zorunda kalması, Çin'in alternatif petrol kaynaklarını aratmaktadır. Ancak, 1990'dan 2000 yılına kadarki Rus-Çin enerji münasebetlerine bakıldığında, ilişkilerin gelişiminin, potansiyelin çok altında kaldığı görülecektir. Örneğin, 1990 ile 2000 yılları arasında toplam 35,3 milyar dolar değerinde petrol ithal eden Çin'in sadece %2'sini Rus payı oluşturmuştur.

³⁶⁶The Observatory of Economic Complexity. Where Does China Import Coal From (1990-2013) Web: <http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/sitc/import/chn/show/3222/1990.2013/> adresinden 16 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Şekil 4.4. 1990-2000 Yılları Arasında Çin Petrol İthalatındaki Rusya'nın Payı³⁶⁷

1990'dan 2000'e kadarki Rus-Çin enerji ilişkilerine bakıldığında iki tarafın işbirliği yapma eğiliminde olmalarına rağmen, yapılan ikili görüşmelerin kayda değer bir sonuca ulaşamadığı görülmektedir.

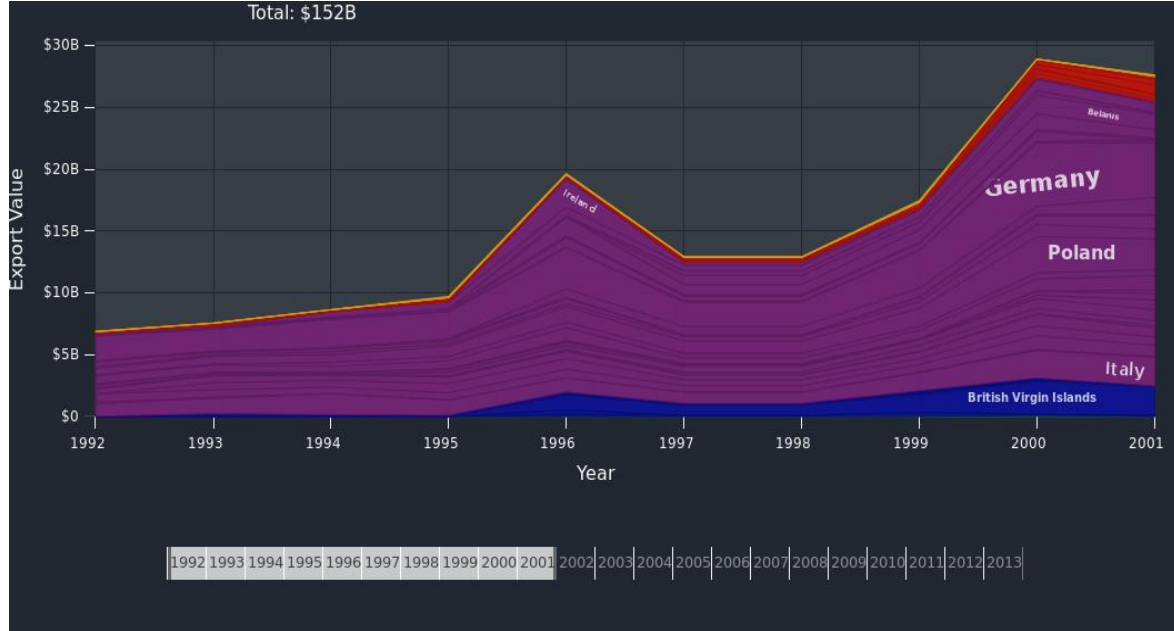
Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisi ES 2010 ve Yeni Ekonomik Şartlardaki Rusya'nın Enerji Politikasının Temel Konsepti belgeleri o dönemdeki ekonomik konjonktür çerçevesinde belirlenmiştir. Genel olarak bakıldığında enerji stratejisi şu dört amaç çerçevesinde geliştirilmiştir:

- 1) Enerji pazarlığı ortaklarını çeşitlendirmek;
- 2) Uzakdoğu bölgesini kalkındırmak ve bu bölgede bulunan enerji kaynaklarının işletimine yatırım yapmak;
- 3) Enerji kaynaklarının satışını dünya pazar fiyatı düzeyinde oluşturmak;
- 4) Rusya'nın enerji nakliyat sistemini geliştirmek.

Soğuk Savaş sonrası liberalleşme reformları ile Batı'ya dönen Rusya'nın Avrasyacı akımının baskısı sonucu 1990'ların sonuna doğru ilişkilerde çok taraflılık politikası

³⁶⁷The Observatory of Economic Complexity. Where Does China Import Crude Petroleum From (1990-2000). Web: <http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/sitc/import/chn/show/3330/1990.2000/> adresinden 16 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

izlenmeye başlanmıştır. Bu politika Çin ile en düşük düzeyde olan enerji sektörüne de yansımıştır.

Şekil 4.5. Rusya'nın Petrol İhracatında Ülkelerin Payı (1990-2001)³⁶⁸

Neticede, Rusya'nın Çin ile enerji işbirliğinin siyasi temelini oluşturan beyanname 1997'de imzalanmıştır. "Rusya-Çin Çok Kutuplu Dünya ve Yeni Dünya Düzeni Hakkında Ortak Beyanname"nin bu zamana kadar sektörel gelişen ilişkileri stratejik ortaklığa çıkaracağı umulmuştur. Ayrıca, bu beyanname ile enerji alanında ortak çalışmayı öngörüp, 25 Nisan 1996'da Rus Enerji Bakanlığı (MİNENERGO) ve Çin'in Ulusal Petrol ve Gaz Anonim Şirketi arasında imzalanan antlaşmanın somut sonuçlar getireceği bekleniyordu.³⁶⁹ Ancak önceki yılları Uzakdoğu'da yapılan fizibilite çalışmalarında Rusya'nın üstüne gerektiğinden çok mali yükümlülüğün düştüğünü düşünen Kremlin somut bir proje ortaya çıkarmada istemsiz davranmıştır. Rusya'nın bu çalışmalarda daha istemsiz olmasının bir başka sebebi de Uzakdoğu bölgesinin kalkınmasına Çin'in yeterli derecede önem göstermemesi olmuştur.

Rusya hükümetinin Çin ile gelişmekte olan enerji sektöründe duydukları ana kaygılardan bir diğeri de fizibilite çalışması yapılan petrol ve doğal gaz boru hatlarının

³⁶⁸The Observatory of Economic Complexity. Where Does Russia Export Crude Petroleum To (1990-2001). Web:<http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/sitc/export/rus/show/3330/1990.2013/> adresinden 17 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁶⁹Rodin, R. . Aktualnye Aspekty Rossiisko-Kitaiskogo Sotrudnichestva v Energeticheskoi Sfere (Günümüzde Enerji Alanında Rus- Çin İşbirliğinin Son Yönleri (Görünüşü)). UDK. Dergisi, s. 105-106

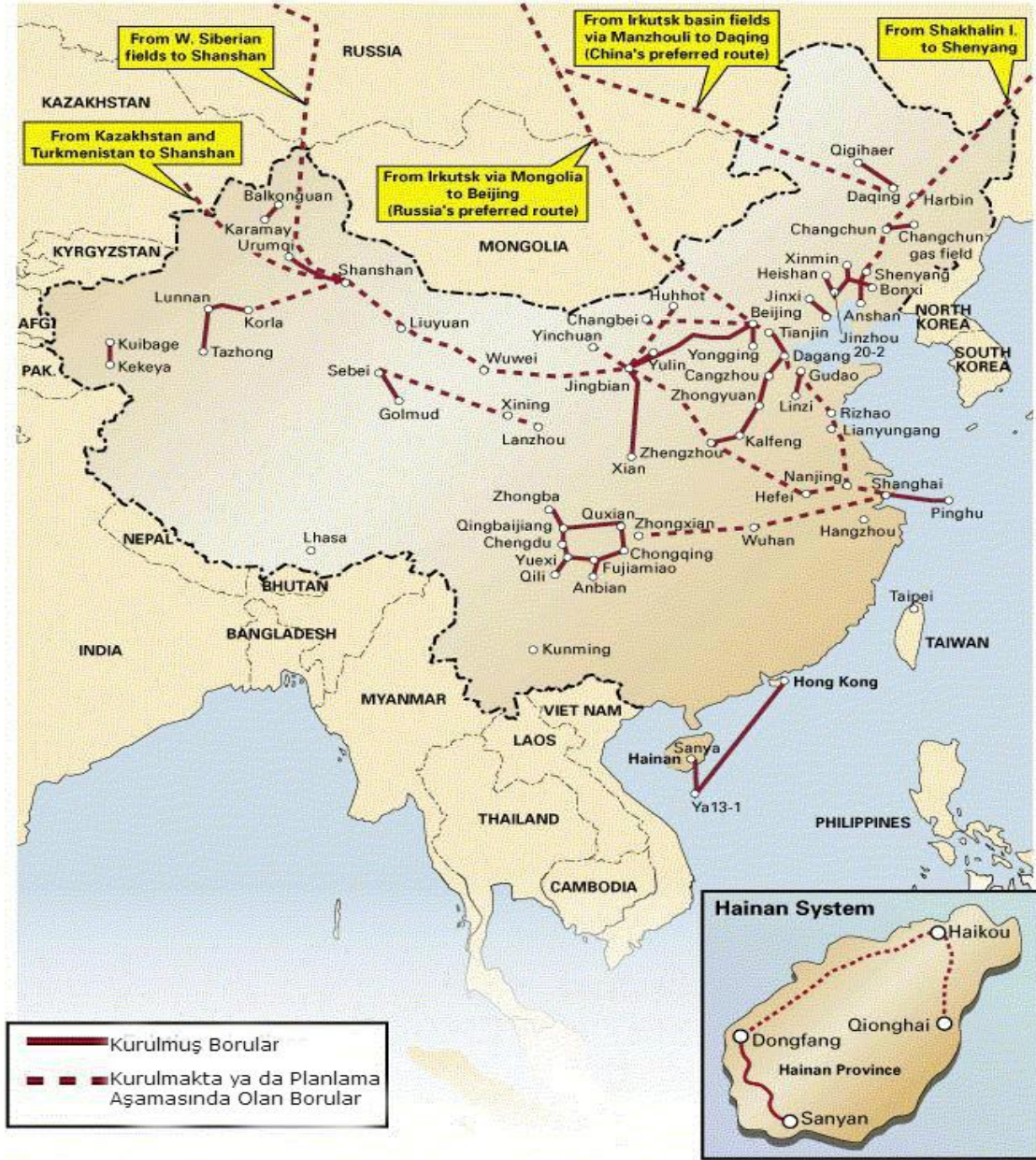
taşıdıkları enerji kaynaklarını sadece Çin'e götürebilmeleridir. Örneğin, 1993 ve 1999 yılları arasında petrol ve gaz boru hatlarının fizibilite çalışmaları ile ilgili üç tane antlaşma imzalanmıştır. İlki, 1994 yılında ChinaNationalPetroleum Corporation (CNPC) ve MİNTOPENERGA tarafından imzalanan ve İç Moğolistan'dan geçerek Çin'in Hebey ilçesine ulaşan sınır aşırı, uzun mevkili gaz borularının yapılmasını öngören MoU olmuştur. Bu belgeye göre Rusya'nın zengin doğal gaz bölgesi olan İrkutsk'tanShandong'a gaz boru hattı döşenecekti. Bu projeyi yapım aşamasına geçirmek için 1996'da görüşen Yeltsin ve Jiang Zemin arasında olan görüşmeler iyi bir havada geçmesine rağmen somut bir sonuca ulaşılamamıştır. Maliyetleri oldukça düşük düzeyde tutmaya çalışan Rusya, mesafeyi kısaltmak için boru hattının Moğolistan üzerinden geçmesini savunurken jeopolitik açıdan kendisini risk altında hissetmemek isteyen Çin daha uzun mesafeli, Moğolistan'ı aşan planını ortaya atıyordu. Boru hattını yapma fizibilite çalışmasında her iki taraf sınırın kendi tarafındaki boru hattını inşa etmek zorunda olduğu için, Rusya Federasyonu alternatif yatırım fırsatlarını değerlendirmek üzere projeyi duraklatmayı tercih etmiştir.³⁷⁰

Sınır aşırı petrol ve doğal gaz borularıyla ilgili bir başka büyük-çaplı gelişme 1997'de iki ülkenin başbakanları tarafından imzalanan, 25-30 yıl için yıllık 25 milyar metre küp (bcm) doğal gazı taşıyacak boru hattı yapma antlaşması ile olmuştur. Kovykta'dan başlayacak olan bu boru hattı "AltayProjesi"nin başlangıç noktasını oluşturacaktı.

1990'dan 2000'e kadarki yıllardaki son gelişme olarak da 1999'da Rusya ve Çin başbakanları tarafından imzalanan sınır aşırı petrol ve doğal gaz borularının inşasını öngören üç fizibilite çalışması yapma antlaşması olmuştur. İrkutsk-Kuzeydoğu Çin doğal gaz boru hattı, Batı Sibiryası-Şanghay gaz ithalatı çalışması ve Angarsk-Daqing petrol boru hattı fizibilite çalışmalarını içeren bu antlaşma da, önceki 1994 MOU ve 1997 İrkutsk gaz boru hattı antlaşmaları gibi Rus hükümeti tarafından belli bir sebeplerden dolayı uygulamaya geçirilmemiştir. Örneğin, Altay Projesi'nin başlangıcını oluşturması planlanan Kovykta'dan Çin'e uzanacak doğal gaz boru hattının yapımına engel olarak Rusya tarafı olası boru patlamalarının Altay'ın doğasına büyük hasar getireceğini ileri sürmüştür.

³⁷⁰Dueben, A. (2013). China-Russia Relations after the Cold War: The Process of Institution-Building and Its Impact on the Evolution of Bilateral Cooperation, *Department of International Relations of the London School of Economics and Political Science*. s. 79.

CHINA'S NATURAL GAS PIPELINES

Harita 4.1. Çin'in Doğal Gaz Boru Hatları Haritası³⁷¹

1990'larda siyasi ve ekonomik reformları gerçekleştirmek, iç ve dış güvenliği sağlamak için Rusya devlet gelirinin belkemiğini oluşturan enerji sektörünü yenilemek zorundaydı. Bu yenileme enerji kaynaklarının çıkartılmasından onların nakliyatına kadarki bütün işlemleri kapsıyordu. Bu dönemde Rusya Çin'e satılan petrolün nakliyatını sadece trenler vasıtasıyla yapabiliyordu. Enerji kaynaklarının

³⁷¹China Oil & Gas Newsletter. Web: <http://www.users.qwest.net/~kryopak/ChinaGas.html> adresinden 18 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

taşımacılığı sektörünü yenileme ve Uzakdoğu'daki petrol ve doğal gaz işletimini arttırma çabaları 1994 yılında başlamıştır.³⁷²1996'da iki ülke arasında Ortak Gelişmede İşbirliği Antlaşması imzalanmasına rağmen yukarıda bahsedilen anlaşmalarda olduğu gibi projelerin gerçeğe aktarılmasında başarı sağlanamamıştır.

Elektrik ve atom enerjisi konusunda Rusya gelişme sağlayabilmiştir. 1992 yılından başlayarak Amur bölgesinden Çin'in Heilongjiang bölgesine elektrik enerji aktarımları başlamıştır. Atomstroyeksport tarafından 1997'de inşa edilmeye başlanan atom enerji reaktörlerinin Tianwan Nükleer Güç İstasyonu'na yerleştirilmesi Rus nükleer enerji sektörünün Çin'e açılmasının başlangıcını oluşturuyor.³⁷³

Rusya'nın 1990 ve 2000 yılları arasındaki Çin ile ilişkilerinin genel akışına bakıldığında doksanlı yılların başında Rusya'nın dış siyasi elitindeki Atlantikçi grubun tamamen Batı'ya dönük politika izlediği görülmektedir. Elbette bu durum Rusya'nın enerji politikasına da yansımıştır. Ancak, liberal reformlardaki başarısızlıklar ve Batı'ya giderek artan bağımlılık Rusya'yı alternatif ortaklar aramaya itmiştir.³⁷⁴ Stratejik ortaklık, gelişmede işbirliği ve ortak enerji sektöründeki projeleri öngören antlaşmalar imzalanmasına rağmen, bu dönem Rusya-Çin enerji ilişkilerinde gelecek yüzyıl için altyapı oluşturma ile sınırlı kalmıştır.

Rusya'nın Enerji Piyasasında Rusya-Çin Rekabetine Yönelik Stratejisi

Rusya ve Çin arasındaki enerji sektöründe yaşanan rekabetten ve Rusya'nın buna karşı stratejisi incelenmeden önce 1990 ve 2000 yılları arası dünya enerji pazarında Rusya'nın ve Çin'in oynadıkları rolleri irdelemek gerekiyor. İlk olarak Çin'e bakıldığında 1990'ların başından itibaren net enerji ihracatçısından net enerji ithalatçısına dönüşmüştür. Çin hâlâ petrol ihraç etmeye devam etmiştir, ancak, ihracatı giderek azalma eğilim gösterirken ithalat giderek artma eğilimindeydi. Bu dönemde ülkenin enerji tüketiminin %70'i kömürden kaynaklanıp, kömür ihracatı da düşük düzeyde olduğundan, Çin'in

³⁷²Yu Bin, "The Russian-Chinese Oil Politik", Comparative Connections, s.3, Web: http://csis.org/files/media/isis/pubs/0303qchina_russia.pdf adresinden 18 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁷³Dueben, A. (2013). China-Russia Relations after the Cold War: The Process of Institution-Building and Its Impact on the Evolution of Bilateral Cooperation. *Department of International Relations of the London School of Economics and Political Science*. s. 83.

³⁷⁴Voskresenskii, A. (2015). Rossiisko-Kitaiskie Otnosheniia v Kontekste Aziatskogo Vektora Rossiiskoi Diplomatii, *School of Political Affairs at MGIMO-University*. S. 32.

uluslararası enerji pazarındaki rolü petrol ve doğal gaz kaynaklarının pazarlanmasında görülmektedir.

Çizelge 4.2. Çin'in Enerji Sektöründe Petrolün Payı³⁷⁵

	1985	1990	1995	2000
Üretim (bin varil/günlük)	2,504.7	2,773.7	3,009.2	3,268.9
Tüketim (bin varil/günlük)	1,842.4	2,321.3	3,289.8	4,626.1
Net İhracat (bin varil/günlük)	-662.4	-452.4	280.6	1357.2
İthalat Bağımlılığı	-36.0%	-19.5%	8.5%	29.3%
Petrolün Toplam Enerji Tüketimindeki Payı	17.1%	16.6%	17.5%	22.2%

Çizelge 4.3. Çin'in Enerji Sektöründe Doğal Gazın Payı³⁷⁶

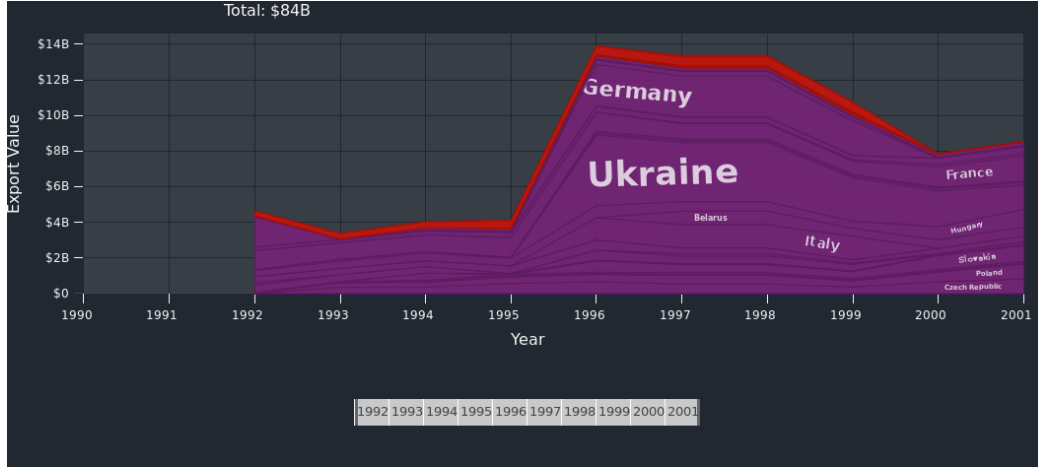
	1985	1990	1995	2000
Üretim (milyon küp metre/yıllık)	12,930	15,300	17,950	27,200
Tüketim (milyon küp metre/yıllık)	12,930	15,250	17,741	24,503
Net İhracat (milyon küp metre/yıllık)	-	-	-	-3,140
İthalat Bağımlılığı	0.0%	0.0%	0.0%	-12.8%
Doğal Gazın Toplam Enerji Tüketimindeki Payı	2.2%	2.1%	1.8%	2.2%

Görüldüğü üzere Çin'in enerji, petrol ve doğal gaz kaynaklarının çıkartıldığı düzey, giderek artmakta olan ihtiyacına oranla düşüktür. Bu yüzden Çin 1993'ten başlayarak enerji kaynaklarını çeşitlendirme, olası bir jeopolitik krize karşı ithal edilen enerji kaynaklarının nakliyatını güven altına alma, enerji depolarını artırma ve yeni ithalat kaynağı devletler ile sıkı işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Bu yüzden, Ortadoğu petrolüne bağımlılığının farkında olan Çin, Rusya, Orta Asya ve Latin Amerika pazarında varlığını arttırmaya başlamıştır.

³⁷⁵International Energy Agency. (2012). Oil & Gas Security Emergency Response of IEA Countries. s.2. Web:https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/China_2012.pdf adresinden 18 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁷⁶International Energy Agency. (2012). Oil & Gas Security Emergency Response of IEA Countries. s.2. Web:https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/China_2012.pdf adresinden 18 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Dünya'nın en büyük hidrokarbon kaynakları ithalatçıları arasında olan Rusya'nın en büyük alıcıları Avrupa Birliği (AB) olmuştur.

Şekil 4.6. Rusya'nın Doğal Gaz İhraç Ettiği Ülkeler (1990-2001)³⁷⁷

Bu dönemde Rusya'nın uluslararası enerji pazarında Çin'e karşı olan stratejisi statükoyu koruma olduğu görülmektedir. Avrupa pazarının büyük bir kısmına ve BDT pazarında da büyük payı olan Rusya'nın ana amacı bahsi geçen pazarlarda varlığını korumak ve ek olarak Uzakdoğu enerji kaynakları vasıtasıyla Kuzeydoğu Asya pazarına açılmak olmuştur.

4.3. 2000-2012 yıllarında Ulusal Güvenlik ve Enerji Bazlı Rusya'nın Çin'e Yönelik Politikası

4.3.1. 2000-2012 Yıllarında Rusya'nın Ulusal Güvenliğinde Enerjinin Rolü

Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya "petro-güç" özelliğini geri kazanmıştır. Bunun iki ana nedeni, Putin'in 1990'lı yıllardaki özelleştirilen enerji şirketlerinin belli bir kısmını tekrar devlet mülkiyetine geçirmesi ve dünya petrol fiyatlarındaki artış olduğu söylenebilir.

İlk önce 2000'li yıllardan başlayarak Rusya'nın uluslararası alanda dış politika gücünün keskin bir şekilde arttığı görülmektedir. Cumhurbaşkanlığının ilk yıllarından başlayıp Medvedev'in görev süresi başlayana kadar, Putin, petrol kaynaklarının %40'ını devletin siyasi gücünü arttırmak için devlet mülkiyetine geçirmeyi başarmıştır. 1990'lı yıllarda şüpheli prosedürler sonucu özelleştirilen enerji kaynaklarının bir kısmı 2000 yılından sonra devlet

³⁷⁷The Observatory of Economic Complexity. Where Does Russia Export Crude Petroleum To (1990-2001). Web:<<http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/sitc/export/rus/show/3330/1990.2001/>> adresinden 18 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

mülkiyetine geri geçirilirken devlet çıkarları ile uyuşmayan politikaları yürüten enerji şirketlerine karşı iktidar tarafından büyük baskı uygulanmıştır. Bunun sonucunda Putin ülkedeki tüm enerji kaynakların Rusya'nın dış politikası çerçevesinde işletilmesini temin etmiştir. Rusya, Yeltsin döneminden farklı olarak 2000 yılından sonra dış politikada enerji kolunu aktif bir biçimde kullanma fırsatını kazanmıştır. Örnek olarak Ukrayna ve Gürcistan'a karşı yapılan doğal gaz fiyat artışları gösterilebilir.³⁷⁸

Rusya'nın SSCB sonrası ilk yıllarında uğradığı krizden çıkmasında büyük rol oynayan ikinci faktör, dünya petrol fiyatlarındaki artış olmuştur. 1997-1999 yılları arası 11 dolarakadar inen petrolün varili 2008 yılının Temmuz ayında 147 dolara kadar yükselmiştir.³⁷⁹ Petrol satışlarından gelen para akımı yavaştan enerji sektöründeki yatırımları arttırarak petrol üretiminin yükselmesini sağlamıştır. Neticede, Rusya 2008 ekonomik krizine kadar ekonomisinde yüksek büyüme oranını sağlayabilmiş ve aynı zamanda "Hollanda hastalığına" uğramamak için 2004 yılında İstikrar Fonu'nu kurmuştur.³⁸⁰ Ayrıca enerji rantlarıyla dış borçlarının büyük kısmını ödeyen Rusya dış politika yükünü de hafifletmiştir.

Çizelge 4.4. Rusya'nın GSYH Büyüme Hızı 1993-2014³⁸¹

Yıl	Sabit Fiyat GSYH	Yıl	Sabit Fiyat GSYH
1993	-8.7	2004	7.151
1994	-12.7	2005	6.388
1995	-4.1	2006	8.153
1996	-3.608	2007	8.535
1997	1.381	2008	5.248
1998	-5.345	2009	-7.8
1999	6.351	2010	4.5
2000	10.046	2011	4.3
2001	5.091	2012	3.4
2002	4.744	2013	1.3
2003	7.253	2014	0.622

³⁷⁸ Newnham, R. (2011). Oil Carrots and Sticks: Russia's Energy Resources As A Foreign Policy Tool, *Journal of Eurasian Studies* 2: 134-143

³⁷⁹ Övünç, K. (11 Ocak 2015). Petrol Fiyatları Artık Ekonomik Etkenlere Bağlı, *Anadolu Ajansı*.. Web: <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/petrol-fiyatlari-artik-ekonomik-etkenlere-bagli/85233> adresinden 3 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

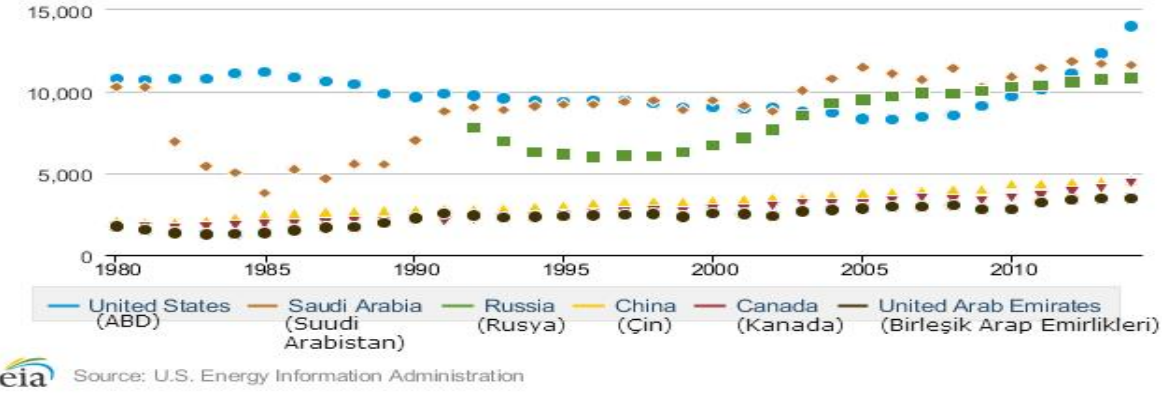
³⁸⁰ Varol, T. (2013). *The Russian Foreign Energy Policy*. Skopje: EGALİTE (department: European Scientific Institute), ss. 98

³⁸¹ Index Mundi. *Russia GDP-Real Growth Rate Available*. 30 Haziran 2015. Web: http://www.indexmundi.com/russia/gdp_real_growth_rate.html adresinden 3 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

2014 U.S. and other top 5, total petroleum and other liquids production

(2014 ABD ve Başka En Yüksek 5 Petrol Üreticileri)

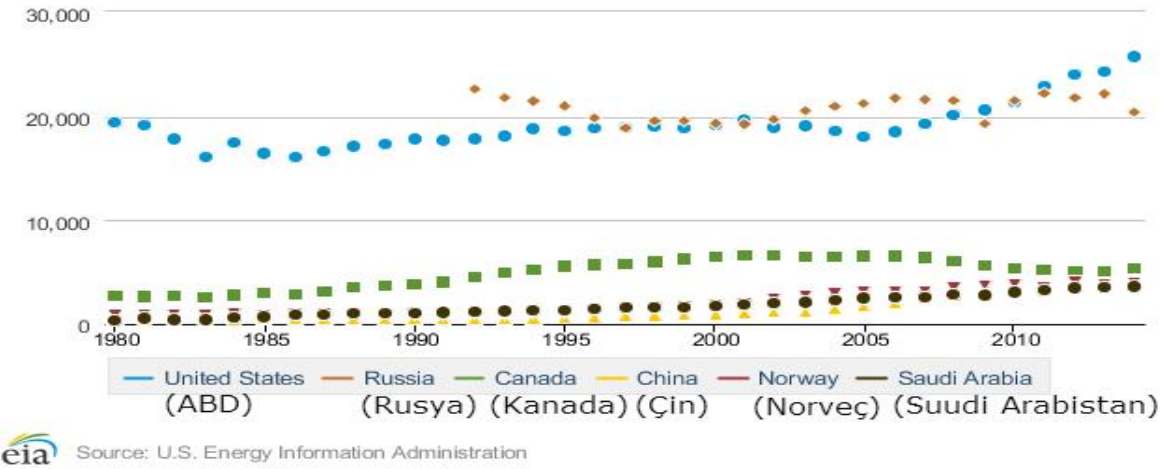
Thousand Barrels Per Day (Günlük Bin Varil)

2014 U.S. and other top 5, dry natural gas production

(2014 ABD ve Başka En Yüksek 5, Doğal Gaz Üreticileri)

Billion Cubic Feet (Milyar Küb Feet)

Şekil 4.7. ABD ve diğer en yüksek 5 petrol ve doğal gaz üreticileri³⁸²

Enerji kaynaklarının ulusal güvenlikteki önemini belirlerken 2008 Dünya Ekonomik Krizi'nin etkilerine bakılmasında fayda vardır. 2008 Krizi'nde Rusya Federasyonu'nun GSYH'si dünya petrol fiyatlarındaki düşüş sonrası %-7.8 büyümeye göstermesi devletin enerji kaynaklarına ne kadar bağımlı olduğunu göstermiştir. Rusya'nın 1997 Ulusal Güvenlik Konseptinde vurgulandığı gibi ulusal güvenliğini koruyabilmek için Rusya Federasyonu'nun güçlü bir ekonomiye sahip olması

³⁸²Energy Information Association. *Total Petroleum and Other Liquids Production – 2014*. Web: <http://www.eia.gov/beta/international/?fips=RS> adresinden 3 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

gerekiyor.³⁸³Bu dönemde, Putin’in başında olduğu yönetim, büyümeyi enerji kaynaklarının ihracından elde edilen geliri ekonominin başka sektörlerine aktararak sağlamıştır.

4.3.2. 2000-2012 Yıllarında Rusya’nın Çin’e Karşı Enerji Stratejisi ve Aşamaları

Rusya’nın Enerji Piyasasında Rusya-Çin İşbirliğine Yönelik Stratejisi

2000’li yılların başlarından itibaren 1990’lı yıllardan farklı olarak Rusya Federasyonu siyasi istikrara kavuşmuştur. Putin’in Cumhurbaşkanı seçilmesi ile gelecek yıllar için ülkenin siyasi elitinin belirlenmiş olduğu görülmektedir. Neticede, Yeltsin’in Cumhurbaşkanlığı döneminden farklı olarak Kremlin devletin enerji politikasını ve dış enerji politikasını belirlemede daha kararlı ve yapısal davranmaya başlamıştır. Uluslararası konjonktürdeki değişimler, Rusya’nın enerji yapısındaki gelişmeler ve dünya petrol fiyatlarındaki artışlar ES 2010’un günün gerçeklerine karşı uyumsuz olduğunu ortaya koymuştur ve neticede, yeni enerji stratejisi kabul edilmiştir.

28 Ağustos 2003 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan “Rusya’nın 2020 Yılına Kadarki Enerji Stratejisi (ES 2020)” aynı tarihte yürürlüğe girmiştir.³⁸⁴Yukarıda değinildiği üzere ES 2020 eski enerji stratejisi günün gereklerine cevap veremediği için kabul edilmiştir. İlk başta, devletin siyasi elitinin belirlenmesi, Rusya’nın daha istikrarlı içyapıya ulaştığını ve bunun sonucu dış ilişkilerinde de daha sert bir zeminde durmasını sağlamıştır. Büyük güç sıfatını geri kazanmaya başlayan ülkenin enerji stratejisi de buna göre ayarlanmalıydı. İkinci olarak, Putin’in iktidara gelmesi ile başlayan enerji sektörünü devlet kontrolü altına geçirme politikası sonucu ES 2010’da belirtilen devletin dış ve iç enerji stratejisinin ülkenin değişmekte olan enerji yapısına göre ayarlanması gerektiği anlaşılmıştır. Larsson, “Rusya’nın Enerji Politikası: Güvenlik Boyutu ve Rusya’nın Enerji Sağlayıcısı Olmada Güvenilirliği” başlıklı çalışmasında Rus enerji stratejisini hazırlamadaki önemli isimlerden biri olan Vladimir Milov’un “Putin’in enerji şirketlerinde yabancı ortaklıkların payına yönelik ‘psikolojik bariyeri’ olduğundan” bahsettiğini vurgular. Milov’un söylediklerine göre Putin, Rus enerji şirketlerinin

³⁸³ *Koncepciya Nacionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federacii (Rusya Ulusal Güvenlik Konsepti)*. (1997). Web: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html> adresinden 3 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁸⁴ *Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2020 Goda (2020 Yılına Kadarki Dönem İçin Rusya’nın Enerji Stratejisi)*. İnstitut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi İnstitüsü). s.1. Web: http://www.energystrategy.ru/projects/ES-28_08_2003.pdf adresinden 1 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

hisselerinin %20'sinden fazlasının yabancılar tarafından mülkiyet altına geçirilmemesi gerektiği görüşüne sadıktır.³⁸⁵Yeni enerji stratejisine gereken ihtiyacın üçüncü sebebi, 1998 Ekonomik Krizi'nden sonra petrolün dünya pazarındaki fiyatının keskin bir artış eğiliminde olmasıdır. Bu yüzden de ES 2020'de geleceğe göre öngörülen petrol fiyatlandırması gerçeğe göre kat kat kötümser gözükmesine rağmen 1998 yılı fiyatlandırmasından daha yüksek bir petrol fiyatı düzeyi tahmin edilmiştir.

Çizelge 4.5. Rusya'nın ES 2020'de 2003-2020 yıllarına öngördüğü petrol fiyatları ve dönemin uluslararası petrol fiyatları³⁸⁶

Yıl	RF'nin Petrol Fiyatlarına Olan İlmli Tahmini (ABD Doları/varil)	RF'nin Petrol Fiyatlarına Olan İyimser Tahmini (ABD Doları/varil)	Yıl	Petrolün Uluslararası Piyasada Fiyatları (ABD Doları/varil)
			2003	27.44
			2004	33.94
			2005	54.82
			2006	57.92
2003-2020 (Ortalama)	18.5	30	2007	87.15
			2008	39.77 (Zirve 137,61)
			2009	73.27
			2010	89.33
			2011	98.58
			2012	88.25

ES 2020'de devletin dış enerji politikasının ana amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- 1) Yakıt ve enerji kompleksinin enerji ihraç etme potansiyelini en yüksek düzeyde kullanma ve onun ürünlerinin uluslararası piyasada rekabet etme kabiliyetini yükseltme vasıtasıyla Rusya'nın dünya enerji pazarındaki pozisyonunu sağlamlaştırmak;

³⁸⁵Larsson. (2006). Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier. *İsveç Savunma Araştırma Ajansı (Savunma Analizi)*, s. 52

³⁸⁶Nefttrans. Web: <http://www.nefttrans.ru/info/quotes/gr.php> adresinden 1 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

- 2) Dış ekonomik ilişkilerde ayırım gözetmeyen bir sistem oluşturularak Rus enerji şirketlerinin dış enerji kaynaklarına, finansal piyasalara ve üst düzey enerji teknolojisine engelsiz erişimini sağlamak;
- 3) Ortak çıkarlar çerçevesinde makul bir miktarda dış yatırımı çekmeye katkı sağlamak.³⁸⁷

Bu amaçlardan yola çıkarak, bu dönemde Rusya'nın dış enerji politikası aşağıdaki istikamete doğru yönlendirilmiştir:

- 1) İhracata, ithalata ve transite yönelik politikaların dış ekonomik faaliyetlerde birbiri ile olan bağları gözden geçirilerek ve Rus şirketlerinin uluslararası enerji ve sermaye piyasalarında varlığı artırılarak devlete en yüksek kârın sağlanması;
- 2) Yakıt ve enerji kompleksinin ürünlerinin uluslararası piyasada rekabet etme kabiliyetini yükseltme stratejisi doğrultusunda enerji ürünlerinin ihracatta çeşitlendirilmesi ve katma değeri daha yüksek ürünlerin ihraç edilmesi;
- 3) Yakıt ve enerji kompleksinin enerji ihraç etme potansiyelini en yüksek düzeyde kullanma stratejisi çerçevesinde Uzakdoğu bölgesini kalkındırmak ve bu bölgede bulunan enerji kaynaklarının işletimine yatırım yapmak;
- 4) Yatırım sermayesini çekme projelerini harekete geçirme ile beraber enerji sektöründe yeni işbirliği biçimlerinin geliştirilmesi ve enerji sektöründe yeni koordinasyon mekanizmalarının geliştirilmesi.

2000 yılından sonraki gelişmeler gözden geçirildiğinde yukarıda belirtilen politikaları gerçekleştirmede önceki on yıla göre daha büyük başarı sergilenmiştir. Jeopolitik açıdan bakıldığında Rusya-Çin enerji işbirliği gayet doğal ve mantıklıdır: Rusya, Çin'in sınırdaşı olarak büyük miktardaki enerji kaynaklarına sahiptir, özellikle Çin'in sınırına yakın Sibiry ve Uzakdoğu'da büyük petrol ve doğal gaz rezervleri vardır. Çin ise büyüyen ekonomisi ile sürekli enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır.³⁸⁸ Ancak, Rusya'nın genel olarak dış siyasetinde, işbirliği ile bağımsızlık arasında dengesini tutturma çabası dış politika siyasasını oluşturarak bağımsızlık isteği Kremlin'in devletin dış

³⁸⁷Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2020 Goda (2020 Yılına Kadarki Dönem İçin Rusya'nın Enerji Stratejisi), Institut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi İnstitüsü), s.1 Web: http://www.energystrategy.ru/projects/ES-28_08_2003.pdf adresinden 1 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁸⁸Rodin. S., Vashyuk. S., Prihodko. N. Politicheskie Aspekty Neftegazovogo Soglasheniya Mezhdru Rossiiei i Kitaem (Rusya ve Çin Petrol ve Gaz Anlaşmasının Siyasi Yönleri). s.1. Web: http://www.amursu.ru/attachments/article/13159/10_56-61.pdf adresinden 5 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

stratejisinde ayrılma noktasını oluşturmuştur. Bundan dolayı 2000 ve 2012 yılları arasındaki Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisini irdelerken enerji stratejisi dokümanlarının, iki tarafın vardıkları antlaşmaların, ortak bildirimlerin ve stratejik ortaklık antlaşmalarının yanında iki devletin de dış politika siyasaları ve ulusal güvenlik anlayışları da göz önünde bulundurulacaktır. Eklenmesi gereken bir başka nokta da devletlerin yayınladıkları enerji strateji dokümanlarının siyasi amaçlarını da içlerinde bulundurmalarıdır. Enerji stratejileri içinde, devletin belli bir dönemdeki enerji sektöründeki öncelik kaidelerinin yanında yatırımları çekmek için devletin şeffaf ve güvenilir bir sisteme sahip olduğunu gösterme hedefini de bulundurmaktadır.

1998 Ekonomik Krizi sonrası Rusya ve Çin'in arasındaki enerji alanındaki ilişkilerin tarihi gelişimine bakıldığında ilk başta 1990'lı yıllardaki senaryonun tekrarlandığı görülmektedir. Yani, iki ülke de işbirliği konusuna sıcak bakar ancak bundan sonra somut bir sonuca ulaşılmaz. Bu tür antlaşmaların birisi 2001 yılında Rusya ve Çin arasında imzalanan İrkutsk yakınlarındaki Angarsk'tan Çin'in kuzeyindeki Daqing'e inşası planlanan petrol boru hattı projesiydi. Bu projeye göre 2005 yılına kadar Angarsk'tan Daqing'e yılda 147 milyon varili taşıyacak 2400 kilometrelik petrol boru hattı inşa edilecekti. Antlaşma Rusya-Çin hükümetleri, Çin Ulusal Petrol Şirketi

Harita 4.2. 2001 Angarsk-Daqing Petrol Boru Hattı Proje Haritası³⁸⁹

(CNPC), Yukos Petrol Şirketi ve petrol taşımacılığındaki dev Rus şirketi Transneft tarafından imzalanmıştır. Ancak görüşmeler belirlenen tarihe kadar tamamlanamadan uzamıştır. Bunun ana nedenlerinden biri Angarsk-Daqing Petrol Boru Hattı projesinin bazı maddelerinin Rusya'nın çıkarları ile uyuşmamasıydı. İlk başta Çin, boru hattının Moğolistan'ın üzerinden değil daha uzun mesafeli olan Manzhouli'den geçmesi gerektiğini savunuyordu. Antlaşmaya göre her tarafın boru hattının sınırdan önceki tarafını kendisi inşa etmek zorunda olması Rusya'ya büyük mali yük oluşturmaktaydı. 2003'ten sonra Çin basınında Angarsk-Daqing Boru Hattı üzerindeki fizibilite çalışması sonrası iki tarafın da Antlaşmanın maddelerinde anlaştıkları haberleri yayılmaya başlamıştı. Yalnız, Rusya'nın içinde yaşanan gelişmeler sonucu projenin gerçekleşmesi imkânsız olmuştur. İlk başta Yukos'un önemli miktardaki hisselerine el konulup projenin gerçekleşmesinin ana destekçilerinden Hodorkovski'nin hapse atılması petrol boru hattının yapılmasına yönelik ilk darbeydi. İkinci olarak, Antlaşma taraflarından biri olan Transneft'in önderliğinde Rus Hükümeti ortaya "Uzak Doğu Planı"nı atmıştır. Bu projeye göre petrol boru hattı Angarsk'tan Daqing'e doğru inşa edilmek yerine Doğu Sibirya'dan Vladivostok'taki Nakhodka limanına kadar yeni bir petrol boru hattı döşenecekti. Transneft'in tezine göre Rusya Angarsk-Daqing Projesi ile daha geniş enerji talebi olan

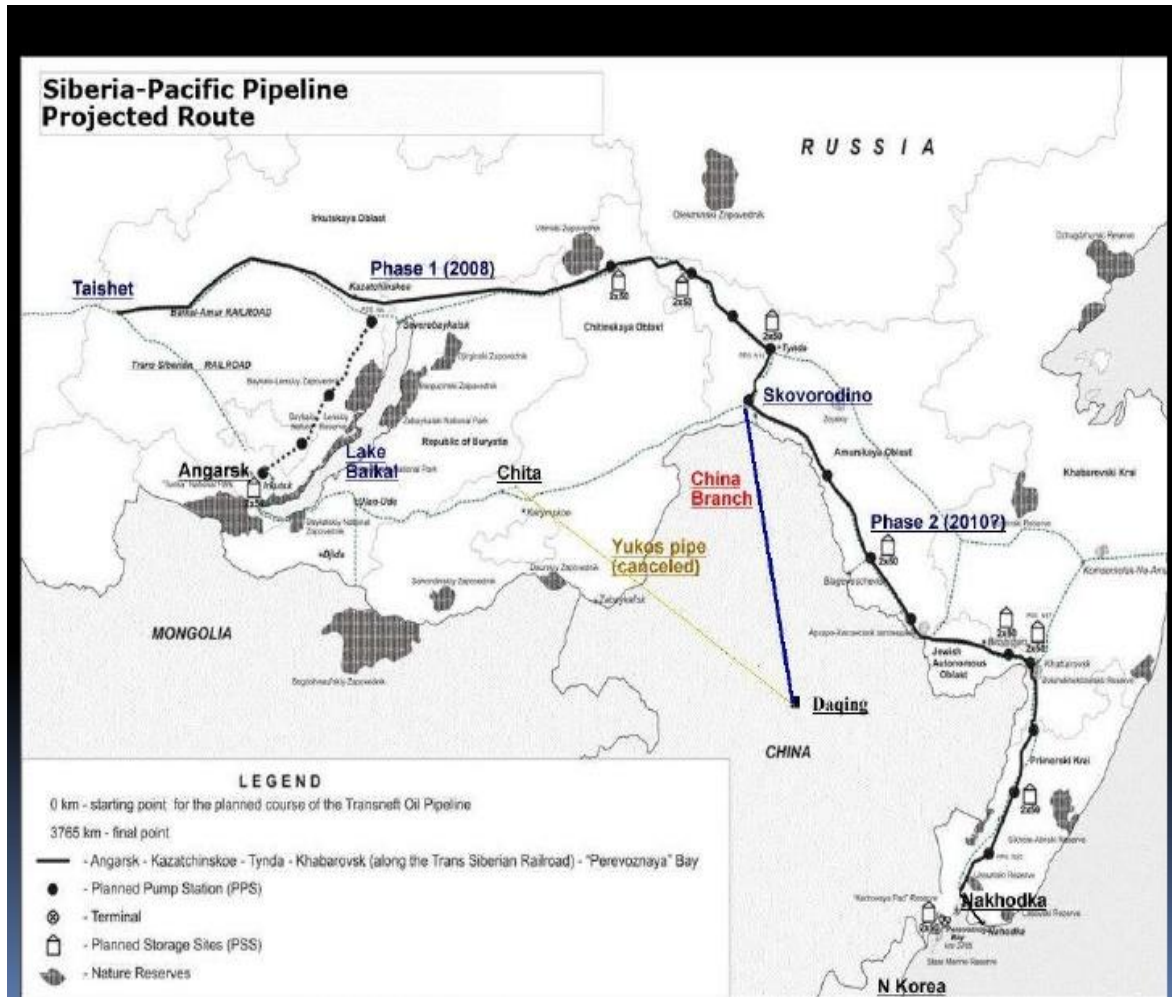
³⁸⁹Oil Dominates Russia-China Talks. (13 Ekim 2004). Web: <<http://www.resilience.org/stories/2004-10-13/oil-dominates-russia-china-talks>> adresinden 6 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Kuzey-Doğu Asya ve Doğu Asya pazarına ulaşmaktan kendisini mahrum bırakır. Ayrıca “Uzak Doğu Planı” Rusya’nın dış politikada Putin döneminden izlemeye başladığı “bağımsızlık” doktrini çerçevesine uyması Kremlin’i Çin’e ulaşacak olan petrol boru hattı projesini durdurmaya itmiştir. Rusya’nın Angarsk-Daqing Projesine yönelik bu ani değişikliğin nedeni Japonya’nın Rusya’ya önerdiği alternatif planlar olduğu açıklanmıştır. Japonya Ekonomik ve Endüstri Bakanı Takeo Hiranuma’nın Rusya Enerji Bakanı İgor Yusufov’a yazdığı mektubu ve onun ardından Rusya’ya yaptığı ziyaretini Nakhodka limanına yapılacak boru hattına maddi destek sağlanacağı açıklaması desteklemiştir.³⁹⁰ Japonya’nın önerisine göre Rusya’nın Uzakdoğu’sunu geliştirmek için ve boru hattının yapımına toplam 7 milyar dolar ayrılacaktır. Stratejik önem taşıyan projeyi Çin kaybetmek istemediğinden Wen Jiabao 2004’teki Moskova ziyaretinde 2020’ye kadar Rusya’nın imalat ve enerji sektörüne 12 milyar dolarlık bir yatırım yapacağını bildirmiştir.³⁹¹

Rusya iç hesaplamalar sonucu 7 Şubat 2004’te “uzlaşma” planını yürüteceğini bildirir. Uzlaşma planına göre Angarsk-Daqing projesi ve Uzak Doğu Projesi birleştirilerek Angarsk’ın yakınlarında yer alan Taishet’ten başlayan petrol boru hattı Vladivostok’taki Nakhodka limanına kadar kurulacak, ancak Angarsk-Daqing planının telafisi olarak Taishet-Nakhodka boru hattının üzerinde yer alan Skorovodino’dan Danqin’e petrol boru hattı döşenecekti. Ayrıca stratejik açıdan önemli ortağı olan Çin’e garanti vermek için ilkin Skorovodino-Daqing hattı kurulacaktı. Doğu Sibirya-Pasifik Okyanus (ESPO) olarak da bilinen Uzakdoğu Projesi’nin 2009’da ilk aşaması, 2012’de ise tamamen tamamlanması ile Rusya petrol sevkiyatı planlamalarını başlatmıştır.

³⁹⁰ Angarsk-Daqing Line Adopted for Priority Construction. Web: <http://www.china.org.cn/english/BAT/65365.htm> adresinden 6 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁹¹ Bekcan, U. (2013). a.g.e. s.187

Harita 4.3.Taishet-Nakhodka Petrol Boru Hattı Haritası³⁹²

Uzlaşma Planı'nın hazırlanması sürecinde Rusya'da petrol boru hatları konusunda iki farklı görüş oluşmuştur. Uzakdoğu Projesi'ni savunanlar, petrol boru hattının kurulmasının bölgeye ekonomik kazanç getireceğine ek olarak Rusya'nın enerji pazarını çeşitlendirme stratejisi ile uyumlu olduğunu ileri sürüyorlardı. Daha iyimser bir tahmin yürütenler, Nakhodka Limanı aracılığıyla Rusya Japonya, Çin ve Güney Kore'ye yıllık 50 milyon ton civarında sürekli petrol ihraç etme şansı olacağını ileri sürüyorlardı. Angarsk-Daqing Boru Hattı'nı savunanlar Uzakdoğu Projesi'nin kâr-maliyet hesaplamasının Rusya'nın çıkarlarına ters olacağını ve Doğu Sibiry petrol rezervlerinin yıllık 50 milyon ton petrol sağlayabilecek kapasitede olmadığını savunmuşlardır.³⁹³

³⁹²China's Energy Diplomacy. Web: <http://www.slideshare.net/makkapur/energy-diplomacy-by-china> adresinden 6 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁹³Angarsk-Daqing Line Adopted for Priority Construction. Web: <http://www.china.org.cn/english/BAT/65365.htm> adresinden 6 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Uzakdoğu Projesi'nin başarılı bir şekilde gerçekleşme aşamasına girmesi iki ülke arasında enerji sektöründe yeni anlaşmaların imzalanmasını tetiklemiştir. Stratejik açıdan bunların arasından en büyük önem taşıyanı Putin'in 21 Mart 2006'da gerçekleştirdiği Çin ziyareti sırasında imzalanan Rus-Çin Enerji İttifakı'nı kurma muhtırası olmuştur. Bu evraklarda, Rusya'dan Çin'e uzun vadede doğal gaz, petrol ve elektrik enerjisi taşınması öngörülüyordu. 2006'da gerçekleşen anlaşmaların en önemlisi Gazprom ve CNPC arasındaki doğal gaz anlaşması oldu. Buna göre Rusya'dan Çin'e yıllık 60-80 milyar küp metre hacminde doğal gaz taşıyacak iki boru hattı kurulacaktı.³⁹⁴

Gazprom-CNPC arasında imzalanan doğal gaz anlaşması sadece iki ülke arasındaki ilişkilerde değil uluslararası enerji ilişkileri açısından da büyük öneme sahiptir. Bu anlaşma dünyadaki doğal gaz piyasasının oluşmasına büyük katkı sağlamaktadır. Petrolden farklı olarak doğal gaz fiyatlarının yalnız iki taraflı mukaveleler sonucu belirlendiğinden, sözünü edilen anlaşma ileriye dönük doğal gaz piyasasının oluşmasına büyük katkı sağlamıştır.

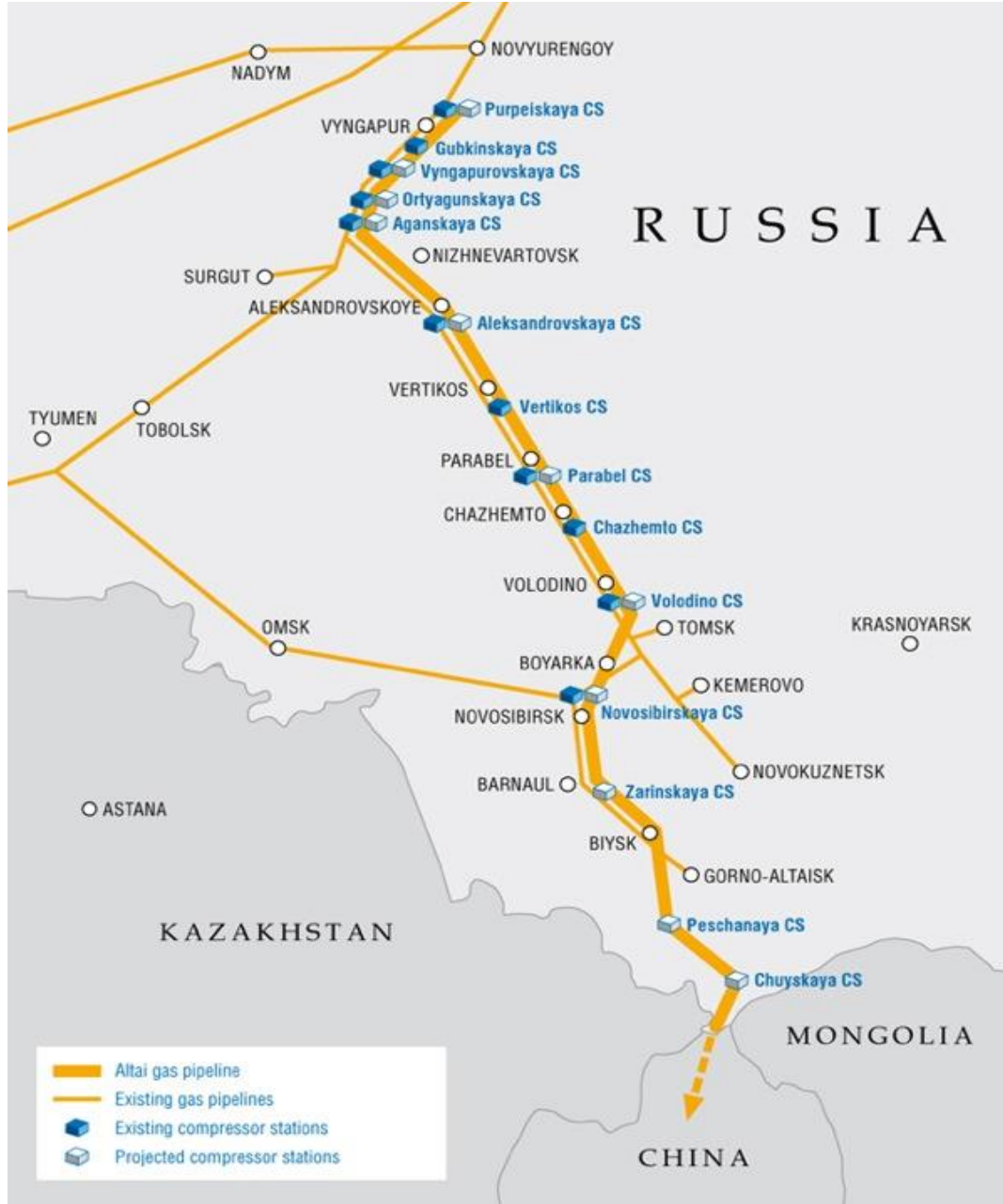

Şekil 4.8. Dünya Doğal Gaz Fiyatları³⁹⁵

³⁹⁴Lahtovskiy, N.(2010). a.g.e. s.121

³⁹⁵ Natural Gas Prices. British Petroleum. Web: <<http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/natural-gas-review-by-energy-type/natural-gas-prices.html>> adresinden 8 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

1999'da İrkutsk'a yakın olan Kovykta'dan Moğolistan üzerinden Çin'e doğal gaz sevkiyatı gerçekleştirecek boru hattı projesi Kovykta doğal gaz sahasının Rus ortak şirketi olan TNK-BP ait olmasından dolayı iptal olmuştur. Ancak Rusya'nın enerji sektörünü devlet tekelinde tutma çabaları sonucu GazpromKovykta doğal gaz sahasını satın almıştır ve 2011'de işletim lisansını elde etmiştir. 2006'da Gazprom - CNPC arasında imzalanan doğal gaz antlaşması çerçevesinde 2009'da Puppeyskaya Kompresör İstasyonu'ndan Çin'e gaz sevkiyatı yapacak doğal gaz boru hattı projesi ilk aşamalarına girmiştir. Projeye göre 2800 kilometre uzunluğundaki boru hattı Kazakistan ve Moğolistan arasında kalan ve 55 kilometre uzunluğundaki Rusya-Çin sınırından geçecekti. Yalnız, birtakım gelişmeler sonucu proje gerçekleşme safhasına geçmemiştir. Minenergo'nun 07.10.2008'de yayınladığı bildiriye göre Altay Projesi rekabet ve ekonomik tutarlılıkeksikliğinden "Rusya'nın 2030 Yılına Kadarki Enerji Stratejisi" çalışmalarından çıkartılmıştır. Yayınlanan proje tasarısına göre projenin gerçekleştirilmesi gaz sahasındaki gazın hacmi, ithal edilen gazın Çin enerji piyasasında rekabet edebilmesi için gereken ekonomik şartların yokluğu, doğal gazın çıkartılmasını zorlaştıran doğal ve iklimsel engellerin çok olması gibi birtakım faktörleri içinde barındırıyor.

Harita 4.4. Altay Doğal Gaz Boru Hattı³⁹⁶

Tasarıda boru hattının başlangıç noktasından tüketiciye ulaşana kadarki mesafenin 6000 kilometre uzaklığında olması Altay Boru Hattı ile iletilen doğal gazın Çin endüstrisinde kısmen yüksek orantıda kullanılan sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ile rekabet edemeyeceği vurgulanmıştır. Projenin gerçekleştirilmesine engel olarak sayılan bir başka sebep de Çin'in Türkmenistan ile aynı türdeki bir anlaşmaya varmış olmasıdır. Minenergo'nun bildirisindeki sıralanan proje karşısındaki engeller belirtildikten sonra

³⁹⁶ Keeping Pipeline of Ukok. The Altai Project. Web: <<http://www.altaiproject.org/2011/08/altai-gas-pipeline-and-ukok-plateau/>> adresinden 10 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

projenin tamamen rafa kaldırılmadığı da vurgulanmıştır: Gereken ekonomik şartların sağlanması, doğa risklerinin ortadan kalkması ve iki ülke arasında fiyat konusunda anlaşmaya varıldığı takdirde doğal gaz projesinin hayata geçirilebileceği söylenmiştir.³⁹⁷

Rusya için Çin ile doğal gaz sevkiyatı konusunda projeleri geliştirmede belli bazı engeller olduğu görünmektedir. Bunların başında sevkiyat sisteminin kurulması ve geliştirilmesi sırasında Gazprom tarafından karşılanması gereken büyük miktardaki masraflardır. Yukarıda değinildiği üzere zor doğa şartları ve boru hattının Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) korumasında bulunan Altay dağlarındaki Ukok yaylasından geçmesi boru hattının inşa edilmesine ekonomik ve çevresel yük getirmektedir. Enerji Bakanlığı adına V. Antoşin'in boru hattının Rusya'nın Sibirya bölgesini geliştirmede büyük rol oynayacağını ve inşası sırasında doğaya zarar verilmemesi için sert tedbirler alınacağını bildirmesine rağmen görüldüğü üzere Kremlin projeyi uygulamaktan vazgeçmiştir.³⁹⁸

Rusya'nın Çin'e karşı geliştirdiği enerji stratejisindeki bir başka gelişme de yatırım çekmeve enerji sektörü üzerinden büyük miktarda kredi elde etme yönünde olmuştur. ESPO projesi çerçevesinde Rusya, Japonya ile Çin arasındaki petrol boru hattının geçirilmesi üzerine olan rekabeti kullanarak kredi elde etmeyi başarmıştır. Anlaşmaya göre Çin 25 milyar dolarlık bir krediyi 20 yıllığına almıştır. Bunun karşısına Rus tarafı Skovorodino'dan Daqing'e kurulacak petrol boru hattı üzerinden 2011'den 2030'a kadar yıllık 15 milyon ton petrol ihracı taahhüdünde bulunmuştur.³⁹⁹

Rusya'nın Çin ile olan enerji alanındaki gelişmeler hidrokarbon enerji kaynakları ile sınırlı değildir. 18 Aralık 1992'deki antlaşmalar sonucu hayata geçirilmesi planlanan atom enerji santralini inşası 1998'de başlayıp 2007'de sona ermiştir. Çin'in Jiangsu ilinin Tianwan ilçesine kurulan Tianwan Atom Enerji Santrali (TAES) 2009'da garantili işletiminin sona ermesiyle tamamen Çin tarafından işletilmektedir. Atom enerji santrali projesi ES 2020'nine ekonomik ilişkilerde ayrım gözetmeyen bir sistem oluşturularak Rus enerji şirketlerinin uluslararası enerji pazarlarına engelsiz erişimini sağlamak stratejisi

³⁹⁷Proekt "Altai" Dlya Postavok Gaza v KNR Vyveden Za Genshemu Razvitiya Gazovoy Otrasi RF Do 2030 Goda (Çin'e Gaz Sağlama Projesi "Altai" 2030 yılına Kadar Gaz Sanayi Gelişiminin Genel Şemasın Dışına Çıkarılmış). Ros Biznes Konsalting. Web:<<http://www.rbc.ru/rbcfreenews/20081007003612.shtml>> adresinden 17 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁹⁸Bekcan, U. (2013). a.g.e. s.190

³⁹⁹Lahtovskiy, N.(2010). a.g.e. s.122

imzalanmıştır.⁴⁰¹ 2010’da imzalanan TAES 2 anlaşması 2011’de hayata geçirilmeye başlanmıştır ve bitiş tarihi olarak 2018 yılı belirlenmiştir.⁴⁰²

Elektro enerji alanındaki gelişmelerde belli bazı iktisadi nedenlerden dolayı başlangıçta büyük gelişmeler kaydedilmemiştir. Bunun ana nedenleri olarak Çin’in kuzey tarafındaki sanayi işletimlerinin elektro enerji tüketimi üzerine kurulmamaları ve sonuç olarak da elektro enerji fiyatları üzerinde farklı görüşlerin olması belirtilebilir. İlk adım 1992’de Blagoveshchensk-Heihe Elektrik Hattı inşa edilerek yıllık 30-160 milyon kilovat saat (kWs) taşınması ile atılmıştır. “EES Rossii” ve Çin’in devlet elektro enerji devi olan StateGrid Corporation of China arasındaki anlaşma 2007’de Rusya ve Çin hükümetlerinin destekleme anlaşması ile elektro enerji sektöründe gelişmelerin önü açılmıştır. 2007 yılındaki anlaşmanın sonucu olarak 2009’da Doğu Enerji Şirketi (Vostochnaya Energeticheskaya Kompaniya) Çin devlet elektro enerji şirketi ile Blagoveshchensk-Heihe ve Blagoveshchenskaya-Aygun elektrik hatları üzerinden yıllık 854 milyon kWs elektro enerjisi taşınması hedeflenmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere 2007’de elektro enerjisi ithalatı ile ilgili imzalanan anlaşma sonucu büyük miktarda elektro enerjisi ithalatı yapma projeleri geliştirilmiştir. Bunun örneklerden biri olarak 2011’de tamamlanıp 2012’de çalışmaya başlayan 500 kW gücündeki Amurskaya-Heihe Elektrik Hattı belirtilebilir. Bu tesisat yıllık 5-6 milyar kWs elektro enerjisi taşıma imkânına sahiptir. Aynı yılın Şubat ayında Rusya ve Çin 25 yıllığına toplam 100 milyar kWs elektro enerjisi alışverişi yapma anlaşması imzalamışlardır.⁴⁰³

Değişen uluslararası konjonktür ve tahmin edildiğinden çok fazla orantıdaki dünya enerji kaynaklarının fiyatındaki değişimler Rusya’yı yeni enerji stratejisi hazırlamaya itmiştir. Neticede 13 Kasım 2009’da “Rusya’nın 2030’a Kadarki Enerji Stratejisi” (ES 2030) kabul edilmiştir. ES 2030’un stratejik amacı Rusya’nın enerji potansiyelini en üst düzeyde kullanarak dünya enerji piyasası ile bütünleşmek ve kendi pozisyonunu koruma sayesinde ulusal ekonomik çıkarları korumak olduğu görülmektedir. ES 2030’da uluslararası enerji piyasasının giderek siyasetleşmesi vurgulandıktan sonra Rusya’nın enerji

⁴⁰¹Tianvanskaya AES 3, 4. Predpriyatie Goskorporacii “Rosatom” (“Rosatom” Devlet Şirketi). Web: http://www.atomstroyexport.ru/about/projects/current/tyanvan_3_4/ adresinden 1 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰²Tianvanskaya AES 3, 4. Predpriyatie Goskorporacii “Rosatom” (“Rosatom” Devlet Şirketi). Web: http://www.atomstroyexport.ru/about/projects/current/tyanvan_3_4/ adresinden 1 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰³ O Proekte, Istoriya. Vostochnaya Energeticheskaya Kompaniya (Proje Hakkında Tarih. Doğu Enerji Şirketi). Web: <http://www.eastern-ec.ru/ru/about/history/> adresinden 1 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

sektöründeki stratejik amacına ulaşmada yürüteceği politikalar yer almıştır. Genel olarak, 2009 Enerji Stratejisi (ES) 2020'nin uluslararası konjoktüre göre ayarlanan hali denilebilir. En önemlisi, Rusya'nın dış enerji politikasının stratejik amacının Enerji Stratejisi (ES) 2020'deki gibi Rusya'nın enerji potansiyelini en üst düzeyde kullanarak dünya enerji piyasası ile bütünleşmek ve kendi pozisyonunu koruma sayesinde ulusal ekonomik çıkarları korumak olduğu görülmektedir.⁴⁰⁴

2000 ve 2012 yılları arasındaki Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisine ve tarihi gelişimine bakıldığında Kremlin'in aldığı kararların beklendiği üzere reel politik ilkeleri ile uyuştukları görülmektedir. Soğuk Savaş döneminden ve ondan sonraki bağımsızlık döneminin ilk yıllarından farklı olarak Rusya'da Avrasyacı akımın gelişmesi ile Çin ve Uzakdoğu ile ilişkilerin stratejik ve ekonomik yönden üst düzeyde yürütülmesi gerektiği görüşü baskın olmuştur. Ancak, burada eklenmesi gereken Rusya-Çin arasında olan ilişkinin müttefiklikten ziyade stratejik olmasıdır. Bu durum enerji ilişkilerine de yansımıştır. 2000 yılından sonra iki ülkenin enerji alanında yürüttükleri işbirliğinin aşamalarına bakıldığında kayda değer ilerlemeler sağlanmasınarağmen ilişkilerde belirleyici faktör ulusal çıkarlar olmuştur. ESPO Projesi'ni geliştirme aşamasındaki Japonya ve Çin'in tekliflerine karşı Rusya'nın tavrı, fiyat ve teknik detaylar üzerinde anlaşmazlıklardan dolayı hayata geçirilemeyen projeler da buna örnektir.

ES 2020'deki belirtilen enerji alanındaki öncelik prensiplerine bakıldığında Rusya'nın belli başarılarla ulaştığına tanık olunmaktadır. İlk başta, büyüklüğü açısından önem taşıyan ESPO'nun hayata geçirilmesi Rusya'nın birçok enerji amaçlarını gerçekleştirmiştir. Bahsi geçen proje sonucu Rusya, Doğu Sibirya'nın geliştirilmesi için Japonya'dan finansman sağladı. Aynı zamanda yatırım çekme stratejisi çerçevesinde CNCP'ye Yuganskneftegaz'ın %20'sinin satılması için görüşülmüştür. Buna ek olarak yukarıda değinildiği gibi ESPO aracılığıyla Rusya Çin'den 25 milyar dolarlık kredi elde etmiştir.

ES 2020 çerçevesinde gerçekleştirilen bir başka gelişme de atom enerjisi sektöründe olmuştur. Bu gelişme Rus enerji şirketlerinin uluslararası enerji piyasasına engelsiz bir şekilde erişebilmesi ve enerji ithalatında katma değeri yüksek ürünlerinin

⁴⁰⁴Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2030 Goda (2030 Yılına Kadarki Dönem İçin Rusya'nın Enerji Stratejisi), Institut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi İnstitüsü), s.34-35. Web: <<http://www.infobio.ru/sites/default/files/Energostrategiya-2030.pdf>> adresinden 20 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

payının arttırılması politikaları çerçevesinde yürütülmüştür. Rosatom'un önderliğindeki 150 Rus şirketinin Tianwan Atom Enerji Santrali'nin yapımına katılması ekonomik açıdan da uluslararası prestij açısından da Rusya için büyük öneme sahiptir. Ayrıca, bu gelişmenin Rus atom enerji sektörünü tekeline bulunduran Rosatom'un uluslararası pazara açılmasında önemi büyüktür.

Rusya'nın 2000-2012 yılları arasındaki Çin'e karşı enerji politikalarının başarısı potansiyelinin altında olmasına rağmen enerji nakliyat sistemini geliştirmede, enerji pazarlığı ortaklarını çeşitlendirmede ve Uzakdoğu bölgesinde bulunan enerji kaynaklarının işletimine yatırım yapmada kayda değer gelişmeler sağlanmıştır.

Rusya'nın Enerji Piyasasında Rusya-Çin Rekabetine Yönelik Stratejisi

Rusya'nın enerji alanındaki Rusya-Çin rekabetine karşı stratejisi Çin enerji şirketlerinin uluslararası enerji piyasasındaki aktifleşmesine karşı bir önlem teşkil ettiği söylenebilir. Rusya, uluslararası enerji piyasasında enerji üretici ülke vasfını taşıdığından kendisine enerji satımında rekabet sağlayacak ülkelere karşı önlem almalıydı. Agresif dış enerji politikası yürüten Çin, kendi enerji güvenliğini temin etmek için devlete ait enerji şirketleri aracılığı ile Latin Amerika, Orta Asya ve Afrika'da petrol üretimi yapmaktadır.

Uluslararası enerji pazarında Çin, Rusya'ya enerji kaynaklarını ilgilendiren iki işlemde rekabet sağlayabilmektedir:

- 1) Üçüncü ülkelerde bulunan enerji kaynaklarının çıkartılması, işletimi ve nakliyatı;
- 2) Enerji kaynaklarının pazarlığı.

Çin ulusal enerji şirketlerinin Rusya'yı ilgilendiren Orta Asya'da bulunan enerji kaynaklarına agresif bir yatırım politikası yürüttüğü görülmektedir. Bu bölgeye yönelik Çin'in enerji stratejisinin çok taraflı ve uzun süreli olduğu malûmdur. İlk başta bölgenin önemi enerji kaynaklarının bolluğunda ve nakliyat maliyetlerinin düşük olmasında yatmaktadır. Özellikle nakliyat konusundaki avantajlar Çin enerji şirketlerini Kazakistan'ın "SevernyyeBuzacı" petrol kuyusunun hisse senetlerini almaya itmiştir. PetroKazakhstan, Kazgermunai, TurgaiPetroileum ve MangistauMunaiGaz gibi enerji şirketlerinin hisse

senetlerinin satın alımı da bu politikanın devamıdır. Sadece 2002 ve 2006 yılları arasında Çin'in üçüncü ülkelerden çıkarttığı petrolün miktarı 12 milyon tondan 35 milyon tona yükselmiştir.⁴⁰⁵Bu yüzden Rus enerji şirketlerinin uluslararası enerji piyasasına açılması politikasını yürüten Rusya için Çin'in değinilen enerji politikası Rus çıkarlarına karşı bir tehdit teşkil eder. Rusya'nın bu tehdide karşı Türkmen gazını ithal etme, Kazakistan petrolüne nakliyat sistemi sunma gibi yakın tarihli önlemleri almasına rağmen uzun vadeli önlemler alamamıştır. Bunun ana nedeni olarak Rusya için Orta Asya enerji kaynaklarının ekonomik olmandaha çok stratejik önem taşıdığı ve ani tedbirleri gerektiren bir durumun söz konusu olmadığı söylenebilir.

Enerji kaynaklarının pazarlığında olan Çin ile Rusya arasında olan rekabete gelince; 2000-2012 yılları arasındaki dönem değerlendirildiğinde, Çin'in Orta Asya enerji politikasının kısa vadede Rusya için bir tehdit taşımadığı görülmektedir. Rusya, Orta Asya'ya yönelik 10-15 yıl için kendisine tüketici pazarını temin etmiştir. Çin enerji şirketlerinin rolünün enerji kaynaklarının Çin'e akmasını sağlamak olması, Rusya'nın işini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca Rusya için enerji kaynaklarının pazarlığına yönelik en önemli coğrafya, Avrupa'dır.

4.4. 2012-2015 yıllarında Ulusal Güvenlik ve Enerji Bazlı Rusya'nın Çin'e Yönelik Politikası

4.4.1. 2012-2015 Yıllarında Rusya'nın Ulusal Güvenliğinde Enerjinin Rolü

Önceki incelemelerde yapıldığı gibi 2012 ve 2015 yılları arasındaki enerji kaynaklarının Rusya'nın ulusal güvenliğindeki rolü incelenirken siyasi ve ekonomik açıdan değerlendirme yapılacaktır. Uluslararası konjonktür açısından budönemin özelliği Suriye, Ukrayna ve Kırım sorunları sonucu Batı Bloğu tarafından Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımların uygulanmasıdır.

2000'li yılların başında Rusya'nın enerji kaynaklarını işleten birçok şirketin devlet mülkiyetine geçirilmesi ülkenin ekonomik durumuna ikili etkide bulunmuştur. Bir taraftan ekonominin büyümesine katkı sağlarken diğer taraftan çeşitlendirilmesini önlemiştir. Önceki yıllar ekonomiyi çeşitlendirmek için enerji ithalatından gelen paranın büyük

⁴⁰⁵Lahtovskiy, N.(2010). a.g.e. s.112

kısmını ekonominin başka sektörlerini güçlendirmek için harcamasına rağmen Rusya hâlâ enerji ithalatına bağlı ülke olarak kalmaktadır. Günümüzde, devlet ithalatının %68'ini petrol ve doğal gazın oluşturması Rusya'nın uluslararası yaptırımlara karşı dayanıklılığını düşürmektedir.⁴⁰⁶

Rusya'nın 2009'da kabul edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Rusya'nın ulusal güvenliği için tehditlerin arasında NATO'nun doğuya doğru büyümesi sayılmıştır.⁴⁰⁷ Ukrayna ve Gürcistan Batı endekslipolitika izlemelerine karşı Rusya'nın enerji faktörünü kullanması Avrupa ülkelerini alternatif enerji kaynaklarını aramaya itmiştir. Neticede, dünya petrol fiyatlarının düşmesi ve AB ülkelerinin enerji satım alımlarını çeşitlendirmeye başlamaları Rusya'nın enerji kaynaklarını baskı aracı olarak kullanma potansiyelini giderek azaltmaktadır. Putin'in 31 Aralık 2015'te sunduğu Ulusal Güvenlik Strateji'sinde enerji sektörünün çeşitlendirilmesine büyük önemin atfedilmesi Rusya'nın bu durumun farkında olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁸

4.4.2. 2012-2015 Yıllarında Rusya'nın Çin'e Karşı Enerji Stratejisi ve Aşamaları

Bu çalışmada Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisi analiz edilirken 2012-2015 gibi gayet kısa bir zaman diliminin alınmasının ana sebebi, 2009'da ES 2030'un kabul edilmesinden sonra Rusya'nın dış ilişkiler stratejisine büyük etkisi olan birtakım gelişmelerin gerçekleşmesi olduğu söylenebilir. Bunların arasından en göze çarpanları, 2014 Ukrayna Krizi ve onun devamı olarak gelen Batı ile Rusya'nın arasının açılmasıdır.

Rusya'nın 2012-2013 yılları arasında Çin'e karşı yürüttüğü enerji politikasından bahsetmeden önce bu zaman diliminde enerji kaynaklarının Rusya'nın ekonomisinde oynadığı rol hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. 2000 yılından 2008'e kadar Rus ekonomisi istikrarlı bir şekilde yıllık %6.6 oranında artış göstermiştir (2001-2012 yılları arası bu sayı yıllık %4.7 büyüklüğündedir). Bu büyümenin ana nedeni önceden

⁴⁰⁶Bremmer. "These 5 Facts Explain Russian Economic Decline". *TIME*. 14 Ağustos 2015. Web: <http://time.com/3998248/these-5-facts-explain-russias-economic-decline/>. Adresinden 5 Mart 2015

⁴⁰⁷Strategiya Nacionalnoi Bezopasnosti Rossiyskoi Federacii Do 2020 Goda (2020 Yılına Kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi). (2009). Web: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁸Strategiya Nacionalnoi Bezopasnosti Rossiyskoi Federacii Do 2035 Goda (2035 Yılına Kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi). (2015). Web: <http://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

bahsedildiği üzere yüksek petrol fiyatları ve enerji kaynaklarının üretiminde olan artış olmuştur. Ancak 2012 yılının sonu itibarıyla ekonominin yıllık büyüme oranı Urals petrol markasının yüksek fiyatlarına rağmen %1.3 düzeyine düşmüştür. Yani, önceki yıllardan farklı olarak yüksek petrol ve gaz fiyatları Rus ekonomisinin önceki on yıllıkta gösterdiği ekonomik performansı yakalamada yetersiz olmuştur.⁴⁰⁹ Bu durum RF ekonomisinde yapısal değişikliklerin yapılması gerektiğini bir kez daha göstermiştir. Ekonominin büyüme hızında olan duraksamanın nedenleri, Uluslararası Para Fonu'nun (İMF) 2013'te verdiği danışma raporunda, emekte ve sermayede olan düşük verimlilik ve elverişsiz yatırım iklimi olduğu vurgulanmıştır.⁴¹⁰ 2013 yılında Enerji sektöründen elde edilen paranın RF ekonomisindeki yerine gelince; federal bütçenin %50'sini ve toplam ihracatın %68'ini petrol ve doğal gaz kaynaklarından elde edilen gelirler oluşturmaktadır.⁴¹¹

Rusya'nın 2009'da kabul ettiği enerji stratejisinden Avrupa enerji piyasasının en büyük müşteri olarak kalacağı anlaşılmaya rağmen Rusya'nın toplam enerji ithalatındaki Avrupa'nın payının azalacağı da belirtilmiştir.⁴¹² Görüldüğü üzere enerji politikası dış politika stratejisinin izinden giderek Ukrayna ve Gürcistan Krizleri ile başlayan “doğuya dönme” politikasına uyum sağlamıştır. Putin'in üçüncü Cumhurbaşkanlık dönemi Rusya ve Batı arasında büyüyen siyasi krizle başlayıp, Rusya'nın üst siyasi gruplarında dış politikada daha çok Asya ve Pasifik'e dönülmesi gerektiği görüşlerini savunanların sayısı artmıştır. Özellikle 2014'ün ilk aylarında başlayan Ukrayna Krizi sonucu ekonomik yaptırımları uygulayan Amerika ve Avrupa politikalarından sonra Rusya'daki siyasi tartışmaların ana konusunu, dış politika yönünü Batı'dan Doğu'ya çevirme teşkil etmiştir. Doğu vektörünün önemi hiçbir zaman küçümsememesine rağmen bu zamana kadar dış politika tartışmalarında Amerika ve Avrupa vektörlerine alternatif teşkil edecek derecede yoğun bir tartışma konusunu teşkil etmemiştir.⁴¹³ Rusya'ya yalnız ekonomik gelir getirmekten başka dış politika aracı rolünü oynayan enerji sektörü de doğal olarak kısmen Doğu'ya yönlendirilmeye başlanmış oldu.

⁴⁰⁹Russia. Energy Information Administration. (2014). s.21. Web: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>, adresinden 22 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴¹⁰IMF Executive Board Concludes 2013 Article IV Consultation with Russian Federation. International Monetary Fund. Web: <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2013/pr13355.htm> adresinden 22 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴¹¹Russia. Energy Information Administration. (2014). s.1. Web: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>, adresinden 22 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴¹²Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2030 Goda, Institut Energeticheskoi Strategii. s.10. Web: <http://www.infobio.ru/sites/default/files/Energostrategiya-2030.pdf> adresinden 22 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴¹³Nursha, A. (2015). Novaya Vostochnaya Politika Rossii Na Sovremennom Etape (Çağdaş Sahnede Rusya'nın Yeni Doğu Siyaseti), *Institut Mirovoi Ekonomiki İ Politiki (İMEP) (Küresel Ekonomi ve Siyaset Enstitüsü)*.s. 6.

2012-2015 yılları arasında Rusya'nın Çin'e yönelik yürüttüğü enerji politikasını anlayabilmek için ilk başta Rusya'nın başka ülkeler ile olan siyasi ilişkilerine, AB ve başka enerji ticareti ortakları ile olan enerji ilişkilerine ve dış ilişkilerde olan son gelişmelere bakmakta fayda vardır.

2014 yılının ilk aylarında başlayan Ukrayna Krizi Avrasya ekseninin değişmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası tamamen Avrupa'nın bir parçası olmaya çalışan Rusya kendisini Avrupa ve Asya arasında dengeleyen, geleneksel Avrasyacı kimliğine dönmektedir. Üstelik AB ve ABD tarafından uygulanan siyasi ve ekonomik baskılar Rusya'yı başka bir küresel güç olan Çin'e doğru itmektedir. Rusya'nın ABD ile olan karşılaşması ve Avrupa Birliği ile olan anlaşmazlıkları Rus-Çin ilişkilerine yeni bir stratejik muhteva kazandırmaktadır.

Rus siyasi elitinin arasında Avrasyacı akımın üstünlük kazanmaya başlaması Ukrayna Krizi'nin öncesinde başlamıştır. Dış politika ekseninde yaşanan bu kayma, Vladimir Putin'in Doğu Asya'nın ekonomik büyümesindeki dinamiği Sibiry ve Uzakdoğu bölgesini kalkındırmada kullanma politikası sonucu başlamıştır. Uzakdoğu ve Doğu Sibiry bölgelerinin zengin doğal kaynaklara sahip olması ve ekonomik ve demografik açıdan zayıf olması jeopolitik açıdan da Moskova'nın gündemindedir. Bu bölgelerin dinamik bir büyüme gösteren Çin ile sınırdaş olmalarının Rusya tarafından jeo-stratejik risk kabul edildiğini, Putin'in 2013'te Doğu Sibiry ve Uzak Doğu'yu stratejik geliştirme alanı teşkil ettiğini ilan etmesinden anlaşılabılır.⁴¹⁴

Rus geleneksel dış politikası AB, ABD ve Çin'den başlayarak tüm büyük aktörlerle olan ilişkilerde dengeyi sağlama üzerine kurulmuştur. Asya-Pasifik ile olan yakınlaşma ilk başta Büyük Avrupa politikasına ek olarak görülmüştür. Ancak 2014 yılında ortaya çıkan kriz, hassas olan bu denge sistemine darbe etkisi verdi ve denge Asya-Pasifik lehine kaymış oldu.

⁴¹⁴Vladimir Putin Oglasil Ejegodnoe Poslanie Prezidenta Rossiyskoy Federacii Federalnomu Sobraniyu (Vladimir Putin Rusya Federasyonu Başkanının Yıllık Mesajını Federal Meclise Okudu (İletti, Duyurdu)). Prezident Rossii (Rusya Cumhurbaşkanı). Web: <http://kremlin.ru/events/president/news/19825> adresinden 12 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Moskova'nın Batı'ya yönelik görüşünün değişmesinde ABD ve Almanya gibi iki uluslararası aktör özellikle büyük rol oynamıştır. Büyük Avrupa konseptinin gerçekleşmesine çok çaba harcayan Putin için Avrupa'daki enerji talebini arttırmada Almanya'nın siyasi desteği anahtar önem taşıyordu. Ancak Almanya'nın baş aktör olduğu AB, 2014 yılındaki gelişmelerden sonra Rusya'nın dış politikasına karşı tavrını değiştirmiştir. AB'nin Rusya'ya karşı ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulamaya başlaması "Malaysia Airlines" uçağının Ukrayna hava sahasının içerisinde düşürülmesinden sonra gerçekleşmiştir. Yalnız, Almanya'yı hayal kırıklığına uğratan durum Batı tarafından daha "demokratik" olarak düşünülen Medvedev'in yerine RF Cumhurbaşkanlığına 2012'de tekrar Putin'in gelmesi olmuştur.⁴¹⁵ Ayrıca Almanya açısından AB içindeki lider konumunu güçlendirmek için Rusya'yı büyük tehdit olarak gören Polonya ve Baltık ülkelerinin desteği gerekiyordu. Bu gelişmelere ABD'nin de katkısı olmuştur. Obama yönetimi AB ülkelerine sürekli Rusya'nın tehdit olduğunu tekrarlamıştır. Buna ek olarak Washington Kırım'ın işgaline ve Rusya'nın Ukrayna'nın doğusuna karışmasına yönelik Pekin'den deaynı tepkiyi bekliyordu. Washington'a göre Pekin uluslararası görüşmelerde sürekli vurguladığı toprak bütünlüğü ve içişlerine karışmama gibi uluslararası hukuk ilkelerine sadık kalarak Rusya'yı kınayacaktı. Ancak Mart 2014'te gerçekleşen BM Genel Kurul toplantısında, Çin, başka 57 ülke gibi Rusya'ya yönelik Kırım meselesi ile ilgili oylamada çekimser oy kullanmıştır.⁴¹⁶

Çin'in aldığı bu tavır 2008'de Osetya Krizi'nde aldığı karara benzemektedir. Güney Osetya'nın bağımsızlık ilan etmesini tanımamasına rağmen kendisi ayrılıkçı hareketlere karşı sert bir politika yürüten Çin'in 2008'de tarafsız takınması "reel politik" açıdan ilgi çekicidir. Burada Çin 2014'te kendisinin jeopolitik açıdan önemli ortağı olan Rusya'nın ABD ve Batı ülkelerinin baskısı sonucu uluslararası ilişkiler açısından çok zor duruma düşmemesini istemiştir. Çin, kendisinin en büyük muhalifi olarak ABD'yi görmesinden dolayı ABD politikalarına karşı duran bir başka gücün ezilmesini istememiştir.

⁴¹⁵EU Sanctions Against Russia Over Ukraine Crisis, European Union Newsroom. Web:<https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en> adresinden 22 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴¹⁶General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region, United Nations. Web:<<http://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>> adresinden 22 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

İlk bakışta Rusya'nın Ukrayna'ya karşı tutumu Çin dış politika ilkelerine ters düşmekteydi. Ancak Çin liderleri Moskova tarafından yapılan eylemlerin Yevromaydan'da geçen gelişmelerden kaynakladığı kanaatine varmışlardır. Dolayısıyla, Pekin için, Yevromaydan gibi Batı'nın desteği ile başlayan “renkli devrimler” Çin ulusal güvenliğine Moskova'nın Ukrayna içişlerine karışması gibi eylemlere göre daha büyük tehdit taşımaktadır. Çin için Ukrayna Krizi'nin en önemli sonucu Rusya-ABD karşılaşması sonucu Rusya'nın Batı tarafından uygulanan baskılar sonucu Çin'e doğru yaklaşması olmuştur. ABD'nin Asya-Pasifik'te giderek artan varlığına ek olarak Putin'in pragmatizmi sonucu Rusya'nın ABD'nin yanında bulunması durumu Çin ulusal güvenliğine vurulan büyük darbe olacaktı. Sonuçta Çin, ilerideki enerji anlaşmaları müzakerelerinde daha kolay anlaşabileceği bir ortak kazanmış olacağını hesaplamıştı.

Rusya'nın Doğu'ya doğru dönme politikası Çin'in uluslararası politikada aktifleşmesine denk gelmiştir. Çin ile ABD arasında yaşanan rekabetin giderek artması ve ABD'nin başını çektiği Asya-Pasifik'teki birtakım grupların politikaları Çin'in etki alanını daraltmaktadır. Bu uluslararası durumda Çin'in batı tarafında enerji ve ticari ortağı olan Rusya ve Şanghay İşbirliği Örgütü devletlerinin yer alması bir taraftan Pekin'e enerji kaynaklarına ulaşma şansını sunarken bir taraftan da siyasi destek sağlamaktadır. Bu yüzden Çin açısından Rusya ile olan enerji, siyasi ve ticari ilişkilerin üst düzeyde tutulması tamamen Çin ulusal güvenlik konsepti ile uyumaktadır.⁴¹⁷

Rusya için potansiyel büyük enerji ortağı olan Japonya ile olan ilişkiler de Ukrayna Krizi'nden sonra değişimler yaşanmıştır. AB ve ABD tarafından başlatılan ekonomik ve siyasi yaptırımlara Japonya'nın da katılması, Rusya'nın Çin ile olan enerji ilişkilerinde Rusya'nın aleyhine olan gelişmelerden biri olmuştur. Tokyo yaptırımlar uygulayarak, Moskova'yı, 2000'li yılların başında olduğu gibi Çin ile olan enerji müzakerelerinde Japonya kolunu kullanma şansından mahrum bırakmıştır. Bu gelişme tabii olarak Çin'in çıkarları ile uyumuştur. 2014'e kadar Japonya-Rusya yakınlaşması Çin için bir tehdit olarak görülse de yakın gelecekte böyle bir senaryonun gerçekleşmesi olasılığı yok denilecek kadar düşüktür.

⁴¹⁷Ot Bolshoy Evropy K Bolshoy Azii? Kitaysko-Rossiyskaya Antanta (Büyük Avrupa'dan Büyük Asya'ya? Rus-Çin Antantası). Carnegie Endowment. s.8 Web: <http://carnegieendowment.org/files/CP_Trenin_Asia_web_Rus.pdf> adresinden 22 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Rusya ile Batı arasında artmaya başlayan siyasi gerilim Rusya'nın enerji stratejisi hazırlıklarını da etkilemiştir. ES 2030'dan sonra Rusya Enerji Stratejisi her beş senede bir gözden geçirilerek yeni düzeltmeler getirileceği belirtilmiştir.⁴¹⁸Rus enerji sektörünün gelişmesine engel teşkil eden problemlere gelince; Strateji'de en önemlileri olarak aşağıdakiler belirtilmiştir:

- Dünya ekonomik krizinden dolayı enerji taşıyıcılarına olan talebin düşüşü,
- İhraç edilen enerji ürünlerinde ve alıcı piyasasında çeşitliliğin olmaması,
- Rus enerji ihracatının transit ülkelere olan bağımlılığı,
- Rusya'nın başka ülkelerle olan enerji ilişkilerinin siyasileşmesi,
- Rus enerji şirketlerinin uluslararası enerji piyasasındaki varlığının düşük düzeyde kalması.⁴¹⁹

Rus enerji stratejilerine bakıldığında dış enerji politikasının stratejik amaçlarının ortak noktası enerji potansiyelini en üst düzeyde kullanarak dünya enerji piyasası ile bütünleşmek ve kendi pozisyonunu koruma sayesinde ulusal ekonomik çıkarları sağlama almak olduğu görülmektedir. ES 2030'da dış enerji politikasının stratejik amacına ulaşabilmek için aşağıdaki meselelerin çözüme kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir:

- Uluslararası enerji sisteminin şeffaf, tahmin edilebilir ve Rusya'nın ulusal çıkarlarını koruyacak şekilde kurulmasını sağlamak,
- İhraç edilen enerji ürünlerinin ve enerji piyasasının farklılaştırılması,
- Rus enerji kaynaklarına olan talebin artırılmasının ve fiyatın uluslararası enerji piyasasının düzeyinde olmasının sağlanması,
- Rus enerji şirketlerinin uluslararası enerji piyasasında aktif rol oynaması içindiplomatik destek sağlamak,
- Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrasya Ekonomik Birliği, Kuzey-Doğu Asya, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrupa Birliği devletleri ile enerji alanındaki işbirliğinin artırılması,
- Avrupa-Rus-Asya enerji alanının kurulmasına katkı sağlamak,

⁴¹⁸Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2035 Goda (2035 yılına kadarki dönem için Rusya'nın Enerji Stratejisi). Institut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü). s.3. Web: <http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf> adresinden 23 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴¹⁹Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2030 Goda (2035 yılına kadarki dönem için Rusya'nın Enerji Stratejisi). Institut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü). s.35. Web: <<http://www.infobio.ru/sites/default/files/Energostrategiya-2030.pdf>> adresinden 23 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

- Geleceğin enerjisi olarak bilinen hidrojen, termonükleer ve deniz dalgalarından enerjinin sağlanması alanında olan uluslararası işbirliğine Rusya'nın aktif katılımını temin etmek.⁴²⁰

Rusya'nın 2012'den 2015'in sonuna kadar olan Çin ile olan enerji ilişkilerinin ve buna karşı olan enerji stratejisi incelenirken ES 2030'da öne koyulan problemler hakkında alınan tedbirlere değinilecektir. Ayrıca 2009 enerji stratejisinin uygulamadaki sonucunu incelerken 2014 Ukrayna Krizi'nden önceki Rus enerji politikası ayrı ve 2014'ten sonraki enerji politikası ayrı ele alınacaktır.

2012-2015 yılları arasında Rusya'nın enerji stratejisinin genel hatları 2009'da yürürlüğe giren ES 2030'a göre belirlenmiştir. Görüldüğü üzere ES 2030'un dış enerji politikasına ayrılan kısmında büyük önem enerji alıcılarının çeşitlendirilmesine verilmiştir. Bu yüzden Rusya'nın Çin ile olan enerji işbirliğinin artmasının ana sebebi Rusya için uluslararası enerji pazarında Rus enerji kaynaklarına olan talebi güvence altına almak olmuştur. Enerji kaynakları talebini farklılaştırma her enerji ihraç eden ülke için önemli olmasına rağmen Rusya için bu mesele stratejik önem taşımaktadır. 2006'da Ukrayna ile olan gaz konusundaki anlaşmazlıklar ikili etki yaratmıştır. Bir taraftan Rusya'yı en büyük enerji ortağı olan Avrupa'yı enerji arzını çeşitlendirip Rusya'ya bağımlılığını azaltırken, diğer taraftan SSCB döneminden beri tüm enerji taşıyıcılarını Avrupa piyasasına göre düzenleyen Rusya'yı yeni pazarlar aramaya itmiştir.⁴²¹ AB ülkelerinin başlattıkları Nabucco doğal gaz boru hattı projesini geliştirmeye başlamaları Avrupa pazarına olan bağımlılığın risklerini açmaya başlamıştır.⁴²² Ayrıca Avrupa pazarına olan bağımlılığın bir başka sorunu transit ülkeler ile olan anlaşmazlıklardır. 2006'da başlayan Ukrayna ile olan gaz transitine dair anlaşmazlıklara sonraki yıllarda Beyaz Rusya da katılmıştır.⁴²³

⁴²⁰Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2030 Goda (2035 yılına kadarki dönem için Rusya'nın Enerji Stratejisi).İnstitut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü). s.35-36. Web: <<http://www.infobio.ru/sites/default/files/Energostrategiya-2030.pdf>> adresinden 23 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴²¹Top 10 Nefteprovodov Rossii (Rusya'nın En İyi 10 Petrol Boru Hattı). Topneftegaz. Web:<http://www.topneftegaz.ru/analysis/view/7679> adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴²²Nabucco Venture Sees Iraq As Top Supplier, Hürriyet Daily News, Web: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=nabucco-venture-sees-iraq-as-top-supplier-2010-09-30>. adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴²³Factbox: Russia's Energy Disputes with Ukraine and Belarus, Reuters, <http://www.reuters.com/article/us-russia-gas-disputes-idUSBRE8BK11T20121221>. adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Enerji pazarını çeşitlendirme ihtiyacının en önemli sebeplerinden biri de Rusya'nın en büyük petrol ve doğal gaz havuzlarının verimliliklerinin düşüşüdür. Rusya'da en çok petrol Batı Sibirya ve Urals-Volga bölgelerinden çıkartılmaktadır. EnergyInformationAdministration'un (EIA) 2013'te sunduğu verilere göre Batı Sibirya ve Urals-Volga petrol sahaları toplam Rus petrol üretiminin %90'ını gerçekleştirmiştir. Bu sayı 2008 yılında %95 civarındaydı. Petrol üretimi açısından 2006'da Batı Sibirya'nın en büyük petrol sahalarından biri olan Samotflor günlük 635.000 varil sağladıktan sonra verimliliği giderek düşme eğilimindedir. Yatırımların arttırılması ve yüksek teknolojinin kullanımı ile bu eğilim %5 civarında tutulsa bile 2008'den 2014'e kadar Batı Sibirya petrol sahalarındaki petrol üretimindeki düşüş yıllık %14 civarındadır.⁴²⁴

Sondaj sayılarının arttırılmasına ve üretime ayrılan sermayede olan artışa rağmen petrol üretimi hızında yaşanan düşüş petrol kaynaklarının kalitesinin kötüleşmesini dehaber vermektedir.⁴²⁵ Bu şartlarda ekonomik büyümeyi düşük seviyede de olsa sağlayabilmek için bir taraftan yeni petrol sahalarının işleme açılması ve diğer taraftan da çalışmakta olan petrol sahalarında maliyeti yüksek sondaj tekniklerinin kullanılması gerekiyor.

Enerji talebi piyasasını farklılaştırma politikası ES 2030'da belirtilen Doğu Sibirya ve Uzakdoğu'nun ekonomik olarak kalkındırılması politikasına uyum sağlamaktadır.⁴²⁶ Jeopolitik açıdan büyük önem taşıyan bu bölgelerde yaşanan demografik gerileme Rus ulusal güvenliğini tehdit altına almaktadır. Bu bölgelerin her sene dış göç veren Çin ile sınır paylaşımları, her sene nüfusu 700.000 azalan Rusya için demografik tehdit oluşturmaktadır. Rusya'nın kişi başına olan yüzölçümü Çin ile kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Bu yüzden az nüfusu bulunan doğu bölgelerini ekonomik yönden kalkındırarak nüfusunu arttırma politikası Kremlin tarafından propaganda konusu olmaktadır.⁴²⁷

Yukarıda belirtilen nedenler Rusya'yı enerji pazarını farklılaştırma politikasına itmiştir. Son dönemdeki Çin ve Asya-Pasifik ülkeleri ile olan enerji ilişkilerinin artış

⁴²⁴Russia. Energy Information Administration. (2014). s.1. Web: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>, adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁵<http://burneft.ru/archive/issues/2011-02/6>.

⁴²⁶Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2030 Goda 2035 yılına kadarki dönem için Rusya'nın Enerji Stratejisi).İnstitut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü). s.35. Web: <http://www.infobio.ru/sites/default/files/Energostrategiya-2030.pdf> adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁷Bekcan, U. (2013). a.g.e. s.209

eğiliminin bu politika çerçevesinde okunması önem taşımaktadır. 2012'den önceki on yıl içindeki Rusya'nın Çin ile olan enerji işbirliğine bakıldığında önceki başlıkta değinildiği gibi Rus enerji politikalarının başarısı potansiyelin altında olmasına rağmen enerji nakliyat sistemini geliştirmede, enerji pazarlığı ortaklarını çeşitlendirmede ve Uzakdoğu bölgesinde bulunan enerji kaynaklarının işletimine yatırım yapmada kayda değer gelişmeler sağlanmıştır. 2012'den Ukrayna Krizi'nin çıkmasına kadar olan zaman dilimi değerlendirilecek olursa, petrol üretimi ve sevkiyatı ile ilişkili büyük gelişmeler gerçekleştirilmiştir. Rusya'dan Çin'e olan petrol akışı ESPO'nun kurulmasından sonra giderek artmaktadır. 2011'de Rusya Çin'e 19,7 milyon ton petrol taşıyarak 2010 yılının miktarına göre %29,4 artış sağlayabilmiştir. Bu sayı 2013'te 19,84 milyon ton petrol olmuştur. Ukrayna Krizi sonucu Rusya'ya ekonomik ve siyasi yaptırımların uygulanmaya başlamasından tam iki ay önceki hesaplamalara göre 2014 yılında Rusya Çin'e 22,1 milyon ton petrol sevkiyatı yaparak Rus-Çin petrol alışveriş tarihinin zirve noktasına ulaşmıştır.⁴²⁸

2013'te Rosneft ile CNPC arasında 270 milyar dolar değerinde petrol anlaşması imzalandı. Ayrıca, Rosneft, bu anlaşmaya göre 60 ile 70 milyar doları önceden ödemeli olarak alacaktır. Çin'e olan petrol ihracatı miktarını iki katına çıkartacağı bu anlaşma Rosneft'in TNK-BP'yi satın aldıktan sonraki borçlarından kurtulup Arktik petrol sahalarına olan yatırımı artırmasında yardımcı olacaktır. Rusya'nın Çin ile bu anlaşmayı yapabilmesi Putin'in "Doğu'ya dönme" politikasının devamına yönelik büyük bir adım olduğu söylenebilir. Rosneft-CNPC petrol anlaşmalarının gerçekleşmesinde Moskova'nın diplomatik desteğinin etkisi büyük olmuştur. Avrupa piyasasının 2008'deki ekonomik krizinden sonra petrol tüketiminde yaşanan düşüş Kremlin'i yeni enerji pazarlarını aramaya itmiştir. Moskova tarafından sağlanan diplomatik destek sonucu Rosneft kendisi için potansiyel büyük çıkarlar taşıyan anlaşma imzalamıştır.⁴²⁹

Ukrayna Krizi'nden sonra Rus enerji politikasında zorunlu değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde Çin ile yapılmış olan enerji anlaşmalarında Rusya Batı ülkeleri tarafından baskıya uğramasından dolayı önceki yıllarda aktif olarak kullandığı müzakere

⁴²⁸Rodin, S., Vashyuk, S., Prihodko, N. Politicheskie Aspekty Neftegazovogo Soglasheniya Mezhdru Rossiiei i Kitaem (Rusya- Çin Petrol ve Gaz Anlaşmasının Siyasi Yönleri).s.3(107). Web: <http://www.amursu.ru/attachments/article/13159/10_56-61.pdf> adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁹Rosneft to Double Oil Flows to China In \$270 Billion Deal. Reuters. Web: <http://www.reuters.com/article/us-rosneft-china-idUSBRE95K08820130621>. adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

gücünü kaybetmiş oldu. Rusya'nın müzakerede elinin zayıflaması enerji kaynaklarının fiyatının belirlenmesinde Çin'e avantaj sağlamıştır. Gaz anlaşması uzun yıllar boyu müzakere konusu olmasına rağmen bugüne kadar sınırı aşan gaz boru hatlarının yapılması projesinde anlaşmaya varılamamıştır. Anlaşmazlıkların asıl kaynağı Çin'in doğal gazı dünya pazarından düşük fiyatlandırma sistemi ile satın almak istemesi olmuştur. Neticede 2014'ün Mayıs ayında Cumhurbaşkanı Putin'in Çin ziyaretinde 400 milyar dolar değerindeki 30 yıllık doğal gaz anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın mali detaylarının gizli kalmasına rağmen alan uzmanlarının bildirdiğine göre Rusya 2018'den başlayarak Çin'e yıllık 38 milyar küp metre doğal gaz sevkiyatı gerçekleştirecektir. Gazprom'un Yöneticisi Alexei Miller'in dediğine göre Rus doğal gaz devi anlaşma süresince Çin'e 1 trilyon küp metre gaz sevkiyatını gerçekleştirecektir.⁴³⁰

Ukrayna Krizi sonrası Rus müzakere elinin zayıflamasını belirtmekle beraber Gazprom-CNCP doğal gaz anlaşmasının Rusya'nın çıkarları ile uyduğu da söylenebilir. Rusya için bu anlaşmanın en büyük önemi 2018'de SilaSibiri'nin doğal gaz boru hattının çalışması ile Avrupa doğal gaz piyasası tekel avantajını kaybetmesindedir.⁴³¹ Rusya'nın müzakerelerde elini güçlendiren bir faktör Çin'in temiz enerji kaynaklarının oranını artırma politikası olmuştur. Putin, Mayıs 2014 sırasındaki doğal gaz anlaşması görüşmelerinde Rusya için en iyi şartları sağlayamamasına rağmen enerji piyasasının çeşitlendirilmesi ve enerji sektörüne yatırımların çekilmesi gibi iki önemli stratejik amacı gerçekleştirmiştir.

2012 yılına gelindiğinde Moskova ile Pekin arasında olan enerji ilişkilerinin gelişmesinde enerji kaynaklarının fiyatlandırılması konusu büyük tartışmaların nedenlerinden biridir. Rusya ile Çin arasında enerji ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik MoU'nun (Memorandum of Understanding) imzalanmasından beri uzun zaman geçmesine rağmen doğal gazla ilişkili anlaşmaya varılamamıştır. Boru hattı ve doğal gazın miktarına ilişkin anlaşmazlıkların olmasına rağmen anlaşmanın önündeki en büyük engel fiyatlandırma konusu olmuştur.

⁴³⁰Russia Signs 30-Year Gas Deal With China. BBC. Web: <http://www.bbc.com/news/business-27503017>. adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴³¹Rodin. S., Vashyuk. S., Prihodko. N. *Politicheskie Aspekty Neftegazovogo Soglasheniya Mezhdru Rossiiei i Kitaem (Rusya- Çin Petrol ve Gaz Anlaşmasının Siyasi Yönleri)*. s.2(106). Web: http://www.amursu.ru/attachments/article/13159/10_56-61.pdf adresinden 24 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Konuya açıklık getirmek için öncelikle petrol ve doğal gazın fiyatlandırma sistemi ile ilişkili bilgiler sunulmak durumundadır. İlk bakışta dünya petrol ve doğal gaz fiyatlarının uluslararası piyasada belirlenmiş halde sabitlenmişgibi gözükmesine rağmen enerji kaynaklarına olan fiyatın belirlenmesinde iki taraflı müzakereler büyük rol oynar. Birinci argümanı destekleyecek bilgi, petrolün fiyatlandırılması ile ilişkilidir. Günümüzde petrol fiyatları futures (vadeli işlem sözleşmeleri) piyasasında belirlenmektedir. Bu sistem devletlerarası petrol alışverişlerinin gerçekleştirildiği yerden ziyade belli bazışartları tamamlayan petrol markalarının uluslararası fiyatını yansıtan tablo gibidir. Futures piyasası vasıtasıyla WTI, Brent ve Urals petrol markaları uluslararası “işaret” petrol fiyatlarını yansıtmaktadırlar.⁴³²

Doğal gaz fiyatlarının belirlenmesinde durum farklıdır. Bunun ana nedenini doğal gazın fiziksel doğasından kaynaklanmaktadır. Boru hattı ağının dışında doğal gaz nakliyatı petrolde olduğu gibi kolay olmadığından farklı boru hattı ağlarındaki doğal gaz fiyatları birbirinden çok büyük fark gösterebilmektedir. Örnek olarak Dünya Bankası tarafından sağlanan istatistiklere göre 2014 Ocak ayının ikinci yarısı için ABD’de bir milyon Btu (British ThermalUnit) 2,46 dolar iken Avrupa’da 11,50 dolar ve Japonya’da 16,90 dolardı.⁴³³Bununla beraber petrol ve doğal gazın fiyatlandırılması arasındaki farkın da çok büyük olmadığı belirtilmelidir. Bu durum özellikle uzun vadeli anlaşmalar için geçerlidir. Örneğin, ESPO ile sonuçlanan Rusya-Çin müzakereleri da uzun yıllara yayılmıştır ve fiyatları belirleme sisteminin tartışmaları da birkaç seneyi bulmuştur. İki tarafın, müzakerelerin ilk aşamasındaBrent petrol markasınınölçüt olarak alınacağı konusunda anlaşmalarına rağmen fiyatlandırma formülünü belirlemede ortak sonuca ulaşamamışlardır. Çin tarafı indirimin Brent petrol markasından 3 dolar aşağı olacağını beklerken Rusya’nın karşı teklifi ile uzlaşma 2,325 dolarda olmuştur.⁴³⁴Çin’in ortaya attığı argümana göre ESPO’dan alınacak petrol boru hattı ile taşındığından Kozmino’dan tren ile taşınıp gelen petrole göre daha ucuz olmalıydı. Görüldüğü üzere son 30 yıl içinde petrol fiyatlarının belirlenmesinde belli bazıstandartlar geliştirilmesine rağmen uzun vadeli anlaşmalarda fiyat iki tarafın müzakeresi sonucu doğmaktadır.

⁴³²International Crude Oil Pricing. Australian Institute of Petroleum Representing Australia’s Oil Industry. Web: <http://www.aip.com.au/pricing/crude.htm>. adresinden 26 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴³³Commodity Markets Outlook. Worldbank. s.7. Web:<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/GEP/GEPcommodities/commodity_markets_outlook_2014_october.pdf>. adresinden 26 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴³⁴ Russian-Chinese Oil Relations: Dominance or Negotiation?.The George Washington University. s.2. Web:<https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/pepm_124.pdf>adresinden 26 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Çin ile yapılacak doğal gaz kontratının Rusya için en büyük riski fiyatlandırma sisteminin belirlenmesinde olmuştur. Burada aynı risk Çin için de geçerlidir. Petrolden farklı olarak doğal gaz fiyatlandırmasının belirlenmesinde yatan risk onun piyasa fiyatının bulunmamasından değil, doğal gaz sevkiyat sisteminin sürekli değişiklikler içinde olmasından kaynaklanmaktadır. ABD’de çıkartılan doğal gazın fiyatlandırılması birkaç doğal gaz boru hattının birleştiği Henry Hub’taki gaz fiyatına bağlanmıştır. Bu yönüyle Kuzey Amerika doğal gazın fiyatının belirlenmesi petrolün fiyatlandırılmasına benzemektedir. Kıta Avrupası’na ve Asya’ya gelince doğal gaz fiyatları petrol-endeksli sisteme bağlanmıştır. Buna göre doğal gazın fiyatı genelde Brent petrol markasına bağlanmaktadır.⁴³⁵

Rusya’nın Çin’e karşı uygulamak istediği doğal gaz fiyatlandırma sistemi petrol-endeksli iken Çin “hub” doğal gaz fiyatlandırma yönteminin uygulanmasını savunmuştur.⁴³⁶ Önceden belirtildiği gibi Gazprom ile CNPC arasında ulaşılan doğal gaz anlaşmasının detaylarının yayınlanmamasına rağmen Oilprice’a göre doğal gaz fiyatı petrole bağlanmıştır.⁴³⁷

Doğal gaz müzakerelerinde Rusya’nın elini zayıflatan birtakım gelişmeler olmuştur. LNG’nin (Liquified Natural Gas) enerji piyasasındaki rolünün artmaya başlaması ve Türkmen gazının Çin’e sevkiyatının artması bir ölçüde Çin’in elini güçlendirmektedir. Ancak enerji piyasası uzmanı Clyde Russell’e göre Çin’in Katar’a ödediği ve daha gerçekçi olan LNG fiyatının 18.49/mmBtu dolar (bir milyar Btu) olması, doğal gaz iştahı giderek artan Pekin’e Rusya’nın amaçladığı fiyatı yüklemesi kolaylaşacaktır.⁴³⁸

2012’den sonraki Rusya’nın Çin’e yönelik doğal gaz politikasını Avrupa’daki talebin düşüşü çerçevesinde incelenmelidir. Dünya ekonomik krizi ve Ukrayna Krizi

⁴³⁵Barnes, A. (2012). No Correct Price Recent Energy Negotiations Between Russia And China. Ponars Eurasia Policy Memo No. 237. s. 2-3. Web: https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/ponars/pepm_237_Barnes_Sept2012.pdf. adresinden 26 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴³⁶Barnes, A. (2012). a.g.e. S.3

⁴³⁷Cunningham, N. (2015). Russia’s Natural Gas Plans May Be Little More Than Hype, Oil price. Web: <http://oilprice.com/Energy/Natural-Gas/Russias-Natural-Gas-Plans-May-Be-Little-More-Than-Hype.html>. adresinden 26 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴³⁸Russell, C. (2014). Russia-China gas deal more a threat to LNG pricing than volumes: Clyde Russell, Reuters. Web: <http://www.reuters.com/article/column-russell-china-gas-idUSL3N0O80TF20140522>. 27 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

sonucu Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar Rusya'yı yeni pazarlar aramaya itmiştir. ES 2030'un gündeminde enerji pazarını çeşitlendirme konusu olmasının Rusya'nın Asya Pasifik'e açılmasını teşvik ederken, Ukrayna Krizi'nin sonuçları Rusya'yı daha kötü şartlarda Çin ile masaya oturmaya mecbur bırakmıştır. Gazprom ile CNCP arasında imzalanan boru hattı anlaşmasının Rusya için başarılı veya başarısız olduğunu hesaplamak oldukça zordur. Bunun ana nedeni tabii ki gelecekteki petrol fiyatlarının düzeyine bağlıdır. Anlaşmanın imzalandığı zaman petrolün varili yüz doların üzerinde iken, Nisan 2016'da Urals 40,15 dolar, Brent 42,91 dolar ve WTI'nın 40,36 dolar olduğu görülmektedir.⁴³⁹ Anlaşmanın imzalanması Rusya için başarılı olduğu ancak Kremlin'in enerji piyasasını çeşitlendirme ve Rus enerji şirketlerinin yeni pazarlara açılması amaçlarının gerçekleştirilmesi bağlamında söylenebilir.

2012-2015 arasında ES 2030 çerçevesinde Kremlin'in gündeminde olan bir başka mevzu Rus enerji şirketlerinin yeni pazarlara açılmasına devlet desteğinin sağlanması olmuştur.⁴⁴⁰ Rus enerji devlerinin hisselerinin büyük payı devlet elinde olduğundan RF'nin enerji anlaşmaları yapılması sırasında diplomatik destek sağlaması doğaldır. Rusya uluslararası enerji politikasında sırf ekonomik çıkarlarını koruduğunu öne sürerken, ABD gibi bazı devletler tarafından Rus enerji şirketlerinin siyasi araç olarak kullanıldığı öne sürülmektedir. Kremlin tarafından devlet şirketlerine olan mali ve siyasi desteğin doğası siyasi veya ekonomik amaçları içinde barındırdığı hakkında farklı görüşler akademik ortamlarda çokça tartışılmaktadır.⁴⁴¹ Burada biz Rus enerji şirketlerine olan devlet desteği Çin ile gelişmekte olan enerji ilişkileri bağlamında incelenecektir.

Soğuk Savaş'tan sonra serbest piyasa kapitalizminin yayılması ile beraber devlet şirketlerinin başarılı bir şekilde çalışabilmesi imkânsız görünmüştür. Ancak, bakıldığında bugünkü dünya petrol rezervlerinin %90'ı devlete ait petrol şirketlerine aittir. Dünya ekonomik krizi ve düşük petrol ve doğal gaz fiyatları ile karşılaşan enerji şirketlerinin kendi pozisyonlarını korumaları için mali ve siyasi desteğin sağlanması gerekmektedir. Yatırım riskinin yüksek olduğu düşük fiyat zamanında bu desteği ancak

⁴³⁹Crude Oil Prices. Topoilnews. Web:<http://www.topoilnews.com/>. 27 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁰Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2030 Goda (2030 Yılına Kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi). Institut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi Enstitüsü). s.35. Web: <<http://www.infobio.ru/sites/default/files/Energostrategiya-2030.pdf>> adresinden 27 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴¹Tepavcevic, S. (2015). The Motives of Russian State-Owned Companies For Outward Foreign Direct Investment And Its Impact On State company Cooperation: Observations Concerning The Energy Sector. S.2. http://unctad.org/en/PublicationChapters/diaeia2015d1a2_en.pdf. adresinden 27 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

devlet sağlayabilmektedir.⁴⁴²Enerji danışmanlık şirketi olan WoodMackenzie tarafından sağlanan verilerde 2015 Dünya En Büyük Enerji Şirketleri sıralamasında ilk beşte Gazprom ve Rosneft şirketinin bulunması buna kanıt olarak gösterilmektedir.⁴⁴³2015'teki düşük petrol fiyatları ile karşılaşana kadar aynı konuda yapılan 2012 istatistiklerine göre Rosneft on beşinci sırada bulunmaktadır.⁴⁴⁴⁴⁴⁵

Dış politikada enerji kolunu kullanma tercihinin her zaman elinde olmasını isteyen Putin için enerji kaynaklarının ihracatının devlet kontrolü altında olması çok önemliydi. Bu durumda RF'de siyasi şartlar gerektirdiği zaman ihraç eden ülkeye enerji akışını kısma kabiliyeti olacaktır.⁴⁴⁶Çin ile olan enerji ilişkilerinde Kremlin'in stratejik amacı yeni piyasalarda varlığını arttırmak olduğundan ilk başta Rus enerji şirketlerinin Çin enerji piyasasına entegrasyonu sağlanmalıydı. Rusya'nın Çin'e karşı enerji politikasının AB ile enerji ilişkilerinden farkı Rusya'nın enerji potansiyelini Çin'e karşı dış politika silahı olarak kullanma olanağının oldukça düşük olmasıdır.

Enerji kaynaklarının Çin'e karşı baskı aracı olarak kullanmanın önündeki en büyük engel Çin'in enerji ithalat kaynaklarını farklılaştırma siyasetini başarılı bir şekilde yürütmesindedir. Enerji ihtiyacının giderek artış eğiliminde olacağını iyi anlayan Çin, enerji stratejisinde en büyük önemi ithal edilen enerji ürünlerinin kaynaklarını çeşitlendirmeye vermiştir.⁴⁴⁷Buna ek olarak Rusya'nın Çin enerji piyasasındaki payı enerji kaynaklarını siyasi baskı aracı olarak kullanma orantısından oldukça düşüktür.⁴⁴⁸

⁴⁴²Bremmer, I. (2010). The Long Shadow of the Visible Hand Government-Owned Firms Control Most of the World's Oil Reserves. Why the Power of the State is Back, *The Wall Street Journal*. Web: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704852004575258541875590852>. adresinden 27 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴³Helman, C. (2015). The World's Biggest Oil And Gas Companies – 2015, *Forbes*, Web: <http://www.forbes.com/sites/christopherhelman/2015/03/19/the-worlds-biggest-oil-and-gas-companies/#117dca166b68>.adresinden 29 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁴Averageannual OPEC crudeoilpricefrom 1960 to 2016 (in U.S. dollarsperbarrel).The Statistical Portal. <http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opec-crude-oil-prices-since-1960/> adresinden 29 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁵World's 25 Biggest Oil Companies, *Forbes*. Web:<http://www.forbes.com/sites/christopherhelman/2012/07/16/the-worlds-25-biggest-oil-companies/#7014d9e359d3>.adresinden 29 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁶Kupchinsky, R. Russian Energy Strategy – The Domestic Political Factor. European dialogue. Web: <http://www.eurodialogue.eu/energy-security/Russian-Energy-Strategy%E2%80%93The-Domestic-Political-Factor> 5 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁷China. Energy Information Association. Web:<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN> adresinden 12 Mayıs 2016'da alınmıştır

⁴⁴⁸Where Does China İmpor Crude Petroleum from?.The Observatory of Economic Complexity. (2012-2013) <http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/hs92/import/chn/show/2709/2012.2013/>. 5 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

Uluslararası alandaki 2008'den sonraki gelişmeler göz önünde bulundurularak Rusya'nın ulusal petrol şirketleri bağlamında Çin'e yönelik enerji politikası çıkartılması zor olan petrol ve doğal gaz sahalarının işletilmesine yatırımın çekilmesi ve ekonomik kriz sonrası enerji tüketimi azalan Avrupa Birliği'ne alternatif bir piyasaya ulaşılması olmuştur. Özellikle Ukrayna Krizi sonrası oluşan uluslararası konjonktür ve Avrupa'nın enerji kaynaklarını farklılaştırma siyaseti Rus enerji şirketlerinin Avrupa'daki konumunu zedelemektedir.⁴⁴⁹

Sankt-Petersburg'da geçen ekonomik forumda Putin'in dediği gibi Avrupa enerji tüketim hızında yaşananyavaşlama ve giderek kötüleşen siyasi ilişkiler Rus enerji şirketlerini yeni pazarlar ve yatırım kaynakları aramaya itmektedir.⁴⁵⁰Bu yeni pazar tabii olarak Çin'i de içine alan Doğu Asya olmuştur. Rus enerji şirketlerinin Çin piyasasına açılmasını hızlandıran Rusya'nın birçok hidrokarbon sahalarının Sibiry'a ve Uzakdoğu'da bulunması ve iki ülkenin sınırı paylaşmaları gibi doğal faktörlerle beraber yukarıda belirtilen Batı Sibiry'a'daki hidrokarbon sahalarının verimliliğini arttırmak için yatırımlara olan ihtiyacın olması ve Avrupa tarafından uygulanan yaptırımlar gibi ekonomik ve siyasi faktörler olmuştur. Hatırlatacak olursa, 17 Mart 2014'te yürürlüğe giren yaptırımlara göre AB ve ABD vatandaşlarına Rus devletin payının olduğu bazı enerji şirketlerine enerji kaynaklarının çıkarımında kullanılan teknoloji satımı yapmak yasaklanmıştır.⁴⁵¹Yaptırımları aşarak teknoloji transferi gerçekleştirme olanağı olmasına rağmen, bu gelişme Rus enerji şirketlerinin verimli bir şekilde çalışmalarını elbette ki engelleyecektir. Ayrıca yaptırımlarda yukarıda belirtilen Rus şirketlerinin mali piyasaya ulaşmalarını engelleyen sıkı tedbirler alınmıştır. Bunların arasında Rus çıkarlarına en ters geleni 12 Eylül 2014'ten sonra Rosneft, Transneft ve GazpromNeft'in yaptırımını uygulayan devletlerden kredi ve ödünç para alamamaları olduğu söylenebilir.⁴⁵²

⁴⁴⁹Energy Production and Imports. Eurostat statistics Explained. Web: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports#Imports adresinden 15 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁰Weitz, R. (2014). The Russia-China Gas Deal: Implications and Ramifications. World Affairs. <http://www.worldaffairsjournal.org/article/russia-china-gas-deal-implications-and-ramifications>. adresinden 15 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵¹EU Sanctions Against Russia Over Ukraine Crisis. European Union Newsroom. Web: https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en adresinden 17 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵²Industry EU Russian Sanctions Updater: Energy. Norton Rose Fulbright. Web: <http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/121885/industry-eu-russian-sanctions-updater-energy> adresinden 17 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

Yukarıda belirtilen enerji sektörünün gelişimine engel teşkil eden iç ve dış faktörleri aşabilmenin yolunu Rus hükümetinin “doğuya dönme” politikasında bulmaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin Medvedev, Gazprom ve CNPC arasında gerçekleştirilmesi planlanan Sibirya Gücü Boru Hattı ile ilgili aşağıdaki yorumda bulunmuştur:

“Rus doğal gazının Çin ortaklarımıza tedarik etme işlemini gerçekleştirecek tüm şirketlerimize doğal gaz nakliyatı sisteminin altyapısını tasarlama, inşa ve işletimi aşamalarında devlet düzeyinde yardım sağlanacaktır.”⁴⁵³

Medvedev ile Putin’in Rus enerji şirketlerine olan devlet desteği konusunda aynı görüşü paylaştığı Putin’in Mayıs 2014’te XiJinping ile gerçekleştirdiği görüşmelerde görülmektedir.⁴⁵⁴

2012-2015 yılları arasında Rus enerji şirketlerinin yeni enerji sahalarını işleme açmada yaşanan gelişmeler 2009’da anlaşmaya varılan ESPO’nun izinden gidilmiştir. Devlet yönetimindeki enerji devleri Avrupa’nın enerji pazarlarındaki paylarını kaybetmeme ile beraber Çin’in deparçası olan Doğu Asya’nın da pazarına entegre olmaya çalışmaktadırlar. ESPO ve onun devamı olarak gelen petrol sevkiyatı miktarının arttırılması ile ilgili anlaşmalar, büyük miktardaki doğal gaz sevkiyatını gerçekleştirecek Sibirya Gücü doğal gaz projesinin müzakere aşamaları tamamen Rusya ve Çin devlet temsilcileri aracılığı ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Gazprom’un hisse senetlerinin toplamının %38,373’ünün ve Rosneft’in hisse senetlerinin %69,5’inin devlete ait olması Rusya’nın enerji politikası ile Rus enerji şirketleri arasındaki ilişkiyi iyi yansıtmaktadır.⁴⁵⁵⁴⁵⁶ Rusya’nın Çin’e karşı enerji politikasının uygulanmasında Rus enerji devlerinin Kremlin ile uyum içinde hareket ettikleri görülmektedir. Doğal gaz sektöründen

⁴⁵³Russia’s Gazprom, China’s CNPC to Get Support in Power of Siberia Project-PM. TASS Business&Economy. Web: <http://tass.ru/en/economy/753581>, adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁴Paton, J. (2014). Russia, China Add to \$400 Billion Gas Deal With Accord, *Bloomberg*. Web: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-10/russia-china-add-to-400-billion-gas-deal-with-accord> adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁵Shares. Gazprom. Web: <http://www.gazprom.com/investors/stock/> adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁶Shareholder Structure. Rosneft. Web: http://www.rosneft.com/Investors/structure/share_capital/ adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

örnek verilecek olursa, devlet tarafından Gazprom'a doğal gaz ürünlerinin ihracatına yönelik tekellik statüsü verilmiştir.⁴⁵⁷

Rusya'nın Çin ile olan enerji ilişkileri ile ilgili diyalog kurabildiği bir başka yer de Şanghay İşbirliği Örgütü'dür (ŞİÖ). Siyasi yapısının giderek ekonomik yapıya dönüşmeye başlaması ile örgüt içinde enerji konuları gündem olmaya başlamıştır. 2007'de Bişkek'te geçen yıllık toplantının öncesinde Putin'in ŞİÖ düzeyinde enerji kulübü kurma teşebbüslerini Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbaev'in desteklemesi sonucu aynı toplantıda Asya enerji stratejisinin geliştirilmesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Örgüt içinde dünyanın en büyük enerji ihracatçıların yanında dünyanın en büyük enerji ithalatçılarını bulundurması böyle bir oluşumun gerekliliğini göstermektedir. ŞİÖ Enerji Kulübü'nü kurmanın arkasında örgüt üyelerinin enerji güvenliğinin sağlanması fikri vardı. Buna göre olağanüstü durumlarda ortaya çıkabilecek enerji sorunlarına karşı bölge ülkeleri arasında işbirliği arttırılacaktı.⁴⁵⁸

Örgüt içinde enerji müzakereleri, enerji alanındaki ortak projeleri geliştirecek hükümet-dışı danışmanlık mekanizmasına sahip Enerji Kulübü aracılığıyla gerçekleştirilecekti. Böyle bir yapının tercih edilmesi devlet temsilcilerinin, alan uzmanlarının ve enerji şirketlerinin bir araya getirilmesi isteğinden doğmaktadır. Beş yılı geçen müzakereler sonucu 2013'te imzalanan Enerji Kulübü'nün kurucu anlaşması Rusya Bilimler Akademisi'nin katılımı ile hazırlanıp kabul edilmiştir. Golobkov'un dediğine göre Rusya, Enerji Kulübü'nün aracılığı ile Çin'in giderek müdahil olduğu Orta Asya enerji ithalatı sistemini düzenlemek istemektedir.⁴⁵⁹

Enerji Kulübü'nü oluşturma müzakereleri sırasında OPEC'i dengeleyecek bir yapının oluşturulması fikri sürekli duyurulmasına rağmen, üye ülkelerin dünya enerji

⁴⁵⁷Gazprom Monopoly on Pipeline Gas Exports "Unshakeable" -Putin Aide. Reuters. Web: <http://www.reuters.com/article/russia-gazprom-monopoly-idUSL6N0PY4CG20140723> adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁸Podoba, Z. Popova, P. Sutyry, S. (2009). Energeticheskie İniciativy v Ramkah SHOS v Ramkah Sotrudnichestvo Rossii, Kitaya i Kazahstana v Neftyanoy Sfere (ŞİÖ Bağlamında Petrol Sektöründe Kazakistan Rusya ve Çin İşbirliği Bağlamında Enerji Girişimi). İzvesitya Uralskogo Gosudarstvennogo Universiteta (Ural Devlet Üniversitesi Haberleri (Bülteni)). Web: <http://cyberleninka.ru/article/n/energeticheskie-initsiativy-v-ramkah-shos-i-sotrudnichestvo-rossii-kitaya-i-kazahstana-v-neftyanoy-sfere>. adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁹Golobokov, A. (2015). Various Forms and Mechanisms of Chinese-Russian Cooperation in the Energy Sphere and the Role of Non-governmental Structures. Web: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405883116000034>>. adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

pazarındaki yerlerinin farklılığı bunu imkânsız kılmıştır.⁴⁶⁰ Bir örgüt içinde aynı anda Rusya, Kazakistan, Özbekistan gibi enerji ihracatçıların ve Çin gibi net enerji ithalatçısının bulunması ciddi enerji sorunları üzerinde anlaşmayı zorlaştırmaktadır. 2012-2015 yılları arasındaki süreçte Rusya ile Çin arasında kayda değer bir gelişmenin olmamasının ana sebeplerinden biri de iki devletin örgüte olan bakış açısı farklılıklarındadır. Çin ŞİÖ'yü daha çok ekonomik büyümesini destekleyecek hammadde tedarikçilerinin bulunduğu ekonomik entegrasyon projesi olarak görürken, Rusya örgütün ana amacını bölgesel güvenliği temin etmekte görmektedir.⁴⁶¹

2012-2015 yılları arasına bakıldığında Rusya'nın Çin'e yönelik enerji politikası uluslararası konjonktürden kaynaklanan birtakım dış faktörlerden ve Rus enerji sektörünün devlet ekonomisinde ve ulusal güvenlikteki rolünden kaynaklanan iç faktörlere göre şekil aldığı görülmektedir. Rusya, Avrupa ile olan anlaşmazlıklardan dolayı Avrupa enerji piyasasındaki payının giderek azalacağını öngördüğünden Batı Sibirya petrol ve doğal gaz havzalarından çıkan hidrokarbon kaynaklarını Çin'in başında olduğu Güney Doğu Asya'ya yönlendirme işine girmiştir. Yeni petrol ve doğal gaz havuzlarının işletime başlaması ve eskilerindeki verimliliğin artırılması büyük miktardaki bir yatırımı talep ettiğinden ekonomik yaptırımların etkisini azaltmada Rusya'nın çözümü Çin ile yakınlaşmada bulmaya çalıştığına şahit olunmaktadır.

4.5. ÇHC'nin Dış, Güvenlik ve Enerji Politikasında RF'nin Önemi

4.5.1. ÇHC'nin Dış Politikasında RF'nin Önemi

ÇHC'nin dış politikasındaki temel hedefler şöyle sıralamak mümkündür: Dünyanın önde gelen ülkeleri ile ilişkilerin kurulması ve işbirliği – Rusya Federasyonu, ABD, Japonya ve Avrupa ülkeleri; gelişmekte olan ülkelerin (Venezuela, Brezilya, Suudi Arabistan, Mısır) üzerindeki etkisini artırmak; ÇHC'nin dünyada bir süper güç olarak oluşması ve etkisini (diplomatik, askeri ve siyasi) artırmak; ÇHC'nin etkisinin Güneydoğu Asya bölgesinde genişletilmesi ve bu bölgeden ABD'nin devredilmesi; şu anda Tayvan

⁴⁶⁰Mishra, A. (2015). *Energy Cooperation: The Shanghai Energy Club*. Asia Times. Web: <http://www.asiatimes.com.au/energy-cooperation-the-shanghai-energy-club/> adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁶¹Golobokov, A. (2015). *Various Forms and Mechanisms of Chinese-Russian Cooperation in the Energy Sphere and the Role of Non-governmental Structures*. Web: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405883116000034>>. adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

adası ve çevresindeki bazı adaları kontrolü altında tuttuğu Çin Cumhuriyeti ile bir uzlaşma bulma. ÇHC Anayasasına göre, bu bölgeler Çin'in yetkisi altındadır ve ÇHC topraklarına dahil edilmelidir.⁴⁶² Böylece ÇHC uluslararası örgütlerde rolünü güçlendirerek dünyada etkisini genişletmeye devam edeceğini söyleyebiliriz.

ÇHC ve Rusya ilişkileri 400 yıl öncesinde başlayıp, bu ilişkilerin uzun ve karmaşık bir geçmişi vardır. Bu iki devlet arasındaki mevcut ilişkiler Rusya'nın siyasi sisteminin değişimi ve 20. Yüzyılın doksanlı yıllarındaki ÇHC'in yoğun gelişiminden sonra oluşmaya başlar. ÇHC ve Rusya verimli işbirliğinin geçmişi Çin'in yeni kurulduğunda SSCB'nin finansal, ekipman ve uzmanların sağlanması ile başlamaktadır: 1949-1956 yılları SSCB yardımı ile Çin'de temel sanayi kurulmuştur, sanayinin kamulaştırılması ve tarım alanında kolektifleştirme gerçekleştirilmiştir ayrıca, sosyalist bir devletin kurulması sonucunda ÇHC hızlı gelişmekte olan ekonomiler arasında yer almıştır.⁴⁶³Fakat, XX yüzyılın 50. Yıllarında SSCB iktidarına daha liberal görüşlü Kruşçev'in gelmesi ile Soviyet-Çin ilişkilerinde gerilimler yaşanmıştır. SSCB'de "ÇHC ve SSCB arasındaki büyük fikirler savaşının" nedeni olan Stalin ve onun yürüttüğü siyasete karşı eleştiriler başlatılmıştır.⁴⁶⁴Çatışmanın nedeni 1969 yılında Damanskii adası yakınlarındaki Ussuri nehri üzerinde Soviyetler ordusu ile Çin Halk Kurtuluş Ordusu arasındaki çatışma olmuştur.

XX yüzyıl sonunda büyük bir jeopolitik olay yaşanmıştır. O olay SSCB ve komünist sistemin çöküşüdür. SSCB yıkıntıları üzerine ortaya çıkan Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerinde belirgin bir iyileşme olmuştur. Çin-Rus ilişkilerindeki mevcut durumu en üst düzeyde yoğun temaslar da dâhil olmak üzere, ticari-ekonomik ve insani ilişkiler, uluslararası arenada işbirliği, özellikle, BM Güvenlik Konseyi gibi uluslararası ve Şanghay İşbirliği Örgütü, BRICS vb. bölgesel örgütler çerçevesinde gerçekleşmektedir. İkili ilişkilerin hukuki temeli 5 Mart 1992 yılında ÇHC ve Rusya Federasyonu arasındaki "Rusya ve Çin hükümetleri arasında ticari-ekonomik ilişkiler hakkında" anlaşması ile başlamıştır. Bu anlaşma temelinde 1992 yılından 1999 yılına kadar

⁴⁶²Voynakov V. (2015). Rossiysko-kitayskiye otnosheniya: osnovniye napravleniya sotrudnichestvo v XXI veke (Rus (Rusya)- Çin İlişkileri: 21. Yüzyıldaki İşbirlik Yönleri (Trendleri)). Tsentr strategicheskix otsenok I prognozov (Stratejik Değerlendirme ve Tahminler Merkezi), URL: <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/rossijsko-kitajskie-otnosheniya-osnovnye-napravleniya-sotrudnichestva-v-xxi-veke-6190>

⁴⁶³Muratşina K.G. (2016). Rossiysko-Kitayskie otnosheniya v kontse XX-naçale XXI v (20. Yüzyılın Sonu ve 21. Yüzyılın Başındaki Rus- Çin İlişkileri). Ekaterinburg.

⁴⁶⁴Balayeva E (2013). Piyat samyh ostryh konfliktov mejdu SSSR I Kitayem (Sovyetler Birliği (SSCB) ve Çin Arasındaki En Keskin 5 Çatışma), URL:<http://smartnews.ru/articles/11749.html>

iki ülke arasında ekonomik işbirliğinin çeşitli yönlerini ayrıntılı hususları belirleyen 100-den fazla hükümet arası ve kurumlar arası belgeler imzalanmıştır. İki ülke arasındaki toprak anlaşmazlıkları çözülmüştür. 2005 yılında “Rusya-Çin Devlet Sınırları Hakkında” anlaşması Rusya Federasyonu Duması ve Çin Halk Cumhuriyeti Ulusal Halk Kongresi tarafından onaylanmıştır. Bu süreç sonucunda ÇHC ve Rusya arasındaki sınır ile ilgili sorunlarının çözülmesi tamamlanmıştır.

Son yirmi yıl içinde ÇHC ve Rusya siyasi ilişkilerini iyileştirme ayrıca, çeşitli hükümet arası bağları geliştirme eğilimindedirler. Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra yeni kurulan Rusya Federasyonu ÇHC ile ilişkilerinde net bir kriterlere sahip olmamıştır ve uzun bir süredir ÇHC ile işbirliği kuramamıştır. İki ülke arasındaki büyük değişimler, 1996 yılında Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin’in Pekin’e bir ziyareti sonucunda bir stratejik ortaklık sürecin başlaması ile gerçekleşmiştir.⁴⁶⁵ ÇHC ve Rusya liderleri arasındaki diyalog ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda 1996 yılında işbirlikteki etkileşimi artırmak amacıyla Rusya, ÇHC, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında bir gayri resmi “Şanghay Beşlisi” oluşturulmuştur.⁴⁶⁶

İki ülke arasındaki imzalanan anlaşmalar sonucunda 2000 yıldan itibaren ticari ilişkilerde de aktif bir gelişme gerçekleşmiştir. Böylece, 2000-2009 yılları arasında ÇHC ve Rusya ikili ticaretin toplam hacmi 7 kat artarak 55,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2009 yılında küresel mali-ekonomik kriz nedeni ile dış ticarete bir azalma gerçekleşmiştir. Fakat 2010 yılında bu rakam 59,3 milyar dolara yükselmiştir. 2013 yılında ÇHC ve Rusya dış ticaret hacmi 89,21 milyar ABD doları oluşturmuştur. 2014 yılında ise, Rusya-Çin dış ticaret hacmi 6,8% artarak, 95,28 milyar ABD doları etmiştir.⁴⁶⁷ Bu aşamada, ÇHC Rusya’nın en büyük ticaret ortakları arasında dördüncü ve Asya-Pasifik bölgesinde de

⁴⁶⁵ Sovmestnoe informatsionnoe kommyunike o vstreçe B.Eltsina i Tsian Tseminya (B. Eltsin ve Tsian Tseminya Görüşmesinin Ortak Basın Açıklaması). Diplomaticheskii vestnik (Diplomatik Bülten (Haberci)). URL: http://www.mid.ru.ru/bdomp/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/5d85918b5214aab3c325688c0051cb01!

⁴⁶⁶ Shanhaiskaya organizatsiya sotrudnichestva (Şanghai İşbirliği Örgütü). Geopolitika.ru. URL: <http://www.geopolitics.ru/2012/09/shanxajskaya-organizatsiya-sotrudnichestva/>

⁴⁶⁷ Analiticheskaya spravka o rossiysko-kitayskom torgovom sotrudnicestve v 2015 godu (Rus- Çin Ticari İşbirliği Hakkında Analitik Bilgi (Rapor)). Portal Vneşne ekonomicheskoy informatsii (Dış Ekonomi Bilgi Portalı). URL: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/

birinci sırada yer almaktadır.⁴⁶⁸ Buna karşılık, Rusya da 2014 verilerine göre, ÇHC'nin en büyük ticaret ortakları sıralamasında 9. sırada yer almaktadır.

Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile ÇHC ve Rusya ilişkileri yeni bir seviyeye çıkıyor, 2001 yılında iki ülke arasında güvene dayalı ve stratejik işbirliği için yasal bir temel oluşturan “İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği” Anlaşması imzalanıyor.⁴⁶⁹ Aynı 2001 yılında gayri resmi “Şanghay Beşlisi” temelinde Şanhgay İşbirliği Örgütü bölgesel uluslararası örgütü kurulmuştur. Bu ittifakın başlıca ülkeleri ÇHC ve Rusya'dır. Örgütün tüzüğüne göre, örgütün başlıca amaçları şunlardır: terör, bölücülük ve eşkıyalık, uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadele; ekonomik işbirliği, enerjik ortaklığı ve kültürel etkileşimin geliştirilmesidir.⁴⁷⁰ Şanghay İşbirliği Örgütü NATO'ya bir alternatif örgüt değildir ve büyük ölçüde siyasi bir birikim olmayıp daha çok ekonomik alanda çalışmaktadır.⁴⁷¹ Ancak, dikkat edilmelidir ki, iki ülkenin işbirlik konusunda arzularının yasa çerçevesinde dayanaklarının başlatılması, daha etkin bir işbirliği için temellerini atmıştır.

Daha sonra, 2001 yılında aynı yılı Kasım ayında ÇHC ve Rusya başka bir ittifak kuruyor – BRICS. Bu örgüte aynı zamanda, Brezilya ve Hindistan dâhil edilmiştir, 2011 yılında ise, Güney Afrika Cumhuriyeti katılmıştır. BRICS başlangıçta bir ekonomik örgüt olarak kurulmuştur ve 5 ülkenin üye olduğu kuruluşun yakın gelecekte ekonomik alanda ciddi potansiyele sahiptir. Tüm 5 ülke de, kendi güçlerini birleştirerek, kapitalist dünyasında kendi ürünlerine olan talebi artırmak ve rekabetçi edebilir hale getirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu amaçlara ulaşmak için ve dünyanın en yüksek GSYİH olan ülkeler arasında olmayı hedefleyen “2050 yolu” programını 5 ülke kabul etmişlerdir.⁴⁷²

⁴⁶⁸Ekonomičeskoe sotrudničestvo Rossi I Kitaya. 2014 (Rusya ve Çin Ekonomik İşbirliği, 2014). URL:<https://ria.ru/spravka/20140520/1008413779.html>

⁴⁶⁹Dogovor o dobrososedstve, družbe i sotrudničestve mejdu rossiyskoy federatsiey i kitayskoy narodnoy respublikoy (Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında İşbirlik, Dostluk ve Komşuluk Anlaşması). Seyčas.ru. URL:<http://www.lawmix.ru/abrolaw/7602>

⁴⁷⁰Shanhayskaya organizatsiya sotrudnichestva (Şanghai İşbirliği Örgütü). Geopolitika.ru. URL:<http://www.geopolitics.ru/2012/09/shanhayskaya-organizatsiya-sotrudnichestva/>

⁴⁷¹Zimonin V.P. (2008). Shanhayskaya organizatsiya sotrudnichestva i evraziyskoye izmereniye bezopasnosti (Şanghai İşbirliği Örgütü ve Avrasya Güvenlik Boyutu (Ölçümü)). Shanhayskaya organizatsiya sotrudnichestva: k novym rubežam razvitiya: Materialy kruglogo stola (Şanghai İşbirliği Örgütü: Yeni Gelişme Sınırlarına: Yuvarlak Masa Maddeleri (Bilgileri)). Moskova: Institut Dalnogo Vostoka. Rossiyskoy akademii nauk (Uzak Doğudaki Rusya'nın Fen Bilimleri Akademi İnstitüsü), s.202.

⁴⁷²BRICS. Çego udalos dostič? Grajdanskaya dvadtsatka (Ne Başarılmıştır (Niye Ulaşılmıştır)? G20 Civil). URL:<http://www.g20civil.com/ru/articles/1488/>

2004 yılında imzalanmış ve 2005 yılında “ÇHC-Rusya Devlet sınırı hakkında” ek bir iki ülke tarafınca onaylanmıştır. ÇHC Amur adalarında toplam 337 metrekare alanı aldı.⁴⁷³ Toprak tavizleri sonucunda iki ülke arasındaki bazı gerginlikleri ortadan kaldırarak siyasi ve ekonomik işbirliği yollarının aranması mümkün olmuştur.

İki ülkenin askeri güvenlik alanında pozisyonları daha yakın bulunmaktadır. Pekin de, Moskova da çok kutuplu dünyanın kurulması, dünyanın farklı bölgelerindeki diğer ülkelerin işlerine ABD’nin müdahalesini en aza indirilmesi lehindedirler bunun anı sıra, ana tehditler olarak terör, bölücülük ve aşırıcılığı düşünmektedirler (Onlar bu tehditlere ÇHC’ndeki Uygur bölücüleri ve Rusya’nın Kuzey Kafkasyalı militanları dâhil etmektedirler. Fakat Batı ülkeleri ise, bu ülkelerdeki mevcut rejimlerin mühalefeti olduklarına inanmaktadırlar).⁴⁷⁴ Fakat bazı değişiklikler burda da beklenmektedir. ÇHC askeri güvenlik konusunda ÇHC-Rusya ilişkilerinde ve Orta Asya bölgesinde hâkim pozisyonu alacaktır. Yakın gelecekte normal ABD askeri güçlerini yakalayacak durumda olacak ÇHC silahlı kuvvetlerinin sayısı ve kalitesi artıracaktır.⁴⁷⁵ Rusya böylece ÇHC silahlı kuvvetlerinin hızla gelişmesine katkıda bulunarak modern askeri teknoloji tedarikçisi rolünü alacaktır. Orta vadede ÇHC topraklarında kendi askeri-teknolojik üretimi kurulacaktır. O zaman ÇHC ve Rusya askeri-teknolojik işbirliği minimize edilecektir. Fakat bir işbirliği alanı vardır, minimize etmek değil hatta aynı zamanda bu işbirliği yeni bir seviyeye yükselebilir – bu füze savunma sistemi alanındaki işbirliğidir. ABD füze savunma programlarını ne kadar aktif bir şekilde Japonya ve Güney Kore’de (belki Singapur ve Filipinle’de de) uygulayacaksa,⁴⁷⁶ Pekin ve Moskova’nın bu konudaki işbirliği o kadar yoğun olacaktır. Bunun bir sonucu olarak ÇHC’nin Kuzey-doğu ve doğu eyaletleri ve Rusya’nın Uzak Doğu’sunda birleşik Füze savunma sisteminin kurulması mühtemeldir. Ancak, bununla aynı zamanda iki ülke arasında Orta Asya bölgesinde ÇHC’nin ekonomik ve askeri-siyasi pozisyonunun güçlenmesi ile bir rekabet başlayacaktır.⁴⁷⁷ İki ülke

⁴⁷³Dopolnitelnoe sogloşeniye mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Kitayskoy narodnoy respublikoy o rossiysko-kitayskoy gosudarstvennoy granitse na ee vostočnoy çasti (Rus (Rusya)- Çin Sınırlarının Doğu Tarafı İle İlgili Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Ek Anlaşma). URL:http://www.mid.ru/bdcomp/spd_md.nsf/0/F4DBD6456728FA1844257D770026A135

⁴⁷⁴Guseinov V. Evolyutsiya pozitsii Zapada v çeçenskom krizise (Çeçen Krizinde Batı Pozisyonunun Gelişimi). URL: http://www.ng.ru/specfile/2000-02-29/15_evolution.html

⁴⁷⁵Ejgodnik SİPRİ (SİPRİ Yıllığı (Yıllık Raporu)). 2012. Voorujenia, razorjenie i mejdunarodnaya bezopasnost (Silahlanma, Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik). Moskova. 2013. S.163-167.

⁴⁷⁶Ejgodnik SİPRİ (SİPRİ Yıllığı (Yıllık Raporu)). 2012. Voorujenia, razorjenie i mejdunarodnaya bezopasnost (Silahlanma, Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik). Moskova. 2013. S.626-631.

⁴⁷⁷Savkoviç E.V. (2012). Ekonomiçeskaya politika Kitaya v postsovetskoy Tsentralnoy Azii (1992-2012) ((1992-2012) Çin’in Sovyetler Sonrası Orta Asya Ekonomi Siyaseti). Tomsk. s.333-336.

ilişkilerinde uluslararası örgütler içinde de bazı değişiklikler ortaya çıkar. Şanghay İşbirliği Örgütü başlangıçta iki “büyük” ve üç (sonra dört) “küçük” devletlerinin hükümetler arası örgütü olarak kurulmuşsa da, tamamen “Çin projesine” dönüşmeye başlar. Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde belirli bir projeleri (muhtemelen çoğunlukla Çin sermayesi olacaktır) finanse etmek ve Pekin’e doğru süren projeleri hayata geçirmek için ortak bir banka kurulacaktır.⁴⁷⁸

Bugün ÇHC için Rusya, su kaynakları açısından olsun ve diğer birçok yönler açısından son derece önemli bir ortaktır çünkü Çin bu kaynağın büyük bir sıkıntısını yaşamaktadır. Bu sebeple ÇHC Sovyetler Birliği döneminde gerçekleştiremediği Çin nehirlerinin dönüşü projesini şu anda uygulamaya çalışmaktadır. Döneminde Rusya kuzey nehirlerinden güneye dönüşümüne çalışmışsa, şimdi Çin güney nehirlerini kuzeye dönüşünü yapmaya çalışmaktadır. Şu anda, Çin Yangtze Nehrinden Pekin ve Tianjin’e doğru uzanan iki güçlü bir kanalın inşasını başarmıştır.⁴⁷⁹

Bununla beraber, ÇHC’nde gıda güvenliği sorunu da vardır çünkü Çin dünyanın 7% ekin alanı ile dünya nüfusunün dörtte birini beslemek zorundadır. Çin ekilebilir araziye ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple, Rusya’da şimdiye kadar gelişmemiş arazinin bol olmasına Çin için özel bir alandır.⁴⁸⁰

ÇHC ve Rusya arasındaki ilişkilerde diğer bir önemli yönü hidrokarbon üretimi ve taşımacılık alanında işbirliğidir.⁴⁸¹ Rusya ve Çin arasında petrol sektöründeki işbirliği Sibiry ve Uzakdoğu’da kaynak ve rezervlerin etkin kullanımı ve ulaştırma altyapısının oluşturulması sonucundageliştirilmektedir. Son yıllarda, Rusya’dan Çin’e petrol arzı 20 milyon tondan fazladır. Çoğunlukla demiryolu ile Mançurya, Kazakistan ve Uzakdoğu limanlarını geçerek taşınmaktadır.

⁴⁷⁸Bank razvitiya ŞOS pomojet reşit problemu finansirovaniya (ŞİÖ Gelişme Bankı Finansman Sorununu Çözmeye Yardım Edecek (Yardımcı Olacak)). URL: <http://finam.info/news/bank-razvitiya-shos-pomoget-reshit-problemufinansirovaniya>

⁴⁷⁹İlnitskaya K.A. Rossiysko-kitayiskie otnoşeniya sovremennom etape I perspektivy ih razvitiya (Rus (Rusya)- Çin İlişkilerinin Çağdaş Etapı (Durumu) ve Gelişmesinin Perspektifleri (Beklentileri)). http://www.pglu.ru/upload/iblock/a85/stranitsy-iz-ch.5_13-ilynitskaya.pdf

⁴⁸⁰Maşkina O.A. (2009). Obrazovanie kak resurs razvitiya kitaya v xxi v (21. Yüzyılda Çin’in Gelişme Kaynağı Olarak Eğitim). İstorya I sovremennost (Tarih ve Modernlik (Çağdaşlık)). N:1, s. 130-153.

⁴⁸¹Luzyanin S.G. (2009). Politika Rossi i Kitaya v “klassičeskoy” Tsentralnoy Azii i formirovanie ih obnovlennogo imidja v regione (“Klasik Orta Asya’daki Rusya ve Çin Siyaseti ve Bölgede Güncellenen İmajlarının Oluşumu”). Kitay v mirovoy i regionalnoy politike (Küresel ve Bölgesel Siyasette Çin). İstoria i sovremennost (Tarih ve Modernlik (Çağdaşlık)). Vypusk XIV (14. Baskı). s.272.

Son zamanlarda, ÇHC ve Rusya arasında çok taraflı ilişkilerin dinamik geliştiğine değinmiştik. Çin Rusya'nın en büyük dış ticaret ortağıdır. Her iki ülke de üst düzeyde temaslarda bulunmaktadır, ayrıca, sürekli olarak diğer tüm düzeylerde düzenli şekilde zirve ve toplantılar gerçekleştirilmektedir. İki devletin hükümetleri stratejik, uzun vadeli ve kapsamlı çin-rus ilişkilerin önemli olduğunun farkında olup, karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesini dış politikanın önemli yönü olduğuna dikkat etmektedirler.⁴⁸² 2015 yılında ÇHC ve Rusya enerji ve bankacılık sektörlerindeki işbirliğini geliştirmek amacıyla bir paket anlaşma imzalamışlardır. Çin ve rus şirketleri Doğu Sibirya'da kömür üretimi için 2 milyar ABD doları yatırım yapmaya karar vermişlerdir. Rus ve Çin tarafları dış ticaretin daha da çeşitlendirilmesi için 2020 yılına kadar ticaret hacmini 200 milyar ABD dolarına yükseltmeyi amaçlamıştır.⁴⁸³ 2004 yılında Rus-Çin ticaret hacmi ilk kez 20 milyar ABD doları aşmıştır. Nisan 2014 yılında Çin ve Rusya dış ticaret hacmi (Çin istatistiklerine göre) 7 374,40 milyon ABD doları (+0,2%), bunun içinde Rusya ihracatı – 3 600,70 milyon ABD doları (-2,6%) ise, ithalat – 3 773,70 milyon ABD doları (+3,0%) olmuştur.⁴⁸⁴ İki ülkenin ulusal pazarları büyük bir kapasiteye sahiptir ve çağdaş mal hizmetlere olan talep artmaktadır.

ÇHC için Rusya'dan gelen ahşap, balık ve deniz ürünleri, gübre önemli kategorilerde. Onların Çin ithalatındaki payı 14% ile 31% arasındadır. Genel olarak, Rusya'dan Çin'e Uzak Doğuda üretilen iki ürün (ahşap, balık ve deniz ürünleri) ve Sibirya'da üretilen 1 ürün (nikel) Çin ekonomisi için büyük önem taşımaktadır.⁴⁸⁵ Ayrıca, Çin'de Rus balı, un ve şekerleme ürünleri çok değerlidir. Buna karşılık, Çin ayakkabısı, giyisi, elektronik ve diğer tüketim malları Rusya'nın ithalatının çoğunluğunu oluşturuyor.

Rusya'nın yeni liderleri Boris Yeltsin, Vladimir Putin ve Dimitri Medvedev'lerin Çin liderleri arasındaki yoğun işbirliğinin olmasına rağmen, birçok batılı gözlemciler bu ilişkilerin özellikle, ekonomik alanda sadece, dış görünümü ile ifade edildiğini

⁴⁸² Li Huey, O Rossiysko-kitayskih otnoşeniyah I razvitii ŞOS (Rus (Rusya)- Çin İlişkileri ve ŞİÖ Gelişimi Hakkında). URL: <http://rg.ru/2012/06/05/kitay.html>

⁴⁸³ Putin: Rossia I Kitay planiruet uveličit tovarooborot do 200 mlrd dollarov (Putin: Rusya ve Çin Ticaret Cirosunu 200 Milyar Dolara Yükseltmeyi Planlamakta). 19.05.2014. <https://ria.ru/economy/20140519/1008316394.html>

⁴⁸⁴ Saltskiy A. Ekonomičeskoe sotrudničestvo Rossi I Kitaya (Rusya ve Çin Ekonomi(k) İşbirliği). <http://www.rondon.org/polit-080522104901>

⁴⁸⁵ Vneşnyayapolitika (Dış Politika). Otnoşenia Rossii I Kitaya 2015 (Rusya ve Çin İlişkisi 2015). Statistika (Statistik). URL: <http://voprosik.net/otnoşeniya-rossii-i-kitaya-2015/>

söylemişlerdir.⁴⁸⁶İki ülke arasındaki mevcut ittifak, “batılı olmayan” büyük güçler durumu ve BM Güvenlik Konseyi’nde oy benzerlikleri, diğer komşu ülkeleri ile sınır ile ilgili sorunlarının olmaması gibi özelliklere dayanmaktadır.⁴⁸⁷

Aynı zamanda, ÇHC ve Rusya’nın resmi belgelerindeki ülkelerin çıkarları ve dış politikaya ilişkin strateji ve hedefleri arasında uyumsuzluklar vardır. Rusya Federasyonu’nun stratejik gelişimini belirleyen belgelerin (2009 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu’nun 2020 Ulusal Güvenlik Stratejisi; 2013 yılındaki Rusya Federasyonu Dış Politika Planı; 2014 yılındaki Rusya Federasyonu’nun Askeri Doktrini; Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının 7 Mayıs 2012 tarihli No:605 “Rusya Federasyonu’nun dış politikasının uygulanmasına ilişkin tedbirler” Kararnamesi; 2008 yılındaki Rusya Federasyonu’nun 2020 yılına kadar uzun vadeli sosyo-ekonomik kalkınma Planı; 2008 yılındaki Rusya Federasyonu’nun 2020 yılına kadar Dış ekonomik Stratejisi)⁴⁸⁸ analizinde aşağıdakileri hususları görmek mümkündür: ilk olarak, RF’nu Asya-Pasifik bölgesinin dinamik gelişimi ve küresel gücün potansiyeli ve gelişiminin Doğa’ya kaymasına dikkat çekmektedir; ikincisi, dünya siyasetindeki kilit konular üzerindeki ülkenin ilkeli yaklaşımlarının ortak olduğunu ve küresel ve bölgesel istikrarın sağlanması için işbirliği ve stratejik ortaklığa ihtiyaç duyulduğunu tanımaktadır; üçüncüsü, Rusya için Çin ekonomik özellikle, sanayi üretimi alanında rakip olarak kabul edilmektedir; Rusya iki ülke arasında ekonomik işbirliğinin Uzak Doğu bölgelerine yönelik dengeli ticari ve kalkınma odaklı

⁴⁸⁶Ferguson Ch. (2012). The Strategic Use of Soft Balancing: The Normative Dimensions of the Chinese-Russian “Strategic Partnership”. Journal of Strategic Studies. 35 (2), s.197-222; Kuhrt N. The Russian Far East in Russia’s Asia Policy: Dual Integration or Double Periphery?. Europe-Asia Studies. 2012. Vol. 64: 3. P.471-493.; Weitz R. China-Russia Security Relations: Strategic Parallelism without Partnership or Passion?. Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, PA. 2008. URL: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub868.pdf>

⁴⁸⁷Ferguson Ch. The Strategic Use of Soft Balancing: The Normative Dimensions of the Chinese-Russian “Strategic Partnership”. Journal of Strategic Studies. 2012. Vol.35. Is. 2. P.197-222; Holslag J. China’s Coming War with Asia. Hoboken, NJ: Wiley. 2015. P.176.

⁴⁸⁸Vneşneekonomičeskaya strategiya Rossiyskoy Federatsii do 2020 g (2020 yılına Kadarki Rusya Federasyonu Dış Ekonomi Siyaseti). URL:<http://economy.gov.ru/minec/activity/sections/foreignEconomicActivity/vec2020>; Voennaya doktrina Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Askeri Doktrin). (Utv. Prezidentom RF (Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanıyla Onaylandı) 25.12.2014, N. Pr-2976). URL:<http://www.scrf.gov.ru/documents/18/129.html>; Kontsepsia vneşnepolitiki Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Dış Ekonomi Konsepti). Utv. Prezidentom RF (Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanıyla Onaylandı) 12.02.2013. URL:<http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>; Kontsepsia dolgosrochnoy sotsialno-ekonomičeskogo razvitiya Rossiyskoy Federatsiina period do 2020 g (2020 yılına kadarki Dönem İçin Rusya Federasyonu Uzun ve Kısa Vadeli Sosyo- Ekonomik Gelişme Konsepti). (Utv. Rasporiajeniem Pravitelstva RF (Rusya Federasyonu Hükümet Kararnamesiyle Onaylandı) ot 17.11.2008 N 1662-p). URL:http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_90601/?frame=1#p28; Strategia natsionalnoy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii do 2020 goda (2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi). Utv. Ukazom Prezidenta RF (Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Bildirisiyle Onaylandı) ot 12.05.2009 N537. URL:<http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html>.

olmasını hedeflemektedir; beşincisi, RF'nun görüşüne göre, iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler çok taraflı gayri resmi etkileşim mekanizmalarına dayalı olacaktır.

ÇHC'nin dış politikasındaki Rusya'ya ilişkin ilkeler ve yönler iki düşünceye dayanmaktadır: “barışçıl yükseliş” ve “Çin rüyası”.⁴⁸⁹ Rus araştırmacısı Tsygankov iki ülkenin ilişkilerini, uzun vadeli hedeflerin oluşturulması, ihracat odaklı gelişme stratejisi temelinde küresel ekonomiye entegre olma ve ekonomik gelişmede sektörlerin belirlenmesi açısından neo-markantalist tipi devletin gelişimine benzetmektedir.⁴⁹⁰ Çin'in “barışçıl yükseliş” anlayışına göre, ülke Avrasya vizyonuna dayalıdır ve bu kıtada AB, Rusya ve Hindistan ile rekabet ederek koşulsuz ekonomik lider olmaktır.⁴⁹¹ Rus araştırmacısı Portyakov'a göre, “Çin'in gölgeden çıkması”, Çin'in bölgede yürüttüğü aktif ve çeşitlendirilmiş politikasında kendini göstermektedir.⁴⁹²

4.5.2. ÇHC'nin Güvenlik Politikasında RF'nın Önemi

ÇHC ve Rusya arasında güvenlik işbirliği günümüzde iki ülke arasındaki ilişkilerin uyumunu etkileyen temel faktörlerden biri haline gelmiştir. Şanghay Beşlisi ve daha sonra Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasında da bölgesel güvenlik ve hükümetler arası ilişkilere ilişkin sorunlar neden olmuştur. Eylül 2001 olayları ve onun sonuçları güvenlik konusunda iki ülke arasındaki ilişkilerin genişletilmesi ve derinleştirilmesi için bir katalizör haline gelmiştir. Terörizm, bölücülük ve aşırı cılıktan oluşan “üç kötülük” Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temel konularından biridir ve bu tehditlerin Orta Asya'da birleşik halde ortaya çıkması, bölgedeki güvenlik sorunun ana tehditlerinden birini oluşturmaktadır.

⁴⁸⁹Portyakov V.Y. (2014). Kontury vneşney politiki liderov Kitayskoy Narodnoy Respubliki pyatogo pokolenia (Çin Halk Cumhuriyeti Beşinci Nesil Liderlerinin Dış Siyaset Kontürleri). Problemy Dalnego Vostoka (Uzak Doğu Sorunları). No.1. S.16-20.; Portyakov V.Y. 2014b. Vozvyşenie Kitaya: Çto dalşe? Rossia v globalnoy politike (Çin'in Yükselmesi: (Bundan) Sonra Ne Olacak? Küresel Siyasette Rusya). T.12.No.3 S.132-141.; Holslag J. China's Coming War with Asia. Hoboken, NJ: Wiley. 2015. P.176.

⁴⁹⁰Tsygankov A.P. (2015). A Strong State: Theory and Practice in the 21st Century. Valdai Papers No.15, URL:<http://ru.scribd.com/doc/265177156/A-Strong-State-Theoryand-Practice-in-the-21st-Century>.

⁴⁹¹Kudiyarov S. vd. (2015). Ognennie obiyatia (Sıcak Sarılma (Yangınlı Kucaklama)). Ekspert (Uzman). No.20-21 (945). URL:<http://expert.ru/expert/2015/20/ognennyye-ob-yatyyadrakona/?n=171>; Trenin D.V. Ot Bolşoy Evropy k Bolşoy Azii? Kitaysko-rossiyakaya Antanta (Büyük Avrupa'dan Büyük Asya'ya mı? Çin- Rusya Antanta'sı). Rossia v globalnoy politike (Küresel Siyasette Rusya). 2015. URL:http://www.globalaffairs.ru/ukraine_crysis/Ot-Bolshoi-Evropy-k-Bolshoi-Azii-Kitaysko-rossiyskaya-Antanta-17462; Holslag J. China's Coming War with Asia. Hoboken, NJ:Wiley. 2015. P.176.

⁴⁹²Portyakov V.Y. Kontury vneşney politiki liderov Kitayskoy Narodnoy Respubliki pyatogo pokolenia (Çin Halk Cumhuriyeti Beşinci Nesil Liderlerinin Dış Siyaset Kontürleri). Problemy Dalnego Vostoka (Uzak Doğu Sorunları). 2014a. N.1, S.16-20.

SSCB'nın çöküşü Orta Asya'da çatışma faktörlerin etkisini yoğunlaştırmıştır: farklı siyasi grup ve birlikler arasında iktidar mücadelesinin yoğunlaşması, sistematik hale gelmiş “islami” terörizm, Afganistan'dan gelen uyuşturucu kaçakçılığı sorunu ve islami örgütlerinin uluslararası terör ile bağlantılarının yekselişi gibi sorunlar yoğunlaşmıştır.⁴⁹³ Bu tehditler, güvenliklerinin bölgedeki olaylar ile bağlantılı olan ülkeleri başta Çin ve Rusya olmak üzere, işbirliğin güçlendirilmesi ve çabaların birleştirilmesine itmiştir. Örgütün üye devletleri arasında daha gelişmiş iki ülke de, teröre karşı savaşta kendilerini sorumlu hissetmektedir. ŞİÖ içinde Rusya'nın görevigüvenlik ve savunmanın güçlendirilmesi ve ulusal birlik ile toprak bütünlüğünün korunmasıdır. Nitekim ülkenin sınır bölgelerindeki özellikle, Kuzey Kafkasya'daki bölücülük ve aşırılık güçlerinin gelişmesi Orta Asya'dan kaynaklanan tehditler ile bağlantılıdır. Buna ek olarak, Orta Asya topraklarında çeşitli renkli devrimler sırasında anti-Rus akımları ortaya çıkmıştır.

Şanghay İşbirliği Örgütü ÇHC ve Rusya arasındaki işbirliğini desteklemektedir ayrıca, dünyada çok kutuplu model ve güvenliğin yeni politik kavramını teşvik ederek, ülkelerin stratejik konumunu iyileştirerek ve Orta Asya'daki Çin-Rus ilişkilerinin yeni bir başlangıç olarak sayılmaktadır. Bu iki ülkenin bölgesel ve uluslararası barışın korunmasındaki katkısıdır.⁴⁹⁴ ŞİÖ ilk olarak 1997 yılında Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan beş ülke olarak kurulmuştur, 2001 yılında ise, Özbekistan'ın bu örgüte üye olduğundan sonra, örgüt Tüzük ve diğer belgeleri kabul etmiştir. “Şanghay Beşlisi” iken, örgütün temel amaçları belirlenmiştir: bölgede “üç kötünün” güçlenmesine ilişkin terörizm, ulusal ayrılıkçılık, dini aşırılığa karşı mücadele yürütmektir. ŞİÖ, Orta Asya'da istikrar, refah ve güvenliğin sağlanması amacıyla üye ülkelerin çok yönlü işbirliği mekanizması haline gelmiştir.⁴⁹⁵

ÇHC ve Rusya, ŞİÖ'nün en etkili katılımcıları olarak sayılır bu yüzden, iki ülke arasındaki istikrarlı ilişkiler Örgütün başarılı gelişmesi ve işletilmesinde önemli faktörlerden biridir. Ayrıca, ŞİÖ çerçevesinde ÇHC ve Rusya ilişkilerinin

⁴⁹³Titarenko M.L. (2008). ŞOS – problemi i perspektivy. Geopolitičeskoe značenie Dalnego Vostoka. Rossia, Kitay i drugie strany Azii. Moskova: Pamiatniki istoričeskoy mysli (ŞİÖ- Sorunlar (Problemler) ve Perspektifler (Beklentiler). Uzak Doğunun Jeopolitik Önemi. Rusya, Çin ve Diğer Asya Ülkeleri. Moskova: Tarihi Fikirlerin Anıtları). 2008. S.445.

⁴⁹⁴Huashen Ch (2010). ŞOS v kitaysko-rossiyskih otnoşeniyah. Mir i razvitie (Çin- Rusya İlişkisinde ŞİÖ. Dünya (Barış) ve Gelişim). No.2. s.38-39.

⁴⁹⁵Raykov Yu. A. (2010). Aziatsko-Tihookeanski region: regionalnie problemy, mejdunarodnie organizatsii i ekonomičeskiye gruppirovki (Asya- Pasifik Bölgesi: Bölgesel Sorunlar, Uluslararası Örgütler ve Ekonomik Gruplar). Spravočnik (Rehber). Moskova. Vostok-Zapad (Doğu- Batı). s.315.

güçlendirilmesinin diğer önemli bir faktörü, Batının Orta ve Güney Asya üzerinde büyük bir etki yaratması ve ÇHC ile Rusya'nın bu bölgelerdeki hâkimiyetlerinin sorgulamasıdır. Çin araştırmacısı Zhao Huasheng, ŞİÖ'nün işleyişindeki temel ilkelerinden biri olarak, Rus ve Çin liderlerinin küresel çok kutuplu sistemin kademeli ve yaygın olarak güçlendirilmesine olan inançları olduğunu belirtmektedir.⁴⁹⁶ O ayrıca, iki ülkenin de BM'in düzenlemedeki rolü ve ulusal egemenlik kavramlarında pozisyonlarının aynı olduğunu belirtmektedir.⁴⁹⁷ Rus bilimsici Titarenko, iki ülke de, çekirdeği BM olan küresel güvenliğin yeni sorunlarına cevap verebilen, uluslararası-siyasi sistemin kurulması taraftarı olduklarını belirtmektedir. Aynı zamanda, her iki ülke de askeri stratejilerinde savunma ve bağımsız dış politikalarını yürütmektedir.⁴⁹⁸

ÇHC ve Rusya savunma alanındaki işbirliğinde çeşitli devletler arasında güvenin güçlendirilmesi, silah seviyesini aza indirmek, olaylarda yer alan tüm tarafların çıkar ve ilgilerini hesaba katmak gibi yeni güvenlik anlayışlarında hemfikirlerdir. Çin ve Rusya askerleri arasındaki işbirliği bugün en ileri işbirliği haline gelmektedir. Bu alandaki işbirliğini daha derinleştirmek amacıyla, askeri değişimleri yenilemek, subayların eğitim işlerinde işbirliğini geliştirmek ve askeri-bilimsel bilgi paylaşımı, terörizm ile mücadele için iki ülkenin askeri eğitim alanında ŞİÖ çerçevesinde faaliyetler yürütülmesi önerilmektedir.

ÇHC'nin güvenlik ve savunma alanında hedefleri ve çıkarları Şanghay İşbirliği Örgütü'nün varlığı ile belirlenmektedir. Bu ilginin temelinde Soğuk Savaş sonrası geleneksel ve geleneksel olmayan tehditlerin Çin'e karşı yönelmesidir. Genel olarak, ÇHC'nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile ilgili güvenlik ve savunma alanında çıkar ve amaçlarını üç seviyede değerlendirilebilir:

İlk seviyede, Çin'in toprak bütünlüğü ve ulusal birliği için teminat oluşturulmasıdır. ABD'nin desteğine sahip Tibet, Sincan ve Tayvan gibi Çin'in bazı bölgelerinde ayrılıkçı eğilimlerin varlığı, Çin'in toprak bütünlüğü ve ulusal birliği için en önemli tehditlerden biridir. Sincan bölgesi, bu bölgedeki doğal kaynaklar ve aynı zamanda, etnik ve dini

⁴⁹⁶ Huashen C. (2004). Vzaimodeystvie Rossi, Kitaya i SŞA v Tsentralnoy Azii. Strategia i upravlenie (Orta Asya'da Rusya, Çin ve ABD Etkileşimi. Yönetim ve Strateji). s.5.

⁴⁹⁷ Huashen C. (2004). Nekotorye problemy razvitya Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva. Strategya i upravleniya (Şanghai İşbirliği Örgütü Gelişiminin Bazı Sorunları .Yönetim ve Strateji). s.13.

⁴⁹⁸ Titarenko M.L. ŞOS- problemy i perspektivy. Geopolitičeskoe znaçenie Dalnego Vostoka. Rossya, Kitay i drugie strany Azii (ŞİÖ- Sorunlar (Problemler) ve Perspektifler (Beklentiler). Uzak Doğunun Jeopolitik Önemi. Rusya, Çin ve Diğer Asya Ülkeleri). S.448.

özellikleri ve ayrılıkçı eğilimlerin varlığı açısından Çin için büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda, Çin için bu eyalette yaşayan nüfus Orta Asya'da yaşayan bazı halkları ile etnik, dinsel ve dilsel ortaklığın olması da önemli hususlardan biridir. Bu durum, Çin'in Kuzeybatı illerinde özellikle, Sincan'da istikrarsızlık ve huzursuzlukların bir kaynağı olabilir. Sovyetler Birliği'nin dağıtılması ve Orta Asya'da bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin ortaya çıkması sonucunda Çin, Doğu Türkistan (Sincan), İç Moğolistan ve Tibet'te milliyetçi hareketlerin yoğunlaşması ile karşı karşıya gelmiştir. En önemli tehlikeyi, Kazakistan (150 bin), Kırgızistan (50-300 bin) ve Özbekistan'daki (100 binden fazla) azınlıklara güvenen Uygur Türkleri oluşturmuştur. Yerel Uygur Türklerinin örgütlenmeleri bu ülkelerde aktif faaliyet yürütmekteydi fakat “Şanghay Beşlisi” çerçevesinde onların faaliyetlerine son verilmiştir. İçinde dört Orta Asya ilkeleri olan Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin ve Rusya'ya kurumsal organizasyon çerçevesinde ayrılıkçı ve milliyetçi eğilimlerin bastırılmasında koordineli bir politika izlemeye fırsat sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde üye ülkeler ayrılıkçı ve milliyetçi tehditlere karşı politikaları entegre etmeye fırsat sağlamaktadır. Böylece, ÇHC'ne bir bölgesel örgüt içinde kolektif çabalarıyla kendi güvenliği için değerli bir fırsattır.

İkinci seviye, Rusya ile sınır problemlerinin çözülmesidir. Tarihsel açıdan, ÇHC ve SSCB arasındaki sınır meselesi her zaman iki ülke arasında geniş bir çatışma noktası olmuştur. 1969 yılında, Chzhenbao (Damanskii) adası için bir silahlı çatışma da olmuştur. Sonuçta, bu ada 1991 yılında Çin'in yetkisine verilmesi ile çözülmüştür. Fakat Moskova ve Pekin arasındaki güvensizliğin yaşanması iki tarafın sınırında silahlı kuvvetlerin yerleşimi ve askeri üslerin güçlendirilmesine yol açmıştır. 1989'dan sonra, Çin ve Rusya iki ülke arasında güven oluşturmak için sınırlarında asker sayısını azaltmaya başlamışlardır. Ancak, SSCB'nin dağılması ve Orta Asya'da yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması ile Çin'in sınır problemleri artmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra iki ülke arasındaki 7000 kilometreli sınır uzunluğu, Çin-Kazakistan arasında 1533 kilometre, Çin-Tacikistan arasında 414 kilometre, Çin-Kırgızistan arasında 858 kilometre ve Çin-Rusya arasında 4370 kilometre olarak oluşturulmuştur.⁴⁹⁹Bu durumlarda, 1990'ların başında Çin Rusya ile bir

⁴⁹⁹Şirazi H. Ve Karimi A. Politika Kitaya i Rossii po obespeçenyu regionalnoy bezopasnosti v ramkah Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestvo (Şanghai İşbirliği Örgütü Kapsamında Çin ve Rusya'nın Bölgesel Güvenlik Sağlama Siyaseti). *Kvartalny jurnal političeskih nauk i mejdunarodnih otnoşeniy (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Çeyrek Dergisi)*. Otkritiy islamski universitet (Halka Açık İslam Üniversitesi). Tegeranskoe otdelenie (Tsentralnoe) (Tahran (Merkezi) Ofisi). No:2.

dizi iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalar yaparak, sınır alanında güvenlik sorunlarını çözmüştür. Şanghay Beşlisi'nin kurulması ile Çin kendi sınırında askeri güven ortamının güçlendirilmesi için önemli adımlar atmıştır. Neredeyse, Çin güney ve doğu bölgelerindeki güvenlik sorunları ile ilgili bir tampon bölge yaratmayı ve sonraki aşamalarda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün diğer üye ülkeleri ile kendi bölgesel problemlerinin çözülmesinde bir bağlantı kurmayı başarmıştır.⁵⁰⁰

Üçüncü seviye ise, sınıraşan suçlar ile mücadele, sosyal istikrar ve güvenliğin sağlanması için sıkı önlemlerin kabul edilmesidir. Aslında, Çin Soğuk Savaş sonrası büyük güçler arasındaki çarpışma, nükleer silahların kullanımı yanı sıra, jeopolitik çelişkilerin sonucundaki çarpışmaların olasılıklarının azaldığına inanmaktadır.⁵⁰¹ Böylece, Çin bölgesel bağları ve komşu ülkeleriyle işbirliğini geliştirerek, ortak güvenlik konusu olan terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası suçlar, çevre kirliliği, yasadışı göç ve bulaşıcı hastalıklar gibi sorunları ele almaya başlamıştır. Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasındaki girişimi, güvenlik alanında geleneksel olmayan tehditlere karşı araçların yaratılmasında başarılı bölgesel kurumsal araç örneğidir.⁵⁰²

ÇHC ve Rusya arasında terörle mücadele işbirliği esasen Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde yürütülmektedir. Tabii ki, iki ülkenin bu örgüt içindeki güvenlik konusundaki işbirliği diğer (BM, ASEAN) uluslararası kuruluşlar ile ilişki içindedir. Ancak, bununla birlikte, iki ülkenin işbirliği özellikle, Şanghay İşbirliği Örgütü içinde daha etkili olmaktadır.

“Üç güç” güçleri ile mücadelenin başından beri Çin ve Rusya bu alandaki işbirliği için temelini atmışlardır ve iki ülke arasında onun teorik, bilimsel ve yasal dayanakları onaylanmıştır. Uluslararası örgütler arasında ilk olarak, Şanghay İşbirliği Örgütü hatta ABD'deki 11 Eylül 2001 olaylarından da önce, teröre karşı mücadelenin başlatılmasını açıklamıştır. Böylece, 2001 yazında, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluş gününde

⁵⁰⁰Eshanova Z. (2002). “Are Radical Groups Joining Forces?”. RFE/RL.

⁵⁰¹ Amini A. Vozdeystvie kitayskoy doktriny strategičeskoy bezopasnosti na plan “Bolşogo” Srednego Vostoka, Ejekvartalny jurnal oboronitelnoy strategii (Çin Stratejik Güvenlik Doktrinin “Büyük” Orta Doğu Planına Etkisi, Savunma Stratejisinin Çeyrek Dergisi). N:22. S.135.

⁵⁰²Şirazi H. Ve Karimi A. Politika Kitaya i Rossii po obespečenju regionalnoy bezopasnosti v ramkah Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestvo (Şanghay İşbirliği Örgütü Kapsamında Çin ve Rusya'nın Bölgesel Güvenlik Sağlama Siyaseti). Kvartalny jurnal političeskih nauk i mejdunarodnih otnoşeniy (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Çeyrek Dergisi). Otkritiy islamski universitet (Halka Açık İslam Üniversitesi). Tegeranskoe otdelenie (Tsentrnoe) (Tahran (Merkezi) Ofisi)..

terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılığa karşı mücadele hakkında Şanghay Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu belge Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde güvenlik işbirliği için yasal çerçeve sağlamıştır.⁵⁰³ Modern siyaset biliminde “terörizm” kavramının yaklaşık 200 formülasyonu vardır, hatta, BM bile bugüne kadar bu mesele ile ilgili hala kararsız kalmaktadır. Sorunun önemi de şudur ki, kavramın karmaşık olması, herhangi bir parti ya da dini grup bazen, tüm ülkeyi bile, terör örgütü olarak ilan edilmesine olanak sağlamaktadır. Buna ek olarak, bazı durumlarda, böyle bir karışımın olması uluslararası teröre karşı mücadele adına egemen devletlere karşı askeri saldırıların olmasına sebep olmaktadır.

St. Petersburg'ta gerçekleşen Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye ülkelerin liderleri Zirvesi'nde bu mesele ile ilgili işbirliğini genişletmek ve derinleştirmek amacıyla, bu alanda stratejik yön geliştiren, güvenlik kurumlarının güçleri arasında faaliyetlerini spesifik hale getiren ve hükümetler arası kurum haline gelen “Şanghay İşbirliği Örgütü üye-devletleri arasında Bölgesel Anti-Terör Ajansı” hakkındaki Anlaşmaya imza atmışlardır. Bölgesel Anti-Terör Ajansı, yeni tehditlerle mücadelede tarafların ulusal güvenlik kurumlarına (istekleriyle) yardım etmektedir. Bunun için, Ajans bilgileri toplar ve azaltır, uluslararası terör ve aşırılık örgütleri ve onların liderleri, ayrıca bu örgütlerle ilişkisi olan kuruluş ve kişiler hakkında veritabanı oluşturur. Aynı zamanda, bu Ajans terör ve aşırıcılığın yayılması hakkında durumu inceler ayrıca, teröristlere destek veren sivil toplum kuruluşları hakkında da bilgi toplar.⁵⁰⁴

Bölgesel Anti-Terör Ajansı İcra Kurulu'nun üç başlıca görev ve işlevleri şunlardır: koordinasyon ve operasyonel işlevi (terörizm, aşırıcılık ile mücadele, anti-terör tatbikatının gerçekleştirilmesinde üye ülkelerinin yetkili makamları arasında işbirliğinin sağlanması ve koordinasyonu vd.); uluslararası-hukuksal işlevi (terörizmle mücadeleye ilişkin uluslararası belgelerin hazırlanmasında katılımın sağlanması, BM çerçevesinde BM Güvenlik

⁵⁰³Şanhayskaya konvensia o borbe s terorizmom, separatizmom i ekstrimizmom (Şanghai, Terör, Separatizm ve Ekstremizmle Mücadele, Sözleşmesi). 15.06.2001. URL: <http://www.memo.ru/hr/gosduma/49/15.html>

⁵⁰⁴Soglaşenie mejdu gosudarstvami-çlenami Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva o regionalnoy antiterroristiçeskoy strukture ot 07.06.2002 (07.06.2002'den Şanghai İşbirliği Örgütü'ne Üye Ülkeler Arasındaki Bölgesel Antiterör Yapısı İle İlgili Anlaşma). URL: <http://ecrats.org/upload/iblock/90a/2.pdf>

Konsey'ine yardım vd.); bilgi-analitik işlevi (Ajans veritabanının oluşturulması, terörizm ile ilgili bilginin toplanması vd.).⁵⁰⁵

“Üç kötü” ile mücadele için ŞİÖ çerçevesinde bir dizi belgeler imzalanmıştır: ŞİÖ üye-devletleri topraklarında ortak anti-terör operasyonları organize etmek ve yürütmek hakkında Anlaşma; ŞİÖ üye devletleri arasında terör faaliyetlerine ilişkili kişileri ŞİÖ topraklarına girmesini engellemek amacıyla ortak işbirliği hakkında Anlaşma; Uluslararası Bilgi Güvenliği hakkında ŞİÖ üye devlet başkanlarının bildirileri.⁵⁰⁶

Bölgesel Anti-Terör Ajansı yavaş yavaş sonuç vermeye başlamıştır: terör saldırılar engellenmiştir, terör örgütlerinin liderleri tutuklandı ve öldürüldü, anti-terör tatbikatları sürdürülmektedir. Böylece, ÇHC ve Rusya ŞİÖ lider ülkeleri olarak güvenlik alanında diyalog ve işbirliğine ihtiyaç olduklarının farkındadırlar. Küresel boyutta yaygınlaşmakta olan uluslararası terörizm, nükleer ve diğer kitle imha silahlarının yayılması, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer tehditlere karşı mücadeleler, iki ülke arasındaki işbirliğinin stratejik ortaklık şartı olmaktadır.

4.5.3. ÇHC'nin Enerji Politikasında RF'nın Önemi

1990'lı yılların ortalarına kadar ÇHC yönetimi ülkenin enerji güvenliği sorununu gündeme getirmede gereklilik duymamıştır. ÇHC'nin petrol sanayisi kapalıydı, ÇHC'nin petrol sektörünü uluslararası enerji piyasalarındaki gelişmeler hiç etkilemekteydi ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ülkenin sanayi sektörünün gelişmesini etkilememiştir. Bu sektördeki ilk gelişme 1993 yılında Çin'in petrol ürünlerinin net ithalatçısı olmasıyla başlar, 1997 yılından sonra ise, Çin'in ham petrole olan ithalatı önemli ölçüde artmıştır ve böylece, enerji güvenliği sorunu ön plana çıkmıştır.⁵⁰⁷ O zamanları sadece enerji

⁵⁰⁵Osetrov A.V. (2008). DeyatelnostRegionalnoy antiteroristicheskoy struktury ŞOS poprotivodeystviuterrorizmu v TsentralnoyAzii (2004-2005 gg.) ((2004-2005 yy. Orta Asya'da Terörle Mücadele ile İlgili ŞİÖ'nün Bölgesel Antiterör Yapısının Etkinliği)). Şanhayskaya organizatsiya sotrudnichestva: k novym rubejam razvitiya: materialy kruglogo stola (Şanghai İşbirliği Örgütü: Yeni Gelişme Sınırlarına: Yuvarlak Masa Maddeleri (Bilgileri)). Moskova: İnstitut Dalnogo Vostoka. Rossiyskoy akademii nauk (Uzak Doğudaki Rusya'nın Fen Bilimleri Akademisi İnstitüsü), s.246-255.

⁵⁰⁶Informatsiya s saita Prezidenta RF (RF Cumhurbaşkanı Sitesinden Alıntı). URL: <http://www.president.kremlin.ru/text/docs/2006/06/107132.shtml>

⁵⁰⁷China's worldwide quest for energy security. International Energy Agency. 2000. URL: <http://www.oecdchina.org/OECDpdf/china2000.pdf>

sektörünün reforma edilmesi söz konusuydu, “enerji güvenliği” terimi daha sonra belirtilmeye başlamıştır.⁵⁰⁸

ÇHC’nin petrol ithalatının büyümesiyle Çin siyasi çevrelerinde ülkenin yabancı petrol arzına bağımlılığına olan endişeleri görünmeye başlamıştır. 1999 yılı sonu itibarıyla, ÇHC’nin ithal petrole bağımlılığı 26% artmıştır. Bu seviyede ÇHC’nin enerji kompleksi uluslararası petrol ürünleri piyasalarındaki gelişmelerden etkilenmeye başlamıştır. Ham petrol ithalatı 2000 yılında 27 den 70 milyon tona kadar büyürken, fiyatlarda da varil başına 15 ABD dolarından 25 ABD dolara kadar artış göstermiştir ve bu veriler giderek yükselmekteydi. Petrol ithalatı ve dünya fiyatlarındaki artış petroldeki her bir 1 ABD doları civarındaki artış ÇHC için ilave yarım milyon ABD dolar değerinde fatura ödemekteydi. Böylece, ÇHC “bu sorunu çözmek” için araştırma yapılması ve ülkenin enerji güvenliğini sağlamak amacıyla adımlar atacaklarını belirtmiştir.

ÇHC’nin enerji güvenliğinin sağlanmasındaki birçok yaklaşımın olmasına rağmen, iki önemli olan yaklaşımı vurgulamakta yarar vardır. İlk yaklaşıma göre, ABD’nin enerji stratejisidir. Bu yaklaşımın temelinde şu unsurlar vardır: büyük petrol üreticileri ile diyalogun yoğunlaştırılması, boru hatların inşaatı ve deniz taşımacılığı ile ilgili risklerin azaltılması amacıyla Rusya ve Kazakistan ile ilişkilerin geliştirilmesi; Çin ulusal şirketlerine yabancı ülkelerdeki petrol üretimi için yatırımların sağlanması bununla beraber, ülkenin dış politikasında enerji alanının öneminin artırılmasıdır. İkinci yaklaşıma göre, ÇHC uluslararası petrol fiyatındaki dalgalanmalardan etkilenmeleri azaltmak, petrol işleme düzeyini ve kalitesini artırmak ve petrol ithalatını çeşitlendirmek amacıyla ülkenin petrol rezervlerinin artışını yoğunlaştırmaktır. Sonuçta yukarıdaki tüm ana alanların faaliyetleri “10. Beş Yıllık Plana” dâhil edilmiştir (2001-2005).⁵⁰⁹

2001 yılının Ocak ayında Çin Kalkınma Araştırma Merkezi’nin düzenlediği seminerde Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Başkan Yardımcısı, Devlet Planlama Teşkilatı eski başkanı Chen Jinhua, yurtdışında Çin şirketlerince petrol üretiminin artırılmasına yönelik stratejiyi onaylamıştır. Sonuçta Çin şirketlerine yurtdışında petrol varlıklarına ek yatırımın genişletilmesine izin verilmiştir. Ch Jinhua “yurt dışına çıkış” için yedi maddelik bir plan sunarak, Çin şirketlerinin petrol ve gaz işlemenin yanı sıra keşif

⁵⁰⁸ Zhiznin S.Z. (2003). Osnovy energetičeskoj diplomatii (Enerji Diplomasisi Temelleri). 2 Çiltte. Moskova.

⁵⁰⁹ Kalicki J.H. (2005). Energy and Security. Towards a New Foreign Policy Strategy. Washington.

alanında da yabancı ortaklar ile ortak girişimler kurmaya çağırmıştır. Jinhua, ÇHC'nin dünya petrol piyasasında geç bir oyuncu olduğunu ama ülkenin hala ABD hâkimiyetine karşı mücadele edebileceğini, ÇHC'nin kararlı hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır ve bu konunun başlı yönleri olarak Ortadoğu, Orta Asya, Kuzey Afrika ve Rusya'yı göstermiştir.

ÇHC pazarı için Rus kaynaklarına erişim kazanma amaçlı yatırımlar gündemde olmuştur ve ÇHC'ne Rus petrol boru hattının inşası ile ilgili aktif görüşmeler gerçekleştirildi. Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin ilk olarak böyle bir boru hattının yakın ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin oluşturulması amacıyla Angarskta kurulmasını 1994 yılında teklif etmiştir. 1996 yılında uzun görüşmelerden sonra, Pekin ve Moskova Doğu Sibirya'dan Daqing'e kadar petrol boru hattını dâhil edilen Enerji İşbirliği alanında bir anlaşmayı imzaladılar.

1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başlarında Ortadoğu'dan petrol ithalatı giderek Asya'ya doğru kayıyor. Çin'de enerji tüketimi hızlı bir şekilde artıyor bu nedenle, petrol ithalatının çeşitlendirilmesi ve ülkede enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla Rusya ile işbirliğinin genişletilmesi gündemde olmuştur.⁵¹⁰

Pekin'in Orta Asya işbirliğini genişletme çabası tehdit altına düşmüştü. 11 Eylül olaylarından ve ABD'nin Afganistan'ı işgalinden sonra, Washington Orta Asya'ya ilişkin siyasi planını bölgede stratejik ve ekonomik varlığını pekiştirmek amacıyla tekrar gözden geçirmiştir. Fakat uzmanlar ABD'nin Orta Asya'da uzun zamandan beri sadece enerji kaynaklarının geliştirilmesi çıkarının peşinde olduğunu ve terörizmle mücadelenin sadece bölgede ABD'nin varlığını güçlendirmek için bir bahane olduğunu savunmuşlardır.

Büyük ölçüde Çin tarafı Rusya ile Angarsk'tan (Doğu Sibirya) boru hattının inşasına büyük bir dikkat ve azim ile tepki göstermiştir. Çin ve Rus petrol şirketleri Daqing'e petrolün 2005 yılına kadar günde 400 bin varil kapasiteye sahip ve 2010 kadar 600 bin varile artacak olan bunun gibi boru hattının inşası için gerekli olan teknik-ekonomik analiz yapmışlardır. 2002 yılı sonlarında Çin inşaat anlaşmasının hazırlıklarını başlamıştır ve bu anlaşma 2002 yılının Aralık ayında ÇHC Genel Sekreteri Jiang Zemin ve

⁵¹⁰Simoniya N.A. (2005). Neft v mirovoy politike (Küresel (Dünya) Siyasette Petrol). Mejdunarodnye protsessy (Uluslararası Prosesler). 2005. URL:<http://www.intertrends.ru/nineth/001.htm>

Rus Devlet Başkanı Putin tarafından imzalanması gerekmekteydi. Ancak, Zirve sırasında bu anlaşma imzalanmamıştır. Çünkü aynı yıl Doğu Sibirya'dan Rusya'nın Pasifik kıyılarına kadar geçecek boru hattının inşası ve bu inşaya Tokyo tarafından sağlanacak mali destek hakkında Japonya'dan bir teklif alınmıştı. Sonuç olarak, 2003 yılında Rusya ve Çin arasındaki görüşmeler durmuştur.⁵¹¹

2011 yılına kadar ÇHC'nde düzenli ve sürekli olarak petrol tüketimi artmıştır. Aktif olarak gelişmekte olan ekonomi giderek ham petrol ithalatını gerektirir. Aynı yıl, ÇHC petrol ithalatı bakımından dünyada ikinci sırada geliyor.⁵¹² ÇHC ve Rusya'nın topraklarının yakınlığını dikkate alarak bu alanda işbirliğinin geliştirilmesi daha mantıklıdır. Fakat 1994 yılından bu yana sürmekte olan Rusya'dan Çin'e petrol boru hattının inşası konusundaki görüşmeler on yıldan fazla sürmektedir.

Doğrudan bunun gibi boru hattının inşası hakkındaki fikir 2001 yılında Rusya ana şirketi olan "Yukos" başkanı Mikhail Khodorkovsky tarafından sunulmuştur. Önerilen boru hattı "Doğu Sibirya-Pasifik Okyanus" adını taşıyordu. Bu proje kapsamında petrolün Angarsk şehrindeki Rus şirketinin Çin'in Kuzeyindeki Daqing şehrine sağlanması düşünülmüştür. Bu petrol boru hattı Çin'e ihracat yapan en büyük ihracat hattı olacaktı. Aralık 1999 yılından başlayarak "Yukos" başkanı M. Khodorkovsky ve Çin Ulusal Petrol Şirketi temsilcisi arasında Angarsk-Daqing petrol boru hattı inşası hakkında görüşmeler aktif olarak yürütülmekteydi. Bu görüşmelerin sonucu olarak, Temmuz 2001 yılında Rusya Başbakanı M.Kasyanov ve ÇHC Başkanı Jiang Zemin arasında "Rusya-Çin petrol boru hattının teknik-ekonomik çalışmalarının temel unsurları hakkındaki" anlaşmaya imza atılmıştır. Hatta anlaşmanın imzalanması sırasında taraflar anlaşmanın tüm maddeleri boyunca özellikle, ithalatın hacmi ve fiyatı, bununla beraber, petrol boru hattının inşasına ilişkin garantilere de bir anlayışa gelmişlerdir. Ancak, inşaat başlatılmamıştır. Dahası, bir yıl sonra, Rus "Transneft" şirketi Angarsk'tan Nakhodka şehrine gelen alternatif bir boru hattı sunmuştur. Bu proje Japon özellikle, Japonya Başbakanı Junichiro Koizumi tarafından aktif olarak desteklenmiştir. Yine uzun süren müzakereler başlatılmıştır ve "japon" ve "çin" projeleri birleştirilerek "Doğu Sibirya – Pasifik Okyanus" adı verilmiştir. Yeni petrol boru hattı Angarsk şehrinden Daqing'te bir şube bırakarak, Nakhodka şehrine

⁵¹¹Mironov N.B. (2003). Mejdunarodnaya energetičeskaya bezopasnost (Uluslararası Enerji Güvenliği). Moskova, s. 81

⁵¹²Andrews-Speed P. (2012). The governance of energy in China: Transition to a Low-Carbon Economy. London, s. 18

doğru gidecekti. Fakat o zamanki var olan inşaat projesi Çevre Komisyonu tarafından onaylanmamıştır ve projenin uygulanması ertelenmiştir.

Temel konular ile ilgili bir dizi çalışmalar ve gözden geçirdikten sonra 2004 yılında petrol boru hattının inşası hakkında bir karar yapılmıştır. Rusya tarafından projeyi “Rosneft” şirketi geliştirmiştir. Yeni gerçekleri hesaba kattıktan sonra, petrol boru hattının başlangıç noktası Taishet şehri ve son noktası da Primorskiy Kray’daki Kozmina bölgesi olmuştur. Ayrıca, boru hattının bir şubesinin Çin’in Daqing şehrinde inşa edilmesi de planlanmıştır. 2004 yılının Eylül ayında ÇHC Başkanı Wen Jiabao Moskova ziyareti esnasında RF Başbakanı M.Fradkov ile görüşme gerçekleşmiştir. Görüşme sonucunda iki ülke hükümet başkanları Rusya tarafından önce taahhüt edilen Daqing şehrinde “Doğu Sibirya – Pasifik Okyanus” boru hattının inşaatı bununla yanı sıra, Çin’e petrol ray sevkiyatlarının 2005 yılında 10 milyon ton ve 2006 yılında ise, 15 milyon tona kadar artırılması hususunda bir anlaşma imzalamışlardır. 2004 yılında yapılan anlaşmaya göre, 2006 yılı Mart ayında Çin’e bir şube boru hattının inşasına başlatılmıştır. Bu projenin inşası için kısmen Çin Ulusal Petrol Şirketi tarafından finanse edilmiştir ve Rus “Transneft” şirketi tarafından da 400 milyon ABD Doları hacminde sübvans edilmiştir.

Rusya’dan petrolü doğru teslim sağlamak amacıyla ÇHC bunun yanı sıra, enerji işbirliğini genişletmenin diğer olası yollarını geliştirmeye devam etmiştir. Ağustos 2006’da Çin Sakhalin’de hidrokarbon çıkartan “Sakhalin-3” projesine katılmak amacıyla, kendi “Kantan-3” sondaj platformunu teklif etmiştir. Bu roje çerçevesinde petrol teslimi 800 milyon ton ve doğal gaz ise 900 milyar metreküpten fazlaydı.

2006 yılının Ekim ayında, Rusya devlet petrol şirketi “Rosneft” ve Çin ulusal petrol şirketi ortaklaşa Doğu Sibirya maden kaynaklarının geliştirilmesi ve işletilmesi amacıyla “Vostok-Enerji” ortak girişim şirketinin kurulması konusunda bir protokol imzaladılar. Çin tarafı Rusya kaynaklarına erişme ve petrol ve petrol ürünlerinin istikrarlı bir şekilde tedarik edilmesi garantisi karşılığında bu projenin geliştirme aşamasını finanse etmiştir. Şirketin sermayesi 10 milyon ABD doları değerindeydi. “Rosneft” şirketin 51% hissesini kontrol edecekse, Çin şirketi kalan 49% hisseyi kontrol edeceklerine karar verilmiştir. Yukarıdakilere ek olarak, yeni şirket Rusya’da arama çalışmaları, maden yataklarının geliştirilmesi ayrıca, toprak altı kullanımı için lisans almasının mümkün olacağı hususunda bir karar verilmiştir. Her iki tarafın da net hedefleri vardı. Çin hidrokarbonların bir alıcısı

olarak kapasitesini artıracak üretim lisanslarına erişmiştir. Buna karşılık, “Rosneft” Çin’e petrol ve petrol ürünlerinin teslimi karşılığında, Çin şirketinin Doğu Sibirya’da araştırma çalışmalarını yürütülmesi için finanse edeceğini beklemiştir.

2007 yılında ÇHC ve RF büyük ölçüde pek çok alanda ilişkilerini güçlendirmiştir. Mart ayında ÇHC Cumhurbaşkanı Hu Jintao, Rusya’da Çin Yılına adanmış etkinliklere katılmak amacıyla Moskova’ya gelmiştir. Onunla beraber üç büyük Çin enerji şirketlerinin CEO’ları da gelmiştir: Sinopec, Çin Ulusal Petrol Şirketi ve Çin Ulusal Offshore Petrol şirketi. Rusya ve Çin liderleri çok sayıda enerji projelerinde daha fazla işbirliği hususunda ortak bir bildiri imzaladılar ve aynı zamanda toplam 4,3 milyar ABD Dolar değerinde birçok anlaşma ve sözleşmeler imzalanmıştır. Ekim 2007’de ise, Çin Başbakanı Wen Jiabao, Rusya’da Çin Yılı’nın kapanış törenine katılmak üzere Moskova’ya gelmiştir. Ziyaret sırasında, enerji sektöründe işbirliği hakkında 10’dan fazla anlaşmalar imzalanmıştır.

2008 yılında, D.Medvedev Rusya’da iktidara yeni gelen cumhurbaşkanı olmuştur. İktidarda radikal bir değişim olmamıştır, V.Putin ise Başbakan olarak göreve başlamıştır. Fakat Çin yeni cumhurbaşkanının sefinin politikalarını devam edeceğinden endişelenmiştir. Rusya’nın yeni devlet başkanı Bağımsız Devletler Teşkilatı dışında yaptığı ilk dış ziyareti için Çin’i seçtiğinde mevcut olan şüpheler neredeyse ortadan kalkmıştır. D.Medvedev’in 23-24 Mayıs 2008 tarihleri arasında Çin ziyareti sırasında, önemli uluslararası konularda iki ülkenin ortak çıkarlarını vurgulayan Ortak Deklarasyon imzalanmıştır.⁵¹³Bu belgede çok kutuplu dünyanın oluşumunaher iki ülkenin bağlılığını teyid etmektedir. D.Medvedev ve Hu Jintao, Vladimir Putin Cumhurbaşkanlığı döneminde başlayan geleneği devam ederek, önemli uluslararası ve ikili konularda görüş alışverişinde düzenli olarak (yılıda birkaç kez) görüşmeler gerçekleştirmiştir. Kısa süre sonra, 2008-2009 yıllarında iki ülke liderleri arasındaki temaslar daha da yoğun hale gelmiştir: Resmi ziyaret (Hu Jintao 2009 Haziran ayında Rusya’yı ziyaret etmiştir) ve G8⁵¹⁴, APEC, Şanghay İşbirliği Örgütü

⁵¹³Makarov. A.A., Laverov N.P. v.d. (2008). Predlojeniya po utoçneniyu Energetičeskoj strategii Rossii (Rusya’nın Enerji Stratejisini Açıklama Önerileri). Problemy natsionalnoy bezopasnosti (Ulusal Güvenlik Sorunları). Moskova. s.259-270.

⁵¹⁴Deklaratsia i Sankt-Peterburgski Plan deystviy “Gruppy vosmi” po obespeçeniyu globalnoy energetičeskoj bezopasnosti (Küresel Enerji Güvenliği Sağlama İle ilgili “D-8 Grubu” Beyannamesi ve St. Petersburg Eylem (Hareket) Planı). Sayt Sankt-Peterburgskogo sammita vosmerki (St. Petersburg D-8 Grubu Zürvesi Sitesi). 2006. 16 iyula. URL: <http://g8russia.ru/docs/11.html>; <http://civilg8.ru/6188.php>

zirvelerindeki görüşmeler dışında, Haziran 2009'da Yekaterinburg'ta düzenlenen BRICS Zirvesi ve G20 (üç kez) sırasında ikili görüşmeler yapılmıştır.⁵¹⁵

Böyle bir düzenli olarak gerçekleşen görüşmeler işbirliğinin daha etkin olmasına sebep olmuştur. “İyi komşuluk, dostluk ve işbirliği” anlaşmasının gerçekleşmesi için “2009-2012 Eylem Planı” kabul edilmiştir. Rusya ve Çin enerji diyalogu Başbakan yardımcıları düzeyinde devam etmiştir ve petrol ve doğal gaz alanlarında yeni işbirliği anlaşmalarının yapılması mümkün olmuştur.⁵¹⁶ İkili işbirliği yatırım ve ticaret alanında ilave ivme almıştır: Haziran 2009'da Devlet Başkanları yatırım alanında Rus-Çin işbirliği planını onaylamıştır, Eylül 2009'da ise, 2009-2018 için madencilik, ulaşım imalatı ve inşaatı alanlarında Uzak Doğu, Rusya'nın Doğu Sibirya'sı ve Çin'in Kuzeydoğu bölgeleri arasında işbirliği programı kabul edilmiştir.⁵¹⁷

2009 yılında Çin ve Rusya, Rus petrol ve gaz sektöründeki Çin yatırımlarının gelecekteki petrol ve petrol ürünleri ile ödeneceğine ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Çin tarafından toplam nominal 25 milyar ABD doları değerindeki Rusya'ya verilen uzun vadeli krediler aşağıdaki gibi bölünmüştür: 15 milyar ABD doları Rus petrol şirketi “Rosneft”e ve 10 milyar ABD doları da Rus devlet petrol taşıma şirketi “Transneft”. Buna karşılık, Rusya 2011-2030 dönemleri için yılda 15 milyon ton olarak toplam 300 milyon ton petrol Çin'e tedarik ederek kredileri ödemeyi kabul etmiştir. Doğu Sibirya-Pasifik Okyanus petrol boru hattı tamamlanıncadar hacimleri zamanla artacaktır. 2009 yılındaki Rus-Çin enerji işbirliği alanında diğer önemli başarı da Rus-Çin “Enerji İnvestmant” şirketinin Rus petrol şirketi “Suntarneftegaz”ın 51% hissesini satın almasıdır.⁵¹⁸

2010 yılı Eylül ayında, Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev Çin'i ziyaret etmiştir. Ziyaretin temel amacı ikili enerji işbirliğini genişletmek ve yeni petrol boru hattının açılmasıdır. Çin Ulusal Petrol Şirketi ve Rus şirketi “Transneft” temsilcileri bir video konferans sırasında projenin tamamlandığını duyurdular. Petrol boru hattının başlatılması enerji sektöründe Çin-Rus ilişkilerinde yeni bir aşama anlamına gelmiştir.

⁵¹⁵Moran D. (2009). Energy Security and Global Politics. London, s. 62

⁵¹⁶Konseptualny podhod k novoy pravovoy baze mejdunarodnogo sotrudničestva v sfere energetiki (tseli i prinsipy) (Enerji Sektöründe Uluslararası İşbirliği Temelindeki Yeni Hukuki Temele Kavramsal Yaklaşım (Hedef ve İlkeler) Prensipleri)). 2009. 21 Nisan. [URL:http://archive.kremlin.ru/text/docs/2009/04/215303.shtml](http://archive.kremlin.ru/text/docs/2009/04/215303.shtml)

⁵¹⁷Mastepanov. A.M. (2009). Toplivno-energetičeski kompleks Rossii na rubeje vekov (Yüzyıllar Sınırında Rusya Yakıt ve Enerji Kompleksi). Moskova, s. 54

⁵¹⁸Doklad MEA po Kitayu za 2012 g. Mejdunarodnoe energetičeskoe agentstvo (Uluslararası Enerji Ajansının 2012 yılı İçin Çin MEA Raporu). 2012. [URL:http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/China_2012.pdf](http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/China_2012.pdf)

2013 yılında Çin Rusya'dan 19 milyar ABD dolar değerinde toplam 24 milyon ton petrol ithal etmiştir. Ekim 2013 yılında Rus şirketi "Rosneft" ve Çin şirketi "Sinopec" 2014 yılından başlayarak 10 yıl içinde 100 milyon ton petrol ithalinin artırılması hususunda bir anlaşma imzaladılar. 2009 yılında "Rosneft" ve "Sinopec" arasında ilk imzalanan anlaşmaya göre, Rusya her yıl Çin'e 15 milyon ton petrol tedarik etmesi gerekmektedir. 2003 yılında bu anlaşma genişletilmiştir. Taraflar, Rusya'nın gelecekteki 25 yıl boyunca ek olarak yılda 15 milyon ton petrol tedarik edecek bir anlaşmayı imzalamıştır.

Çizelge 4.6. Çin'in Ham Petrol İthalatındaki Devletlerin Payı (2014)

Devlet	Çin İthalatındaki Payı (%)
Suudi Arabistan	16
Angola	13
Rusya	11
Oman	10
Irak	9
İran	9
Venezüella	4
Birleşik Arap Emirlikleri	4
Kuveyt	3
Kolombiya	3
Kongo	2
Brezilya	2
Güney Sudan	2
Kazakistan	2
Başka	9

Kaynak: EİA, 2015

Ukrayda'daki yaşanan olaylar ve Avrupa Birliği'nin ABD ile Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımların getirilmesi Rusya'nın ekonomisini Doğu'ya yönlendirilmesini güçlendirmiştir. Son iki yıl içinde Rusya'nın Çin ile işbirliğinin yanı sıra enerji sektöründe de önemli ölçüde artmıştır. Çin istatistiklerine göre, sadece 2014 yılında Rusya'dan Çin'e petrol ithalatı 36% artmıştır. 2014 yılında Rusya'dan Çin'e petrol ithalatının toplam hacmi 30 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Rusya'dan petrol ithalatının böyle bir artışı sonucunda, Rusya Çin pazarındaki geleneksel petrol tedarikçileri olan Suudi Arabistan ve diğer OPEC üyelerinin yerini almaktadır. 2014 yılındaki verilere göre, Suudi Arabistan'dan Çin'e petrol ithalatında 8% oranında azalmışsa, Venezuela'dan da gelen

petrol 11% azalma gerçekleşmiştir.⁵¹⁹ İstatistik ÇHC ve Rusya ekonomilerinin özellikle, ticari-ekonomik ilişkilerin genişletilmesi yoluyla bir yakınsama olduğunu göstermektedir. Dünya enerji piyasalarındaki dalgalanmaların yanı sıra, Rusya'nın büyük petrol ihratcatçısı olduğunu ve Çin'deki petrol ithalatı her yıl arttığını dikkate alarak, ÇHC ve Rusya arasındaki yakın enerji işbirliği her iki ülke için de karşılıklı yarar sağladığını görebiliriz.

Çizelge 4.7. Çin'in Ham Petrol İthalatındaki Devletlerin Payı (2015)

#	Devlet	Değer (milyar ABD doları)	2011'den beri her bir tedarikçi için değişim yüzdesi
1	Suudi Arabistan	20.8	-46.7%
2	Rusya	17.2	5.7%
3	Angola	15.9	-35.9%
4	Oman	14	1.1%
5	İraq	12.7	21.4%
6	İran	10.7	-50.8%
7	Kuveyt	5.7	-22.3%
8	Brezilya	5.3	8.6%
9	Birleşik Arap Emirlikleri	5.1	-7%
10	Venezüella	5.1	-30.3%
11	Kolombiya	3.1	92.2%
12	Sudan (Güney+Kuzey)	2.9	-69.4
13	Kongo	2.3	-46.9%
14	Kazakistan	1.9	-78.7%
15	Avustralya	1	-69.4%

Kaynak: EİA, 2015

Tabloda görüldüğü gibi 2015 yılında Rusya'dan Çin'e petrol ithalatı önemli ölçüde artmıştır. Rusya'dan Çin'e petrol ithalatının artması, Çin pazarı için Suudi Arabistan, Rusya ve diğer OPEC üye ülkeleri arasında rekabet yaratarak, Ortadoğu'dan gelen deniz petrol arzına Çin'in bağımlılığını azaltır.⁵²⁰ Dikkat edilmesi gereken şu nokta da vardır, Rusya'dan petrol ithalatının (Rus petrolu Çin ekonomisi için Arap petrolüne göre daha pahalıdır.) Çin için çok önemli olduğunu vurgulamak gerekir çünkü Çin böylece, petrol

⁵¹⁹EIA China Report 2014. U.S. Energy Information Administration. 2014. 4 September. URL: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH>

⁵²⁰Andrews-Speed P. The governance of energy in China: Transition to a Low-Carbon Economy. London. 2012.

ithalatını çeşitlendirmektedir ve Ortadoğu'daki periyodik olarak tırmanan çatışmalar sonucunda olası riskleri önlemektedir.⁵²¹

4.6. Ulusal Güvenlik ve Enerji Stratejisi Çerçevesinde RF'nın ÇHC'ye Yönelik Politikasının Gelecek Senaryoları ve Öngörüler

Çalışmada, Rusya'nın ulusal güvenliği ve enerji stratejisi çerçevesinde Çin'e yönelik politikasının gelecek senaryolarıyla ilgili analizin daha gerçekçi olması amaçlanarak 2016 yılından 2040 yılına kadar olan zaman dilimi tercih edilmiştir. Bu zaman diliminin tercih edilmesi tesadüf değildir. Kural olarak, büyük bir enerji projesinin gerçekleştirilmesi konusunda karar alınmasından uygulanmasına kadar on yıla kadar uzanan zaman geçer ve yapılan yatırımın geri dönme süresi de on beş yıla kadar uzanabilir. Geleceğe doğru 25 yıllık zaman dilimine yapılan öngörü analizinin 2016 yılına kadar gerçekleştirilen veya yakın gelecekte gerçekleşme ihtimali büyük olan projelerin etkisini daha doğru değerlendirmede yardımcı olacağı muhtemeldir.

Burada, anlaşılması gereken önemli nokta şudur; çalışmanın amacı Rus enerji sektörünün nasıl gelişeceği hakkında kesin bir bilgi vermek değildir. Dünya düzeninin komplike olması göz önünde bulundurulduğunda bu imkânsızdır. Çalışmanın bu bölümünün amacı, Rusya'nın, iç ve dış gelişmeler sonucu Çin'e yönelik takip ettiği enerji stratejisinin alabileceği şekilleri doğru bir şekilde tarif etmektir. Dünya enerji sektörü üzerine uzun vadeli öngörü çalışmaları uzmanlar tarafından uzun zamandan beri hazırlanıp aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Bunların en bilinenleri Uluslararası Enerji Ajansı, ABD Enerji Bakanlığı ve OPEC tarafından hazırlanan yıllık çalışmalardır. Ancak, kaynaklar incelendiğinde, uluslararası enerji piyasasının anahtar aktörü olan ve dünyadaki üretilen enerjinin %10'una sahip olan Rusya'nın, son zamanlara kadar enerji politikası çalışmalarında yabancı kaynakları kullanıp, kendisinin geleceğe doğru, dünya enerji senaryoları ile ilgili uzun vadeli çalışmalar gerçekleştirmediği görülmektedir. Bu boşluk 2012 yılında Enerji Araştırmaları Enstitüsü tarafından "Rusya ve Dünya Enerji Gelişiminin 2035 Yılına Kadarki Öngörüsü" çalışması ile doldurulmuştur.⁵²² Uzun vadeli planlama

⁵²¹ APEC Energy Ministerial Meeting 2012. St.Petersburg Declaration "Energy Security: Challenges and Strategic Choices". 24-25 June 2012. URL: <http://www.minenergo.gov.ru/upload/iblock/adb/adbac77a8d52db96eb0983c34d4cc8b5.pdf>; http://www.apec.org/Meeting-Papers/Ministerial-Statements/Energy/2012_energy.aspx

⁵²² Makarov, A., Mitrova, T., Kulagin, V. *Pervyi Rossiyskiy Prognoz Razvitiya Mirovoi Energetiki v Aprele Predstavili İNEİ i REA (Rusya'nın Küresel Enerji Gelişiminin İlk Tahminlerini İNEİ ve REA Nisanda Sundu).*

çalışmalarının yapılmasında Rusya'nın deneyimi yüksektir. Ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimini öngören programlarda enerji stratejisi programları yer almıştır. Ancak, bu çalışmalarda dış piyasaya yeterli derecede dikkat edilmediği görülmektedir. SSCB'nin ve onun ardıl devleti olan Rusya'nın da dünyadaki en büyük enerji üreticileri olarak OPEC ve büyük enerji ithalatçıları ülkeler gibi bu türden çalışmaları gerçekleştirmemesi enerji stratejisinin hazırlanmasında büyük bir zafiyet olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde Rus enerji stratejisinin genel seyrini ve ayrıntılı olarak Çin'e yönelik alacağı tavrının olası senaryolarını doğru bir şekilde tarif edebilmek için incelemede birkaç analiz metodu kullanılacaktır. Bu bölümün amacı Rusya'nın Çin'e karşı enerji stratejisine yönelik olası senaryoları tarif etmek olduğundan gelecek odaklı enerji stratejisi analizine büyük bir önem verilecektir. Sorulara cevap bulmak için, karşılaştırmalı dış politika yaklaşımı tercih edilmiştir: Rusya-Çin enerji işbirliğinin gelişeceği seyri hesaplamada iki ülkenin de dış enerji politikaları irdelenip karşılaştırılmıştır. Bununla beraber, konumuz itibariyle büyük ağırlık Rusya'nın Çin'e yönelik enerji stratejisine verilecektir. Bunun sonucunda, Rus enerji stratejisinin mantığı hakkında genel bir sonuç çıkartıp, bu mantığın Çin'e karşı enerji politikasını nasıl etkileyeceğini anlaşılabılır. Ayrıca, belli bazı gelişmelerin Kremlin'in enerji politikasını nasıl etkileyeceğinin anlaşılması için benzer olgular karşısında ve benzer bir konjonktür içinde Rusya'nın nasıl bir karar aldığına incelenmesi gerekmektedir. Burada karşılaştırmalı irdeleme, istatistik, sosyo-ekonomik ve sebep-sonuç irdeleme yöntemleri kullanılmıştır.

Bu bölümün içeriğinde genel olarak Rusya'nın Çin'e yönelik enerji stratejisinin gelişmesi üç senaryo üzerinde tasarlanacaktır. "Temel Senaryo" olarak adlandırılan ilk senaryo, dünyadaki demografik değişiklikler, teknolojik ve ekolojik gelişmeler, uluslararası enerji aktörlerinin enerji stratejileri ile beraber göz önünde bulundurularak hazırlanacaktır. Bu bölümde asıl önem Rusya'nın ulusal güvenlik stratejisinde belirttiği tehdit unsurlarına, ekonomik ve genel enerji politikasına önem verilecektir. Rusya'nın Çin enerji güvenliğinde aldığı rolün daha ayrıntılı değerlendirilebilmesi için Çin ulusal ve enerji güvenlik anlayışına da yer ayrılacaktır.

Uluslararası enerji piyasasında enerji kaynaklarının arzının artacağını öngören “Arz Artışı” senaryosu hidrokarbon enerji kaynaklarına olan talebin ve arzın temel senaryodan farklı bir boyut almaları durumu incelenecektir. İstikrarsız bir uluslararası enerji piyasasına sahip olduğundan, birçok enerji aktörlerinin iç ve dış politikalarını etkileyebilecek enerji piyasasındaki olası değişikliklerin irdelenmesinin çok önemli olduğu düşünülmektedir. Dünyadaki en büyük enerji ihracatçısı olarak bilinen Rusya için arz ve talep sorunu hayati önem taşımaktadır. Ayrıca Rusya’nın en büyük enerji ortağı olma potansiyelini taşıyan Çin’in deABD ile beraber dünyadaki en çok enerji tüketen ülkeler olmasının arz ve talep piyasasını büyük oranda etkileyeceği açıktır.

Temel senaryodan farklı bazı gelişmelerin gerçekleşeceğini öngören üçüncü senaryo tamamen Çin’in ve başka Asya ülkelerinin dış politika ve enerji sektörlerinde gerçekleşecek olası gelişmeler dikkate alınarak hazırlanmıştır. “Gelişen Asya” olarak adlandırılan bu son senaryoya göre Çin enerji politikasının tahmin edilenden farklı gelişme göstermesi durumuna ayrılmıştır.

Rusya Federasyonu’nun 2020’ye Kadarki Ulusal Güvenlik Stratejisi’ne (RF UGS 2020) bakıldığında ulusal güvenliğin tanımı, “bireyin, toplumun ve devletin anayasa hukukunu, özgürlüğünü, vatandaşların kaliteli yaşam seviyesini, Rusya Federasyonu’nun bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, gelişimini, korunmasını ve emniyetini sağlayabilen güvenlik durumu” olarak tarif edildiğini görülmektedir.⁵²³Bu tanımdan anlaşıldığı üzere ulusal güvenlik ancak birçok devlet sektöründeki çalışmalar sonucu sağlanacaktır. RF UGS 2020’de ulusal güvenliğin oluşumunda aşağıdaki sektörlerdeki gelişime önem verilmiştir:

- 1) Ulusal savunma;
- 2) Devlet ve toplum emniyeti;
- 3) Rusya vatandaşlarının hayat standartlarının yükselişi;
- 4) Ekonomik büyüme;
- 5) Bilim, teknoloji ve eğitim;
- 6) Sağlık;
- 7) Kültür;

⁵²³Strategiya Nacionalnoi Bezopasnosti Rossiyskoi Federacii Do 2020 Goda (2020 yılına Kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi). (2009). Web:<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> adresinden 29 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

- 8) Ekoloji ve doğanın rasyonel kullanılması
- 9) Stratejik istikrar ve rasyonel stratejik ortaklık.⁵²⁴

Yukarıda belirtilen sektörler bir araya getirildiğinde Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini, dış ve iç siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik ve enerji güvenliği grupları oluşturduğu görülecektir.⁵²⁵ Ulusal güvenliğin temininde bu alanların gerekli düzeye ulaşmasını sağlayacak girdilerin analizine bakıldığında sektörlerin birbirlerine sıkı bir şekilde bağlı olduğu söylenebilir. Maddi kaynakların yokluğunda devletin sosyal sektörünü desteklemesi ve geliştirmesi imkânsız olduğundan sosyal yapının güvenliğinin sağlanabilmesi için ekonomi alanının gerekli düzeyde gelişmiş olması gerekmektedir. Ekonominin gelişimine gelince; gelirleri sağlayan sektörün belirlenmesi gerekir. Rusya Federasyonu'nun sosyoekonomik bileşiminin ise yakıt ve enerji kompleksine dayandığı görülmektedir. İlk olarak RF'nin ekonomisi doğal kaynak ihracatına dayandırılmıştır ve dış ekonomik ilişkilerden sağlanan gelirin büyük payı enerji kaynaklarının ihracı sonucu ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak ise enerji kompleksinin ekonomiye ve ulusal güvenliğe olan katkısı ülkenin iç enerji talebini karşılamasıdır.

Rus ulusal güvenliğini oluşturan sütunları inceledikten sonra ulusal güvenlikte yakıt ve enerji kompleksinin tüm ulusal güvenlik bileşenlerini bağlamadaki önemi iyice anlaşılmış oluyor. Böylece, enerji kompleksinin gelişiminin ulusal güvenlik politikasının öncelikli ilgi alanlarından biri olduğu söylenebilir. Yakıt ve enerji kompleksinin 2015 yılından sonra ülkenin ulusal güvenliğindeki rolü ile ilişkili akademik ortamdaki öngörülere bakıldığında yeterli derecede ekonomik çeşitliliğe sahip olmayan Rusya'nın ileride de büyük oranda enerji kaynaklarına bağımlı olacağı görülmektedir. Putin'in ilk iktidar döneminde Herman Gref'in orta ve küçük boy işletmelerin büyümesini teşvik eden politikaları ekonomik çeşitliliği getirmede yetersiz kalmıştır. 2004'te kurulan ve petrol ve

⁵²⁴Strategiya Nacionalnoi Bezopasnosti Rossiyskoi Federacii Do 2020 Goda (2020 yılına Kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi). (2009). a.g.e

⁵²⁵Moiseev, P. (2010). Toplivno Energeticheskii Kompleks Kak Komponent Nacionalnoy Bezopasnosti RF (RF Ulusal Güvenliği Bileşeni Olarak Yakıt ve Enerji Kompleksi). Cyberleninka. S.2. Web: <http://cyberleninka.ru/article/n/toplivno-energeticheskii-kompleks-kak-komponent-natsionalnoy-bezopasnosti-rf>. adresinden 1 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

doğal gaz çıkartımı ve ihracatından elde edilen paralardan oluşan İstikrar Fonu'nda biriken para akımı da sabitleştirilememiştir.⁵²⁶

Kasım 2009 konuşmasında Medvedev, Rus ekonomisinin büyük oranda Sovyetler Birliği'nden kalan yakıt ve enerji kompleksleri vasıtası ile büyüme sağlayabildiğini ve önceki yıllarda planlanan ekonominin çeşitlendirilmesinin sağlanamadığını vurgulamıştır.⁵²⁷ Dünya ekonomik krizi ile denkleşen Medvedev'in Cumhurbaşkanlığı dönemi sırasında devlet şirketlerinin enerji sektöründeki tekellik durumunun azaltılması reformları yapılmasına rağmen Rus enerji sektöründeki statükoyu yeterli derecede değiştirememiştir.

2015 yılına gelince Rus ekonomisini olumsuz etkileyen olguların en önemlileri Ukrayna Krizi sonucu Batı devletleri tarafından uygulanan ekonomik yaptırım paketleri ve Rus Federe Bütçesi'nin %45'ini teşkil eden hidrokarbon enerji kaynakları için belirlenen uluslararası fiyatın çok düşük seviyeye düşmesi olmuştur.⁵²⁸ Bu verileri değerlendirirken dikkat edilmesi gereken nokta petrol ve doğal gaz ihracatından elde edilen gelirin önceki yıl gibi bütçenin %50'sini değil %45'ini teşkil etmesinin RF ekonomisinin çeşitlendiğini göstermemesidir. Petrol ve doğal gaz gelirinin payının azalmasının en önemli sebebi birtakım gelişmeler sonucu uluslararası petrol fiyatının düşmesiyle beraber enerji sektöründen gelen gelirlerin azalması olmuştur.

4.6.1. Temel Senaryo

Rusya'nın 2040 yılına kadarki Çin'e karşı enerji stratejisinin alacağı şeklin belirlenebilmesi için öncelikle uluslararası enerji piyasasının gelişim seyrininirdlenmesigerekmektedir. Uluslararası enerji piyasasının alacağı şekil ile ilgili birkaç kurum tarafından yıllık çalışmalar yayınlanmaktadır. Rusya'nın da parçası olduğu uluslararası enerji piyasasının gelecek 25 yıl içinde izleyeceği gelişim seyrinin daha doğru tarif edilebilmesi için bu kaynaklara başvurulacaktır.

⁵²⁶Diversifying Russia, Harnessing Regional Diversity. European Bank For Reconstruction and Development, S.4. Web:<http://www.ebrd.com/news/publications/special-reports/diversifying-russia.html> adresinden 3 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵²⁷Pan, P. (2009). Medvedev Calls for Economic Changes. The Washington Post. Web:<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/11/12/AR2009111208913.html> adresinden 3 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵²⁸Cbonds Financial Information. Share of Oil and Gas Revenues in Russian Budget in First Half of 2015 Downto 45% - PM Medvedev. Web: <http://cbonds.com/news/item/792935> adresinden 3 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

Temel senaryoda, değişkenleri sadece enerji sektörüne ait bileşenler ile sınırlı tutmak için teknolojinin gelişim düzeyini, devletlerin ve başka enerji aktörlerinin takip ettikleri enerji stratejilerini, demografik yapılarını ve devletlerin GSYH'lerinin gelişim oranlarını sabit tutmaya özen gösterilecektir. Burada Rus Bilimler Akademisi'nin parçası olan Enerji Araştırma Enstitüsü tarafından 2014 yılında hazırlanan “2040 Yılına Kadarki Rusya'nın ve Dünyanın Enerjisinin Gelişmesi Öngörüsü (Öngörü 2014)” belgesindeki veriler alınmıştır. Teknolojiye gelince, sadece günümüzde kullanılan ve deneyimi geçenler göz önünde bulundurulmuştur. Buna ek olarak yeni teknolojilerin da enerji üretimine, işletimine ve nakliyatına entegre edileceği öngörülmüştür. Sabit kabuledilen bir başka değişken de uluslararası enerji aktörlerinin enerji stratejisi önceliklerinin günümüzdekine benzer olacağıdır. Ayrıca, Rusya'nın ve Çin'in son enerji strateji belgelerinde belirtilen önceliklere de dikkat edeceği kabul edilmiştir. Dünya nüfusu yıllık ortalama %0.9 büyüdüğünden, 2040 yılında dünya nüfusunun 9 milyar kişi olacağı kabul edilecektir. En son olarak, dünyadaki yıllık ortalama GSYH büyümesi %3.5 olduğundan 2040 yılında GSYH'nin 2010 yılının büyüklüğünün 2.8 katını oluşturacağı kabul edilmiştir.⁵²⁹

Rus enerji stratejisinin hazırlanma aşamasında yabancı kaynaklara göre Rus Bilimler Akademisi'nin parçası olan Enerji Araştırma Enstitüsü tarafından sağlanan bilgilere daha çok önem verilmiştir. Bundan dolayı 2040 yılına kadarki uluslararası enerji piyasasında gerçekleşecek olası gelişmeler incelenirken Öngörü 2014'e büyük önem verildi. Öngörü 2014'e göre 2010-2040 yılları arasında dünyadaki başlıca enerji tüketimi yıllık ortalama %1.3 büyüyerek 2040 yılında enerji tüketimi 2010 yılına göre %46 büyümüş olacaktır.⁵³⁰ Enerji Araştırma Enstitüsü tarafından yayımlanan aynı konudaki önceki belgelere göre, Öngörü 2014 daha büyük enerji tüketim seviyelerini sunmaktadır. Bu artış, 2008 Ekonomik Krizi sonrası 2011'de, ekonomik büyümenin beklenenden yüksek sayıları göstermesinin sonucudur.⁵³¹

⁵²⁹İnstitut Energeticheskiih İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisinin Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). Prognoz Razvitiia Energetiki Mira i Rossii Do 2040 Goda (Dünya ve Rusya Enerji Gelişiminin 2040 yılına Kadarki Tahminleri). Moskova: Analiticheskii Centr Pri Pravitelstve Rossiiskoi Federacii (Rusya Federasyonu Hükümeti Altındaki Analitik Araştırmalar Merkezi), s.5. Web:https://www.eriras.ru/files/forecast_2040.pdf, adresinden 13 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵³⁰İnstitut Energeticheskiih İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisinin Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.17.

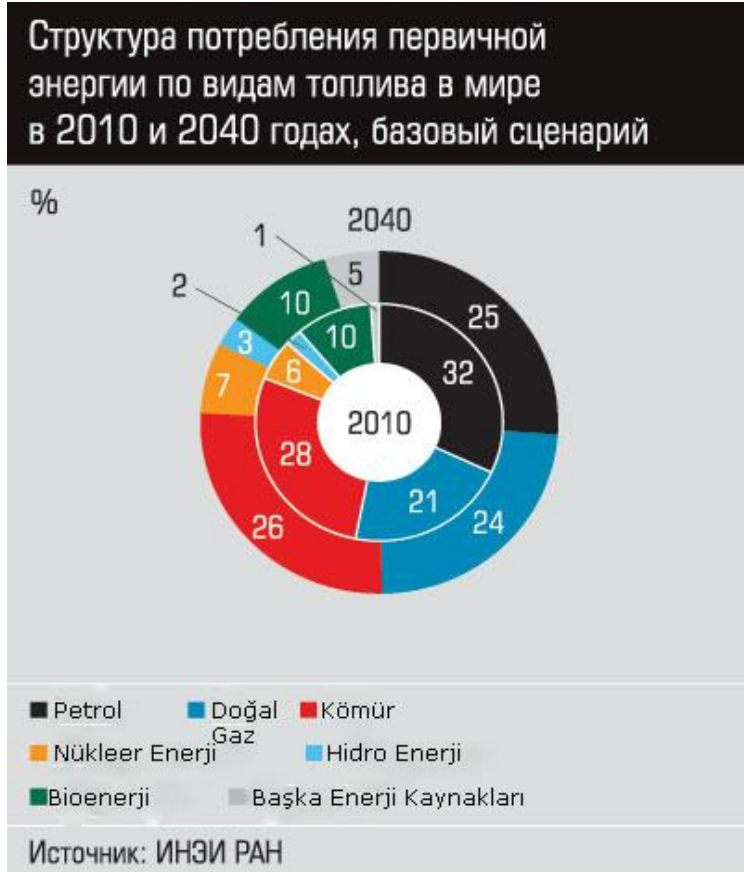
⁵³¹Makarov, A., Mitrova, T., Kulagin, V. Pervyi Rossiyskiy Prognoz Razvitiya Mirovoi Energetiki v Aprele Predstavili İNEİ i REA (Rusya'nın Küresel Enerji Gelişiminin İlk Tahminlerini İNEİ ve REA Nisanda Sundu), s.2. Web:<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Emj5CzI0AccJ:www.ras.ru/FStorage/Download.as>

Bu dönemde dünyadaki enerji tüketiminin yoğunlaştığı bölgeler, ekonomisi büyüme gösteren, gelişmekte olan ülkelere kaymış oldu. Öngörü 2014'e göre gelişen ülkeler ise enerji tasarrufunu öngören enerji politikaları kullanmaları sonucu enerji tüketimlerini 2040 yılına sadece %4.6 arttıracaklardır. Gelişen ülkelerin enerji tüketimindeki bu büyüme 2030 yılına kadar gerçekleşecek ve bundan sonraki dönemde 2030'daki düzeyde sabit kalacaktır. Günümüzde ABD ile neredeyse aynı miktardaki enerji tüketen Çin, 2040 yılında ABD enerji piyasasının iki katını oluşturacaktır. Çin enerji tüketiminin büyümesinin en büyük bölümü ilk on yıllığa denk gelir ve enerji tüketiminin büyüme oranısı giderek azalma eğilimi gösterecektir. Eğer 2015 yılında enerji tüketiminin büyüme oranı Çin'de yıllık %10 ise, 2040'ta %1'e düşecektir. 2025'ten sonra enerji talebinin merkezi olarak Asya'da Hindistan (enerji tüketiminde yıllık ortalama artış %2.8) ve Doğu Asya öne çıkacaktır. Gelişmekte olan başka ülkelerin enerji tüketimindeki artış 2040 yılında 2015 yılına ait verilerin 1.5 katını oluşturmalarına rağmen bu ülkeler dünyadaki enerji tüketim oranındaki artışın sadece %30'unu oluşturacaklardır. Ayrıca Ortadoğu ile Afrika büyük enerji tüketim bölgelerine dönüşeceklerdir.⁵³²

Başlıca enerji kaynaklarının her birinin talebine olan değişmelere gelince Öngörü 2014'e göre 2010 ve 2040 yılları arasında petrole olan talep %19, kömüre %36 (2020 yılına kadar en yüksekbüyüme dönemi), doğal gazı %64, nükleer enerjiye %72 ve en son olarak da yenilenebilir enerji kaynaklarına olan talepte olan büyüme %92 olacaktır.

px%3Fid%3D2da23a60-77b3-4a10-9bb1-91f054b9d66e+&cd=1&hl=ru&ct=clnk adresinden 17 Haziran 2016'da alınmıştır.

⁵³²İnstitut Energeticheskii İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisinin Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.19

Şekil 4.9. 2010 ve 2014 Yılları Arasında Başlıca Enerji Kaynaklarına Olan Talep⁵³³

Enerji kaynaklarına olan talebin yukarıdaki şekilde olmasının ana sebepleri 2008-2011 yıllarında süren ekonomik kriz sonrası gelişmiş devletlerin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikalarını arttırmaları olmuştur. Bu politikalar bir taraftan enerji ortaklarının farklılaştırılması diğer taraftan da enerji kaynağının çeşitlendirilmesi olmuştur. Enerji Araştırma Enstitüsü'nün verdiği bilgilere göre dünyada tüketilen enerji kaynakları farklılaşma eğilimini gösterecek ve enerji piyasasındaki belli bir enerji türünün üstünlüğü kaybolacaktır. 2040 yılında yer altından çıkartılan enerji kaynaklarının payı, toplam tüketilen enerjinin %76'sını oluşturması beklenmektedir.⁵³⁴

Enerji Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanan Öngörü 2013'e göre başlıca enerji kaynaklarının arasındaki petrol ve doğal gazın toplu payı azalmayacaktır. Ancak, petrolün başlıca enerji kaynakları arasındaki payının %26'ya düşeceği ve doğal gazın tam tersine

⁵³³İmamutdinov, İ. (2014). Za Neftyanuiu İglu PridetsyaPoborotsya (Petrol Bağımlılığı İçin Mücadele (Etmesi) Gerekecek). Web: <http://expert.ru/expert/2014/21/za-neftyanuyu-iglu-pridetsya-poborotsya/media/238777/>.Adresinden 17 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵³⁴İnstitut Energeticheskikh İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisinin Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.20

kullanımının artacağı beklenmektedir. Ayrıca petrol ile beraber kömürün de kullanımı azalacaktır. Bu görünüşün en büyük sebebinin çevre meselesi olacağı beklenmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, kullanılan teknolojinin ucuzlaması, devlet desteği ve rekabetin artışı sonucu en büyük artış göstereceği beklenmektedir. 2040 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarının payının, hidroenerji hariç dünyadaki toplam kullanılan enerjinin %14.7'sini oluşturması öngörülmektedir. Atom enerjisi de 2010 verilerine nazaran %18'lik bir büyüme gösterecektir.⁵³⁵

Öngörü 2014'te ülkenin gelişme düzeyine göre kullanılan enerji türü değişecektir. Gelişmiş ülkelerde petrol ve kömürün kullanımı azalıp doğal gaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması öngörülmektedir. Gelişmekte olan Asya ülkelerine gelince; onlarda tüm enerji kaynaklarına olan talebin giderek artacağı beklenmektedir. Afrika ve Ortadoğu da hidrokarbon enerji kaynaklarını ve biyoenerji kaynaklarını daha çok tüketeceklerdir.⁵³⁶

Rusya Federasyonu'na gelince; 2008 ve 2015 yılları arasındaki uluslararası gelişmeler yönetimin, Sovyetlerin yıkılması sonrasında takip ettiği dış politikasına değişimler getireceği beklenmektedir. 2008 Ekonomik Krizi, Ukrayna Krizi, Batı tarafından uygulanan yaptırımlar, Suriye Krizi ve uluslararası enerji piyasasında hidrokarbon enerji kaynaklarına olan fiyatın düşüşüne benzeyen gelişmeler Rus dış politikasının U dönüşü yapmasına yetersiz olsa da Kremlin'in Batı eğilimli dış politika anlayışını bir daha gözden geçirmeye ittiği kesindir.

Ukrayna Krizi ortaya çıktığında Kremlin'de Batı ile uzayan bir karşı karşıya gelmenin olacağı beklenmiyordu. Ancak, yaptırımlar söz konusu olup uygulanmaya başladıktan sonra Rusya'nın teknoloji, sermaye ve enerji ihracatı yönünden tamamen Batı'ya bağımlılığının düzeyi açık ortaya çıktı. Ekonomik ve siyasi yaptırımların getireceği sonuçları hesaplamak için Kremlin tarafından yapılan çalışmalarda Kuzey Kore'den İran'a kadar Batı yaptırımlarına tabi olan devletler incelendikten sonra bu şekildeki dış baskıya

⁵³⁵İnstitut Energeticheskikh İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisinin Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.20

⁵³⁶İnstitut Energeticheskikh İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisinin Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.21

karşı Rusya'ya güçlü bir ortak gerekeceği anlaşılmıştır.⁵³⁷ Stratejik ve ekonomik açıdan Rusya'ya güçlü ortak olabilecek potansiyeli taşıyan en uygun devlet Çin'dir.

Ulusal güvenlik stratejisinde ekonomik güvenliğin ele alındığı başlıkta enerji kaynaklarına olan bağımlılık Rusya'nın ulusal güvenliğine yönelik tehdit olarak görülürken, diğer taraftan Rus enerji şirketlerinin dış piyasadaki rekabet kapasitelerinin güçlendirilmesi gerektiği devurgulanmıştır. Belgede, enerji sektörünü ilgilendiren reformlardan en önemlileri olarak iç talebi karşılayacak enerji taşıyıcılarının uluslararası standarttakiler ile yenilenmesi, ulusal enerji şirketlerinin verimliliğinin, rekabet gücünün ve tasarruf kapasitelerinin yükseltilmesi, stratejik amaçlar için enerji kaynaklarının depolanması ve enerji kaynaklarının üretiminde kullanılan teknolojinin sürekli geliştirilerek yenilenmesi gösterilmiştir.⁵³⁸ Rusya'nın enerji güvenliğini sağlayacak dış enerji politikasının öncelikleri olarak yakıt ve enerji kompleksinde olan devlet yönetiminin verimliliğinin yükseltilmesi, dış tüketicilerin kesintisiz enerji kaynakları ile sağlanması, teknolojik açıdan bağımsızlığın sağlanması ve enerji kaynaklarının işletilmesinin geliştirilmesi belirtilmiştir. Mayıs 2014'te başlayan ekonomik ve siyasi yaptırımların önünün alınmasına veya etkilerinin azaltılmasına özel önem verilmiştir. Ukrayna Krizi'nden sonra ABD ve AB ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımların ekonomik olmaktan ziyade siyasi bir amaç taşıdığı belirtildikten sonra bu yaptırımların enerji sektörüne olan olumsuz etkileri değerlendirilip buna karşı dış enerji politikasının geliştirilmesi gerektiği açıklanmıştır.⁵³⁹

Rusya'nın ulusal çıkarlarını, ulusal stratejik önceliklerini, dış ve iç politika amaçlarını ve ulusal güvenliği sağlayacak tedbirleri belirleyen stratejik dokümanı olan Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne bakıldığında, ABD ve onun müttefiklerinin uluslararası alandaki üstünlüklerini korumak için Rusya'ya karşı yürüttükleri politika Rusya Federasyonu için dış politika tehditlerinin en önemlisi olarak

⁵³⁷Gabuev, A. (2016). FriendsWith Benefits? Russian-Chinese Relations After Ukraine Crisis. Carnegie Moscow Center. Web:<http://carnegie.ru/publications/?fa=63953> adresinden 29 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵³⁸Rossiiskaia Gazeta (Rusya Gazetesi). (2015). Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federacii Ot 31 Dekabrya 2015 Goda N 683 "O strategii Nacionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federacii" (31 Aralık 2015 Yılı 683 Numaralı "Rusya Federasyonun Ulusal Güvenliği Stratejisi Hakkındaki" Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Bildirisi). Web:<https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> adresinden 29 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵³⁹KonsultantPlus. Ukaz Prezidenta RF Ot 31.12.2015 N 683 "O Strategii Nacionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federacii" (31.12.2015 tarihli 683 Numaralı "Rusya Federasyonun Ulusal Güvenliği Stratejisi Hakkındaki" Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Bildirisi).. Web:http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191669/54a851342ef1c70bf500bbd3d8b924cc2f8b3b1b/a adresinden 30 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

görülmüştür. Kremlin'e göre bu ülkelerin yürüttükleri politikalar Rusya'ya siyasi, ekonomik ve askeri baskı uygulayarak uluslararası alandaki etkisini sınırlamak amacı taşımaktadırlar. Rusya'nın güvenlik stratejisinin Putin Doktrini ile birçok açıdan kesiştiği görülmektedir. Örnek verilecek olursa; çok kutuplu dünya düzeninin gerektiğini savunan Putin Doktrini'nde olduğu gibi Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi de "iki kutuplu uluslararası sistemin günümüzdeki problem ve tehditleri çözmeye yetmeyeceğini" savunmaktadır.

Amerikan Cumhurbaşkanı doktrinlerinden farklı olarak Rusya'nın uluslararası doktrinleri genellikle Batı medyası tarafından propaganda şeklinde değerlendirilip dikkate alınmamaktadırlar. Ancak, Rusya, 1990'lardan sonra da Sovyetler döneminde de ideolojik demeçlerden farklı olarak jeopolitiğe gelince gayet açık ve net amaçlar belirlemişlerdir.⁵⁴⁰ Putin Doktrini gözden geçirildiğinde çalışmanın Rusya'nın stratejik ve ekonomik güç merkezi düzeyine yükseltmenin hesaplaması olduğu görülmektedir. 2008'de Rus medyasında açıklanan Putin Doktrini içinde SSCB'ye karşı direnme amacı ile kurulan NATO'nun Sovyetlerin dağılmasına rağmen yayılmaya devam etmesi ve ABD'nin dış politikasına karşı eleştirileri bulunmaktadır. Buna ek olarak, doktrinde, Rusya'nın dış baskıya karşı direnebilmesi için stratejik önem taşıyan enerji sektörünün zorlayıcı mekanizmalar geliştirmesi gerektiği savunulmuştur.⁵⁴¹

2015 yılından sonra Rusya'nın Çin'e karşı geliştireceği enerji stratejisi tarif edilmeye çalışılırken günümüzdeki ve önceki yıllardaki Rus enerji siyasasının iyi anlaşılması şarttır. 2000'li yıllardan başlayıp Rus iktidarında Putin'in önderliğindeki Birleşik Rusya siyasi partisinin oturması ve Mayıs 2016 tarihlerinde VCIOM tarafından yapılan anket çalışmalarına göre halkın %47.4'ünün iktidar partisini desteklemeleri Rusya Federasyonu'nun stratejik planlamalarının hazırlanmasının büyük oranda Putin ile aynı görüşü paylaşanlar tarafından gerçekleşeceği öngörülmektedir.⁵⁴² Bu varsayımı temel

⁵⁴⁰ Golucci, L. (2015). The Putin Doctrine in Action. The Weekly Standard. Web: <http://www.weeklystandard.com/the-putin-doctrine-in-action/article/1036791> adresinden 1 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁴¹ Zholkver, N. (2014). V Chem Sut Doktriny Putina? (Putin Doktrininin Özü Nedir?). Deutsche Welle. Web: <http://www.dw.com/ru/%D0%B2-%D1%87%D0%B5%D0%BC-%D1%81%D1%83%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%8B-%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0/a-17738291> adresinden 1 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁴² Astapkovich, V. (2016). Opros: "Edinaia Rossiia" Polzuetsya Naibolshei Podderzhkoi U Rossiian (Anket: "Birleşik Rusya (Edinaya Rossiya) Ruslar Arasında Büyük Desteğe Sahiptir"). RiaNovosti. Web: <http://ria.ru/politics/20160506/1427597007.html> adresinden 3 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

olarak, Rus enerji stratejinin alacağı şeklin genel çerçevelerini, Putin'in devlet yönetimindeki kullandığı stratejileri değerlendirip belirlemek mümkün olabilir.

İgorDanchenko ve CliffordGaddy'nin 2006'da gerçekleştirdikleri çalışmada Putin'in devlet yönetimini belli bazı prensipler üzerine kurduğu belirtilmiştir. İgorDanchenko'ya göre Vladimir Putin'in ve genel olarak Rus siyasi elitinin bilinçaltında SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında ve SSCB'nin dağılması ile Rusya'nın büyük şehirlerinde başlayan açlık krizlerinde insanların yiyecek bulamadıkları ölmeleri büyük iz bırakmıştır. Rus tarihi eserlerinde sürekli tekrarlanagelen bu türlü krizler halk tarafından da paylaşılmaktadır. Sonuç olarak, Putin'e göre "Rusya'nın hayatta kalmasının ve sonrasında zenginleşip gelişmesinin en üst garantisi doğal kaynaklardır. Doğal kaynaklar Rusya'nın hayatta kalması ve güvenliği için temel teşkil ettiklerinden sürekli stratejik amaçlı depolanmış olmalıdırlar."⁵⁴³

Temel gıdaların yetersizliğinin yaşandığı dönemde Moskova Belediye Başkanı Yardımcısı YuriLuzhkov'un teşebbüsü sonucu Polonya şirketleri ile 1.5 milyar metre küp doğal gazın patates ve elma karşılığında takası yapılmıştır. Ancak, Polonya şirketleri tarafından anlaşmanın doğru bir şekilde gerçekleştirilmemesi ve Sobchak-Putin idaresi altında Saint Petersburg şehrinin payının olduğu kumarhane olayları Putin için ikinci büyük bir ders olmuştur. Danchenko'ya göre Putin'in buradan çıkarttığı ders özel şirketlerin güvenilemez olmasıdır. Putin'e göre Rusya için stratejik önem taşıyan doğal kaynaklarının çıkartılması, işletimi ve pazarlanmasında pazar ekonomisi ile beraber devlet kontrolü olmalıdır.⁵⁴⁴Kısacası, Putin'in ekonomik düşüncesinin merkezini stratejik sektörlerde, kâr maksimizasyonu ile beraber devlet çıkarlarını ilerleten, dikey birleşmiş sisteme sahip şirketleri yaratmak olmuştur.⁵⁴⁵ Rusya'nın enerji stratejisindeki bu eğilimin 2040 yılına kadar da devam edeceği beklenmektedir.

2016 yılına kadar yürütülen Rusya'nın enerji stratejisinin Putin Doktrini ile birçok açıdan uyduğu görülmektedir. İgorDanchenko'nun Putin'in devlet yönetim prensipleri

⁵⁴³Danchenko, İ., Gaddy, C. (2006). The Mystery of the Vladimir Putin Dissertation, s.4. Web:<http://www.brookings.edu/~media/events/2006/3/30putin-dissertation/putin-dissertation-event-remarks-with-slides.pdf>. adresinden 3 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁴⁴Danchenko, İ.,Gaddy, C. (2006). s.g.e, s.6.

⁵⁴⁵World Freedom Foundation. (2015). Vladimir Putin-Direct Speech Without Cuts-Russian Strategy For Winning the Geopolitical Game, s.45.

hakkındaki görüşü ile 2000’li yıllardan 2015’e kadar uygulanan Rus enerji stratejisinin aşağıdaki noktalarda birleştiğini görülmektedir:

1. Hidrokarbon enerji kaynakları Rusya Federasyonu’nun ekonomik güvenliğinin garantisidir;
2. Enerji kaynakları devlet güvenliğine katkısının verimliliğinin artması için devlet kontrolüne tabi ve dikey birleşmiş sisteme sahip şirketler tarafından işletilmelidir;
3. Enerji şirketlerinin amaçları kâr maksimizasyonunun yanında Rusya Federasyonu’nun ulusal çıkarlarını ilerletmeye katkı sunmalıdır.⁵⁴⁶

Rusya’nın enerji stratejisindeki Çin’in yerini Doğu Vektörü çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Enerji stratejisindeki Doğu Vektör gelişimini Avrupa ve ABD ile ilişkilerinin soğumasına veya Avrupa pazarına olan bağımlılığın açık olarak ortaya çıkmasına cevap olarak sürdürüldüğünü öne sürmek yanlış olacaktır.⁵⁴⁷ Sürekli enerjiye olan talebin arttığı dünyada kendisinin enerji talebi açısından lider durumuna geçeceği beklenen Çin’e ve genel olarak Asya Pasifik ülkelerine Rusya’nın açılmak istemesi doğaldır.⁵⁴⁸

Ulusal güvenlik anlayışının şeklinin gelecek 25 yıldaki ile aynı seyri izleyeceği kabul edildiğinde yakıt ve enerji kompleksiyle ilgili Rusya’nın önceki yıllardan çıkartmış olduğu dersler çerçevesinde enerji politikasını geliştireceği beklenmektedir. Rusya’nın 2035’e Kadarki Enerji Stratejisi’ne (ES 2035) bakıldığında hidrokarbon enerji kaynaklarının ihracatının en az 2050’nci yıla kadar süreceği beklenmektedir.⁵⁴⁹ Rusya’nın yeterli derecede hidrokarbon enerji kaynaklarının ihracatından gelen paraya olan bağımsızlığını sağlayamadığından, ekonominin istikrarı için enerjiye aç Doğu ve Güneydoğu Asya pazarlarına entegre olmak istemektedir.

⁵⁴⁶Balzer, H. (2005). The Putin Thesis and Russian Energy Policy, s. 214-217. Web: https://www.researchgate.net/publication/250171761_The_Putin_Thesis_and_Russian_Energy_Policy adresinde 4 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁴⁷TEK Rossii. (2012). Mejdunarodnaia Konferenciia “Vostochnyi Vektor V Energeticheskoi Strategii Rossii” (“Rusya Enerji Stratejisinin Doğu Vektörü” Uluslararası Konferansı). Web: <http://www.mief-tek.com/825.php> adresinden 29 Haziran 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁴⁸İnstitut Energeticheskikh İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisinin Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.18

⁵⁴⁹*Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2035Goda (2035 yılına Kadarki Dönem İçin Rusya’nın Enerji Stratejisi)*.(2013). İnstitut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi İnstitüsü), s.6.

Geçtiğimiz on beş yılda birçok uluslararası ilişkiler uzmanının dikkatini iki gelişme çekmiştir. Birincisi, büyük enerji talebi olan Çin'in küresel, ekonomik ve siyasi güç olarak ortaya çıkması. İkincisi de Rusya'nın uluslararası "satranç tahtasına" petro-güç olarak dönmesi. Çin'in Rusya açısından enerji ortağı olma cazibesi çok yüksektir. Son verilere göre dünyanın ikinci büyük⁵⁵⁰ ve dinamik büyüyen ekonomisine sahip olan Çin (İMF tarafından hazırlanan öngörü raporuna göre 2016'da GSYH'si %6.3 büyüme gösterecektir)⁵⁵¹2015'te günlük 12 milyon varil üstünde petrol tüketmiştir.⁵⁵²Rusya'nın enerji ortağı olması nakliyat güvenliği açısından Çin'e Ortadoğu ve Afrika'dan gelen petrol kaynaklarına göre stratejik avantaj sağlamasına rağmen iki ülke arasında Rusya ile AB enerji ilişkileri düzeyindeki ilişkilerin gelişmesi yakın gelecekte imkânsız görünmektedir.⁵⁵³

Rusya ile Çin'in siyasi, ekonomik ve en önemlisi jeopolitik öncelikler açısından büyük farklara sahip olduklarından iki ülke arasındaki ilişkiler güvensizlik ve çelişkilerle doludur. Guillaume Mascotto'ta göre:

“Paylaştıkları ortak çıkarların olmasına ve ortalarında var olankarşılıklı bağımlılığa rağmen Rusya ile Çin enerji güvenliği hakkında çatışmalı anlayışlara sahiplerdir. Bu yüzden, karşılıklı enerji bağımlılığı tehdit olarak değerlendirilerek enerji işbirliğine engel teşkil etmektedir. Burada Rusya'nın amacı karşılıklı bağımlılığı Çin enerji talebinin büyük payını karşılamayı garanti altına alma ile kendi çıkarları için kullanmak iken Çin'in amacı enerji arzı kaynaklarını çeşitlendirme vasıtasıyla bu bağımlılıktan kurtulmaktır. Rusya dış enerji talebine olan bağımlılıktan kurtulmak için ve dış enerji piyasalarını şekillendirebilmek için müşterilerinin davranışlarını manipüle etme enerji stratejisini yürütmektedir.”⁵⁵⁴

⁵⁵⁰CNN Money. (2016). World's Largest Economies. Web:http://money.cnn.com/news/economy/world_economies_gdp/adresinden 5 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵¹International Monetary Fund. (2016). World Economic Outlook Update January 2016, Subdued Demand, Diminished Prospects. Web:<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/update/01/> adresinden 6 Temmuz 2016 tarihinde ulaşılmıştır.

⁵⁵²International Energy Agency. (2016). Oil Market Report 13 July 2016. Web:<https://www.iea.org/oilmarketreport/omrpublic/currentreport/#Demand>>adresinden 15 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵³Mahin, A. (2012). Energeticheskaia Strategiia Kitaia (Çin Enerji Stratejisi). Rossiiskii Sovet Po Mezhdunarodnym Delam (Rusya'nın Uluslararası İş Konseyi). Web:http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=489#top-content>adresinden 15 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵⁴Mascotto, G. (2010). Demystifying Russia's Energy Strategy toward China: Strategic Manipulation or Unwitting Vulnerability?, s.6. Web:http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/MascottoG_Russia2010.pdfadresinden 15 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

Hirschman, ulusal güç ve dış ticaret ile ilgili çalışmasında başka bir devletin davranışlarını manipüle etmenin inceliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- 1) Başka devletlerin davranışını etkileyebilmek için etkileyen devletin ekonomisi etkilenen devletin ekonomisine göre büyük olmalıdır,
- 2) Etkileyen devletin dış ticaretinde etkilenen devletin payı etkilenen devletin dış ticaretindeki etkileyen devletin payına göre daha düşük olmalıdır.⁵⁵⁵

Bloomberg Haber Ajansında yayınlanan Amerikan Tarım Departmanı'nın hazırladığı rapora göre Çin ekonomisi 2030 yılında dünyada GSYH büyüklüğüne göre 22.2 trilyon dolar ile ikinci sıradayken Rusya 2.4 trilyon dolar ile onuncu sırada yer almaktadır.⁵⁵⁶Rusya'nın dış ticaretinde Çin'in payı 2013 verilerine göre %10.6'yı oluşturmuştur.⁵⁵⁷2016 tarihinde yayınlanan verilere göre Çin dış ticaretinde ortakları arasında Rusya on altıncı sırada yer almıştır.⁵⁵⁸Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın dış politikada enerji kolunu Çin'i manipüle etme aracı olarak kullanması imkânsız görünmektedir.

Çin'in de içinde yer aldığı Doğu Asya ve Asya Pasifik ülkelerine yönelik Rus enerji stratejisi belgelerine bakıldığında, Rusya için stratejik önem taşıyan amaçların başında büyük enerji talebine sahip olan bu bölgede AB ile geliştirilen enerji ilişkilerine benzeyen bir yapı kurmak olduğu görülmektedir.⁵⁵⁹Avrupa'ya ihraç edilen petrol ve doğal gazın çoğunun Batı Sibirya ve Ural'dan çıkması ve bu sahalardaki rezervlerin, Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre, %95'inin tüketilmiş olması, ekonomisinin büyük bir bölümü

⁵⁵⁵Newnham, R. (2011). "Oil Carrots and Sticks: Russia's Energy Resources As A Foreign Policy Tool". *Journal of Eurasian Studies*, s. 134-143

⁵⁵⁶Smialek, J. (2015). These Will Be the World's 20 Largest Economies in 2030. Bloomberg. Web: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-04-10/the-world-s-20-largest-economies-in-2030> adresinden 19 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵⁷Ministerstvo Ekonomicheskikh Razvitiy Rossiiskoi Federacii (Rusya Federasyonu Ekonomi Gelişim Bakanlığı). (2014). Obzory Vneshney Torgovli Rossii (Rusya'nın Dış Ticaret Yorumu). Portal Vneshneekonomicheskoi Informacii (Dış Ekonomi Bilgi Portalı). Web: http://www.ved.gov.ru/monitoring/foreign_trade_statistics/monthly_trade_russia/. adresinden 19 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵⁸Ministerstvo Ekonomicheskikh Razvitiy Rossiiskoi Federacii (Rusya Federasyonu Ekonomi Gelişim Bakanlığı). (2015). Obzor Vneshne ekonomicheskoi Deyatelnosti Kitaia Za 2015 God (Çin'in 2015 yılı İçin Dış Ekonomi(k) Faaliyetlerinin Gözlemi). Portal Vneshne ekonomicheskoi Informacii (Dış Ekonomi Bilgi Portalı). Web: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/about_cn/ved_cn/. adresinden 19 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵⁹*Energeticheskaya Strategiya Rossii Na Period Do 2035 Goda (2035 yılına Kadarki Dönem İçin Rusya Enerji Stratejisi)*. (2013). İnstitut Energeticheskoi Strategii (Enerji Stratejisi İnstitüsü), s.61.

enerji sektörüne bağlı olan Rusya'yı yeni pazarlar ve yeni petrol ve doğal gaz sahalarını işletmeye itmektedir.⁵⁶⁰ Ukrayna Krizi ile beraber ekonomik yaptırımlar ile karşılaşan Kremlin için “doğuya dönme” stratejisini gerçekleştirmek için büyük miktardaki yatırımlar gerekmektedir. 2008 Ekonomik Krizi ve düşük petrol fiyatları neticesinde Rusya'nın kredi notunun, Standart & Poor'a göre günümüz itibariyle, negatif gidişli BB+ olması dış yatırımı büyük oranda düşürmüştür.⁵⁶¹ Ekonomik ve siyasi yaptırımlar ile beraber yeni sahaları işletmek ve eski sahalarda yeniden enerji çıkarımını gerçekleştirmek için gereken teknoloji de Rusya için ulaşılamaz olmuştur. Arktik ve Doğu Sibirya'daki sahaların işletimi için gereken teknolojiyi kullanımı bu zamana kadar ABD veya Avrupa ile modernizasyon anlaşmaları ile yapılmıştır. Teknoloji yönünden ABD ile Avrupa'yı Çin ile ikame etme imkânsız olmasına rağmen Rusya'nın bu yönde çalışmalar yürüttüğünü görülmektedir.⁵⁶² Kısacası, Rusya'nın Çin'e yönelik enerji politikasının aşağıdaki dört amaç çerçevesinde gelişeceği beklenmektedir:

- 1) Çin enerji talebinin önemli bir bölümünü karşılamak;
- 2) Doğu Sibirya ve Uzakdoğu'nun ekonomik gelişimini sağlamak;
- 3) Rus enerji sektörünün modernizasyonu için Çin'den yatırım çekmek;
- 4) Ekonomik ve siyasi yaptırımlar sonucu ABD ve Avrupa'dan temin edilmesi imkânsız olan teknolojiyi Çin'den almak.

Ekonomik güvenliği doğrudan dış piyasa enerji talebine bağlı olan Rusya, son yıllarda Çin enerji talebindeki kendi payını temin etmede ilk yıllara göre büyük gelişmeler sağlayabilmiştir. ESPO projesinin gerçekleşmesi ve Sibirya Gücü 1 doğal gaz boru hattı anlaşmasının imzalanıp hayata geçirilmeye başlanması ile Rusya, Çin enerji piyasasındaki yerini büyütmektedir. ESPO vasıtasıyla taşınan petrol Rusya'yı Suudi Arabistan'dan sonra Çin'in ikinci büyük petrol ortağı haline getirmiş oldu. Gelecekte, ESPO'nun büyütülmesi sonucu Çin'e petrol taşımada lider haline gelmeyi planlayan Moskova için doğal gaz sektöründe aynı gelişme sağlanamamaktadır. Bu büyük oranda, Çin'in doğal gaz

⁵⁶⁰Energy Information Administration. (2014). Russia, s.1. Web: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>, adresinden 10 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁶¹Trading Economics. (2016). Russia, Credit Rating. Web: <http://www.tradingeconomics.com/russia/rating>>, adresinden 11 Temmuz tarihinde alınmıştır.

⁵⁶²Skalamera, M. (2015). China Can't Solve Russia's Energy Technology Trap. The Diplomat. Web: <http://thediplomat.com/2015/02/china-cannot-solve-russias-energy-technology-trap/>> adresinden 22 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

ihtiyacının %70'ini kendisinin karşılamasından ve Rusya'nın sunduğu fiyattan daha düşük alternatifleri Orta Asya'dan sağlayabilmesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁶³

Kremlin, Çin'in enerji pazarında en büyük aktör olabilmek için Rusya'nın ulusal çıkarları ile beraber karşı tarafın da reddedemeyeceği bir çözüm üretmelidir. Çin, dünyadaki en büyük enerji tüketen ülke olarak dış enerji siyasasını "dengeleme sistemi" üzerine oturtmuştur. Dengeleme sisteminin mantığı ise herhangi bir siyasi veya jeopolitik güce bağımlı kalmamaktır. Enerji güvenliğinin ulusal güvenlik ile aynı anlama geldiğine inanan Çin, dış ilişkilerini de enerji ortaklarını farklılaştırma siyaseti üzerine kurmuştur.⁵⁶⁴

Çin'in enerji kaynakları tedarikçilerini çeşitlendirme politikası özel olarak Kuzey Afrika ve Basra Körfez'i ülkelerinin istikrarsızlıklarına karşı tedbir amacı gütmektedir. Rusya ile artan enerji ilişkileri bu dengeleme politikası üzerine oturtulmuştur. Rusya'dan tedarik edilen petrol ve doğal gaz Ortadoğu'dan elde edilen hidrokarbon enerji kaynaklarına göre daha düşük maliyetli olacaktır. Buna ek olarak, Rusya'nın coğrafik yakınlığı Çin'in son yıllarda kurmaya çalıştığı bölgesel enerji güvenliği sistemini hayata geçirmeyi mümkün kılacaktır.⁵⁶⁵

Çin'in bu politikasını göz önünde bulundurarak Rusya'nın da aynı özellikleri taşıyan dış enerji politikasını geliştirme çabasında olduğu görülmektedir. Ancak, iki ülke arasındaki fark şudur: Rusya'nın enerji ortaklarını çeşitlendirme politikasını petrol ve doğal gaz talebini garanti etmek için üretmesindedir. Rusya, en büyük enerji ortağı olan Avrupa'ya petrol ve doğal gazı boru hatları vasıtasıyla taşımaktadır. Uzun vadede taşıma maliyetini oldukça azaltan bu yöntemin birkaç olumsuz yönü debulunmaktadır. İlk başta, boru hatları büyük miktardaki yatırımları gerektirmektedir. İkinci olarak, enerji ticareti yapılan ülke ile olası anlaşmazlıklarda boru hatlarını maliyetsiz şekilde başka yere taşıma imkânı bulunmamaktadır. Avrupa'nın Rusya'ya alternatifleri aramaya başlaması ile Rus doğal gazına ve petrolüne olan talebindüşüşü, yeni pazarları bulmanın ve bu pazarlara yerleşmenin ne kadar maliyetli bir iş olduğunu son yıllardaki gelişmeler göstermiştir. Çin'e

⁵⁶³Jakobowski, J. (2016). a.g.e

⁵⁶⁴Jinmin Jibao. (2013). V Kitae Osushestvlyatsya Diversifikaciya Kanalov Nefti i Gaza (Çin'de Petrol ve Doğal Kanalları Çeşitlendirilmesi Gerçekleşmekte). Web:<http://russian.people.com.cn/95181/8298018.html>.adresinden 23 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁶⁵Mahin, A. (2012). Energeticheskaia Strategiia Kitaia (Çin Enerji Stratejisi). Rossiiskii Sovet Po Mezhdunarodnym Delam (Rusya Uluslararası İşler Konseyi). Web:http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=489#top-content>adresinden 24 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

enerji pazarındaki enerji talebini garanti etme hedefinin peşinde olan Rusya'nın Çin ile yaptığı son en büyük iki enerji projesinde değerleştirmeye çalıştığı görülmektedir. ESPO'nun müzakere sürecinin uzamasının en büyük sebebi petrol boru hattının geçeceği yerin belirlenmesi olmuştur.⁵⁶⁶ Avrupa senaryosunun tekrarlanmasını istemeyen Rusya, Çin'in ortaya sunduğu plana alternatiflerini üreterek tüm Asya Pasifik pazarına erişimi olan boru hattı projesini gerçekleştirmiştir.

Rusya'nın da Çin'e yönelik enerji stratejisi enerji talebini çeşitlendirme yönünden Çin dış enerji politikasına benzer bir şekil alacağı beklenmektedir. Rusya uluslararası enerji pazarına erişimini devlet kontrolü altında olan enerji şirketleri vasıtası ile sağlamaktadır. Önceden belirtildiği gibi Putin İktidarı Rus enerji sektörünü dikey birleşmiş sisteme sahip, devlet kontrolü altında olan enerji şirketlerine bağlamıştır. Tüm dış enerji ilişkilerinin bu şirketler vasıtası ile yapılması enerji kaynaklarının son tüketiciye gelene kadar manipüle edilebileceğini öngörmüştür. Bunun örneği Gazprom'un İtalya'daki Chevron satın alımıdır.⁵⁶⁷ Ancak, Rus enerji şirketleri, dış enerji piyasasında petrol ve doğal gazın arıtılması ve dağıtılmasını gerçekleştiren şirketleri ekonomik büyüme ve yüksek petrol fiyatları zamanında gerçekleştirmiştir.

Çin'e karşı Avrupa ile aynı politikanın uygulanması Rusya açısından çok sayıda engelle doludur. İlk başta, Rusya'nın Çin tarafından kendisine yönelik uygulanacak enerji politikasını manipüle edebilmesi için Çin'in büyük oranda Rus enerjisine bağlı olması gerekmektedir. Öngörü 2014 tarafından sağlanan analizlere göre 2015 ve 2040 yılları arasında Çin'in toplam tükettiği petrolün %9-12'sini, 2025'te doğal gazın %6'sını ve 2040'ta %7'sini ve aynı yıllar arasında kömürün %1'ini Rusya sağlamış olacaktır.⁵⁶⁸ Bu oranların, Avrupa'nın Rusya enerjisine olan bağımlılığına bakıldığında çok düşük olduğunu görülmektedir.⁵⁶⁹ Rusya'nın enerji manipülasyonu stratejisinin geçerliliğine karşı ikinci engel ise hazır enerji kaynaklarının taşımalarını öngören tesislerin yetersiz olmasıdır. Rusya'nın Avrupa'ya uzanan enerji boru hatları Sovyetler döneminde yapılmıştır. Bu boru hatlarını kullanan Rusya için yüksek petrol fiyatları döneminde kendisine ekonomik açıdan

⁵⁶⁶Lahtovskiy, N.(2010). a.g.e. s.122

⁵⁶⁷Kovalyova, S. (2009). UPDATE 2-Russia Gazprom Neft buys Chevron assets in Italy. Web:<http://www.reuters.com/article/gazpromneft-chevron-idUSLM95028020090422>>. adresinden 24 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁶⁸İnstitut Energeticheskikh İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisi Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.109

⁵⁶⁹İnstitut Energeticheskikh İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk(Rusya Fen Bilimleri Akademisi Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.108

büyük oranda bağımlı olan ülkelerin politikalarını etkilemesi gerçekleştirilebilir nitelikte olmuştur. Bu yüzden, Rusya'nın ekonomik yönden Çin'e olan bağımlılığını ve AB'den farklı olup Çin'in tek irade olarak bağımsız bir karar alabileceği göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın gelecek 25 yılda Çin'i ekonomik refah kaynağı olarak kabul edeceği beklenmektedir.

Gelecek 25 yıl içinde hangibüyükölükte enerji talebinin Asya Pasifik ülkelerinde olacağı öngörüldüğünden, Rusya'nın en büyük enerji yatırımını bu bölgenin enerji ihtiyaçlarına yapacağı beklenmektedir. Ekonominin çeşitlendirilmesine yönelik alınan tedbirlerin fark edilir bir sonuç vermemesi Rusya'yı enerji sektöründen kaynaklanan gelirlere bağılı bırakacaktır. Doğuya Dönme Politikası çerçevesinde Rusya'nın Çin enerji talebini garanti altına alma politikası devlet destekli enerji şirketleri vasıtasıyla yapılacaktır. Ancak, Rusya'nın enerji şirketlerinin dikey birleşmiş sisteme sahip olmalarından kaynaklanan avantajlarını kullanma olanağı ortadan kalkacaktır. İki ülke arasında bu zamana kadar yaşanan enerji anlaşmazlıklarında baş aktörler Rusya tarafından Rosneft ve Gazprom, Çin tarafından ise CNPC ve CNOOC olması Rus enerji şirketlerinin Çin içinde faaliyet göstermesini engellemektedir.

Çin'in büyüyen enerji talebini garanti altına almanın bir yolu Kremlin tarafından yakın gelecekte Çin enerji şirketleri ile ortak enerji kaynaklarının çıkarımını, işletimi ve taşınmasını öngören projelerin sayısını arttırmaktır. Ekonomik ve stratejik güvenlik açısından da değerlendirildiğinde, Rusya'nın Çin enerji pazarının payını garanti altına alması Çin'i Rusya'ya bağlayacaktır. Rusya-Çin enerji ilişkilerinin gelişmesi büyük çapta kendi devlet desteklerini arkasında bulunduran enerji şirketleri tarafından yapılmaktadır. Son on yıl içinde Rusya ile Çin arasındaki enerji ilişkilerinde denge değişimi gerçekleşmiştir. Bunun en büyük nedeni dünyadaki enerji kaynaklarında olan arz artışıdır. Petrol ve bunun sonucunda doğal gaz fiyatlarının inmesine Rusya ile Avrupa ve ABD arasında çıkan karşı karşıya gelme, Pekin'e karşı Moskova'nın müzakere elinizayıflatmıştır. Yakın gelecekte (2025'e kadar) petrol fiyatlarında kesin bir artışın gerçekleşeceği beklenmediğinden Rusya bir ikilem arasında kalmaktadır. Birinci olarak, Rusya için Avrupa'ya alternatif bir Pazar bulma enerji stratejisinin en büyük amaçlarından biri olmaktadır. Güney Kore ve Japonya ile siyasi anlaşmazlıklardan dolayı bu yönde büyük bir gelişme sağlanamadığından Rusya için istenilen kapasiteye sahip sadece Çin kalmaktadır. Bununla beraber, düşük petrol fiyatları ve doğal gaz fiyatlandırılmasıyla ilgili müzakerelerdeki Çin'in aldığı tavır Rusya'yı petrol fiyatlarının yükselmesini beklemeye ittiği görülmektedir. Ancak, 2014'te iki ülke tarafından anlaşmaya varılan Sibirya Gücü projesi göz önünde

bulundurulduğunda ekonomik ve siyasi yaptırımlar ve ekonomik durgunluk nedeniyle Rusya'nın fiyatlandırma konusunda taviz vereceği beklenmektedir.

Günümüz itibariyle, doğal gaz ihtiyacının %70'ini kendisi karşılayabildiğinden ve 2016 yılının ilk yarısında sergilenen ekonominin büyüme hızında yaşanan yavaşlamadan dolayı Çin, Rusya ile yeni doğal gaz projesini, kendisi için çok iyi şartları taşımadığı takdirde, gerçekleştirmeyeceği beklenmektedir. Sibirya Gücü 2 projesi ile ilgili anlaşmaların tamamlanamamasının önemli sebeplerinden biri budur. Rusya'nın enerji stratejisinin önemli bir parçası olan Çin doğal gaz pazarına entegre olma amacı Çin ekonomisine ve uluslararası ekonomik duruma bağlı olacaktır.

Dış yatırım cazibesini kaybeden Rusya, kendi kaynaklarının çıkarımını, işletimini ve nakliyatını gerçekleştirebilmek için hem finansal yatırıma hem teknolojiye ihtiyaç duymaktadır. Enerji altyapısı SSCB'den miras olarak kaldığından teknolojik altyapının köklü bir şekilde yenilenmesi gerekmektedir. Çin'in enerji teknolojisi Batı enerji şirketleri düzeyine ulaşamamasına rağmen, kendi enerji stratejisi çerçevesinde büyük yol kat etmiş bulunmaktadır. Uluslararası enerji sektörünün üst akım enerji işletiminde varlığını sürekli arttıran Çin'e, Rusya, Batı yaptırımlarının ortadan kalkmadığı takdirde, kendi enerji kaynaklarını açacağı beklenmektedir. Bu senaryonun başlangıcını CNPC ve Sinopec'in Rosneft ve Novatek ile ortak işletim projesinde görülmektedir.⁵⁷⁰

Çizelge 4.8. Rus Enerji Çıkartımı Sektöründeki Çin Enerji Şirketlerinin Katılımı⁵⁷¹

Çin Enerji Şirketleri	Enerji Sektörü	Rus Enerji Şirketleri	Ortaklık Türü
CNPC	Petrol	Rosneft	Vostok Energy Ltd.; İrkuts'taki (Doğu Sibirya) Verkhneicherskoe ve Zapadno-Chonskoe safhalarının araştırma işlemleri
	Doğal Gaz	Novatek	Yamal-LNG projesinde %20'lik pay
Sinopec	Petrol	Rosneft	Sakhalin-3 projesinde %25,1'lik ortaklık ve Veninsky'de araştırma işlemleri
	Petrol	Rosneft	Udmurtneft şirketinde 549'luk ortaklık; yıllık 6,5 milyon ton petrol çıkartımı

⁵⁷⁰ Jakobowski, J. (2016). a.g.e.

⁵⁷¹ Jakobowski, J. (2016). a.g.e.

Rus enerji kaynaklarının Kremlin'e bağılı Rus enerji şirketleri tarafından işletilmesi gerektiği Rus enerji şirketinin merkezini oluşturmuştur. İleride bu durumun değişeceği beklenmektedir. Burada, açıklanması gereken nokta şudur: yabancı enerji şirketlerinin Rus enerji sektöründeki paylarıyla ilgili Rus enerji siyasasının tamamen değişeceği ileri sürülmemektedir. Daha gerçekçi olan gelişme Larsson'un belirttiği gibi, Putin'in yabancı enerji şirketlerinin Rus enerji şirketlerindeki paylarına koyduğu %20'lik tavanın, yukarı doğru çekileceğidir.⁵⁷²

Temel senaryonun gerçekleşmesi Rusya ile Çin'i eskisinden daha büyük oranda birbirine bağlar. Ancak, bu bağımlılık daha çok asimetrik nitelik taşıyacaktır. Burada, Çin ile olan ikili ilişkilerde Rusya'nın elinde daha zayıf olması dikkat çekicidir. Moskova'nın Pekin'e olan bu bağımlılığı 1990'larda ve 2000'lerde Avrupa'ya olan ekonomik bağımlılıktan farklı olacaktır. AB ile olan ilişkilerde Rusya'nın her devlet ile ayrı görüşmeler gerçekleştirerek kendi enerji şirketleri vasıtasıyla belli bir derecede AB ülkelerini manipüle etme kabiliyeti var iken merkezi bir yönetime sahip Çin ile olan enerji ilişkilerinde böyle olanağın ortadan kalkacağı görülmektedir. Enerji ilişkilerinde iki taraf da birbirine bağımlı olmasına rağmen, Rusya'nın Çin'e ihtiyacının daha yüksek olması nedeniyle enerji müzakerelerinde Avrupa ile olan anlaşmalardan farklı olarak Kremlin birçok konuda Çin'e taviz vermek zorunda kalacaktır.

4.6.2. Arz Artışı Senaryosu

Son yıllarda arz artışı sonucu uluslararası petrol fiyatlarının düşeceği hakkında senaryolar çok konuşulur olmuştur. Bu senaryoların gerçekleşme ihtimalinin yüksek olduğu Ekim 2014'ten sonar ortaya konulandüşük petrol fiyatları göstermektedir.⁵⁷³ Geride bıraktığımız yıllar, karşılaştırmalı az maliyetle hidrokarbon enerji kaynaklarının çıkartılmasının gerçekleştirilebileceğini ve bunun sonucu da petrol ve doğal gaz fiyatının düşebileceğini göstermiştir. "Arz Artışı" senaryosunda uluslararası enerji aktörlerinin piyasaya sürebilecekleri olası en büyük miktardaki enerji kaynaklarının Rusya'nın Çin'e karşı enerji politikasına nasıl etkileri getirebileceği incelenecektir.

⁵⁷²Larsson. (2006). *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*. İsveç Savunma Araştırma Ajansı (Savunma Analizi). s. 52

⁵⁷³Macrotrends (2016). Crude Oil Prices - 70 Year Historical Chart. Web: <http://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>>. Adresinden 27 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

Öngörü 2014'e göre önümüzdeki 25 yıl içinde uluslararası enerji piyasasını etkileyebilecek miktardaki petrolü piyasaya sürme kabiliyeti olan ülkeler: Brezilya, Irak ve İran'dır. Başka ülkelere en büyük farkı, bu ülkelerde petrol üretiminin karşılaştırmalı olarak düşük maliyetli olmasıdır. Örneğin, Goldman Sachs'a göre Brezilya'da yeni petrol safları üretime başlarsa bir varilin maliyeti 50 doların altında olacaktır.⁵⁷⁴ Temel senaryodan daha yüksek petrol arzı sağlayabilecek ülkelere ikincisi olan Irak, ülkesinin istikrara ulaşma şartlarında 5-6 yıl içinde petrol üretimini önemli derecede arttırabilecektir. Arz artışını önemli derecede sağlayabilecek potansiyeli olan üçüncü ülke İran'ın ABD ve Avrupa ülkeleri ile anlaşmazlıklarının birçoğunu çözdüğü göz önünde bulundurulduğunda bu senaryonun gerçeklik payı yükselmektedir.

Arz Artışı senaryosu Rusya'nın Çin'e karşı müzakere alanını daraltacaktır. Bu senaryonun Rusya açısından en olumsuz etkisi petrolün ve onun sonucu da petrole bağlı fiyatlandırma sistemi kullanılan doğal gazın fiyatını aşağı çekmesidir. Doğu Sibirya hidrokarbon yataklarının işletimi büyük miktardaki yatırımları talep ettiğinden düşük petrol ve doğal gaz fiyatları bir taraftan enerji sektörüne yatırımı azaltırken, diğer taraftan da, Sibirya Gücü 1 projesinin inşa aşamasında olduğu gibi, enerji projelerinin duraksamasına neden olacaktır. Ancak Enerji Araştırma Enstitüsüne göre Arz Artışı senaryosunun gerçekleşmesi durumunda bile petrol fiyatları uzun süre düşük olmayacaktır. Tahminlere göre petrol fiyatları ancak 2020 yılına kadar düşük seviyede tutulabilecektir. Bunun nedeni, bu ülkelere petrolün çıkartım maliyetinin düşük olmasına rağmen sıfır olmamasıdır.

Öngörü 2014'e göre Arz Artışı senaryosundan olumsuz yönde en çok etkilenen ülkeler enerji ihracatçı ülkeler olmakla beraber, bu durum kısa vadeli olacaktır.⁵⁷⁵ Brezilya, İran ve Irak'taki üretimin arttırılması sonucu kısa vadede Rusya, ABD, Çin, Meksika, Malezya, Endonezya, Norveç, İngiltere, Kazakistan ve Suudi Arabistan enerji üretim seviyelerini aşağı çekeceklerdir. Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda yeni havzaların

⁵⁷⁴GoldmanSachs. (2011). Goldman Sachs – report “330 projects to change the world”. Web: <<http://www.energyventures.no/goldman-sachs-report-330-projects-to-change-the-world>> adresinden 26 Temmuz tarihinde alınmıştır.

⁵⁷⁵İnstitut Energeticheskii İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk (Rusya Fen Bilimleri Akademisi Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). Prognoz Razvitiia Energetiki Mira i Rossi Do 2040 Goda (2040 yılına Kadarki Dünya ve Rusya Enerji Gelişimi Tahminleri), s.89. Moskova: Analiticheskii Centr Pri Pravitelstve Rossiiskoi Federacii (Rusya Federasyonu Hükümeti Altındaki Analitik Araştırmalar Merkezi), Web:<https://www.eriras.ru/files/forecast_2040.pdf> adresinden 26 Temmuz 2016 tarihinde alınmıştır.

üretime açılması maliyetlerine göre enerji üretimindeki bu düşüşün yarısını Rusya ve ABD yaşayacaktır.

Arz Artışı senaryosunun Rusya'nın Çin'e karşı enerji politikasını iki şekilde etkileyeceği ihtimaller arasında bulunmaktadır:

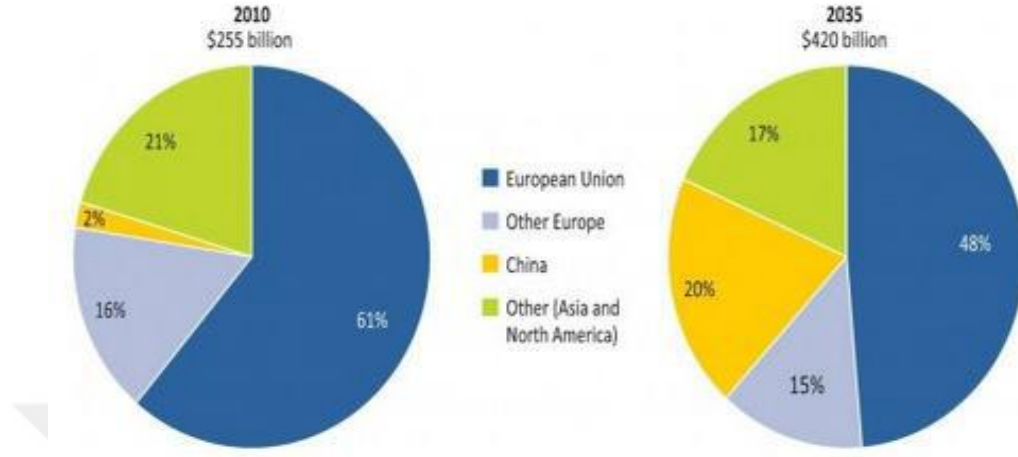
1. Uluslararası enerji piyasasındaki arz fazlalığı sonucu düşen fiyatlar Rusya'yı Sibirya Gücü 1 projesinin yapımında ortaya çıkan engeller vasıtasıyla yüksek fiyatların düşmesine kadar Çin'e olan petrol ihracatını azaltmaya iter;
2. Çin enerji pazarındaki yerini kaybetmemek için, Rusya, İstikrar Fonu pahasına enerji ihracatını arttırmaya devam eder.

ES 2035 göz önünde bulundurulduğunda Rusya için Asya Pasifik ve özellikle Çin enerji pazarında belirleyici aktörlerden olma amacı ve onun sonucunda Doğu Sibirya ve Uzakdoğu bölgelerinin gelişimini sağlama kısa vadedeki ekonomik kârdan daha önceliklidir. Buradan ayrılarak, Arz Artışı senaryosunun gerçekleşmesi durumunda Rusya'nın Çin ile enerji ilişkilerini arttırmaya devam edeceği sonucuna varılabilir.

4.6.3. Gelişen Asya Senaryosu

“Gelişen Asya” senaryosu Rusya Federasyonu açısından Temel Senaryo ve Arz Artışı senaryolarına göre daha olumludur. Dış enerji talebinin artması ve Rus enerjisine olan talebin Asya pazarındaki artışı devletin yakıt ve enerji kompleksinin gelişmesine hız kazandırır. Öngörü 2014'ün verilerine göre bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda Rus enerji ithalatı 2040 yılında 2010 yılına göre %20'lik büyüme sağlayacaktır. Rusya'nın petrol ihracatında Temel Senaryo ile Gelişen Asya senaryoları arasında pek büyük farkın olmamasına rağmen doğal gaz ihracatı 2010 yılının seviyesine göre 2040 yılında %75 büyüme sağlamış olacaktır. Temel Senaryoda Rus kömürünün ihracatı 2025'te 2010 yılının seviyesinden %17 büyük iken uluslararası konjonktürden dolayı 2040 yılında %10'luk düşüş görecektir. Bundan farklı olarak “Gelişen Asya” dış kömür talebi hakkında tamamen başka bir tablo sunmaktadır. Asya ülkelerindeki ekonomik büyüme sonucu Asya Pasifik'te

büyük enerji açlığının yaşanacağını öngören bu senaryoda Rusya'nın kömür ihracatı %87'lik büyümeye görecektir.⁵⁷⁶

Kaynak: EİA, 2015

Şekil 4.10. Rusya'nın Fosil Yakıt İhracat Geliri 2010 ve 2035

Gelişen Asya senaryosunun gerçekleşmesi durumunda Rus enerji ithalatının coğrafyasının da değişeceği büyük bir ihtimaldir. Öngörü 2014'deki verilere dayandırıldığında Temel Senaryo'da Rus enerji ihracatının %38'i Asya Pasifik bölgesine giderken Diğer Asya senaryosunda bu rakam %46'yı oluşturmaktadır. Enerji ortaklığı açısından Avrupa'nın rolü hâlâ öncelikli olmasınarağmen, Çin'in Rus enerji ihracatındaki payı sürekli artış gösterecektir.

Temel Senaryoda GSYH'nin büyümeye oranını, elverişsiz uluslararası konjonktür, yatırım cazibesinin düşüklüğü ve ekonomiyi modernleştirmedeki başarısız reformlar göz önünde bulundurulduğunda, ES 2035'teki gibi orta seviyede tutulmuştur. Büyüyen enerji talebiyle Asya Pasifik bölgesi, "Gelişen Asya" senaryosunda, 2025 yılından sonra Uzakdoğu ve Doğu Sibirya bölgelerinin altyapısının geliştirilmesine ve yeni enerji projelerini hayata geçirmeye gerekli yatırımı sağlayabilir. Öngörü 2014'e göre bu senaryo gerçekleştiği takdirde Rus ekonomisi 2040 yılında 2.7 kat büyümüş olacaktır.

⁵⁷⁶İnstitut Energeticheskikh İssledovanii Rossiiskoi Akademii Nauk(Rusya Fen Bilimleri Akademisi Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.98-106

İki senaryo arasındaki bir diğer fark da Rus petrol ihracatındaki pay farklılığıdır. Temel Senaryo’da Rus petrol ihracatı 2040 yılında 2010 yılına göre 245 milyon tondan 185 milyon tona düşecektir. “Gelişen Asya”da 2010’da toplam petrol ihracatındaki Avrupa’nın payı %73 iken 2040’ta %50’nin altına düşecektir.⁵⁷⁷ Temel Senaryodan farklı olarak “Gelişen Asya”nın Rusya açısından en önemli yönü, yeni enerji pazarları açılıp doğu vektöründe Çin’ e alternatif teşkil edecek birçok aktör olacaktır. Bu durum bir taraftan enerji ortaklarını çeşitlendirme stratejisini kolaylaştırırken diğer taraftan Çin ile olan enerji müzakerelerinde Rusya’nınelini güçlendirir.

⁵⁷⁷İnstitut Energeticheskikh İssledovaniı Rossiiskoi Akademii Nauk(Rusya Fen Bilimleri Akademisi Enerji Araştırmaları İnstitüsü). (2014). a.g.e, s.98-106

5. SONUÇ

21. yüzyıl pek çok gözlemci tarafından enerji ve kaynaklar savaşı yüzyılı olarak kabul edilmektedir. Bu yüzyılda ülkelerin dış politikalarında enerjinin ağırlığı oldukça artmıştır. Artan uluslararası önemi ile enerji, küresel güçlerin dış politikalarında silah olarak kullanılmaktadır. Enerji güvenliği ise artık ülkelerin ulusal ve ekonomi güvenliği içinde değerlendirilmektedir. Dünya nüfusundaki artış, teknolojik gelişmeler, dünya ekonomilerinin hızla sanayileşmesi enerji talebini arttırmaktadır. Özellikle Doğu Asya, ÇHC ve Hindistan'ın hızla gelişmesi endüstriyel enerjiye olan gereksinimi hızla tırmandırmaktadır. Bu durum enerji kaynakları ve bu kaynakların taşındığı bölgeler üzerinde söz sahibi olmayı önemli hale getirmektedir.

Tarih boyunca enerji kaynaklarına hâkim olan, dünyaya da hâkim olmuştur. 21. yüzyılda da enerji kaynaklarına sahip olan ya da bu kaynakların dünya piyasalarına transferinde söz sahibi olan devletler uluslararası politikaya yön verme yeteneğine sahip olacaklardır. Mackinder'in “Kara Hâkimiyeti” teorisi günümüzde enerji hâkimiyeti temeline kaydığı söylenmekte ve “Avrasya enerji kaynaklarına hâkim olan, dünyaya da hâkim olur” görüşü kabul görmektedir. Dolayısıyla çok kutuplu küresel sistemde güç mücadelesi enerji havzaları ve boru hatları güzergâhlarına dayanmaktadır. Enerji odaklı yeni küresel sistemde devletler dış politika stratejilerini enerji jeopolitiğine göre yeniden belirlemektedirler. Enerji kaynakları ve enerji nakil hatları üzerinde kontrol arzusu farklı çıkar tanımlamalarını ortaya çıkarmaktadır. Farklılaşan çıkarlar, çatışma potansiyelini içinde barındırmakta ve risk alanlarının doğmasına yol açmaktadır.

Günümüzde enerji kaynaklarının en önemlilerini petrol ve doğalgaz oluşturmaktadır. Enerji rezervleri ile tüketimlerinin oranları kaygı verici sonuçlar ortaya koymaktadır. Petrol ve doğalgaz rezervlerinin ancak 50-70 yıl daha ihtiyaçları karşılayacağı öngörülmektedir. Buna bağlı olarak enerjinin öneminin her geçen zaman daha da artacağı beklenmektedir. Dünyadaki petrol ve doğalgaz kaynakları tükenene kadar veya bu enerji kaynaklarının cazibesini gölgeleyecek yeni enerji türleri bulunana kadar petrol ve doğal gaz, önemini koruyacaktır. 21. yüzyılda bu enerji kaynaklarının dünya sanayi sistemine olan etkileri arttıkça bu enerji kaynakları üzerinde sürdürülen mücadele de devam edecektir.

Günümüz dünyasında enerji, ekonomik bir konu olmanın yanı sıra; devletlerin güvenlik, ulusal çıkar ve diplomatik stratejileriyle bağlantılı stratejik bir konudur. Uluslararası ilişkilerin çok önemli bir yönü ve ulusal güvenliğin artırılması için çok önemli bir unsur olan enerji; üretici, tüketici ve enerji nakil yolları üzerindeki ülkeler için ekonomik ve jeopolitik önem arz etmektedir. Kıt kaynaklara erişim için artan rekabet küresel ekonomiyi değiştirirken, enerji artan bir şekilde önemli ve politikayı belirleyen bir konu haline gelmektedir. Nitekim 2030 yılı itibariyle dünya petrol rezervlerinin %80'inin, doğalgaz rezervlerinin %65'inin, kömür rezervlerinin ise %25'inin tükenmiş olacağı tahmin edilmektedir. Bundan dolayı önümüzdeki süreçte dünya devletleri arasında, özellikle Çin ve Hindistan gibi yeni güçlerin ortaya çıkmasıyla enerji tüketicileri arasındaki rekabetin artacağını varsayabiliriz. Bu durum doğal olarak bir anlamda enerjinin güvenlikle doğrudan bağlantısını ortaya çıkarmaktadır.

Bilindiği gibi güvenlik kavramı, ulusun ve ulus devletinin temel objesini teşkil ettiği yapının benimsediği değerler bütününe tehdit altında olmadığını, tam tersine güvenlik içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Nitekim soğuk savaş döneminde esasen askeri tehditleri merkeze alan bir anlayışı içeren güvenlik kavramı iki kutuplu sistemin çöküşünün ardından ciddi dönüşüm geçirmiş ve askeri boyutun yanı sıra siyasal, ekonomik (özellikle enerji), sosyal ve çevresel nitelikli unsurları kapsayacak biçimde genişlemiştir. Bu bağlamda, tezimizin inceleme konusu olan Rusya'nın da güvenlik değerler bütünü içerisinde “enerjinin” korunması ve geliştirilmesi gereken öncelikli değerler arasında yer aldığı ifade edilmektedir. Rusya, günümüzde eskisi kadar güçlü biçimde olmasa da nükleer gücü, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması, bölgesel süper güç olma vasfını sürdürmesi ve köklü geçmişe dayanan büyük devlet geleneği ile halen dünyadaki gelişmeleri, özellikle de çoğu uzman tarafından 21. yüzyıldaki uluslararası sistem ve güvenlik yapılanması bakımından büyük önem atfedilen Avrasya coğrafyasındaki güvenlik yapılanmasını ciddi biçimde etkilemektedir. Bu bakımdan 21.yüzyıldaki uluslararası güvenlik sistematığının, özellikle Avrasya boyutu itibariyle, şekillenmesinde Rus ulusal güvenlik anlayışının küresel, bölgesel ve iç dinamiklerin etkisiyle geçirdiği dönüşüm ve benimsediği ulusal güvenlik tercihlerinin büyük rolü olacağı genel kabul gören bir husustur.

Dünyanın enerji rezervleri açısından zengin bölgelerinden olan Rusya, 2000 yılı sonrası Putin ile birlikte enerji fiyatlarındaki artıştan da faydalanarak ekonomik krizden

kurtulmuş, uluslararası sistemde yeniden önemli bir aktör olma sürecine girmiştir. Rusya, öncelikle bulunduğu bölge, ardından dünyadaki hedeflerine ulaşmak için enerjiyi bir diplomasi aracı olarak kullanmıştır. Bu bağlamda dünyanın yakın geleceğinde enerjinin, dolayısıyla Rusya'nın çok önemli bir oyuncu olarak kalacağını varsayabiliriz.

Genel anlamda Rusya'nın güvenlik kültürüne, bulunduğu coğrafyası ile emperyal geleneğe dayalı tarihi ve buna bağlı olarak geliştirilen çeşitli ideolojilerin büyük etki ettiğine tanık olunmaktadır. Her şeyden önce Rusya'nın ulusal güvenlik anlayışına bulunduğu coğrafi konumun büyük etki ettiğini belirtmemiz gerekmektedir. Bilindiği gibi Rusya'nın coğrafi bakımdan Avrupa ve Asya kıtalarını içinde barındıran Avrasya bölgesinde bulunması Rus halkının ve yönetici elitin güvenlik algısı ile güvenlik anlayışını şekillendiren önemli bir etken konumundadır. Örneğin Aleksei Arbatov, Rusya'nın enerji politikasına etki eden önemli faktörlerden birinin Avrasya'daki konumu olduğunu altını çizmektedir.

SSCB'nin dağılmasıyla Rusya bağımsız bir devlet olarak yeni coğrafi sınırlarını belirlemiştir ve bununla bağlantılı olarak yeni dış ve güvenlik politikasını geliştirmiştir. Rusya'nın iki kutuplu dünya düzeni sonrası bir dönemde izlediği dış politikası ile güvenlik anlayışının temelinde uluslararası sistemde varlığını koruma ve artırma mücadelesi olarak özetlenebilir. Nitekim Rusya'nın enerji politikasının temelinde de bu anlayışın yattığına tanık olunmaktadır. Rusya, iki kutuplu dünya düzeni sonrası enerjisini, gücünü gösterebilmek adına etkin bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Rusya'nın enerji politikasının diğer bir sacayağını Avrasya bölgesinde kendi kontrolü dışında gelişen boru hatlarının çoğalmasını engellemek, gerektiğinde yakın çevresine her türlü etkiyi etkin olarak uygulamak gelmektedir.

Rusya'nın güvenlik anlayışına etki eden diğer bir faktör de emperyal gelenek anlayışıdır. Bu kapsamda Rusya'nın devlet geleneği incelendiği zaman, bir misyoncu/mesihçi niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu misyoncu/mesihçi eğilim, devletin güvenliğini korumayı, iç ve dış tehditlere karşı sürekli mücadeleyi içermiş ve bu anlayış çerçevesinde genişlemeyi teşvik eden bir özellik taşımıştır.

Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası ve komünist ideolojinin yıkılmasıyla birlikte başlayan bağımsız Rusya Federasyonu dönemi, devlet olarak hayati tehlikelerle dolu, kolay

olmayan süreçlerden geçmektedir. Bu bağlamda iki kutuplu dünya düzeni sonrası uluslararası ilişkilerde Rusya'nın devlet olarak varlığını devam ettirmek ve güçlü bir yapıya büründürerek, yeniden şekillendirmek için yeni ideolojik formlar ve bundan beslenen felsefi anlayışa dayalı yeni ekoller ortaya çıkmıştır. 2000 sonrası V.Putin dönemiyle Rusya dış politikasına Avrasyacılık akımının damga vurduğu gözlemlenmektedir. Nitekim V.Putin'in enerji politikası da ifade edilen ekolün savunduğu felsefi değerler bütünü çerçevesinde hayata geçirilmektedir. Buna rağmen Rusya artık dünya arenasında iki kutuplu dünya düzeni döneminde olduğu gibi etki ve güce sahip olmadığının farkındadır ve Avrasya'daki enerji politikasına ciddi şekilde tehdit oluşturacak farklı boru hatları projelerinin gündeme geldiğini görmektedir. Önümüzdeki süreçte Rusya'nın bölgedeki çeşitli boru hatlarına set çekme bağlamında yakın çevre üzerindeki baskılarını güçlendireceğini varsayılabilir.

1990'ların başlarında büyük ölçüde Yeltsin – Kozırev ikilisi tarafından şekillendirilen Rusya'nın güvenlik politikası 1996 yılına gelindiğinde büyük değişime uğramıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından başlayarak o ana kadar izlenen ulusal güvenlik ve dış politika konsepti gözden geçirilmiş ve eleştirel tavır sergilenerek, dış ve güvenlik politikalarını derin uykudan uyandırma girişimleri başlamıştır. Rusya'nın bu tür değişikliklere gitmesinin temel nedeni 1996'da Dış işleri bakanlığına Evgeni Primakov'un gelmesiyle ilişkilendirmek gerekir. 1996 yılında Evgeni Primakov dış ve güvenlik politikaları konseptini gözden geçirerek, birçok değişiklik yapmış ve Rusya'nın eskisi gibi bölge sorunlarını çözen bir merkez olacağını dile getirmiştir. Bu dönemden sonra Rus güvenlik ve dış politikasına "Primakov Doktrini" damgasını vurmuştur. "Primakov Doktrini" adıyla anılan yeni Rus güvenlik ve dış politika stratejisi şunları içermiştir: 1) zayıf Rusya, uluslararası arenadan çekilmemeli, aksine daha aktif bir dış politika izlemelidir; 2) Rusya, tek yönlü dış politikalardan kaçınmalı ve çok taraflı diplomasiye önem vermelidir; 3) Dış politika alanındaki tecrübelerini, özel jeopolitik konumunu, nükleer gücünü, askeri üretimini, BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliğini, buradaki veto hakkını ve gittikçe de artan ekonomik olanaklarını kullanarak dünya politikasında önemli roller oynayabilir; 4) ABD'nin dünya hâkimiyeti kurmasından endişelenen ülkeler ile işbirliği yapılmalı ve bu endişeler Rusya'nın avantajına olacak şekilde kullanılmalıdır; 5) Dünya arenasında "sürekli düşmanlar yoktur, sürekli ulusal çıkarlar bulunmaktadır." Günümüz şartlarına uygun olarak dış ilişkilerde bir "rasyonel pragmatizm" uygulanmalıdır. Sürekli dost – sürekli düşman diye bir ayırma gidilmemelidir, romantizmden

uzaklaşılmalı, altından kalkılamayacak bir duygusallığa kapılmamalıdır. Bu kapsamda, Primakov Doktrinine göre Çin, Hindistan, İran vb. ülkelerle de "yapıcı ortaklıklar" kurulmalıdır.

Putin'in ilk iki başkanlık döneminde uygulanan dış ve güvenlik politikası 10 Ocak 2000 tarihli 'Yeni ulusal güvenlik doktrini' ve 10 Temmuz 2000 tarihli 'Yeni dış politika doktrini'ne uygun şekilde yürütülmüştür. Ulusal güvenlik doktrininde Rusya'nın varlığına, devletin ve toplumun güvenliğine yönelik her türlü iç ve dış tehdide karşı alınacak önlemlerin bir bütünü oluşturulmuştur. Dış politika doktrininde ise ayrılıkçı hareketler ve terörizmin artışı, küreselleşen ekonomi içerisinde dışa bağımlılığın artması ve devlet egemenliğine karşı yeni aktörlerin ortaya çıkması önemli tehlikeler olarak algılanmış, bu tehlikelerin giderilmesi için hem Batı hem de Doğu ile iş birliği yapılarak dengeli bir dış politika izlenmesi, ekonomik çıkarların ülkedışında da savunulması öngörülmüştür.

Böylece 2000 yılında kabul edilen güvenlik ve dış politika doktrinlerinde, ekonomik çıkar ve araçların dış politikada temel öncelikler ve araçlar olacağı açıkça ifade edilmiştir. Esasında bu doktrinler Rus dış politikasındaki önemli bir değişikliğin ilanı gibi kabul edilebilir. Bu değişim, Aralık 1999'a kadar Rus dış politikasının karar verme sürecinde temel etken rolü oynayan askeri çevrelerin egemenliğinin giderek azaldığı anlamına da gelmektedir. Doktrinler, aynı zamanda Rus dış politikasında etkin olma mücadelesi yaşayan önemli güçlerden biri olan Rus enerji sektörünün önemli bir üstünlük sağladığını da ortaya koymaktadır.

Putin'in dış politika yaklaşımı genel olarak; çıkara dayalı iş birliği ve medeni bir rekabetin olduğu çok kutuplu dünya düzeni içerisinde Rusya'nın yeniden bir dünya gücü haline gelmesi, bu konuda Batı'yla iş birliği yapılırken, pragmatik olarak Asya kartının da sıkça kullanılması üzerine kurulmuştur. ABD, uygulamakta olduğu süper güç stratejisinin gereği olarak jeopolitik açıdan Avrasya'ya hâkim olmak istemektedir. Buna karşın; Putin, beklenenin aksine AB, Çin ve hatta ABD ile daha yakın ilişkiler kurmuş; artan petrol fiyatlarını da göz önünde bulundurarak, enerjinin kontrolünün sağlanmasını dış politikasının en önemli unsuru haline getirmiştir. Bu bağlamda dünyada küreselleşmeye paralel olarak yaygınlaşan özelleştirme ve şirket birleşmelerinin aksine, Putin'in Lukoil ve Gazprom gibi enerji şirketlerini dış siyasetin önemli bir aktörü haline getirmesi, Rusya'yı diğer büyük güçlere karşı avantaj sağlamıştır. Çünkü Putin'e göre küresel enerji,

toplumsal ve ekonomik gelişimin en önemli itici gücünü oluşturmakta, küresel enerji sorunu, dünyadaki milyonlarca insanın refahını doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan enerjinin paylaşılmasını ve güvenliğini dünya medeniyetine yapılacak bir katkı olarak gören Putin Yönetimi'nin aksine, bazı akademisyenler Rusya'nın bu yeni enerji politikasını "neo-emperyalizm" olarak nitelendirmişlerdir. Enerji politikaları dışında silah ve teknoloji ihracatını artırarak ekonomiyi geliştirmek, Rus şirketlerinin ve Rus vatandaşlarının ülkedeki faaliyetlerini desteklemek de Putin Yönetimi'nin diğer dış politika öncelikleri olarak sayılabilir. Rusya'nın enerji konusunda Avrasya'da söz sahibi olmasını, yalnızca kendi ülkesindeki zengin kaynaklarla veya Putin'in politikalarıyla açıklamak yeterli değildir. Rusya'da; Sovyet döneminden beri, yeraltı ve petrol mühendisliği gibi kaynakların bulunması ve işlenmesine yönelik eğitim ve araştırmalara ağırlık verilmektedir. Bunun yanında; Rusya, sadece arama ve üretimde değil, enerji sektörünün taşıma, rafinaj, dağıtım, pazarlama ve elektrik alt sektörlerinde de devlete şirketlere ve uzman personele sahiptir.

Her şeyden önce Rusya'nın ekonomisinin petrol ve doğalgaz gelirlerine bağımlı olduğunu ve bu bağımlılığın yakın gelecekte azalmayacağını vurgulanmalıdır. Rusya'nın yöneticileri bu faktörü göz önüne alarak, dış devletlerle enerji ilişkilerini geliştirecektir. Nitekim Rusya'nın ekonomik anlamda gelişmesi önemli ölçüde petrol ve doğalgaz ihracatına bağlıdır. Bu kapsamda Rusya petrol ve doğalgaz boru hatlarını çeşitlendirmeyi temel dış ve güvenlik politika stratejisi haline getirmiştir.

Bu bağlamda Çin'in Rusya ile enerji alanında daha sıkı ilişkilere girebileceğini varsayılabilir. Bunun temel nedeni Çin'in enerji ihtiyacı sürekli artan devlet konumunda olması ve petrol ile doğalgaz rezervlerinin bol olduğu Rusya ile anlaşarak enerji ihtiyacını bir şekilde gidermeye çalışacağını görülmüştür. Bu kapsamda iki devlet arasındaki müzakereler devam etmektedir. Ayrıca belirtilmesi gereken husus Rusya'nın çok kutuplu dünyayı isteyen ve ABD'yi dengelemek adına yeni adımlara başvurmaya çalışan Çin'e belli ölçüde enerji alanında taviz vererek, Çin'in enerji sorununu çözmeye çalışacağı öngörülebilmektedir.

Birçok stratejist tarafından, Yeni Dünya Düzeni'nin üç kutuplu bir hale geldiği ve bunların ABD, AB ve RF-ÇHC-Hindistan stratejik üçgeninden oluştuğu söylenmektedir. Yeni güç mücadelesinde Şanghay İşbirliği Örgütü giderek daha çok önem kazanmaktadır.

Batı'nın baskılarına rağmen devam eden Rusya-İran nükleer iş birliği ve İran gazını Hindistan hatta ÇHC'ye kadar götürecek İran-Pakistan-Hindistan doğalgaz hattının görüşülmesi, Asya'nın uluslararası enerji politikalarını yönlendirebilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. İran ile yakınlaşmaya giden Rusya, Ortadoğu'ya yönelik kaybettiği etkiyi yeniden kazanarak bu bölgede de söz sahibi olmayı hedeflemektedir. Bu gelişmeler devletlerin bağımsız dış politika izleme ya da Asya'da iş birliğini geliştirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Ancak özünde ABD'nin tek kutuplu dünya düzenine karşı duruş vardır. Bu karşı duruşta ön planda bulunan RF, bölgesel güçler arasındaki iş birliği yoluyla ABD'nin Avrasya genelindeki nüfuzunun dengelenmesini hedeflemektedir. Buna uygun olarak RF, Hindistan'ı kendi stratejik müttefiki olarak görmek istemektedir. Aynı zamanda RF, ÇHC ile iş birliğini ABD'nin Orta Asya'daki etkinliğine karşı koymanın etkin yolu olarak görmektedir.

ABD'nin kural tanımadan artan hegemonyasından rahatsız olan bu üç büyük Asya ülkesi Hindistan, RF, ÇHC arasında başlatılan çok boyutlu iş birliği süreci ve bu üçlü ittifaka İran'ın da olası katılımı Batı'ya seçenek olabilecek sağlam bir Asyalı güçler ittifakını ortaya çıkaracaktır. Bu bağlamda ABD'yi en çok tedirgin eden oluşum Şanghay İşbirliği Örgütü'dür. ÇHC ve RF'nin temel aktörleri olduğu ŞİÖ'nün güçlenmesi ve İran'ın örgüte gözlemci statüsünde katılımı ABD'nin tedirginlik kaynağıdır.

RF ve ÇHC'nin yakınlaşması, ŞİÖ'nün güçlenmesi ve İran'ın ŞİÖ'ye gözlemci statüsüyle kabul edilmesinden olumsuz etkilenen ABD, Asya'ya yönelik politikalarını denge unsuru üzerine inşa etmektedir. Bu bağlamda Hindistan'a askeri, siyasi ve ekonomik destek vererek, Hindistan'ın nükleer güç edinme girişimlerini destekleyerek bölgesel hatta küresel rakip olarak gördüğü ÇHC'yi dengelemeye çalışmaktadır. Aynı zamanda Japonya, Güney Kore, Avustralya ile arasında iş birliğini geliştirerek Asya Pasifik bölgesindeki ÇHC'nin muhtemel baskın nüfuzunu engellemeye çalışmaktadır. Aynı şekilde Hindistan'ı dengelemek için Pakistan'a terörle savaş kapsamında silah vermektedir. Böylece dengelerin kendi aleyhine dönüşmesini engellemeye çalışmaktadır.

Bilindiği üzere ÇHC yeraltı kaynakları bakımından son derece fakir bir ülke, fakat tüketimde dünya sıralamasında zirveyi zorlaması onu enerjide önemli oranda dışa bağımlı kılıyor. Bu sebeple ÇHC'nin enerji tedarikinde uzun vadeli ve garantili iş birliği anlaşmalarına imza atması gerekiyor. 40 yıl içerisinde dünyanın en büyük sanayi ülkesi

olma ihtimali son derece yüksek olan ÇHC için enerji tedarikinde çeşitlilik büyük önem taşıırken, bunun özellikle doğal gaz şeklinde olması önem taşıyor. Çünkü ÇHC dünyada hava kirliliğinin en çok yaşandığı ülkelerden biri, dolayısıyla doğal gazın kullanımı ülkedeki kömür kullanımını azaltırken hava kirliliğinin de önüne geçilmiş olacaktır. RF, Avrupa kıtasının doğalgaz ihtiyacını karşılarken Ukrayna meselesi sebebiyle ekonomik yaptırımlar ile karşılaşmasının sonucu olarak enerji pazarını çeşitlendirmeye yöneldi. Bunun en büyük nedenlerinden biri RF'nin gelir seviyesini arttırmaya ihtiyacı olması ve bunun için enerji kaynaklarının vazgeçilmez kazanç kaynağı gösterilmesidir. RF'de bu stratejisinin en büyük hamlesi olarak ÇHC ile kritik bir iş birliği anlaşmasına imza atarak önemli bir gelir kapısı elde etti.

Tez çalışmasında, RF'nin ulusal güvenlik ve enerji çıkarları çerçevesinde ÇHC'ye karşı izlediği politikasının boyutu aşağıdaki varsayımlarla birlikte ele alınmıştır:

- Dünyanın en büyük nüfuslu ülkesi ÇHC, Asya'da bölgesel bir güçten ziyade küresel bir güce dönüşmektedir. ÇHC ekonomik büyümesini devam ettirebilmek için güvenli enerji arayışı içerisinde. Sovyetler Birliği'nin varisi RF ise, enerji dağıtımında tekel olmak için mücadele etmektedir. RF Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte kaybettiği gücü geri kazanmak istemektedir. Bu nedenle etkinliğinin azaldığı BDT coğrafyası dış politika önceliğidir. Tek kutuplu dünya sisteme karşı çıkan Rusya, BRİCS ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki daimî üyeliği sayesinde ABD'nin yayılmacılığına karşı koymaya çalışacaktır. Tek başına ABD'yi karşısına alamayan Rusya, Çin ile iş birliğine önem verecektir. ŞİÖ ve diğer bölgesel örgütleri destekleyerek, ABD'nin etkisini kırma çabasında olacaktır.

- ABD'nin özellikle 11 Eylül olaylarından sonra RF'nin arka bahçesine girmesi, RF ile ÇHC'yi yakınlaşma sürecine götürmüştür. ABD'nin Avrasya merkezinde Afganistan ile başlayan mevcudiyetinin çeşitli bölge ülkelerinde rejim değişikliği çabalarına dönüşmesi bu bağlılığı arttırmıştır. Bu üç büyük gücün Avrasya'da oluşan güç boşluğunu doldurabilmek ve böylece Avrasya coğrafyasında hâkimiyet kurabilmek için giriştikleri mücadele önümüzdeki süreçte artarak devam edecektir.

-Bölgesel güvenlik konularında üye ülkeler arasındaki iş birliğini vurgulayan ŞİÖ, zamanla askeri tatbikatlarını çoğaltarak bölgesel sorunlara karşı askeri müdahale işlevini

güçlendirecektir. RF ile ÇHC'nin ortak askerî tatbikatlar gerçekleştirmesi ve bu tatbikatları ŞİÖ ülkelerinin katılımıyla gerçekleştirmeyi planlamaları, örgütün işlevselliğini arttıracaktır.

- RF ve ÇHC ilişkilerinde tarihsel süreçten miras olarak kalan rekabet ve çatışma algısı varsa da Suriye ile Ukrayna ve Afganistan 2014 sendromu göstermektedir ki, her iki devlet de çıkarları ve güvenlikleri bağlamında birbirleri arasında meydana gelen sorunları güç kullanarak değil, aksine diplomatik yollarla müzakere ederek çözmeyi yeğlemektedirler.

- RF ile ÇHC ilişkilerini doğrudan ABD, AB ülkeleri ile İran'ın bölgeye dönük dış politikaları da etkilemektedir. Bundan dolayı RF-ÇHC ilişkileri bölgeye dönük küresel ve bölgesel etkin aktörlerin çıkarları ile hedefleri göz önünde bulundurulmadan analiz edilmemelidir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Adomeit, H. (1998). Russian National Security Interests. Allison, R., Bluth, Ch. (Editors). *Security Dilemmas in Russia and Eurasia* Royal Institute of International Affairs. London.
- Arbatov, A. (2014). *Otnoşeniya Evrosoyuz-Rossiya i Ukraynskii Krizis* (Avrupa Birliği-Rusya ve Ukraina Krizi İlişkisi), Moskva. İMEMO RAN.
- Arbatov, A. G. (1994). Russian Foreign Polisy Priorities for the 1990's. Johnson, T. P., Miller S. E. (Editors). *Russian Security After the Gulf War*, Prasseys, Washington, s.28-29.
- Arbatov, A.G. (1998). *Rossiyskaya Natsionalnaya İdeya i Vneşnyaya Politika: Mifi i Realnost*. Moskova: MONF.
- Arı, T. (2002). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*.1. Baskı. İstanbul. ALFA Yayım.
- Arıboğan D. Ü. (2007). *Uluslararası ilişkiler Düşüncesi*, İstanbul. BahçeşehirÜniversitesi Yayınları.
- Aruhov, Z. S. (1999). *Ekstremizm v Sovremennom İslame* (Çağdaş İslam'da Ekstremizm). Mahachkala. Kavkaz.
- Ayoob, M. (1995). *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System*. Boulder, Lynne Rienner.
- Bagirov, A.T. (2008). *Globalnaya Energetičeskaya Bezopasnost: Vizovı Sovremennosti i Rol Rossii* (Küresel Enerji Güvenlięi, Modern Çaęrılar (Çaędaş Sorunlar) Rusya Rolü), Moskva. Teis.
- Balabin, V.B., Kruglov, V.V., Makarenko, G.B.(2011). *Energiya Kak Dvizhuşaya Sila Ekonomičeskogo Razvitiya* (Ekonomik Gelişmenin İtici Gücü Olarak Enerji), St. Petersburg. St. Petersburg Ulusal Ekonomi Üniversitesi Yayınevi.
- Baluev, D. G. (2002). *Sovremennaya Mirovaya Politika i Problemy Ličnostnoy Bezopasnosti* (Çaędaş Dünya Politikası ve Kişisel Güvenlik Konuları), Nijniy Novgorod.
- Bayat, M. (1986). *Milli Güç ve Devlet*, İstanbul. BelgeYayınları.
- Belogoryev, A.M., Bushuyev, V.V., Gromov, A.I., Mastepanov, A.M., Troitskiy, A.A. (2011). *Trendı i Tsenarii razvitiya Mirovoi Energetiki v Pervoi Polovine XXI veka* (21. Yüzyılın ilk yarısında Küresel Enerjetik Gelişme Senaryoları ve Trendleri (Eğilimleri)), Moskova. ID Energiya.
- Bochkarev, D. (2006). *Russian Energy Policy During President Putin's Tenure Trends & Strategies*. London: GMB Publishing.

- Bogatyrev, L.L., Voropai, N.I. (1998). *Vliyaniye Energeticheskogo Faktora na Ekonomicheskuyu Bezopasnost Regionov Rossiiskoi Federatsii* (Enerjik Faktörün Rusya Federasyonu Bölgelerinin Ekonomik Güvenliğine Etkisi), Yekaterinburg. Ural Yayınevi.
- Bohi, Douglas, R., Toman, M., Walls, M. (1996). *The Economics of Energy Security*, Dordrecht. Kluwer Academic Publishers.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*, Cambridge. Cambridge University Press.
- Borovskyi, V. (2006). *Energeticheskaya Bezopasnost Rossiiskoi Federatsii v Ramkah SNG* (BDT Çerçevesinde Rusya Federasyonu Enerji Güvenliği), Moskva. MGIMO.
- Borovskyi, V. (2008). *Mirovaya Sistema Energosnabzheniya* (Küresel Enerji Yönetimi Sistemi), Moskva. Navona.
- Boute, A. (2013). Energy Efficiency as a New Paradigm of the European External Energy Policy: The Case of the EU–Russian Energy Dialogue. *Europe-Asia Studies*, 65:6, pp. 1021-1054.
- Brown, L. (1997). *Redefining National Security*, Washington, DC. Worldwatch Paper 14.
- Brzezinski, Z. (1998). *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*. (Çev: E. Dikbaş, E. Kocabıyık) Sabah Kitapları.
- Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smith, C., True, J., (2005). *Theories of International Relations*, 3rd Edition, New York. Palgrave-Macmillan.
- Bushuev, V., Voropay, N., Senderov S., Saenko, V. (2012). O Doktrine Energeticheskoi Bezopasnosti Rossii ("Rusya'nın Enerji Güvenliği Doktrini Hakkında"). *Ekonomika Regiona* (Bölge Ekonomisi), No. 2, s. 40-50.
- Buzan, B. (2007). *People States & Fear (An Agenda for International Relations Studies in the Post-Cold war Era)*, Colchester. ECPR press.
- Buzan, B., Jones, C. and Little, R., 1993, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York.
- Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. (1998). *Security: a New Framework for Analysis*, Colorado. Lynne Rienner Publishers.
- Çakmak, H. (2013). Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği, ABD- Çin Gerçeği Çerçevesinde Ankara-Moskova İşbirliği Olanakları ve Geleceği. Çakmak, H., Erol, M. S. (Editörler). *Türkiye Cumhuriyeti Rusya Federasyonu İlişkileri*. Ankara: Barış Kitabevi, s.89-98.
- Caraley, J. (2004). *American Hegemony: Preventive War, Iraq, and Imposing Democracy*, New York. The Academy of Political Science.

- Charrett, C. (2009). *A critical application of securitization theory: overcoming the normative dilemma of writing security*, Barcelona. International Catalan Institute for Peace.
- Chizhov, V. (2007). Moskva Nuzhdaetsya v Silnom Evrosoyuze ("Moskova Güçlü Avrupa Birliğini Gerekliyor"), *Nezavisimaya Gazeta* (Bağımsız Gazete), s. 23. E-Gazete.
- Chmyhalo, A. (2007). *Sosialnaia Bezopasnost* (Sosyal Güvenlik), Tomsk. TPU Yayınevi.
- Demir B. (2006). Rusya Federasyonu Cumhuriyetlerindeki Siyasi, Ekonomik ve Etnik Yapının Federasyon Milli Güvenliği Üzerindeki Etkisi. İhsan Çomak (Editör). *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*. İstanbul:TASAM Yayınları, s.45-69.
- Dueben, A. (2013). China-Russia Relations after the Cold War: TheProcess of Institution-BuildingandItsImpact on theEvolution of BilateralCooperation, *Department of International Relations of the London School of Economics and Political Science*
- Dugin, A.(2003).*Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım*. (Çev: Vügar Ğmanov). İstanbul: KüreYayınları.
- Enloe, C. (2000). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*, 2nd edition. Berkeley. University of California Press.
- Erol, M. S. (2011). Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası. Mehmet Seyfettin Erol (Editör). *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği YeniBüyük Oyun*, Ankara. Barış Kitabevi.
- Erol, M. S., Amirbek, A. (2011). Avrasya'da Yeni Tehditler ve Güvenlik Arayışları: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün Geleceği. Erol M. S. (Editör). *Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları:Türkiye'nin Güncel Güvenlik Sorunları*, Ankara. Barış Kitabevi.
- Erol, M. S., Demir, S. (2013). Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikaları, Sezgin Kaya (Editör). *Rusya'nın Doğu Politikası*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gadzhiev, K. S. (2001). *Geopolitika Kavkaza (Kafkasya Jeopolitiği* (Küresel Politiki, Siyaseti)), Moskova. Mezhduradniye Otnosheniya (Uluslararası İlişkiler) Yayınevi.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Chabridge: Chabridge University Press.
- Giri, D. K. (2001). *European Union and India. A Study in North-South Relations*,New Delhi. Concept Publishing Company.
- Grieco, J., Realist International Theory and the Study of World Politics, in Doyle and Ikenberyy (eds.), *New Thinking in International Relations Theory*, Michigan. H-Teachpol.
- Hempel, C. (1952). *Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science*, Chicago. The University of Chicago Press.

- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. (Çev. Hayrettin Özler), Ankara. Andres Yayınları.
- International Energy Agency. (2008). *Towards a Sustainable Energy Future, Paris. International Energy Agency*.
- İrhin, Y. Zotov, V. Zotova, L. (2002). *Politologiya Uchebnik (Siyaset Bilimi Ders Kitabı). E-kitap*.
- Karabulut, Bilal, (2011), Güvenlik, 1. Baskı, Ankara: Barış Kitap
- Keohane, R. O., Nay, J. (1989). *Power and Interdependence*. New York: Little Brown and Company.
- Kokoshin, A.A. (2012). *Mezhdunarodnaya Energeticheskaya Bezopasnost* (Uluslararası Enerji Güvenliği). Moskva, Evropa (Avrupa) Yayınevi.
- Kuhrt N., (2007). *Russian Policy towards China and Japan*, London, Routledge
- Kolodziej, E., A. (2005). *Security and International Relations*, Cambridge. Cambridge University Press.
- Kolokoltsev, V. A. (2005). *Obespecheniye Gosudarstvennyh Interesov Rossii v Kontekste Kontseptsii Natsionalnoi Bezopasnosti* (Ulusal Güvenlik Konsepti Bağlamında Rusya'nın Devlet Çıkarlarını Sağlama), Sank-Peterburg.
- Kudashkin, A.V. (2003). *Voyennaya Sluzhba v Rossiiskoi Federatsii: Teoriya i Praktika Pravovovgo Regulirovaniya* (Rusya Federasyonu'nda Askeri Hizmet: Yasal Düzenleme Teorisi ve Uygulaması), Moskova. Yuridicheski Tsentr Press.
- Kurichev, N.K., Nikolayev, M.A., Solovyev, D.A., Timatkov, V.V., Chernikov, A.A. (2012). *Energeticheskiye Istoki i Posledstviya Globalnogo Krizisa 2010-h godov* (Enerji Kaynakları ve 2010 yılları Küresel Krizin Sonuçları (Etkileri)), Moskva. Energiya (Enerji) Yayınevi.
- Lahtovskiy, N.(2010). *Energeticheskaya Bezopasnost Kak Faktor Obespecheniya Nacionalnyh Interesov Rossii v XXI Stoletii* (21. Asrda Rusya'nın Ulusal Çıkarını Sağlama Faktörü Olarak Enerji Güvenliği), *Diplomaticheskaya Akademiya MID Rossii (Rusya DİB Diplomasi Akademisi)*.
- Larsson. (2006). *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier. İsveç Savunma Araştırma Ajansı (Savunma Analizi)*
- Little, R., 2007, *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Mankoff, J. (2012). *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, Lahman. Rowman and Littlefield.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, New York. Norton.

- Mironov, N.V. (2003). *Mezhdunarodnaya Energeticheskaya Bezopasnost* (Uluslararası Enerji Güvenliği), Moskva. MGIMO.
- Morgan, P.M., 1999, "Liberalist and Realist Security Studies at 2000: Two Decades of Progress?", *Contemporary Security Policy*, Vol.20 No.3, 39-71.
- Morgenthau, H. J., 1967, *Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace*, Knopf, New York.
- M. De Haas & F. Van der Putten, *The Shanghai Cooperation Organization: Towards a full-grown Security Alliance?*, The Hague, *Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, 2007
- Ölz, S., Sims, R., Kirchner, N., (2007). *Contribution of Renewables to Energy Security*, Paris. International Energy Agency.
- Quested R.K.I., *Sino-Russian Relations: A Short History*, Sydney, 1984
- Romm, J. (1993). *Defining National Security*, New York. Council on Foreign Relations Press.
- Senchagov, V.K. (2005). *Ekonomicheskaya Bezopasnost Rossii: Obşii Kurs* (Rusya'nın Ekonomi Güvenliği: Genel Kurs), Moskva. Delo.
- Shubert, T. (2002). *Sravnitelno-Pravovyye Problemy Natsionalnoi Bezopasnosti: Rossiya i SŞA* (Ulusal Güvenliğin Karşılaştırmalı Hukuki Sorunları: Rusya ve ABD), Moskva. RT- Press.
- Shumilin, A.I. (2008). *Energeticheskaya Strategiya Rossii i SŞA (Rusya ve ABD Enerjetik Stratejisi)*, Moskva. Mezhdunarodniye Otnoşeniya (Uluslararası İlişkiler).
- Simoniya, N.A. (2012). *Energeticheskoye İzmereniye Sovremennih Mezhdunarodnih Otnoşenii*, içinde A.V. Torkunov, *Sovremenniy Mezhdunarodniye Otnoşeniya* (Modern (Çağdaş) Uluslararası İlişkiler), Moskva.
- Stein, A. (2001). *Realism/Neorealism, International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Vol. 19. Edited by Neil J. Smelser and Paul B. Baltes. New York: Pergamon Press.
- Tsygankov, A. P. (2006). *Sotsiologiya Mejdunarodnikh Otnoşeniy: Analiz Rossiyskikh I Zapadnikh Teoriy* (Uluslararası İlişkilerin Sosyolojisi: Rus ve Yabancı Teorilerle Analiz), Moskova. Aspekt Press.
- Tsygankov, P.A. (2003). *Teoriya Mejdunarodnikh Otnoşenii*, (Uluslararası İlişkiler Teorileri), Moskova. Gardariki.
- Uzgel, İ. (2004). *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Varol, T. (2013). *The Russian Foreign Energy Policy*, Skopje: EGALITE (department: European Scientific Institute)

- Voronin, Yu. A. (2004). *Energetičeskaya Strategiya Rossii (Rusya'nın Enerji Stratejisi)*, Finansovyi Kontrol (Mali Kontrol), Moskva
- Voskresenskii, A. (2015). Rossiisko-Kitaiskie Otnosheniia v Kontekste Aziatskogo Vektora Rossiiskoi Diplomatii, *School of Political Affairs at MGIMO-University*
- Walt, S. M. (2003). Güvenlik çalışmalarının rönesansı. (çev. B. Gürsoy ve B. S. Ağır), *Avrasya Dosyası*, 9(2), 71-106. (Orijinal makalenin yayım tarihi: 1991).
- Waltz, K. (1979). *The Theory of International Politics*, New York. Random House.
- Waltz, K. N. (1964). The stability of a bipolar world. *Daedalus*, 90(3), 881-909.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*, Reading: Addison-Wesley Publishing.
- Winzer, Ch. (2011). *Conceptualizing Energy Security*, Cambridge. ESRC Economic and Social Research Council.
- Zhizninn, S. Z. (2002). *Energetičeskaya Diplomatiya (Enerji Diplomasisi)*, Moskva. MGIMO.

Makaleler

- Alehnovich, S.O. (2006). Rossiya v Sovremennom Mire: Natsionalnaya Bezopasnost ("Modern (Çağdaş) Dünyada Rusya: Ulusal Güvenlik"). *Srednerusski Vestnik Obşestvennih Nauk* (Merkezi Rus Sosyal Bilimler Dergisi), No. 1, s. 103-108.
- Amelina, Ya. (2013). Politiceskiye Realii Tatarstana ("Tataristan'ın Siyasi Gerçek(lik)leri"). *Rossiya i Musulmanskii Mir* (Rusya ve İslam Dünyası), No. 4 (250), s. 30-40.
- Andreev, M. V. (2008). Rossiiskaya Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti: Problemı i Puti Modernizatsii ("Ulusal Güvenliğin Rusya Konsepti: Sorunlar ve Modernizasyon Yolları"). *Pravo i Politika* (Hukuk ve Siyase (Politik)), No. 6.
- Arbatov, A. (1994). Rossiya: Natsionalnaya Bezopasnost v 90-e godı ("Rusya: 90'lı Yıllarda Ulusal Güvenlik"). *Mirovaya Ekonomika i Mezhdunarodniye Otnoşeniya* (Küresel Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler), No:8/9, s. 5-15.
- Arbatov, A. (2006) Rasşireniye NATO i Natsionalniye İnteresı Rossii ("NATO Genişlemesi ve Rusya'nın Ulusal Çıkarları"). *Politika: Analiz, Hronika, Prognoz* (Politik(Siyaset): Analiz, Kronik, Tahmin), No. 2, s. 94-103.
- Arı T. (2008). Türk – Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 4, No: 13, s. 17-35.
- Adıbelli, B., (2013). "Rusya'nın Uzak Asya Politikası", editör Sezgin Kaya, *Rusya'nın Doğu Politikası*, Ekin Yayınevi, Bursa, s. 367-375

- Baikov, N.M. (2010). Energetičeskaya Strategiya Rossii na period do 2030 g. ("2030 yılına kadarki dönem için Rusya'nın Enerji Stratejisi") *Mirovaya Ekonomika i Mezhdunarodniye Otnoşeniya (Küresel Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler)*, No:10, s. 119-122.
- Baldwin, D. (1997). The Concept of Security. *British International Studies Association: Review of International Studies*, Vol. 23, Issue 1 pp. 5-26.
- Baldwin, D. (2000). Success and Failure in Foreign Policy. *Annual Review Political Science*, pp. 167-182.
- Bashirov, L. A. (2011). Razvitiye Rossiiskogo Federalizma Kak Faktor Garmonizatsii Mezhnatsionalnih Otnoşenii ("Etnik İlişkilerin Harmonizasyonu (Uyumlaştırılması) Faktörü Olarak Rus (Rusya) Federalizminin Gelişimi"). *Gosudarstvo, Religiya, Tserkov v Rossii i za Rubezhom (Rusya ve Yurtdışında Devlet, Din, Kilise)*, No. 2, s. 221-225.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, s. 69-85.
- Bazhanov, E.P. (2013). "Ot družby cherez konfrontatsiu k normalizatsii: Sovetsko – Rossiskie otnoşenia v 1949 – 1991 godı (Dostluktan normalleşmeye: 1949-1991 yıllarında Sovyet – Çin ilişkileri), Rossia i Kitai: çetire veka vzaimodeistvia (Rusya ve Çin: dört asırlık etkileşim), der. Lukin A.V., Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları, s. 217 - 299
- Belonogov, A. (2010). Perspektivı Rasşireniya Programm Partnerstva NATO v Naçale XXI veka: Postsovyetskoye Prostranstvo, Balkanı, Kontaktnie Stranı ("21. Yüzyılın başında, NATO Ortaklık Programının Genişletilmesi Perspektifleri: Eski Sovyetler Birliği, Balkanlar, Bağlantılı Ülkeler"). *İzvestiya RGPU (RGPU Haberleri)*, No. 124, s. 299-310.
- Belozorev, V. (2015). Voyennaya Doktrina Rossii: V Naçale Bolşogo Puti ("Rusya Askeri Doktrini: Büyük Yolculuğun Başında"). *Vlast (İktidar)*, No. 2, s. 98-103.
- Bilgin, M. (2010). Energy And Turkey's Foreign Policy: The Link Between State Strategy, Regional Cooperation, And Private Sector Involvement, *Turkish Policy Quarterly*, Cilt. 9, No. 2, s. 81-92.
- Bilgin, P. (2002). Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East. *The Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 1, pp. 100-118.
- Blank, S., Kim, Y. (2016). Economic Warfare a la Russe: The Energy Weapon and Russian National Security Strategy. *The Journal of East Asian Affairs*, Vol. 30, No. 1, pp. 1-39.
- Bologoe, P. (2013). Na Krişe Mira, ili Prevratitssya li Tadzhikistan v Kitayskuyu Koloniyu ("Dünya Çatısında: veya Tacikistan Çin Kolonisi Haline Gelecek Mi?"). *Lenta.Ru. E-dergi*.

- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, Vol.17, Issue 4, pp. 313-326.
- Borovskyi J., Trachuk K. (2015). İssledovanie Energetiki v Teorii Mezhdunarodnyh Otnoşenii (Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Enerji Konusunun Araştırılması). *Moskova Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Dergisi*, N 4 s. 86-98.
- Bratreyskiy, M., Suzdaltsev, A. (2009) Tsentralnaya Aziya: Region Ekonomičeskoi Konkurentsii Rossii, KNR, SŞA i ES ("Orta Asya: Rusya, Çin, ABD ve AB'nin Ekonomik Rekabet Bölgesi"). *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz* (Orta Asya ve Kafkasya), No. 3 (63), s. 94-105.
- Brooks, S. (1997). Duelling Realisms (Realism in International Relations). *International Organization*, Vol. 51, No. 3, s. 445-477.
- Brown S. (1998). World Interests and the Changing Dimensions of Security. In Klare, M., T., and Chandrani, Y., (eds.), *World Security: challenges for a new century*, third edition, New York, ST. Martin's Press.
- Burganova, I.N. (2016). Sravnitelnyı Analiz Kontseptsii Vneşnei Politiki RF v Redaktsii 2000 g. i 2013 g. V Otsenke Vızovov Natsionalnoi i Mezhdunarodnoi Bezopasnosti" ("2000 yılı ve 2013 yılı Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Zorluklar Değerlendirmesinde Rusya Federasyonu Dış Siyaseti Karşılaştırmalı Analizi Konsepti"). *Mezhdunarodnyı Naučno-İssledovatel'skii Zhurnal* (Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi), No:4-7, s. 90-92.
- Bushuyev, V.V., Gromov, A.I. (2011). Ekonomičeskoye i Energetičeskoye strategirovaniye v Usloviyah İndustrialnogo i Postindustrialnogo Razvitiya ("Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Gelişme Koşullarında Ekonomik ve Enerji Stratejisi Geliştirme"). *Energetičeskaya Politika* (Enerji Politikası (Enerjetik Politik)), No:2, s. 40-46.
- Buzan, B. (1997), Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict*, Vol.32, No. 1, pp. 5-28.
- Buzan, B., Weaver O., Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner Publishers.
- Česnakas, G. (2010). Energy Resources in Foreign Policy: A Theoretical Approach. *Baltic Journal of Law & Politics*, Vol. 3, No. 1, s. 30-52.
- Chan, S. (1997). In Search of Democratic Peace: Problems and Promise. *Mershon International Studies Review*, Vol. 41, No.1, pp. 59-91.
- Chenghong, L. (2007). "Limited Defense Strategic Partnership: Sino-Russian Rapprochement and the Driving Forces", *Journal of Contemporary China*, 16 (52), s. 477- 497.
- Chazov, O. (2012). İntersı i Politika Rossii v Tsentralnoi Azii v Novıh Političeskih Usloviyah ("Yeni Siyasi Koşullarda Rusya'nın Orta Asya(daki) Siyaseti ve Çıkarları"). *Obozrevatel*(Gözlemci), No. 5 (268), s. 44-55.

- Cheng, J.Y.S. (2008). A Chinese view of China's energy security. *Journal of Contemporary China*, 17(55),297-317
- Chrukin, N. (2011). Energetičeskaya Bezopasnost - Osnova Razvitiya Gosudarstva" ("Enerji Güvenliği- Devlet Gelişmesinin Temeli"). *Naşa Vlast: Dela i Litsa* (Bizim İktidar:İş(Olgu) ve Kişiler), No:11/12, s. 23.
- Civelekoğlu, İ. (2008). Rusya'nın Enerji Politikaları ve Türkiye'ye Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, T.C. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye.
- Dikkaya, M., Bakır, M. (2011). "Sovyet sonrası dönemde Rusya-Çin İlişkilerinin Ekonomi – Politiki", Mehmet Seyfettin Erol (Editör). *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiki Yeni Büyük Oyun*, Ankara. Barış Kitabevi, s. 309 - 345
- Davydov, Yu. (2005). Rasşireniye NATO i ES: Posledstviya dlya Rossii ("NATO ve AB Genişlemesi: Rusya'ya Etkisi"). *Evropeiskaya Bezopasnost: Sobitya, Otsenki, Prognozi* (Avrupa Güvenliği: Olaylar, Değerlendirmeler, Tahminler), No. 18, s. 2-5.
- Dudnikova, A.V., "Rossisko-Kitaiskie Otnoşenia vo Vtoroi Polovine XIX veka" (XIX yüzyılın ikinci yarısında Rus-Çin İlişkileri), Sibirya Federal Üniversitesi Yayını, s. 1-5
- Demidov, A. (2013). Suşnost' Ponyatia "Nasional'naia Bezopasnost'" i Mechanizm Ego Realizatsii" ("Ulusal Güvenlik Konsepti ve Gerçekleştirme Mekanizmaları). *Ekonomik Stratejiler Dergisi*, No 6, s. 134-141.
- Dobayev, I. (2009). Sovremennyy Terrorizm na Severnom Kavkaze ("Kuzey Kafkasya'da Çağdaş Terörizm"). *Novaya Evraziya* (Yeni Avrasya),No. 1, s. 78-93.
- Drobot, G. A. (2013). Otnoşeniya Rossiya - SŞA - KNR v Kobtekste Kontseptsii Vneşnei Politiki RF" ("RF Dış Politikası (Siyaseti) Konsepti Bağlamında Rusya- ABD- Çin (ÇHC) İlişkisi"). *Obozrevatel* (Gözlemci)), No:5 (280), 29-38.
- Dryakin, A. (2015). Evolyutsiya Energetičeskoi Politiki Yaponii I Rossiisko-Yaponskiye Otnoşeniya v Sfere Energetiki vo Vtoroi Polovine 20 i Naçale 21 veka ("20. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 21. Asrın Başındaki Enerji Sektöründe Rus- Japon (Rusya- Japonya) İlişkisi ve Japonya Enerji Siyasetinin Gelişimi"). *Voprosy Teorii I Praktiki* (Teori ve Uygulama Soruları),No. 10 (60), s. 78-92.
- Dubrovin, E., Dubrovin, İ. (2011). Energetičeskaya Bezopasnost Kak Vazhnaya Sostavlyayushaya NacionalnoyBezopasnosti. *EnergetikaiPromyshlennostRossii*.
- Dunayeva, J. (2015). İndiya v İntegratsionnoi Strategii Rossii i SŞA: Riski Soperničestva ("Rusya ve ABD Entegrasyon Stratejisinde Hindistan: Rekabet Riskleri"). *Naučno Tehničeskiye Vedomosti* (Bilimsel- Teknolojik Bildirimler (Beyanlar)), No. 2 (220), s. 53-64.

- Erol, M. S., Amirbek, A. (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. Cilt:14 (1), s. 155-178.
- Esdauletov, A. (2008). Energetičeskaya Bezopasnost: Evropeiskii Soyuz, Rossiya i Kazahstan ("Enerji Güvenliği: Avrupa Birliği, Rusya ve Kazakistan"), *Politeks*, Cilt: 4, No: 3, s. 142-148.
- Falaleev, M. (2013). Gastarbaiterov Obyazhut Govorit po Russki ("Göçmen İşçilere Rusça Konuşma Zorunluluğu"). *Rossiiskaya Gazeta* (Rusya (Rus) Gazetesi). E-Gazete.
- Fediakina, L., Konovalova, J. (2014). Rossiisko-İndiskoye Neftegazovoye Sotrudničestvo: Sovremennoye Sostoyaniye i Perspektivı Razvitiya ("Rus- Hint (Rusya- Hindistan) Petrol ve Gaz İşbirliği: Çağdaş (Günümüzdeki) Durumu ve Gelişme Perspektifleri"). *Naukovedenie* (Fen Bilimlerine Giriş), No. 6 (25), s. 1-9.
- Fomin, A. (2010). Ekonomicheskaya Bezopasnost' Gosudarstva (Devletin Enerji Güvenliği). *Uluslararası Süreçler Dergisi*, Cilt 8, № 3.
- Ferdinanad P. (2007) "Sunset, Sunrise: China and Russia Construct a New relationship", *International Affairs*, 83 (5), s 841–867
- Gallie, W. (1956). Essentially Contested Concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*, Vol. 56, pp. 167-198.
- Gasanlı, D. (2008). Turetskiy Krizis"v Period "Holodnoi Voynı" i Respubliki Yujnogo Kavkaza, Çast I ("Güney Kafkasya Cumhuriyeti ve "Soğuk Savaş" Döneminde "Türk Krizi",1. Bölüm"). *Kavkaz & Globalizatsiya* (Kafkasya ve Küreselleşme (Globalizasyon)). 2008, 2 (4), s. 133-145.
- Gasnikova, A. (2007). Energeticheskaya Bezopasnost v Sisteme Ekonomicheskoyi Nacianalnoy Bezopasnosti. *İnstitut Ekonomicheskikh Nauk KNC RAN*.
- Glushenko, N. (2013). Sostoyaniye, Problemy i Perspektivı Sotrudničestva Rossii i SŞA v Ekonomicheskoi Sfere ("Ekonomi Alanında Rusya ve ABD İşbirliğinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri"). *Problemy Natsionalnoi Strategii* (Ulusal Strateji Sorunları), No. 6 (23), s. 146-161.
- Grieco, J.M. (1998). Anarchy and the limits of cooperation: A realist critique of newest LiberalInstitutionalism. *International Organization*, Vol. 42, No. 3, pp. 485-507.
- Gromovv. A.I. (2010). Novoe v Strategiçeskom Planirovanii v Energetike Rossii (Rusya Enerjetiki Stratejik Planlamalarında Yenilikler). *Energetičeskaya Politika* (Enerjetik Politikası (Siyaseti)). *İATS Energiya*, No:1, s. 51-61.
- Gromyko, A. A. (2013). Rossiya i Evrosoyuz: Dinamika Otnoşenii ("Rusya ve Avrupa Birliği: İlişki Dinamiği"). *Belorusskii Ekonomicheskii Zhurnal* (Beyaz Rusya Ekonomi Dergisi), No. 1, s. 8-17.
- Gudkov, I.V. (2013). Tretii Energetičeskii Paket Evropeiskogo Soyuza ("Avrupa Birliği'nin Üçüncü Enerji Paketi"). *Neft, Gaz i Pravo* (Petrol, Gaz ve Hukuk), No:3.

- Gusev, L. (2013). Problemy v Energeticheskoi Sfere na Postsovetском Prostranstve ("Sovyet Sonrası Alanda (Bölgede) Enerji Sektöründeki Sorunlar"). *Institut Mezhdunarodnih Issledovaniy* (Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü).
- Haitun, A. (2013). Rossiya - Evrosoyuz: Energeticheskaya Bezopasnost ("Rusya- Avrupa Birliği: Enerji Güvenliği"). *Sovremennaya Evropa* (Çağdaş Avrupa), No. 4 (56), s.138-139.
- Huysmans, J. (1998). Security! What do You Mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations*, Vol.4, No.2, pp. 226-255.
- Igumnov, P. V. (2010). Perspektivy Rossiisko-İndiiskogo Sotrudnichestva v Oblasti Atomnoi Energetiki ("Nükleer Enerji Alanında Rus- Hint İşbirliği (Perspektifleri) Beklentileri"). *Aktualnye Voprosy Ekonomicheskikh Nauk* (İktisadi Bilimlerin Çağdaş Sorunları (Soruları, Meseleleri)), No. 13, s. 64-68.
- Ispolinov, A.S., Dvenadtsatova, T.I. (2013). Sozdaniye Edinego Energeticheskogo Rynka ES: Tihaya Revolyutsiya s Gromkimi Posledstviyami ("AB Ortak Enerji Pazarını Oluşturma: Büyük Sonuçlarla Küçük Devrim (Gürültülü Sonuçlarla Sessiz Devrim)"). *Baltiiskii Region* (Baltık Bölgesi), No:2 (16), s. 101-119.
- Istomin, I. A. (2015). Razgadat Enigmu: Zapadnoe Ekspertnoe Obşestvo v Poiskah Obyasneniya Rossiiskoi Politiki ("Enigma'yı Çözme: Rus Politikasını Anlatmaya Çalışan Batı Uzman Şirketi"). *Rossiiskii Sovet po Mezhdunarodnim Delam* (Rus (Rusya'nın) Uluslararası İşler Konseyi).
- Ivanenko, V. (2008). Russian Energy Policy and Its Domestic and Foreign Implications. *International Journal*, Vol. 63, No. 2, Russian Resurgence, pp. 263-278.
- Ivanov, A. S., Matveev, I. E. (2016). Globalnaya Energetika na Rubezhe 2016 g.: Borba za Resursy, Obostreniye Konkurentsii ("2016 yılı Sınırında Küresel Enerji (Enerjetik): Kaynaklar İçin Mücadele, Artan Rekabet"). *Rossiiskii Vneşneekonomicheskii Vestnik* (Rusya Dış Ekonomi Bülteni), No. 1, s. 16-41.
- İbrahimov, R. (2015). Uluslararası İlişkilerde Realistler ve Realizm Paradigması. *Journal of Kafkas University*, s. 1-11.
- Johansen, R. C. (1994). Building World Security: The Need for Strengthened International Institutions. Michael T. Klare and Daniel C. Thomas (Editors.). *World Security Challenges For A New Century*, New York: St. Martin's Press.
- Karabulut, B. (2016). Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, s.31-54.
- Kalinina N. S. (2004), "Mejsivilizatsionniye vzaimotnoşeniya Rossii i Kitaia: osobennosti i istoria razvitiya" (Rusya ve Çin uygarlıkları arası etkileşim: özellikleri ve gelişim tarihi), *Vostok. Afro-Aziatskie obşestva*, (5), s. 106-121
- Kardashova, I.B. (2006). Obespeçeniye Natsionalnoi Bezopasnosti Rossii: Obyektı i Subyektı ("Rusya'nın Ulusal Güvenliğini Sağlama: Obje ve Subjeleri (Hedef ve Konuları)"). *Vestnik MGU* (MGU Bülteni), No:2.

- Karpovich, A.I. (2011). Formirovaniye Tarifnih Strategii Energokompanii i Obespecheniye ih Ekonomicheskoi Bezopasnosti ("Enerji Şirketlerinin İndirim Stratejileri Sağlaması (Formasyonu) ve Onların Ekonomik Güvenliğinin Sağlanması"). *Nadezhnost i Bezopasnost Energetiki* (Enerji Güvenliği ve Güvenilirliği), No:2 (13), s. 21-24.
- Kaveshnikov, N.Yu. (2013). Razvitiye Vneşnei Energeticheskoi Politiki Evropeiskogo Soyuzu ("Avrupa Birliği'nin Dış Enerji Politikasının Gelişmesi"), *Vestnik MGIMO* (MGIMO Habercisi (Bülteni)), No. 4, s. 82-91.
- Kazakova, P.V., Katkov, Yu. N. (2016). Narkotiki i Torgovlya "Zhivım" Tovarom Kak Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti Rossii ("Rusyal Ulusal Güvenliği Tehdidi Olarak Uyuşturucular ve "Canlı" Ürün Ticareti"), *Problema Analiza* (Analiz Sorunu (Problemi)), s. 34-36.
- Kazantsev, A. (2008). Energeticheskaya Politika Rossii ve Tsentralnoy Azii ("Rusya'nın Orta Asya'daki Enerji Siyaseti"), *Harakter i Perspektivı* (Karakter ve Perspektifleri), *Politicheskaya Espertiza: Politeks* (Politeks: Siyasi Araştırma (İnceleme)), Cilt:4, No:3, s. 151-155.
- Kelin, A.V. (2004). O Rasşirenii NATO i İnteresah Bezopasnosti Rossii("NATO'nun genişlemesi ve Rusya'nın Güvenlik Çıkarları"). *Evropeiskaya Bezopasnost: Sobitiya, Otsenki, Prognozi* (Avrupa Güvenliği: Olaylar, Değerlendirmeler, Tahminler), No. 12, s.4-7.
- Keohane, R. O. (1988). International institutions: two approaches.*International Studies Quarterly*, 32(4), 379-396.
- Keohane, R. O. and Martin, L. L. (1995). The promise of institutionalist theory.*International Security*, 20(1), 39-51.
- Kolchin, S.V. (2008). Strategiçeskiye İnteresı Rossii v Neftegazovom Komplekse (Petrol ve Gaz Endüstrisinde Rusya'nın Stratejik Çıkarları). *İnstitut Ekonomiki RAN* (RAN Ekonomi İnstitüsü).
- Kolodziej, E., A., (1992).What is Security and Security Studies?: Lessons from Cold War. *Arms Control*, Vol. 13, Issue 1, pp. 1-31.
- Konoplyanik, A.A. (2003). Protokol po Tranzitu k DEH: Do Zaverşeniya Peregovorov Ostalos Polşaga? ("DEH Transit Protokolü: Müzakerelerin (Anlaşmanın) Bitmesine Yarım Adım Kaldı mı (Az mı Kaldı)?") *Mezhdunarodnyy Gazovyy Forum "Gaz Rossii - 2003"*("Rusya Gazı- 2003" Uluslararası Gaz Forumu).
- Korchagin, O., Chirkov, D. (2015). Sintetiçeskiye Narkotiki v Rossii Kak Realnaya Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti ("Rusya'da Ulusal Güvenlik Tehdidi Olarak Sentetik Uyuşturucular"). *Aktualniye Problemy Ekonomiki i Prava* (Ekonomi ve Hukuk'un Aktüel (Gerçek) Problemleri (Sorunları)), No. 1 (33), s. 245-253.
- Korneev, A. V. (2010). Rossiisko-Amerikanski Energetiçeskii Dialog: Voprosı Energetiçeskoi Effektivnosti i Energoberezeniya ("Rusya- ABD Enerji Diyaloğu: Enerji Verimliliği ve Tasarrufu Sorunları (Soruları)"). *Rossiya i Amerika XXI veke* (21. Yüzyılda Rusya ve Amerika), No. 2. E-dergi.

- Korneiko, O. V. (2015). Rossiisko-Yaponskiye ekonomicheskiye otnosheniya: Dinamika i Tendentsii ("Rus- Japon Ekonomik (İktisadi) İlişkileri: Dinamik ve Trendleri"). *Territoriya Novih Vozmozhnostei* (Yeni Fırsatlar Alanı), Vestnik VGUES (VEHMÜ Bülteni (Habercisi)), No. 31, s. 14-20.
- Kortunov, A. (2016). Rossiisko-Amerikanskiye Otnosheniya: Novaya Realnost i Kak Snei Borotsya ("Rusya- Amerika İlişkileri: Yeni Durum ve Onunla Mücadele Yolları"), *Oborona* (Savunma), s. 170-182.
- Korzhubayev, A. (2009). Priglyadivayas k Novim Rinkam ("Yeni Pazarlara (Piyasalara) Göz Atarken"). *Mezhdunarodnaya Zhizn* (Uluslararası Hayat). E-dergi.
- Kowert P., A. (2001). The Peril and Promises of Constructivist Theory. *Ritsumeikon Journal of International Studies*, Vol. 13, No.3, pp. 157-170.
- Krasovskiy, A. (2011). Otnosheniya Rossii i SŞA v Kontekste Natsionalnoy Bezopasnosti Rossii ("Rusya'nın Ulusal Güvenliği Bağlamında Rusya ve ABD İlişkileri"). *Vlast* (İktidar), s. 163
- Krause, K., Williams, M., C. (1996). Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International Studies Review*, Vol. 40, No. 2, pp. 229-254.
- Kruyt, B. Vuren, de Vries, ve Groenenberg. (2009). Indicators for Energy Security. *Energy Policy*, Vol. 36, pp. 2166-2181.
- Kubicek, P. (2004). Russian Energy Policy in the Caspian Basin. *World Affairs*, Vol. 166, No. 4, s. 207-217.
- Kulikov, A. (2015). Nezakomnyy Oborot Narkotikov. Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti Rossii ("Yasadışı Uyuşturucu Ticareti (Kaçakçılığı): Rusya Ulusal Güvenliği Tehdidi"). *Sbornik Komiteta GDRF* (GDRF Komitesi Tutanakları (Koleksiyonu)), s. 33-38.
- Kefeli İ., (2010). "Prostranstvo ŞOS-Prostranstvo Sodrujestva", *Izvestiya Uralskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, T. 80, No 3, s. 57 – 62
- Kiraz, S. (2014). *Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik*, Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler, der. Emre Çıtak, Osman Şen, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, s. 109 – 121
- Larin, E.A. (2013). Innovatsionnoye Razvitiye Energetiki - Put k Obespecheniyu Energeticheskoi Bezopasnosti Rossii ("Enerjiğin (Enerji Biliminin) İnovatif Gelişimi- Rusya Enerjetik Güvenliğinin Sağlama Yolu"). *Innovatsionnaya Deyatelnost* (İnovatif Hareket), No:9, s. 38-44.
- Levy, M. A. (1995). Is the Environment a National Security Issue?, *International Security*, Vol. 20, No. 2, pp. 35-62.
- Lo, B. (2015). Politika Rossii v Tsentralnoy Azii ("Rusya'nın Orta Asya('daki) Siyaseti"), *Russie.Nei.Visions*, No. 82, s. 5-26.

- Lomagin, N. (2005). "Forming a New Security Identity in Modern Russia", içinde Hensenskog, Jakob, Konnander, Vilhelm, Nygren, Bertil, Oldberg, Ingnor, ve Pursiainen, Christer (der.) *Russia as a Great Power, Dimensions of Security Under Putin*, BASEES, Routledge Series on Russian and East European Studies, USA and Canada, pp. 257-277
- Löschel, A. Moslener, U. Rübhelke, D. (2010). Indicators of Energy Security in Industrialized Countries. *Energy Policy*, Vol. 38, pp. 1665-1671.
- Lukin, A.L. (2011). Teoria Kompleksov Regionalnoi Bezopasnosti i Vostochnaya Azia (Bölgesel Güvenlik Teorileri ve Doğu Asya). *Oikumena Dergisi*, No 2, s. 7-19.
- Lunev, S. (2013). Rossiisko-İndiiskiye Otnosheni: Problemy i Perspektivy ("Rus- Hint (Rusya- Hindistan) İlişkileri: Sorun ve Perspektifler"). *Rossiya Navsegda* (Ebediyen Rusya), 2013. E-dergi.
- Laumilin M. (2006), "The Shanghai Cooperation Organization as 'Geopolitical Bluff': The View from Astana," *Russie.Nei.Visions* 12, s. 1 – 20
- Li, J. (2000). "From Good Neighbors to Strategic Partners." In *Rapprochement of Rivalry? Russia-China Relations in a Changing Asia*, ed. S.W. Garnett. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Mahneva, A. (2016). Rossiya i Turtsiya Podpisali Soglaşeniye po "Turetskomu Potoku" ("Rusya ve Türkiye "Türk Akımı" Anlaşmasını İmzaladı"). *Vedomosti* (Bildirmeler). E-Gazete.
- Mastepanov, A. M. (2015). Energetičeskaya Bezopasnost na Prostranstve Evrazii: Novıye Vızoı, i Merı po yego Obespeçeniyu ("Avrasya'da Enerji Güvenliği: Yeni Zorluklar ve Onu Çözmedeki Önlemler"). *Energetika Rossii v XXI veke* (21. Yüzyılda Rusya Enerji Sektörü (Enerjietiği)), s. 25-32.
- Mathews, J. T. (1989). Redefining Security. *Foreign Affairs*, 68, (2), s.162-177
- Maksimtsev İ., Sirota N., P., (2008). "Politika Razvitiya Strategiçeskogo Partnerstva Rossii i Kitaya", *Yevraziyskaya İntegratsiya: Ekonomika, Pravo, Politika*, No 3
- McDonald, M. (2008). Securitization and the Construction of Security, *European Journal of International Relations*, Vol., 14, No., 4, pp.563-587.
- Mearsheimer, J., J. (1990), Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, Vol. 15, No. 1, pp. 5-56.
- Medvedev, A.V. (2015). Otrazheniye İzmeneniya Ugroz Bezopasnosti RF v Voyennıh Doktrinah 2000-2014 gg. ("Rusya Federasyonu Güvenlik Tehditleri Değişiminin, 2000-2014 yıllarındaki Askeri Doktrinde Yansıması"). *Sovremennyye Tendentsii Razvitiya Nauki i Tehnologii* (Bilim ve Teknoloji Gelişmelerinin Çağdaş Trendleri), No:5, s. 155-160.
- Melnichuk, I.N. (2015). Voyenno-Političeskaya Doktrina Sovremennoi Rossii: Polittologiçeskii Analiz (Çağdaş Rusya'nın Askeri- Politik (Siyasi Doktrini): Siyasi Analiz). *Vestnik* (Bülten (Haberci)), No:3 (203).

- Melnikova, S.I. (2013). Dva Goda Somnitelnogo Suşestvovaniya Tretego Energopaketa ES ("İki Yıl Kuşkuyla Süren AB'nin Üçüncü Enerji Paketi"). *Neft, Gaz i Pravo* (Petrol, Gaz ve Hukuk), No:2.
- Miheev, V., Lukoshkin, S., Lukoshkina, Ju, (2014). Kitay: Vnutrennaya i Vneshnaya Politika ("Çin: İç ve Dış Politikası (Siyaseti)"), **MJe i MO**, 2014, No: 2, s. 21-17.
- Milov, V. (2011). Rossiiskaya Ekonomika: Sostoyaniye Neopredelennosti ("Rusya Ekonomisi: Belirsizlik Durumu"), *Pro et Contra*, s. 72-88.
- Milov, V., Coburn, L., Danchenko, I. (2006). Russia's Energy Policy, 1992-2005. *Eurasian Geography and Economics*, 47:3, s. 285-313.
- Moiseev, V. V. (2009). Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti - Osnova Vneşnepolitiçeskoï Deyatelnosti Rossii ("Ulusal Güvenlik Stratejisi- Rusya Dış Potikasının Temeli"). *Srednerusskii Vestnik Obşestvennih Nauk* (Merkezi Rus Sosyal Bilimler Dergisi), No:3, s. 167-170.
- Morozova, V.N. (2007). Mirovaia Ekologicheskaya Politika i Mezhdunarodnoe Ekologicheskoe Sotrudnichestvo (Uluslararası Ekoloji İşbirliği ve Politikaları), Voronezh. *Voronezh Devlet Üniversitesi Yayınları*, s. 5-19
- Musatov, V. (2009). Russia's Energy Policy Today, *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy and International Relations*, Cilt: 55, Sayı: 1, 2009, ss.71-85.
- Myers, R. J. (1997). Hans Morgenthau's Realism and American Foreign Policy. *Ethics & International Affairs*, Vol. 11, No. 1 pp. 253–270.
- Newnham, R. (2011). Oil Carrots and Sticks: Russia's Energy Resources As A Foreign Policy Tool, *Journal of Eurasian Studies*, 134-143
- Oleynov, A. (2010). Mejdunarodnye Otnosheniya v Obyekte Nauçnogo İssledovaniya (Bilimsel Araştırma Objesinde Uluslararası İlişkiler). *Politicheskaya Kompetenciya (Siyasi Beceri)*, s. 82-87.
- Owen, J. (1994). How Liberalizm Produces Democratic Peace. *International Security*, Vol. 19, No. 2, pp.87-125.
- Özdemir, V., Guliyev, I. (2016). Energetiçeskaya Diplomatiya Turtsii ("Türkiye'nin Enerji Diplomasisi"). *Vestnik MGIMO* (MGIMO Bülteni), No. 2 (47), s. 101-110.
- Peter Pham, J. (2008). What Is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 30, pp. 256–265.
- Pirnuta, A., Secarea, D. (2012) Defining the Liberal Concept Of Security: Liberalizm And İts İmpact On Security Systems. *Management and Socio-Humanities*, pp. 103-108.
- Ponomarev, N. N. (2010). Natsionalniye İnteresi v Kontseptsii Natsionalnoi Bezopasnosti Rossii: Problemi Teorii i Praktiki ("Rusya Ulusal Güvenlik Konseptinde Ulusal

- Çıkarlar: Teori ve Pratik (Uygulama Sorunları’). *Obşestvo i Pravo* (Toplum ve Hukuk), No:4, s. 69-72.
- Putin, V. (1999). Rossiya na Rubezhe Tısyacıletii (“Binyıl Sınırında Rusya (Rusya Millenium)’). *Nezavisimaya Gazeta* (Bağımsız Gazete).
- Pisarev, A.A. (2013), “Epocha grazhdanskıh voın i revolusii: SSSR i Kitaisaia Respublika” (Sivil savaşlar ve ihtilaller dönemi: SSCB ve Çin Cumhuriyeti), *Rossia i Kitai: çetire veka vzaimodeıstvia* (Rusya ve Çin: dört asırlık etkileşim), der. Lukin A.V., Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları, s. 119 – 217
- Poddubnaya, M. V., (2007), “Vzaimootnoşeniya SŞA, KNR i Rossii v Usloviyah Globalizatsii Sovremennogo Mira”, *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, No 305, s. 83-87.
- Radchenko, S. A. (2013). Kontrabanda Narkotiçeskih Sredstv i Ekonomicheskayaa Bezopasnost Gosudarstva (“Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Devletin Ekonomi (İktisadi) Güvenliği’). *Vestnik Moskovskogo Universiteta MVD Rossii* (Rusya İİB Moskova Üniversitesi Bülteni), No. 5, s. 85-87.
- Renan, E. (1990), What is a Nation?, In Bhabba, K., H., (ed), *Nation and Narration*, London, Routledge.
- Rezchikov, A. (2014). Vizit Putina dlya Yaponii Vazhnee Vvodimih Sanktsii (“Japonya İçin Putin’in Ziyareti, Yaptırılan Yaptırımlardan Daha Önemli”), *Vzglyad: Delovaya Gazeta* (Görüş: İş Gazetesi). E-Gazete.
- Ryazantsev, S. V. (2012). Rossii Nuzhna Novaya Migratsionnaya Politika (“Rusya Yeni Göç Politikasını (Siyaseti) Gerektiriyor’). *Mezhdunarodniye Protsesi* (Uluslararası Prosesler), Cilt. 10, No. 1 (28), s. 111-116.
- Rautava, J. (2011). “Russia’s Economic Policy and Russia-China Economic Relations.” In *Russia-China Relations. Current State, Alternative Futures, and Implications for the West*, ed. A. Moshes and M. Nojomen, pp. 38–59. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.
- Rozman G., (1998).,“Sino-Russian Relations: Will the Strategic Partnership Endure?” *Demokratizatsiya*, 6 (2), s. 1 – 20
- Russko – Kitaiskie Otnoşenia v XX. Veke (XX. Yüzyılda Rus – Çin İlişkileri), (2005)*Pamyatniki istoriçeskoı mysli*, (5), s. 32 – 49
- Samoilov, N. A, (2013). “Rossisko-Kitaiskie Otnoşenia ot ih zarozhdenia do 1917 goda” (Başlangıçtan 1917 yılına kadar Rusya – Çin ilişkileri), *Rossia i Kitai: çetire veka vzaimodeıstvia* (Rusya ve Çin: dört asırlık etkileşim), der. Lukin A.V., Rusya Diplomatik Akademisi Yayınları, s. 15 – 119
- Safranchuk, I. (2014). Rossiiskaya Politika v Tsentralnoi Azii (“Rusya’nın Orta Asya(‘daki) Siyaseti’). *Observo*, No. 8, s. 1-20.
- Savchuk, O. (2013). Borba s Narkomaniey - Odná iz Osnov Obespeçeniya Bezopasnosti Zhiznodeyatelnosti Molodezhi (“Gençlerin Hayat Güvenliğini Sağlamanın

- Temellerinden Biri- Uyuşturucu Bağımlılığı ile Mücadele”), *Vestnik* (Haberçi (Bülten)), No. 2 (16), s. 73-78..
- Schweller, R. (1996). Neorealism’s Status Quo Bias: What Security Dilemma?..*Security Studies*, Vol. 5, Issue 3, pp. 90-121.
- Semkina, E. V. (2015). İnteresı Rossii i Kitaya v Tsentralnoy Azii: Energetičeskii Aspekt (“Rusya ve Çin’in Orta Asya Çıkarları: Enerji Boyutu”). *Aktualniye Problemy Sovremennih Mezhdunarodnih Otnoşenii* (Modern Uluslararası İlişkilerin Çağdaş Sorunları), No. 6, s. 166-171.
- Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *The Journal of Europe – Middle East Social Science Studies*, Vol. 1, Issue 1, s. 14-18.
- Sharples, J. (2013). Russian approaches to energy security and climate change: Russian gas exports to the EU. *Environmental Politics*, 22:4, pp. 683-700.
- Shestakov, V. (2011). Energetičeskaya Otrast Rossii: Riski i Perspektivı (“Rusya Enerji Sektörü: Risk ve Perspektifler”). *Natsionalniye Proyekti*, (Ulusal Projeler) No:11/12, s. 40-44.
- Shturba, Ye. (2009). İzmeneniye Kontseptualnih Osnov Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii v Usloviyah Globalizatsii (“Küreselleşme Bağlamında Rus Dış Politikasının Kavramsal Temellerinin Değişimi”), *İstoričeskaya i Sotsialno-Obrazovatel'naya Mysl* (Tarihi ve Sosyo-Eğitici Düşünce (Fikir)), No.2, s. 48-60.
- Shuvalov, A. (2016). Stanovleniye Rossiiskogo Federalizma v Kontekste Protivodeistviya Separatistskim Tendentsiyam (“Separatistik (Ayrımcı) Trendlere (Eğilimlere) Karşı Çıkma Bağlamında Rus Federalizminin Oluşumu”). *Vestnik Ekonomičeskoj Bezopasnosti* (Ekonomi Güvenliği Bülteni), No. 1, s. 352-354.
- Skachkov, V.V. (2012). Ekonomičeskii Analiz Processa Obespeçeniya Ekonomičeskoj Bezopasnosti Toplivo-Energetičeskogo Kompleksa v Rınoçnih Usloviyah (“Piyasa Şartlarında Yakıt ve Enerji Kompleksi Güvenliğini Sağlama Prosesinin Ekomomik Analizi”). *Transportnoye Delo Rossii* (Rusya Taşımacılık İş), No:1, s. 10-13.
- Slobodyan, N. V. (2014). Energodiyalog Rossiya-SŞA i Stranı Persidskogo Zaliva (“Rusya- ABD ve Körfez Ülkeleri Enerji Diyalogu”). *Mezhdunarodniye Otnoşeniya* (Uluslararası İlişkiler), No. 3, s. 101-109.
- Streltsov, D. (2016). Rossiisko-Yaponskiye Torgovo-ekonomičeskiye Otnoşeniya: Est li Novaya Toçka Oporı? (“Rus- Japon (Rusya- Japonya) Ticari ve İktisadi (Ekonomiksel) İlişkileri: Dayanak Noktası Var Mıdır?”). *Mirovaya Politika* (Küresel Siyaset (Politik)), No. 1 (46), s. 93-105.
- Şirazi H. Ve Karimi A. (2012). Politika Kitaya i Rossii po obespeçenyu regionalnoy bezopasnosti v ramkah Şanhayskoy Organizatsii Sontrudniçestvo (Şanghai İşbirliği Örgütü Kapsamında Çin ve Rusya’nın Bölgesel Güvenlik Sağlama Siyaseti). *Kvartalny jurnal politiçeskih nauk i mejdunarodnih otnoşeniy* (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Çeyreksel Dergisi). Otkritiy islamski universitet (Halka Açık

- İslam Üniversitesi). Tegeranskoe otdelenie (Tsentralnoe) (Tahran (Merkezi) Ofisi). No:2.
- Taliaferro, J. W., (2001), 'Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited', *International Security*, Vol. 25, No. 3, pp. 128-161.
- Tickner, A. (1995). Re-visioning Security, *International Relations Theory Today*, pp. 175-197.
- Tickner, A. (1997). You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR theorists, *International Studies Quarterly*, Vol. 41, No.4, pp. 611-632.
- Tsukanov, S.S. (2013). Rossiya i Kitai: Ugrozı Natsionalnoi Bezopasnosti na Dalnem Vostoke ("Rusya ve Çin: Uzak Doğuda Ulusal Güvenlik Tehditleri").*Sbornik Trudov Konferentsii* (Konferans Tutanakları).
- Tsygankov A. (2005). Do Rationalists Have a Theory of Foreign Policy? Understanding Russia's Geostrategic Chances after the Cold War. Uluslararası Çalışmalar Derneğinin Yıllık Toplantısında sunulan makale, Hawaii. s. 12.
- Tsygankov A., (2011) "Russia's Power and Alliances in the 21st Century," *Politics* 30, no. 4 (2010), 45. On Russian energy exports see, Shamil M. Yenikeeff, "Energy Interests of the 'Great Powers' in Central Asia: Cooperation or Conflict?" *The International Spectator*, 46 (3), s. 61-78.
- Trenin, D. (2011), "True partners?: How Russia and China see each other", published by Center for European Reform, s. 1 – 29
- Tuchman, M. (1989). Redefining Security. *Foreign Affairs*
- Tszyanin, Ç., (2009). "Strategiçeskoye Partnerstvo Mejdu Kitayem i Rossiyey v Naçale XXI Veka", *Izvestiya Altayskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 4 (1), s. 228 – 231
- Uğrasız, B. (2003). Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2 s. 139-145.
- Ullman, R. (1983). Redefining Security. *International Security*, Vol. 8, No.1 pp. 129-153.
- Urusova, M.R., Korobkina, I.A. (2015). Yuzhnyı Kavkaz v Geopolitiçeskoı Strategii Rossii (Na Primere Analiza Kontesptsii Vneşnei Politiki RF 1993-2013) ("Rusya Küresel Stratejisinde Güney Kafkas (Rusya Federasyonu 1993-2013 yılları Dış Politikı Konsepti Analizi Örneğinde)"). *NAUKAPARK*, No: 5 (35).
- Voitolovskiy, F. V. (2015). Rossiisko-Ameerikanskıe Otnoşeniye v Kontekste Ukraynskogo Krizisa: Tendetsii i Perspektivı ("Ukrayna Krizi Bağlamında Rus-Amerikan İlişkileri: Trend ve Beklentiler"). *Puti k Miru i Bezopasnosti* (Barış ve Güvenlik Yolları), No. 1 (48), s. 67-84.
- Waever O. (2009). Waltz's Theory of Theory. *SAGE International Relations*, Vol. 23, s. 201-222.

- Walt, S., M. (1991). The Renaissance of Security Studies, *International Studies Quarterly*, Vol.35 (2), pp. 211-239.
- Waltz, K. (1988). The Origins of War in Neorealist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*, Vol.18, Issue 4, pp. 615-628.
- Wei, B.K. (2013). Russia's policy towards China: Study on the Russo-Chinese strategic partnership, *Taiwan International Studies Quarterly*, 9(2), 125-141
- Wolfers, A. (2007). National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4, pp. 481-502.
- Yang, C. (2013). A study of Sino-Russian energy cooperation from the perspective of theories of International Relations, *Journal of China and International Relations*, 1(2), 87-94
- Yarygin, S.A., Moroz, N.E. (2013). Osnovniye Protivorechiya i Problemy Realizatsii Voyennoi Doktriny RF ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrin Gelişmesinin (Uygulamasının) Temel Çelişki ve Sorunları"), *GosReg e-dergisi*, No. 4.
- Yazev, V. A. (2003). Energeticheskaya Bezopasnost Rossii: Vnutrenniye i Mezhdunarodniye Aspekty ("Rusya'nın Enerji Güvenliği: Yurtiçi ve Uluslararası Yönleri"), *Bezopasnost Evrazii (Avrasya Güvenliği)*, No. 2, s. 667-681.
- Young, C. (2009). Conventional and Critical Constructivist Approaches to National Security: An Analytical Survey. *The Korean Journal of International Relations*, Vol. 49, No. 3, pp. 75-102.
- Yurakov, M. (2015). Evolyutsiya Podhodov k SŞA i NATO v Rossiiskih Voennih Doktrinah posle 1991 goda ("1991 yılı sonrası Rusya Askeri Doktrininde ABD ve NATO'ya olan yaklaşımının gelişimi"), *Vestnik Moskovskogo Gosudarstvennogo Oblastnogo Universiteta (Moskova Devlet Üniversitesi Habercisi (Bülteni))*, No. 2, s. 189-193.
- Yurchenko, V. (2013). Narkotiki Kak Ugroza Natsionalnoi Bezopasnosti ("Ulusal Güvenlik Tehdidi Olarak Uyuşturucular"). *Zashita i Bezopasnost (Emniyet (Koruma) ve Güvenlik)*, No. 1 (64), s. 28-31.
- Zagidulin, R.A. (2014). Voyennaya Doktrina Kak Yuridicheskaya Osnova Obespecheniya Voyennoi Bezopasnosti Gosudarstva ("Devletin Askeri Güvenliğinin Sağlanması İçin Yasal Dayanak Olarak Askeri Doktrin") *Voyennyi Akademičeskii Zhurnal (Askeri Akademik Dergi)*, No. 3 (3), s. 89-96.
- Zaitsev, V. A. (2011). Migranti v Sovremennoi Rossii: Problemy Kontrolya i Obrazovaniya (Çağdaş Rusya'da Göçmenler: Yönetim ve Eğitim Sorunları). *Pravo i Obrazovaniye (Hukuk ve Eğitim)*, No. 5, s. 148-155.
- Zhang, J. (2005). Oil Security Reshapes China's Foreign Policy (Working Paper No. 9), Hong Kong: The Hong Kong University of Science and Technology: Center on China's Transnational Relations, pp. 1-12

Zhang, W. (2006). Sea power and China's strategic choices, *China Security*, 2(2), 17-31

Zhang, Z. (2011). China's energy security, the Malacca dilemma and responses, *Energy Policy*, 39, 7612-7615

Zhang B., (2010), 'National objectives versus strategic choices', *Contemporary International Relations*, 20 (6), s. 1- 14

Zhirnov, Yu.N. (2016). Voprosy Mobilizatsii i Mobilizatsionnoi Gotovnosti v Voennoi Doktrine RF ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrinde Mobilizasyon ve Mobilizasyon Hazırlığı Soruları"). *Vestnik MGU* (MGU Bülteni), No. 6, s. 94-98

İnternet

Angrask-Daqing Line Adopted for Priority Construction. (2003). Web: <http://www.china.org.cn/english/BAT/65365.htm>

Bremmer, I. (2010). The Long Shadow of the Visible Hand Government-Owned Firms Control Most of the World's Oil Reserves. Why the Power of the State is Back, *The Wall Street Journal*. Web: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704852004575258541875590852>.

Chomsky, N. (2016). *Noam Chomsky: Security for Whom?* Henry Holt. https://www.youtube.com/watch?v=9xV_Iu4QylY

Chang, F.K. (2014). Friends in Need: Geopolitics of China-Russia Energy Relations, Philadelphia, PA: Foreign Policy Research Institute. Retrieved from www.fpri.org/articles/2014/05/friends-needgeopolitics-china-russia-energy-relations#note4

Cunningham, N. (2015). Russia's Natural Gas Plans May Be Little More Than Hype, Oilprice. Web: <http://oilprice.com/Energy/Natural-Gas/Russias-Natural-Gas-Plans-May-Be-Little-More-Than-Hype.html>

China Oil & Gas Newsletter. Web: <http://www.users.qwest.net/~kryopak/ChinaGas.html>

China's Energy Diplomacy. Web: <http://www.slideshare.net/makkapur/energy-diplomacy-by-china>

Factbox: Russia's Energy Disputes with Ukraine and Belarus, *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/us-russia-gas-disputes-idUSBRE8BK11T20121221>

For a European Union Energy Policy: Green Paper, Ocak 1995, s. 14. <https://www.bookshop.europa.eu/...european-union-energy-policy.../CM>

Guançen, S., "Problemı Bezopasnosti i Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva", <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicitn/85/8SCO-Russian.pdf>

General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region, United Nations.
Web:<<http://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>

Helman, C. (2015). The World's Biggest Oil And Gas Companies – 2015, *Forbes*,
Web: <http://www.forbes.com/sites/christopherhelman/2015/03/19/the-worlds-biggest-oil-and-gas-companies/#117dca166b68>

Haas, M. de. (2006). “Russia-China Joint Security Cooperation.” *Power and Interest News Reports*, 27 November. Available at www.gees.org/documentos/Documen-01900.pdf

Kontseptsiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii, (1997) (“Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik Konsepti”) *Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii* (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi)
<http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

Lukin A. (2010), ‘Kitayskaya mehta i budushchee Rossii,’ (Çin rüyası ve Rusya’nın Geleceği), *Russia in Global Affairs*, <http://www.globalaffairs.ru/number/Kitayskaya-mechta-i-budushchee-Rossii-14857>

Energeticheskaya Strategiya Rossii na period do 2020 goda (“2020 yılı Öncesindeki Dönem İçin Rusya’nın Enerji Stratejisi”). (2003). *Institut Energeticheskoy Strategii* (Enerji Stratejisi İnstitüsü), Moskva. http://www.energystrategy.ru/editions/es-28_8_2003-ies.htm

Energeticheskaya Strategiya Rossii do 2030 goda (“2030 yılına kadarki Rusya Enerji Stratejisi”). (2009). *Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii* (Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi). <http://www.scrf.gov.ru/documents/15/122.html>

Energeticheskaya Strategiya Rossii na period do 2030 goda (“2030 yılı Öncesindeki Dönem İçin Rusya’nın Enerji Stratejisi”). (2009). *Ministerstvo Energetiki Rossiskoi Federatsii* (Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı). Moskva. <http://minenergo.gov.ru/node/1026>

Energeticheskaya Strategiya Rossii na period 2035 goda. (2014). (“Rusya’nın 2035 dönemi için Enerji Stratejisi”), *İnstitut Energeticheskoi Strategii* (Enerji Stratejisi İnstitüsü). http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/ES-2035_09_2015.pdf

Energy Information Association. *Total Petroleum and Other Liquids Production – 1990*.
Web:<<http://www.eia.gov/beta/international/rankings/index.cfm#?cy=1990>

EU Sanctions Against Russia Over Ukraine Crisis, European Union Newsroom.
Web:<https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en

IOM Facts & Figures: Global Estimates and Trends. URL: <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/facts--figures-1.html>

Index Mundi. Russia GDP-Real Growth Rate Available. 30 Haziran 2015. Web: http://www.indexmundi.com/russia/gdp_real_growth_rate.html

International Energy Agency. (2012). Oil & Gas Security Emergency Response of IEA Countries. Web: https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/China_2012.pdf

Karlin, A. (2014), A Very Brief History of China-Russia Relations, <http://akarlin.com/2014/05/a-very-brief-history-of-chinese-russian-relations/>

Kontesptsiya Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federatsii (“Rusya Federasyonu DışPolitikası Konsepti”). (2000). *Rusya Dışişleri Bakanlığı*. <http://archive.mid.ru//Bl.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>

Kuzey Atlantic Antlaşma Örgütü Sitesi. (2015). NATO and the 2003 campaign against Iraq (Archived). http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51977.htm

Natsionalnyi Antiterroristicheskyi Komitet Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Ulusal (Milli) Anti-terör (Terörle Mücadele) Komitesi), <http://nac.gov.ru/publikacii/stati-knigi-broshyury.html>

Natural Gas Prices. British Petroleum. Web: <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/natural-gas-review-by-energy-type/natural-gas-prices.html>

Nabucco Venture Sees Iraq As Top Supplier, *Hürriyet Daily News*, Web: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=nabucco-venture-sees-iraq-as-top-supplier-2010-09-30>

Ob Utverzhdenii Strategii Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (“Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi Onayı Hakkında”), (2015). *Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii* (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), <http://www.scrf.gov.ru/news/1003.html>

O Bezopasnosti Obyektov Toplivno-Energeticheskogo Kompleksa (Yakıt ve Enerji Kompleksi Objeleri Güvenliği Hakkında) , Federalnii Zakon ot 21 İyulya 2001 goda N 256-FZ (21 Temmuz 2001 yılı Federal Yasası). (2011). *Rossiskaya Gazeta* (Rusya Gazetesi), No: 5537 (161). <https://rg.ru/2011/07/26/tek-dok.html>

The Observatory of Economic Complexity. Where Does China İmport LPG From (1990-2013) Web: <http://atlas.media.mit.edu/en/visualize/stacked/sitc/import/chn/show/3413/1990.2013/>

- Övünç, K. (11 Ocak 2015). Petrol Fiyatları Artık Ekonomik Etkenlere Bağlı, *Anadolu Ajansı*, Web: <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/petrol-fiyatlari-artik-ekonomik-etkenlere-bagli/85233>
- Paton, J. (2014). Russia, China Add to \$400 Billion Gas Deal With Accord, *Bloomberg*. Web: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-10/russia-china-add-to-400-billion-gas-deal-with-accord>
- Pohnpei. (2013). *What are the main differences between Realism and Liberalism in the study of International Relations?* <http://www.enotes.com/homework-help/what-main-differences-between-realism-liberalism-446735>
- Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi. (2015). *Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii* (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi). <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/133.html>
- Russell, C. (2014). Russia-China gas deal more a threat to LNG pricing than volumes: Clyde Russell, Reuters. Web: <http://www.reuters.com/article/column-russell-china-gas-idUSL3N0O80TF20140522>.
- Rodin. S., Vashyuk. S., Prihodko. N. Politicheskie Aspekty Neftegazovogo Soglasheniya Mezhdru Rossiiei i Kitaem (Rusya ve Çin Petrol ve Gaz Anlaşmasının Siyasi Yönleri). s.1. Web: http://www.amursu.ru/attachments/article/13159/10_56-61.pdf
- Russian Energy Information Administration. (2014). Web: <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>
- Russia's Gazprom, China's CNPC to Get Support in Power of Siberia Project-PM. TASS Business&Economy. Web: <http://tass.ru/en/economy/753581>
- Sin, B.R. (2014). Geopolitics of the East Siberian-Pacific Ocean Pipeline (ESPO), The Big Deal, January 29, 2014. Retrieved from warrendym.com/the-geopolitics-of-the-east-siberian-pacificocean-espo-oil-pipeline/
- Shadrina, E. (2013). Russia's State Capitalism and Energy Geopolitics of Northeast Asia, Turun Yliopisto: Pan-European Institute. Retrieved from www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportitatiepaketit/Documents/2013/Shadrina%201_2013.pdf
- Shadrina, E. (2010). Russia's Foreign Energy Policy: Norms, Policy, Ideas and Driving Dynamics. *Electronic Publications of Pan-European Institute*, 119-144
- Stang, G. (2014). China's Energy Demands: Are They Reshaping the World?, Paris: European Union Institute for Security Studies. Retrieved from www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_12_China_energy.pdf

Strategic Vision for Strengthening Cooperation in Peaceful Uses of Atomic Energy between the Republic of India and the Russian Federation. (2014). <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=113165>

Strategiya Natsionalnoi Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii do 2020 goda" ("2020 yılına kadarki Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi") Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), 2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

Tarih Tümders. Milli Güç ve Unsurları. <http://tarih.tumders.com/milli-guc-ve-unsurlari.html>

Top 10 Nefteprovodov Rossii (Rusya'nın En İyi 10 Petrol Boru Hattı). *Topneftegaz*. Web: <http://www.topneftegaz.ru/analisis/view/7679>

The IR Theory Knowledge Base. IR Paradigms, Approaches and Theories. <http://www.irtheory.com/know.htm>

Your Article Library. National Power: Meaning, Nature, Dimensions and Methods. <http://www.yourarticlelibrary.com/india-2/national-power-meaning-nature-dimensions-and-methods/48477/>

Yu Bin (2008), "The Russian-Chinese Oil Politik", Comparative Connections, Web: http://csis.org/files/media/csis/pubs/0303qchina_russia.pdf

Walsh, N. (2006). Putin: Don't lecture me about democracy. *Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2006/jul/16/g8.patrickwintour>

World's 25 Biggest Oil Companies, *Forbes*. Web: <http://www.forbes.com/sites/christopherhelman/2012/07/16/the-worlds-25-biggest-oil-companies/#7014d9e359d3>

Zakonodatelstvo Rossii (Rusya Yasaları ve Mevzuatı). Web: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102035467&rdk=&backlink=1>

Raporlar

Energy Charter Secretariat. (2015). *International Energy Security*. http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf

Joint Energy Security of Supply Group (JESS). (2002). *First Report June 2002*. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20090609003228/http://www.berr.gov.uk/files/file10728.pdf>

Mezhdunarodnaya Migratsiya (Uluslararası Göç), Rusya İstatistik Kurumu, 2014, http://www.gks.ru/firee_doc/new_site/population/demo/migr2.xls

Nursha, A. (2015). Novaya Vostochnaya Politika Rossii Na Sovremennom Etape (Çağdaş Sahne Rusya'nın Yeni Doğu Siyaseti), *İnstitut Mirovoi Ekonomiki İ Politikı (İMEP) (Küresel Ekonomi ve Siyaset Enstitüsü)*.

- O Voyennom Polojenii" ("Askeri Mevzuat Hakkında"), 30 Ocak 2002 tarihli RF Federal Anayasal Kanun, Sobraniye Zakonodatelstva Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Mevzuatı Konseyi), 2002, No:5.
- Ob Osnovnih Polojeniyah Voyennoi Doktrin" ("Askeri Doktrin Ana Hükümleri Üzerinde (Hakkında")), Rusya Cumhurbaşkanı 2 Kasım 1993 tarihli 1833 No'lu Kararı, *Sobranie Aktov Prezidenta i Pravitelstva RF* (Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı ve Hükümeti Eylemleri Toplaması (Koleksiyonu, Derlemesi)), No. 45.
- Obşestvennoye Mneniye - 2011 ("Kamuoyu (Toplum Fikiri)- 2011"). (2011). *Levada Tsentr*, Moskova.
- Obşestvennoye Mneniye - 2012 ("Kamuoyu (Toplum Fikiri)- 2012"). (2012). *Levada Tsentr*, Moskova.
- Pashovskaya, I. G. (2011). Energetičeskaya Poliika Evropeiskogo Soyuza v Otnoşenii Rossii ("Avrupa Birliği'nin Rusya ile ilişkili (yönündeki) Enerji Politikası (Siyaseti)"). *Analitičeskiye Doklady* (Analitik Raporlar), No:5 (29)
- Tellis, A., Bially, J., Layne, C., McPherson, M. (2000). Measuring National Power in the Postindustrial Age. *Rand Corporation. Monograph Reports*. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1110/MR1110.ch2.pdf
- Tereshenko, A. Kriticheskoe Napravleniye v İssledovaniyah Bezopasnosti (Güvenlik Araştırmalarında Kritik Yön (Kurs)) .<http://www.strana-oz.ru/2013/2/kriticheskoe-napravlenie-v-issledovaniyah-bezopasnosti>.
- Tianvanskaya AES 3, 4. Predpriyatie Goskorporacii "Rosatom" ("Rosatom" Devlet Şirketi). Web: http://www.atomstroyexport.ru/about/projects/current/tyanvan_3_4/
- Tepavcevic, S. (2015). The Motives of Russian State-Owned Companies For Outward Foreign Direct Investment And Its Impact On State company Cooperation: Observations Concerning The Energy Sector, http://unctad.org/en/PublicationChapters/diaeia2015d1a2_en.pdf
- Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"), 5 Şubat 2010, Prezident Rossii (Rusya Cumhurbaşkanı), <http://kremlin.ru/supplement/461>
- Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Askeri Doktrini). (2000). *Nezavisimaya Gazeta* (Bağımsız Gazete), 22 Nisan 2000, http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html
- Voyennaya Doktrina Rossiiskoi Federatsii" ("Rusya Askeri Doktrini"), 25 Aralık 2014, Sovet Bezopasnosti Rossiiskoi Federatsii (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi), <http://www.scrf.gov.ru/documents/18/129.html>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Soyadı, Adı : YDYRYS, Kanat
Uyruğu : Kazakistan
Doğum Tarihi : 27.07.1988
Doğum Yeri : Kazakistan
Medeni Durumu : Evli
GSM : 0554 383 87 26
E-posta : kanat.88@hotmail.com

Eğitim Durumu:

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi / Ulus. İliş. ABD.	2012 - 2017
Y.Lisans	Gazi Üniversitesi / Ulus. İliş. ABD.	2010 - 2012
Lisans	Ahmet Yesevi Üniversitesi / Ulus. İliş. Bölümü	2006 - 2010

Yabancı Dil Bilgisi:

Rusça, İngilizce. Türkçe

Yayınlanmış Bilimsel Çalışmaları:

Fahimi Aydın, Kanat Ydyrys, “Rusya Federasyonu’nda Kriz Yönetimi: 2008 Rusya - Gürcistan Krizi Örneği”, Erol, Mehmet Seyfettin, Efegil Ertan (der.), Krizler ve Kriz Yönetimi: Aktörler ve Örnek Olaylar, Barış Kitap, Ankara, Ekim 2012.

Malika Munasipova, Kanat Ydyrys, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya’nın Dış Politikasında Avrasya Birliği Projesi”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Bahar 2015, Sayı 45

Dinmukhammed Ametbek, Kanat Ydyrys, “Çok Vektörlü Kazakistan Dış Politikasının Analizi”, Yeni Türkiye Dergisi, Türk Dünyası Özel Sayısı, Sayı 54, Eylül 2013

Kanat Ydyrys, “Kazakistan Enerji Politikası”, Türk Cumhuriyetleri 25. Yıllığı, ed. Mehmet Seyfettin Erol, Yavuz Gürler, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016

GAZİ GELECEKTİR..

